

Samuel Cambel

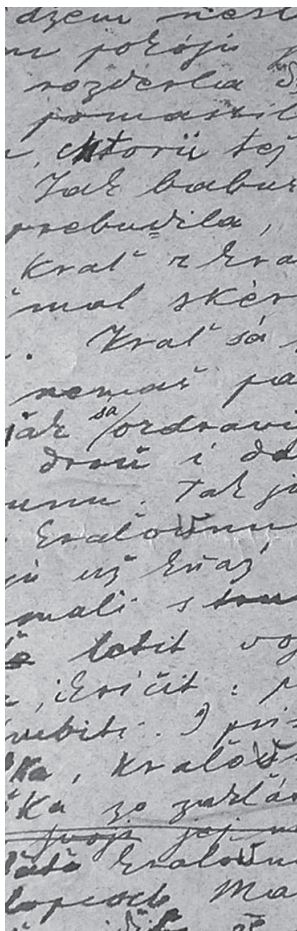
na pomedzí vedných disciplín

Katarína Žeňuchová

SAMUEL CAMBEL NA POMEDZÍ VEDNÝCH DISCIPLÍN

**Zberateľské dielo Samuela Cambela
v kontexte výskumu ľudovej prózy na Slovensku**

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV
Matica slovenská

Publikácia vznikla s finančným príspevím SAVOL – Spoločnosti autorov
odbornej a vedeckej literatúry a s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

Vedecký redaktor:

Prof. PhDr. Ján Doruľa, DrSc.

Recenzenti:

PhDr. Viera Gašparíková, DrSc.

PhDr. Hana Hlôšková, CSc.

Katarína Žeňuchová

Samuel Cambel na pomedzí vedných disciplín

Zberateľské dielo Samuela Cambela

v kontexte výskumu ľudovej prózy na Slovensku

Edícia Jazykovedné spisy Matice slovenskej

V spolupráci so Slovenským komitétom slavistov

vydal Slavistický ústav Jána Stanislava

a

Matica slovenská

Námestie Jozefa Cígera Hronského 1

036 52 Martin

Rozširuje Vydavateľstvo Matice slovenskej, s. r. o.

Mudroňova 1, 036 52 Martin, Slovensko

Tel.: (421 43) 422 06 92, fax: 490 68 74

e-mail: info@vydavatel.sk

www.vydavatel.sk

Technický redaktor: Mgr. Juraj Molčányi

Návrh obálky: Mgr. art. Mária Molčányiová Zdravecká

Text © Mgr. Katarína Žeňuchová, PhD.

Fotografie © ALU SNK a archív autorky

© Slavistický ústav Jána Stanislava SAV a Matica slovenská 2009

Vytlačila Tlačiareň P + M, Turany

ISBN 978-80-969992-5-5

Obsah

Predslov	7
1. Náčrt skúmanej problematiky	9
1. 1. Doterajší stav výskumu zberateľskej činnosti S. Cambela, východiská, ciele a metódy práce	11
1. 2. Folkloristika na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia (od založenia Muzeálnej slovenskej spoločnosti do vzniku Česko-Slovenskej republiky)	16
1. 3. Pozícia Samuela Cambela v kontexte vedeckého a kultúrno-spoločenského života na prelome 19. a 20. storočia	20
2. Interdisciplinárny rozmer vedeckej práce Samuela Cambela	30
2. 1. Pôsobenie Samuela Cambela medzi dialektológiou, históriou a etnografiou	30
2. 2. Pôsobenie Samuela Cambela medzi dialektológiou a folkloristikou	37
3. Metódy terénnej práce Samuela Cambela a vtedajšia zberateľská prax	43
4. Zásady editorskej prípravy folklórnych textov Samuela Cambela	63
4. 1. Nelokalizovaný rukopisný záznam	67

4. 2. Rukopisné texty z Orlova	71
4. 3. Rukopisné záznamy z Vyšných Repáš	79
4. 4. Rukopisný záznam zo Stebníka	85
5. Ohlas diela Samuela Cambela s dôrazom na zbierky ľudovej prózy	90
5. 1. Cambelova Slovenská reč... a jej miesto v slavistickom bádani	91
5. 2. Cambelove zbierky v národných a medzinárodných katalogizačných prácach	100
5. 3. Cambelove zbierky ľudovej prózy ako východisko pre ďalšie umelecké spracovania	106
6. Cambelova zbierka z východného Slovenska a jej význam pri interdisciplinárnom výskume východoslovenského regiónu	113
6. 1. Zberateľské aktivity Samuela Cambela a Volodymyra Hnat'uka na východnom Slovensku	116
6. 2. Niektoré aspekty kultúrno-historického, sociologického, religionistického a folkloristického výskumu ľudových naratívov z východného Slovenska	123
Záver	135
Prílohy	140
Zusammenfassung	205
Pramene a literatúra	207
Menný register	224

Predslov

Prosím ctených čitateľov, aby sa opásali trpezlivosťou, aby sobrali všetku dobrú vôľu, ktorú len majú, a aby ma sprevádzali po ďalekých neschodných a opustených cestách k odhalovaniu právd o reči slovenskej. Potrebujem toho priateľského sprievoda, aby sa necítil osamoteným a opusteným, aby ma povzbudzovalo a posilovalo to vedomie, že nepíšem – len pre seba.

Rukopisná pozostalosť Samuela Cambela, sign. SNK-ALU M 24 AB

Zbieranie, vydávanie a výskum ľudovej slovesnej tvorby na Slovensku má bohatú tradíciu. Pri štúdiu dejín slovesnej folkloristiky pociťujeme aj napriek množstvu doteraz publikovaných vedeckých prác absenciu systematickejšieho pohľadu na niektoré staršie obdobia folkloristického bádania na Slovensku. Vedecké a zberateľské úsilie mnohých významných osobností našlo svojich hodnotiteľov, práca iných zostala z rozličných dôvodov na okraji bádateľského záujmu.

Predkladaná publikácia sa venuje otázkam zberateľskej práce Samuela Cambela, ktorého verejnosť pozná najmä ako jazykovedca. Počas svojich výskumných ciest zameraných predovšetkým na získavanie nárečového materiálu zhromaždil pozoruhodnú zbierku autentických textov ľudových rozprávání. Rozsiahlou zbierkou ľudovej prózy z východného i stredného Slovenska zdokumentoval Samo Cambel vývinové štádium rozprávačskej tradície na prelome 19. a 20. storočia. K prvej časti jazykovednej monografie *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* (1906) pripojil nárečovú prílohu, ktorú tvorí 122 rozprávání z východného Slovenska zapísaných v rokoch 1892-1905. Súčasne zbieral nárečový materiál aj na strednom Slovensku. Stredoslovenskú zbierku tvorí dovedna 115 prozaických textov v stredoslovenských nárečiach, ktoré však S. Cambel nepublikoval. Plánoval systematicky prebádať všetky slovenské nárečové oblasti, výskumné cesty na západné Slovensko však S. Cambel neuskutočnil v plnom rozsahu, lebo jeho zdravotný stav a predčasná smrť (* Slovenská Ľupča 24. 8. 1856 – † Csillághegy 18. 12. 1909) mu to neumožnili.

Práve v tomto roku si pripomíname sto rokov od smrti Samuela Cambela, ktorý sa do dejín slovenskej folkloristiky zapísal aj tým, že ako prvý zaznamenal texty ústnej prozaickej tvorby prostredníctvom odborných zberateľských metód. Cambelov exaktný prístup a metóda terénneho výskumu zásadne ovplyvnili ďalšie smerovanie a vývin folkloristického bádania. Jeho práca a myšlienky boli nielen v čase svojho vzniku vedeckým prínosom, ale položili základy novej etapy v zaznamenávaní pramenného folkloristického materiálu.

Na príklade priameho terénneho výskumu Sama Cambela sa usilujeme upozorniť na množstvo a exaktnú hodnotu folklórnych textov zapísaných dialektológmi. Publikácia neprináša kompletný biografický ani bibliografický prehľad o osobnosti Samuela Cambela. Nebolo naším cieľom bilancovať ani výsledky Cambelovej lingvistickej práce. Bohatá zberateľská činnosť a najmä medzidisciplinárne presahy vedeckého diela Sama Cambela nás priviedli k tomu, aby sme sa zamerali na objasnenie jeho miesta v dejinách slovenskej folkloristiky. Naším cieľom je doplniť vedecký profil jazykovedca Sama Cambela o nový rozmer a poukázať tak na význam neapriórnych (neprofesionálnych) zberateľov, najmä jazykovedcov, na budovaní národného korpusu folklórnych prozaických textov.

1. Náčrt skúmanej problematiky

Počiatkové etapy etnografického výskumu až do konca 19. storočia monograficky spracovala Viera Urbancová,¹ otázkam konštituovania slovenskej folkloristiky venovala pozornosť Mária Dzubáková.² Úvahy o potrebe syntetického spracovania dejín zberateľstva a výskumu ľudovej slovesnosti na Slovensku pravidelne rezonujú na pracovných stretnutiach odborníkov, ktorým sa ponúka priestor na zhodnotenie úrovne spracovania dejín vedy. Milan Leščák zdôraznil potrebu komplexného spracovania dejín folkloristiky, ktoré by poskytovalo základný zdroj informácií o periodizácii dejín slovenskej folkloristiky, o jednotlivých vývinových etapách, ale aj o významných osobnostiach, ktorých práca ovplyvnila konštituovanie folkloristického výskumu na Slovensku.³

Súčasní folkloristi už neraz upozornili na to, že na kompletne spracovanie dejín slovenskej folkloristiky chýba súhrnné zhodnotenie zberateľskej práce Sama Cambela,⁴ že prínos zberateľov nefolkloristov, ku ktorým patrí aj jazykovedec Samuel Cambel, nie je v dejinách slovenskej folkloristiky dostatočne objasnený.⁵ Zberateľské dielo J. L. Holubyho, Š. Mišika, F. Šujanského či A. Halašu bolo v dejinách folkloris-

¹ URBANCOVÁ, Viera: Slovenská etnografia v 19. storočí. Martin : Matica slovenská 1987. 436 s.; BOKES, František: Snahy o organizovanie slovenskej vedy od konca 18. storočia do vzniku SAV. Bratislava : SAV 1967.

² DZUBÁKOVÁ, Mária: Ku genéze slovenskej folkloristiky. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1976. 130 s.

³ V dňoch 29. – 30. októbra 1995 usporiadal Ústav etnológie SAV v Bratislave pracovný seminár *K dejinám slovesnej folkloristiky*. Tridsiati domáci a zahraniční odborníci sa pokúsili formulovať aktuálne problémy málo rozpracovaných dejín slovesnej folkloristiky. Príspevky boli publikované v zborníku *K dejinám slovesnej folkloristiky*. Ed. Milan Leščák. Bratislava : Prebudená pieseň-nadácia 1996. 141 s.

⁴ Pozri štúdiu Jána MICHÁLKA *Ku charakteristike a výsledkom štúdia folkloristiky 19. storočia*. In: *K dejinám slovesnej folkloristiky*, s. 17.

⁵ LEŠČÁK, Milan: Poznámky k dejinám slovenskej slovesnej folkloristiky. In: *K dejinám slovesnej folkloristiky*, s. 8.

tiky čiastočne spracované; pohľad na národopisný prínos práce Samuela Cambela zatiaľ chýba.⁶

Aj tieto skutočnosti boli impulzom vzniku našej práce, ktorá sa venuje otázkam zberateľskej činnosti slovenského jazykovedca, dialektológa a slavistu Samuela Cambela. Zbierku ľudovej prózy (122 textov) z východného Slovenska S. Cambel pripravil do tlače a pripojil ju ako nárečovú prílohu k prvej časti jazykovednej monografie *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*.⁷ Prostredníctvom priameho terénneho výskumu v rokoch 1892-1905 zaznamenal aj 115 súvislých nárečových prejavov, ktoré však S. Cambel nepublikoval.

Cambelovu zbierku slovenskej ľudovej prózy pokladá súčasná folkloristika za jeden zo štyroch základných korpusov textov, ktoré môžu bádatelia využiť ako materiál ovú základňu pri štúdiu ústnej ľudovej prózy z historického hľadiska.⁸ Prvá najstaršia kompaktná zbierka ľudových prozaických žánrov vznikla vďaka aktivitám štúrovskej generácie v 40-tych rokoch 19. storočia. Tieto zberateľské akcie poskytli bohatý slovesný materiál pri zostavovaní rukopisných Prostonárodných zábavníkov a Codexov v prvej polovici 19. storočia. Druhým najstarším súborom je práve zbierka Samuela Cambela z prelomu 19. a 20. storočia, tretí vývinový prierez ústnej prozaickej tradície prezentuje tzv. wollmanovská zberateľská akcia (1928-1942). Chronologicky štvrtá zbierka textov mapuje už súčasný stav ľudového rozprávania a buduje sa od polovice

⁶ Folkloristické dielo Ľ. Holubyho hodnotí J. MICHÁLEK v štúdií *Význam diela Ľ. Holubyho pre štúdium ľudovej kultúry*. (In: Musaica. Zborník Filozofickej Fakulty UK, XXV. (XIV.), Bratislava : 1974, s. 103-115); dielu Š. Mišika sa venuje Peter LI-BA v štúdií *Zástoj Štefana Mišika pri výskume folklóru východného Slovenska*. (In: Nové obzory. 17. Ed. Imrich Michnovič. Prešov : Múzeum Slovenskej republiky rád 1975, s. 307-343); Ján MJARTAN prináša portrét Jozefa Ľudovíta Holubyho v monografickej práci *Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce*. (Bratislava : SAV 1958. 77 s.); pozri aj prácu Gabriely KILIÁNOVEJ *František Šujanský a jeho folkloristická práca*. (In: K dejinám slovesnej folkloristiky, s. 37-55).

⁷ CZAMBEL, Samo: *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Turčiansky Svätý Martin : Nákladom vlastným 1906. 624 s.

⁸ Bližšie o tom HLŔŠKOVÁ, Hana: Wollmanovská zberateľská akcia a jej význam pre folkloristiku na Slovensku. In: *Studia Academica Slovaca*. Ed. Jozef Mlacek, Miloslav Vojtech. Bratislava : Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK, Metodické centrum Studia Academica Slovaca 2005, s. 357.

60-tych rokov 20. storočia na Katedre etnografie a folkloristiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, v Ústave etnológie SAV a v archíve Slovenskej národopisnej spoločnosti.

Okrem hodnotnej zbierky ľudových naratívov sa Samuel Cambel do dejín slovenskej folkloristiky zapísal aj tým, že ako prvý zaznamenal útvary ústnej prozaickej tvorby prostredníctvom odborných zberateľských metód. Zásluhy na aplikácii vedeckých metód v zberateľskej praxi majú popri Samuelovi Cambelovi aj jeho generační rovesníci – J. Ľ. Holuby, Š. Mišík, A. Halaša, P. Socháň, A. Kmeť, K. Medvecký, A. P. Záturecký. Je pozoruhodné, že vďaka dialektologickým výskumom jazykovedca Samuela Cambela má slovenská folkloristika k dispozícii nielen bohatú zbierku ľudovej prózy, ale Cambelom zavedená metodológia terénneho výskumu zásadne ovplyvnila ďalšie smerovanie a vývin folkloristického bádania, jeho práca a myšlienky sa stali základom pre novú etapu v zaznamenávaní pramenného folkloristického materiálu.

1. 1. Doterajší stav výskumu zberateľskej činnosti S. Cambela, východiská, ciele a metódy práce

Poznatky o folkloristickom diele Samuela Cambela vznikali v dvoch časovo rozdielnych etapách. Prvú etapu výskumu folkloristického diela Sama Cambela predstavujú vedecké práce, najmä vedecké recenzie, ktoré boli publikované krátko po vyjdení monografického diela *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* v roku 1906. Z hľadiska súčasného stavu folkloristických výskumov ide o poznatky dobového významu, predsa však upozorňujú na niektoré dôležité hodnoty Cambelových zbierok. Do tejto etapy patria práce J. Polívku, V. Hnaťuka, J. Škultétyho a J. Karského, ktorým budeme venovať náležitú pozornosť v osobitnej kapitole venovanej ohlasu folkloristického diela Samuela Cambela.

Kvalitatívne druhá etapa výskumu zbierok ľudovej prózy S. Cambela je zastúpená výskumami súčasných folkloristov a literárnych vedcov. Ján Michálek vo viacerých príspevkoch venovaných národopisnej činnosti Sama Cambela naznačil aktuálnosť výskumu ľudových pro-

zaických textov z jeho zberateľských aktivít, pričom upozornil práve na výraznú hodnotu neporušených a redakčne neupravených ľudových rozprávání a poukázal tak na ich význam pri štúdiu ľudovej prózy.⁹ Popri spomínaných vedeckých príspevkoch máme k dispozícii aj prácu Zuzany Profantovej, ktorá folkloristické a zberateľské dielo Samuela Cambela hodnotí na pozadí historického prierezu ideových a filozofických prúdov v slovenskej folkloristike na prelome 19. a 20. storočia. Z. Profantová zdôrazňuje kvality Cambelovho slovesného materiálu a poukazuje na široké bádateľské možnosti pre súčasných folkloristov.¹⁰ Spomínané vedecké príspevky prinášajú len základné informácie, vzhľadom na rozsah a kvalitu zaznamenaných folklórnych textov si zberateľská práca Samuela Cambela zaslúži podrobnejšie folkloristické, textologické a kulturologické štúdium. Väčšiu pozornosť textom ľudových rozprávání venoval literárny vedec Jozef Minárik. K čitateľsky spracovanému výberu z obidvoch Cambelových zbierok pripojil obsiahlu štúdiu, v ktorej sa pokúša zovšeobecniť vývinové tendencie v ľudovej rozprávačskej tradícii na Slovensku koncom 19. a začiatkom 20. storočia. Štúdia Jozefa Minárika prináša popri tematickej a žánrovej analýze Cambelových zbierok aj jazykovú a kompozičnú charakteristiku folklórnych textov, autor venuje pozornosť aj otázkam pôvodu literárnych predlôh jednotlivých prozaických látok.¹¹ Osobitnú zložku výskumu zbierok Sama Cambela tvorí otázka zaradenia rozprávačských сюжетov vo vedeckých katalogizačných prácach, ktoré systematicky roztriedujú a zhromažďujú všetky dostupné varianty jednotlivých folklórnych skladieb v národnom i medzinárodnom kontexte.

⁹ MICHÁLEK, Ján: Samo Cambel a slovenské rozprávky. In: *Studia Academica Slovaca*. 26. Prednášky XXXIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Ed. Jozef Mlacek. Bratislava : STIMUL, Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1997, s. 107-112; Jazykovedec Samo Cambel v dejinách slovenského národopisu. In: *Národopisný zborník*. 12. Ed. Ján Podolák. Martin : Národopisný odbor MS vo Vydavateľstve MS 1998, s. 93-98.

¹⁰ PROFANTOVÁ, Zuzana: K formovaniu folkloristiky na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia. In: *K dejinám slovesnej folkloristiky*, s. 33-34.

¹¹ MINÁRIK, Jozef: Czamblove zbierky ľudových rozprávok. In: *Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambla*. Výber zostavil a štúdiu napísal Jozef Minárik. Edične pripravila a poznámky napísala Marianna Pridavková. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1959, s. 335-375.

Domnievame sa, že interdisciplinárny pohľad na folkloristickú prácu Sama Cambela z prelomu 19. a 20. storočia je mimoriadne náročný. Dôkladná bilancia jeho diela s vyše storočným časovým odstupom si vyžaduje predovšetkým systematický výskum starších publikovaných i archivovaných rukopisných materiálov i dôkladné štúdium dokladov o dobe, diele i o samom pôvodcovi. Z celkového profilu vedeckej osobnosti Sama Cambela sa naše hodnotenie dotýka predovšetkým jeho prínosu do rozvoja slovenskej folkloristiky v dvoch základných líniách, a to pri budovaní kompletnej zbierky ľudových nárečí a pri profilácii a formovaní zberateľských výskumných metód.

Pri spracúvaní nastolenej problematiky vychádzame zo štúdia pôvodných knižne publikovaných prác Samuela Cambela a z jeho publicistických a vedeckých príspevkov uverejnených v časopisoch. Niektoré výsledky archívnych výskumov rukopisnej pozostalosti S. Cambela a štúdia dobových tlačí – novín, časopisov, vedeckých štúdií, recenzií a monografií starších i súčasných slavistov a folkloristov sme publikovali v časopise *Slavica Slovaca*, v *Ethnologia Slavica et Slovaca*, v rozličných zborníkoch štúdií a v zborníkoch z vedeckých konferencií. Svoje zistenia a závery podopierame prevažne príkladmi z materiálového korpusu ľudovej prózy z východného Slovenska, ktorú Samuel Cambel publikoval ako nárečovú prílohu diela *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Archívny výskum rukopisnej pozostalosti Samuela Cambela priniesol niekoľko neznámych doteraz nepublikovaných nárečových textov z východného Slovenska, ktoré v transliterovanom prepise publikujeme v prílohe tejto práce.

Pri komplexnom hodnotení rozsahu zberateľskej práce Sama Cambela máme na zreteli aj zozbieraný folkloristický materiál zo stredného Slovenska zachovaný v rukopisnej podobe a publikovaný v práci Jiřího Polívku *Súpis slovenských rozprávok* (1.-5. zväzok. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská 1923, 1924, 1927, 1930, 1931). Priпоминаeme, že nie všetky Cambelove zápisy zo stredného Slovenska sú v Súpise J. Polívku publikované v plnom rozsahu. J. Polívka niekedy podáva výťahy alebo voľne prerozprávane reprodukcie rozprávačskej látky transponované do spisovného jazyka, prípadne iba odkazuje na Cambelov text ako na známy variant folklórnej skladby. Práve túto skutočnosť sme mali na zreteli a pokladali sme za relevantné publikovať práve tie rukopisné zápisy, ktoré bádatelia nenájdu v Polívkovom vedeckom vyda-

ní slovenskej ľudovej prózy v plnom rozsahu a v nezmenenej podobe.

Koncepciu práce sme podriadili predovšetkým týmto cieľom:

1. Začleniť zberateľskú prácu Samuela Cambela do kontextu dejín slovenskej folkloristiky – základné vývinové tendencie vo folkloristike na prelome 19. a 20. storočia; vymedziť pozíciu S. Cambela v kultúrno-spoločenskom kontexte a jeho miesto v slovenskej folkloristike.
2. Analyzovať metodológiu terénnej práce S. Cambela, spôsoby fixácie ľudovej skladby v porovnaní so súdobými zberateľskými praktikami z hľadiska folkloristiky a dialektológie.
3. Sumarizovať ohlas diela Sama Cambela v domácej i zahraničnej tlači s dôrazom na folkloristické aspekty.
4. Priniesť prehľad ďalších umeleckých spracovaní – čitateľských výberov, dramatických adaptácií, inojazyčných prekladov Cambelovej zbierky ľudových naratívov.
5. Zhodnotiť zaradenie Cambelových zbierok do národnej a medzinárodnej systematiky rozprávačských látok.
6. Zhodnotiť význam zbierok ľudových naratívov pre poznanie východoslovenského regiónu.
7. Podat' komparačný pohľad na vybrané zbierky východoslovenskej ľudovej prózy z konca 19. a začiatku 20. storočia – V. Hnaťuk a S. Cambel.
8. Zhodnotiť pôsobenie ďalších slovenských a zahraničných jazykovedcov dialektológov v oblasti zbierania a vydávania folklórnych textov z východného Slovenska v období konštituovania profesionálnych vedeckých disciplín (V. Hnaťuk, O. Broch, I. I. Sreznevskij, I. Verchratskij, I. Paňkevyč, J. Holovacký, J. Húsek, F. Houdek).

Svoju prácu sme rozdelili do šiestich kapitol. V úvodnej kapitole (1. 1) sme vymedzili základné ciele a teoreticko-metodologické východiská a charakterizovali sme doterajší stav výskumu. Charakteristike základných tendencií vo vývine slovenskej vedy s osobitným dôrazom na situáciu v slovenskej folkloristike v období vedeckej pôsobnosti Samuela Cambela sme vyčlenili priestor v podkapitole 1. 2. *Folkloristika na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia (od založenia Muzeálnej slovenskej spoločnosti do vzniku Česko-Slovenskej republiky)*. Osobitosti Cam-

belovho postavenia v slovenskom vedeckom a kultúrno-spoločenskom kontexte načrtávame v časti 1. 3.

V druhej kapitole rozčlenenej do dvoch častí sa budeme venujeme interdisciplinárnemu rozmeru Cambelovho vedeckého diela vo vzťahu k folkloristike, etnografii a histórii.

Nosnou časťou práce je tretia a štvrtá kapitola. Pokúšame sa v nich charakterizovať metodológiu Cambelovho terénneho výskumu s prihliadnutím na vtedajšiu dialektologickú a folkloristickú zberateľskú prax. Vo štvrtej kapitole analyzujeme princípy následnej fázy práce so slovesným materiálom získaným počas terénneho výskumu, t. j. na editorskú úpravu rukopisného záznamu. Na základe textologického výskumu rukopisných dialektologických záznamov z východného Slovenska získaných z pozostalosti S. Cambela sme sa podujali charakterizovať základné princípy editorskej prípravy nárečových textov na publikovanie.

Piata kapitola dopĺňa poznatky o stave doterajšieho výskumu folkloristického diela jazykovedca Samuela Cambela. V podkapitole 5. 1. (*Cambelova Slovenská reč... a jej miesto v slavistickom bádani*) prinášame anotovaný prehľad vedeckých recenzií, ktoré reagujú na vydanie monografického diela *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Otázke zaradenia rozprávačských sujetov z Cambelových zbierok v národných i medzinárodných katalogizačných prácach sme vymedzili priestor v podkapitole 5. 2. V tretej časti piatej kapitoly sme sústredili pozornosť na umelecké spracovania Cambelových zbierok (knižné čitateľsky upravené výbery, dramatické a rozhlasové adaptácie).

Z hľadiska perspektívy výskumu pokladáme za dôležité informovať aj o ďalších zbierkach autentických záznamov východoslovenskej ľudovej prózy, ktoré vznikli na prelome 19. a 20. storočia a sú vhodným materiálom na konfrontačný výskum. Poukazujeme aj na to, že folklórne pramene poskytujú vhodný materiál aj na skúmanie historických, religionistických či kulturologických aspektov vývinu východného Slovenska.

V záverečnej kapitole upozorňujeme na výsledky zberateľskej činnosti ďalších lingvistov, ktorí pri výskume jazyka zozbierali bohatý slovesný materiál. V materiállovej prílohe uverejňujeme tie rukopisné zápisy, ktoré Cambel nepripravil na vydanie a z rozličných príčin sa nedostali ani do Polívkovho vedeckého vydania slovenskej ľudovej prózy,

alebo ich J. Polívka nepublikoval v plnom rozsahu.¹² Pri transliterácii textu sa pridržiavame pôvodného rukopisného zápisu Sama Cambela.

1. 2. Folkloristika na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia (od založenia Muzeálnej slovenskej spoločnosti do vzniku Česko-Slovenskej republiky)

Obdobie druhej polovice 19. a začiatku 20. storočia na Slovensku sa z hľadiska rozvoja spoločenskovedných disciplín hodnotí ako obdobie politicky, svetonázorovo, filozoficky a metodologicky veľmi nestabilné a nejednoznačné. J. Tibenský v článku o koncepcii slovenskej vedy v 19. storočí vidí príčiny nepriaznivého rozvoja slovenskej vedy vo vzťahu k svetovým trendom v nepriaznivom spoločenskom a politickom prostredí a v neuspokojivej odbornej pripravenosti malej skupiny slovenských vzdelancov, ktorí mali prevažne teologické vzdelanie.¹³ Ďalším závažným faktorom, ktorý výrazne ovplyvnil smerovanie slovenskej vedy, bolo osobité postavenie mladých vedeckých disciplín. Od svojho vzniku sa formovali ako súčasť národných, politických a kultúrnych smerovaní národnoobrodeneckého hnutia. Vo všeobecnosti sa podporoval rozvoj vlastivedných odborov, najmä etnografie, jazykovedy, historiografie i literárnej histórie, ktoré sa najviac zúčastňovali na propagácii národných hodnôt – národného jazyka, histórie slovenského národa a národnej kultúry. Na prelome 19. a 20. storočia plnila veda predovšetkým spoločenskú a národno-politickú funkciu. V poslednom desaťročí 19. storočia dochádza k výmene generácií a k nástupu nových trendov v etnografii a folkloristike. Pripomínáme, že folkloristický výskum sa v tomto obdo-

¹² Polívka, Jiří: Súpis slovenských rozprávok. 1.-5. zväzok. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská 1923, 1924, 1927, 1930, 1931. 335 s., 494 s., 467 s., 558 s., 525 s.

¹³ TIBENSKÝ, Ján: Dejiny vedy a techniky na Slovensku. Bratislava : Osveta 1979, s. 213.

bí rozvíjal v rámci etnografického výskumu; vlastný predmet a metodologická báza folkloristiky neboli ešte v tom období špecifikované.

Vo vzťahu k štúdiu ľudovej kultúry bolo prioritným cieľom národodobrodeneckého obdobia získať a zaznamenávať čo najviac materiálu; koncipovali sa mnohé zberateľské programy a formulovali sa výzvy upriamené na osvetu ľudu a na zbieranie etnografických a folkloristických artefaktov. Jednu z prvých výziev a návrhov, ako realizovať takéto zbery, publikoval v roku 1863 v Pešťbudínskych vedomostiach Pavol Dobšinský pod názvom *Prostonárodné slovenské poklady*.¹⁴ Hneď po založení Matice slovenskej (1863) začali vzdelanci pod vedením Martina Hattalu pracovať na zbieraní lexikálneho materiálu pre slovensko-maďarsko-nemecký slovník. Za najvhodnejšie podklady pre slovník pokladali ľudové piesne, porekadlá a povesti, a práve preto Pavol Dobšinský predložil spomínanú koncepciu zberu pod názvom *Prostonárodné slovenské poklady*. Aj na základe Dobšinského výzvy sa podarilo nazhromaždiť veľké množstvo pramenného etnografického a folkloristického materiálu rozličných žánrov. V počiatočnom osvieteneckom období sa zberatelia sústreďovali najmä na ľudovú pieseň (Ján Kollár), neskôr vďaka romantickej generácii zberateľov ľudovú pieseň vystriedala čarovná rozprávka, historické a realistické žánre ľudovej prózy, ktoré našli svoje vyjadrenie aj v umelecky a literárne spracovanej podobe. Zberatelia folklórnych textov neobišli ani paremiologické žánre, detský folklór, poverky (A. P. Záturský, P. Dobšinský, J. Juhasevič, J. Ľ. Holuby, F. Šujanský, F. Pastrnek). Osobitne treba zdôrazniť, že zberatelia, najmä však vydavatelia ľudovej slovesnosti obdobia romantizmu postupovali pri práci s nazbieraným materiálom (s výnimkou parémii) v duchu estetických princípov romantického kánonu. Romantickí zberatelia často reprodukovali ľudové podania, alebo zapisovali rozprávanie uchované vo vlastnej pamäti a spracovávali ich v duchu vlastnej poetiky. Na Slovensku zásluhou P. Dobšinského a A. H. Škultétyho vznikol najvýznamnejší, klasický a reprezentatívny súbor rozprávok *Prostonárodné slovenské povesti* (Turč. Sv. Martin 1880-1883), ktorý možno porovnávať so zbierkami V. S. Karadžića, A. Afanasieva alebo bratov Grimmovcov.

¹⁴ Pešťbudínske vedomosti, III, č. 99 a 100, Budín 1863.

Nebudeme podrobne analyzovať staršie tendencie vo vývine slovenskej folkloristiky, uvádzame len základné znaky romantickej koncepcie práce s textom ľudovej slovesnosti, ktorá bezprostredne predchádzala vedeckej a zberateľskej činnosti Sama Cambela. Vo vzťahu k zhromažďovaniu poznatkov o ľudovej kultúre bolo dôležitým krokom založenie Matice slovenskej v roku 1863. Ako protireakcia na množstvo zberateľských výziev a mnohostranné zberateľské podujatia matičného obdobia sa koncom 19. storočia čoraz viac dostáva do popredia myšlienka vedeckosti etnografie. Hoci sa naďalej zdôrazňuje potreba zbierať artefakty ľudovej kultúry, predsa bádatelia sa čoraz viac zamýšľajú aj nad ich vedeckou interpretáciou. Po zrušení Matice slovenskej (1875) však chýbala vedecká inštitúcia, ktorá by združovala osobnosti kultúrneho a vedeckého života a pokračovala v aktivitách Matice slovenskej. V kruhoch slovenských vzdelancov preto čoraz viac kulminovala snaha založiť vedeckú inštitúciu, ktorá by centrálnie usmerňovala vedeckú a kultúrnu činnosť na Slovensku.¹⁵ Po viacerých neúspešných pokusoch J. Ribaya a P. Socháňa o založenie vedeckých inštitúcií bola 24. apríla 1893 na podnet A. Kmeťa ustanovená Muzeálna slovenská spoločnosť. Pri koncipovaní stanov novovzniknutej inštitúcie sa vychádzalo zo zamerania zrušenej Matice slovenskej. Stanovy spoločnosti boli prijaté na valnom zhromaždení 22. augusta 1895. Muzeálna slovenská spoločnosť prevzala úlohu reprezentovať slovenský vedecký život najmä v oblasti vlastivedných disciplín. Na návrh Pavla Socháňa bola činnosť MSS rozdelená do štyroch odborov. Jedným z nich bol aj národopisný odbor, ktorý zahŕňal jazykovedu, hudbu a spev, ľudové zvyky a liečenie, kroje a domový priemysel, výtvarné umenie, ľudové obydlie a domácnosť. Na sklonku 19. storočia nedošlo k úplnému prekonaniu starších názorov na prejavy ľudovej kultúry, no začína sa

¹⁵ Pri štúdiu dejín slovenskej etnografie a folkloristiky sa opierame o monografické práce V. Urbancovej (c. d.), M. Dzubákovej (c. d.), štúdie a učebné texty J. Michálka *Dejiny etnografie a folkloristiky (Postavy, diela, inštitúcie)*. Bratislava 1998; *Ku charakteristike a výsledkom štúdia folkloristiky 19. storočia* (In: K dejinám slovenskej folkloristiky, s. 13-18); Z. Profantovej *K formovaniu folkloristiky na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia*. (In: K dejinám slovenskej folkloristiky, s. 19-36); J. Podoláka *Národopisná činnosť Muzeálnej slovenskej spoločnosti*. (In: Slovenský národopis, roč. 1, 1953, s. 23-50); M. Kaľavského *Dejiny slovenskej etnológie I. Osobnosti*. (Bratislava : Veda 1999. 99 s.).

meniť pohľad na ľudovú kultúru. Nastúpila skupina bádateľov, ku ktorým patrili také osobnosti ako, Andrej Kmeť, Štefan Mišík, Andrej Halaša, František Šujanský, Jozef Ľudovít Holuby, Pavol Socháň a ďalší. Vďaka tejto skupine vzdelancov sa podarilo odromantizovať slovenskú etnografiu a prekonať staršie názory na ľudovú kultúru, obrátiť pozornosť aj na zber prejavov materiálnej kultúry a spresniť metodológiu terénneho zberu. Najmä zásluhou Š. Mišíka a J. Ľ. Holubyho sa začali uplatňovať nové presnejšie postupy a spôsoby zapisovania etnografického materiálu, objavovali sa aj pokusy o vedeckú interpretáciu získaných artefaktov ľudovej kultúry.

Situáciu v slovenskej folkloristike na prelome storočí z hľadiska príslušnosti k ideovo-filozofickým prúdom výstižne charakterizuje Zuzana Profantová. Upozorňuje na fakt, že toto obdobie nemožno jednoznačne názorovo ohraničiť a priradiť ho k niektorému z filozoficko-ideových prúdov. Napríklad v 90-tych rokoch sledujeme koexistenciu troch ideových orientácií v slovenskej folkloristike, ktorých hranice sú difúzne. Badať v nich ešte doznievajúce tendencie mytologickej školy (A. Kmeť), ktorá dosiahla najväčší rozmach v 70-tych rokoch 19. storočia. Súčasne sa presadzuje prúd tzv. veritabilnej, realistickej folkloristiky, ktorú reprezentujú J. Ľ. Holuby a P. Socháň. Práve realistická folkloristika sa pokladá za predstupeň k tretiemu názorovému prúdu, k tzv. pozitivistickej folkloristike, kde pod vplyvom myšlienok pozitivizmu dochádza k prenikaniu prísne empirických postupov.¹⁶

Aj napriek nevyhranenému názorovému fundamentu slovenskej folkloristiky možno povedať, že po vzniku Muzeálnej slovenskej spoločnosti došlo k výraznejším aktivitám vo vedeckej činnosti i k zvýšeniu odbornej úrovne etnografického a folkloristického výskumu. Uvedené tendencie môžeme pozorovať najmä v skvalitnení odbornosti zberateľskej práce v teréne; zberatelia kladú dôraz na korektný fonetický zápis v nárečí, čo je v konečnom dôsledku nevyhnutným predpokladom pre základný vedecký výskum. Aj preto autori písomných výziev v 90-tych rokoch popri zbieraní folklórneho materiálu čoraz viac zdôrazňujú a poukazujú na spôsob a techniku zaznamenávania a pasportizácie, vyzdvihujú význam náležitej teoretickej interpretácie nadobudnutých folklórnych textov. Dôležitým

¹⁶ Z. Profantová, K formovaniu folkloristiky na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia, s. 25.

zvratom v teoretickom nazeraní na ľudovú kultúru je to, že získaný materiál sa stáva prostriedkom na dosiahnutie všeobecných záverov.¹⁷

1. 3. Pozícia Samuela Cambela v kontexte vedeckého a kultúrno-spoločenského života na prelome 19. a 20. storočia

Ťažisko vedeckých aktivít S. Cambela je v oblasti štúdia slovenského jazyka a ostatných slovanských jazykov, no odborná verejnosť si veľmi dobre uvedomuje aj jeho zásluhy na poli folkloristiky. Samo Cambel bol už na prelome storočí dobre známy v kruhu slovenských i zahraničných jazykovedcov a slavistov. V tomto období sa začína rozvíjať vedecký záujem o skúmanie živej ľudovej reči (o nárečia) v jednotlivých regiónoch Slovenska a o artefakty ľudovej duchovnej i hmotnej kultúry. Do dejín dialektologického a folkloristického bádania sa S. Cambel zapísal najmä vďaka monografii *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, kde ako nárečovú prílohu publikoval zápisy autentických textov ľudových prozaických podaní z východného Slovenska.¹⁸

S. Cambel patrí k tým dialektológom, ktorí za najvhodnejší prameň poznatkov o nárečiach pokladali živú reč ľudu. V dejinách jazykovedy poznáme dialektológov, ktorí pre potreby analýzy jazyka niektorého z regiónov Slovenska zapísali bohaté kolekcie folklórnych, zväčša prozaických textov (F. Šujanský, F. Houdek, O. Broch, V. Hnat'uk, I. Verchratskyj, I. I. Sreznevskij a ďalší). Zhromaždený materiálový fond im v závislosti od stanovených cieľov výskumu slúžil buď ako východiskový materiál pri poznávaní nárečí (S. Cambel, O. Broch, F. Houdek), alebo zámery ich výskumu boli širšie, nielen jazykovedné, ale aj folkloristické a etnografické (porovnaj napr. ciele výskumných ciest V. Hnat'uka či I. Verchratského a I. I. Sreznevského).

¹⁷ Porovnaj CHORVÁT, Karol: Niekoľko myšlienok o štúdiu ľudovom. In: Slovenské pohľady, roč. XV, 1895, s. 553; SASINEK, František Vítázoslav: Všímajme si etnografie. In: Národní noviny, 1885.

¹⁸ Problematike dobového ohlasu Cambelovej monografie venujeme v práci osobitnú kapitolu.

Samo Cambel koncentroval svoje úsilie výlučne na oblasť jazykovedy. Vystupoval proti diletantizmu vo vedeckých kruhoch, hoci na prelome storočí nebolo ojedinelým javom, že vzdelanci so širšími encyklopedickými znalosťami pracovali vo viacerých vedných odboroch. Tento jav zanikol až po profesionalizácii a profilácii vedeckých disciplín v prvej polovici 20. storočia. Vlastnú koncepciu vedeckého pôsobenia predkladá S. Cambel v článku *Ochotníctvo v slovenskej literatúre*.¹⁹ Podčiarkuje dôkladnú znalosť jedného vedného odboru:

„Jestliže chce spisovatel' vyniknúť, musí domáhať sa dokonalosti jedným a tým istým smerom a v odbore, ktorému sa učil.“²⁰

V článku zaznieva ostrá kritika diletantizmu a amaterizmu vo vede. S. Cambel vystupuje proti decentralizácii slovenskej vedy a vyzdvihuje požiadavku vedeckej činnosti v úzkej spolupráci so spoločenskými potrebami národa. Hlavným motivačným stimulom jeho vedeckej práce bola nielen vlastná túžba po poznaní, ale aj snaha pomôcť slovenskému národu:

„Aby sme pracovali o tých otázkach, ktoré rozriešiť v prvom rade je potrebné pre národ.“²¹

Na inom mieste hovorí:

„Tedy ešte vždy máme ľudí, ktorým deroguje preštudovať náš ľudový jazyk a srovnáť ho so spisovným našim jazykom, ešte vždy máme ľudí, ktorí hotoví sú „študovať“ sanskrtský a sto iných starých i nových jazykov, – len nie svoj vlastný! Komu by tým chceli pomôcť?“²²

¹⁹ Porovnaj -ský (Cambel, S.): *Ochotníctvo v slovenskej literatúre*. In: *Slovenské pohľady* 1891, s. 762-765.

²⁰ -ský, c. d., s. 765.

²¹ -ský, c. d., s. 764.

²² -ský, c. d., s. 763.

V súlade so svojím ponímaním vedy zasvätil S. Cambel všetko úsilie štúdiu ľudového jazyka (slovenských nárečí). V odbornej literatúre venovanej dejinám folkloristického výskumu sa ako paralela k Cambelovej práci uvádza dielo botanika a kňaza Jozefa Ľudovíta Holubyho, kňaza a cirkevného hodnostára Štefana Mišika, teológa a vlastivedného bádateľa A. Kmeťa či katolíckeho kňaza F. Šujanského. Vo folkloristickej literatúre sa označujú ako neškolení (amatérski, neapriórni) zberatelia ľudovej slovesnosti. Spoločnou črtou diela S. Cambela, J. Ľ. Holubyho a Š. Mišika, F. Šujanského či A. Kmeťa je fakt, že ťažisko ich práce nespočívalo v zbieraní a zaznamenávaní folkloristického materiálu. Cieľ ich terénneho výskumu, pri ktorom zapísali folklórne texty, nebol primárne folkloristický. Hoci sa Cambelovo vedecké pôsobenie často analogicky stavia do jedného radu s dielom J. Ľ. Holubyho či Š. Mišika, v porovnaní so vzdelancami tejto generačnej skupiny národopisných bádateľov môžeme poukázať na zásadný rozdiel. Aj napriek tomu, že nárečové texty zapísané Samom Cambelom majú v súčasnosti z hľadiska využitia interdisciplinárny charakter, S. Cambel nikdy nedeclaroval iné ako jazykovedné ciele svojich terénnych výskumov. Podľa cieľov terénneho výskumu a následne aj z hľadiska využitia zozbieraného materiálu možno dialektologický výskum S. Cambela porovnávať napríklad s prácou jazykovedca Olafa Brocha.²³ Cambelov terénny výskum a napokon aj zbierka folklórnych textov je v porovnaní s výskumom a zozbieraným folkloristickým materiálom O. Brocha omnoho bohatšia, so širším teritoriálnym záberom. Prácu oboch lingvistov však spájajú rovnaké ciele a metóda terénneho výskumu; k zbieraniu a zapisovaniu folklórneho materiálu pristupovali výlučne z pozície dialektológov.

Jazykovedec Samo Cambel nikdy nepracoval v inom vednom odbore, nezasahoval do diania v etnografii a folkloristike, nepublikoval nijaké programové výzvy či návody na zbieranie folkloristického materiálu. Striktne sa pridržal vlastnej vedeckej koncepcie a venoval sa iba jed-

²³ Nórsky bádateľ Olaf Broch vo svojej práci *Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östl. Ungarn* (Kristiania 1897) podáva rozbor nárečia dvoch zemplínskych dedín Falkušoviec a Dúbravky spolu s ukážkami ich nárečia. Reč obce Koromľa charakterizuje v ďalšej svojej práci *Weitere Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östl. Ungarn* (Kristiania 1899); na s. 14-19 publikuje ukážku nárečia obce.

nému vednému odboru – jazykovede. Naznačené osobitosti Cambelovho pôsobenia medzi jazykovedou a folkloristikou sa pokúsime konkretizovať pomocou komparácie s ostatnými vzdelancami tohto obdobia.

Osobnosť Samuela Cambela môžeme zaradiť k tzv. prelomovej generácii bádateľov, ktorá koncom osemdesiatych rokov 19. storočia vystriedala na poli národopisného pôsobenia štúrovskú generáciu. Patria k nim najmä J. L. Holuby, A. Kmeť, Š. Mišík, A. Halaša, F. Šujanský, P. Socháň či neskoršie nastupujúci K. Chorvát. Niektorí nasledovali svojich predchodcov a pridržali sa viac-menej štúrovského kánonu, iní sa vydali odlišnou cestou. Najväčším nedostatkom počiatočnej etapy výskumov tzv. prelomovej generácie bolo, že kládli dôraz iba na zbieranie, zapisovanie a následné publikovanie veľkého množstva folkloristického materiálu bez dôležitých ekologických údajov, ktoré bližšie určujú vzťah medzi ľudovou tvorbou a jej nositeľom (pozri napr. zber ľudových piesní A. Halašu).²⁴ Popri zanietenosti a nezištnosti im často chýbala odborná pripravenosť pre terénny národopisný výskum a dostatočné skúsenostné zázemie.

Zasadný obrat v smerovaní slovenskej národopisnej vedy nastal v 90-tych rokoch. Výtvarník a fotograf Pavol Socháň v roku 1891 vypracoval nové prístupy, nové pohľady na prácu s folklórnym materiálom.²⁵ Pre zaujímavosť podotýkame, že o rok neskôr, v roku 1892, Samuel Cambel začal svoj terénny jazykovedný výskum. Socháňov *Návod na sbieranie etnografického materiálu slovenského* sa sčasti vzťahuje na oblasť hmotnej kultúry, keďže sám autor sa venoval zväčša zbieraniu a výskumu javov materiálnej kultúry. V inštrukciách na zber sa dotýka nielen otázok faktografického charakteru, ale žiada zberateľov zaznamenávať aj kontextuálne charakteristiky, napr. názory informátora na predmet výskumu. Pokúša sa naznačiť aj metodológiu práce v teréne – ako motivovať informátorov k aktívnej spolupráci. Aj keď sa vo svojej práci zameriaval predovšetkým na oblasť hmotnej kultúry, nastoľuje požiadavku zberu všetkých folklórnych žánrov a vyžaduje zapisovať aj varianty textu. Veľmi dôležitým momentom v jeho *Návode* je požiadavka zapi-

²⁴ O zbere ľudových piesní A. Halašu pozri štúdiu Viery SEDLÁKOVEJ *Piesňová zbierka Andreja Halašu a jej prispievateľia*. In: K dejinám slovesnej folkloristiky, s. 56-63.

²⁵ SOCHÁŇ, Pavol: *Návod na sbieranie etnografického materiálu slovenského*. In: *Národné noviny*, 1891, roč. XX, č. 47, s. 1.

sovať aj zdanlivo formálne či obsahovo „nepekne“ folklórne prejavy, čo radikálne kontrastuje s romantickým ideálom dokonalkej formy a obsahu. Tu sa zračí základný zvrat vo vtedajšom vedeckom myslení, presadzuje sa moderný pohľad a stále výraznejšia inklinácia k viacaspektovému prístupu k skúmanému materiálu. Z hľadiska myšlienkovvej a názorovej bázy ide predovšetkým o prenikanie ideí pozitivizmu a snahu po pravdivom či realistickom zobrazení skutočnosti.

A. Kmeť bol iniciátorom, zakladateľom a prvým predsedom Muzeálnej slovenskej spoločnosti. V roku 1896 publikoval inštrukcie na zbieranie a prácu so slovenským folklórom.²⁶ Počiatky vedeckej práce katolíckeho kňaza Andreja Kmeťa sú však poznačené záujmom o slovenský jazyk, o etymológiu a o históriu Slovákov, neskôr prejavil záujem o štúdium botaniky a archeológie. V Kmeťovej národopisnej činnosti možno pozorovať zberateľskú, vedeckú, propagačnú a organizačnú zložku. Z oblasti ľudovej kultúry zbieral, zaznamenával a skúmal všetko, v čom videl vedeckú hodnotu. Zo slovesných prejavov ľudovej kultúry A. Kmeť ešte počas študentských rokov zbieral ľudové piesne, ľudové povesti, rozprávky, paremiologické útvary, no aj rozličné artefakty hmotnej kultúry. Charakteristickou črtou a v súdobých podmienkach aj novátorstvom Kmeťovho nazerania na ľudovú kultúru je, že v nej videl aj vedeckú hodnotu. Prejavy hmotnej a duchovnej kultúry pokladal za pamiatky dávnej minulosti, historické povesti a rozprávania mu poskytovali zdroj a východisko pre etymologický výskum.

Podobne sa uberala aj vedecká cesta J. Ľ. Holubyho. K zbieraniu slovenského folklóru sa dostal cez botaniku a archeológiu. Pri svojich potulkách za poznaním liečivých rastlín sa dostal do kontaktu s nadanými rozprávačmi, od ktorých získaval cenný folklórny materiál o spôsobe ľudového liečiteľstva, o magických úkonoch, o zvykoslíví, o ľudovej viere. Zapísal aj množstvo rozprávok, povestí a prísloví. Aktívne sa zúčastňoval aj na organizácii kultúrno-spoločenského života, podieľal sa na činnosti Muzeálnej slovenskej spoločnosti, publikoval množstvo článkov na stránkach jej periodík – Sborníka Muzeálnej slovenskej spoločnosti i Časopisu Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Ako exaktný prírodovedec prostredníctvom svojich publikácií pozitívne vplýval na postupné skvalitňovanie vedeckých metód etnografickej i folkloristickej práce.

²⁶ KMEŤ, A.: Návod ako sbierať a chrániť starožitnosti. In: Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti, I., 1896.

Po smrti A. Kmeťa v roku 1908 sa predsedom Muzeálnej slovenskej spoločnosti stal kňaz, teológ a cirkevný hodnostár Štefan Mišík. Z pozície predsedu Muzeálnej slovenskej spoločnosti sa viackrát obrátil na svojich členov, aby sa pri zbieraní pramenného materiálu snažili o regionálnu a tematickú komplexnosť. Žiadal zapisovať miestne názvy, povesti, piesne, porekadlá, zvyky atď. Štefan Mišík na valnom zhromaždení Muzeálnej slovenskej spoločnosti 3. augusta 1910 upozornil na význam ľudových povestí pri štúdiu slovenského jazyka:

„V ľudových povestiach pilný skúmateľ nájde bohatú baňu... pre štúdium reči v jej rozmanitých odtenkoch; tam je nevyčerpatelný materiál pre slovník i frazeológiu.“²⁷

Vyčlenili sme tak skupinu bádateľov – generačných druhov Sama Cambela, ktorú reprezentoval A. Kmeť, J. L. Holuby, P. Socháň a Š. Mišík. Na základné informácie o ich vedeckej aj kultúrno-spoločenskej činnosti upozorňujeme najmä preto, aby sme ich mohli konfrontovať s folkloristickým a zberateľským dielom Sama Cambela. Všetci spomínaní vzdelanci sa prostredníctvom teoretických príspevkov a zberateľských výziev vyjadrovali ku koncepcii a ďalšiemu smerovaniu slovenskej etnografie a folkloristiky. Nezanedbateľná je aj účasť všetkých spomínaných vedcov na organizácii národopisných výstav. Osobitne dôležité sú aj ďalšie aktivity spojené so štúdiom ľudovej kultúry a folklóru, najmä s organizáciou verejno-spoločenského a vedeckého života; mnohí z nich stáli na čele vedecko-kultúrnych inštitúcií na Slovensku. Aj napriek tomu, že ich pôvodným zameraním nebola etnografia, vyvíjali aktivity súvisiace s riadením a koordináciou kultúrno-spoločenského a národopisného života na Slovensku.

Samuel Cambel nebol v porovnaní so spomínanými osobnosťami slovenskej vedy tohto obdobia natoľko spoločensky aktívny, navyše programovo ani organizačne nezasahoval do kultúrno-spoločenského diania na Slovensku. Treba však upozorniť na jeden závažný moment účinkovania S. Cambela, ktorý do istej miery zasiahol rozvoj slovenskej vedy. Bol to jeho postoj pri konštituovaní Muzeálnej slovenskej spoloč-

²⁷ Porovnaj Časopis Muzálnej slovenskej spoločnosti, 1910, s. 65-67.

nosti. V novinách a časopisoch sa v 90-tych rokoch pravidelne objavovali články, ktoré zdôrazňovali potrebu centrálnej vedeckej inštitúcie, ktorá by podporovala rozvoj vedeckého bádania na Slovensku. Názory na poslanie a charakter tejto ustanovizne neboli jednotné. Medzi poprednými osobnosťami slovenskej vedy prebiehal vyhrotený názorový boj o otázkach zamerania tejto vedeckej inštitúcie. Snahy A. Kmeťa o založenie Muzeálnej slovenskej spoločnosti nenašli pochopenie u P. Sochána, ktorý podporoval vznik múzejného spolku. Skupina literátov na čele s F. R. Osvaldom bazírovala na vzniku inštitúcie, ktorá by mala podporovať rozvoj literárnej činnosti, prírodovedci zasa žiadali založiť spolok prírodovednej orientácie. Jazykovedec Samo Cambel netrval na lingvistickej orientácii inštitúcie; budúcnosť skvalitnenia vedeckej práce videl v založení všeobecnej vedeckej spoločnosti, ktorá by združovala a organizovala vedcov rozličných odborov. Podporil návrh A. Kmeťa, ktorý sa realizoval v roku 1895.

Okrajová pozícia Sama Cambela pri organizácii kultúrneho života súvisí aj s protirečivým spoločensko-politickým kontextom jeho pôsobenia ako vysokého úradníka uhorskej vlády. Účinkovanie v prekladateľskom oddelení predsedníctva vlády, ale aj redaktorská činnosť v provládne orientovaných Slovenských novinách sa podpísali pod hodnotiace stanoviská niektorých posudzovateľov jeho diela. Veľký rozruch slovenskej a českej verejnosti vyvolala Cambelova maďarská brožúra *A cseh-tót nemzetegység multja, jelene és jövője*, ktorá vyšla v novinách *Felvidéki híradó* v roku 1902.²⁸ Jej cieľom bolo poukázať na samostatnosť slovenského jazyka a slovenskej kultúry. Takéto názory sa uhorská vláda snažila využiť vo svoj prospech, na presadzovanie maďarizačných tendencií. Aj napriek tomu, že sa v tomto období potláčali akékoľvek prejavy slovenského národného hnutia, jazykovedné práce S. Cambela boli zo strany uhorskej vlády podporované. Je zrejmé, že riešenie jazykových otázok v dobových podmienkach nemalo len vedecký význam, ale aj širší národno-politický dosah.

V takýchto zložitých spoločensko-politických podmienkach vzbudzovalo Cambelovo pôsobenie v štátnej službe značnú nedôveru národ-

²⁸ O dva roky neskôr vyšiel český preklad *Minulost, přítomnost a budoucnost česko-slovenské národní jednoty*. Z maďarčiny preložil Edvard Guller. Praha : Albert Malř 1904. 127 s.

ne uvedomelých príslušníkov slovenskej inteligencie. Odmietavé stanovisko vo vzťahu k filologickým prácam S. Cambela otvorene vyjadril aj A. H. Škultéty²⁹ a S. H. Vajanský.³⁰ Neskôr sa vo všeobecnosti prijímal názor, že spoločensko-politická línia Cambelovej jazykovednej práce mala taktickú motiváciu, ktorá mu zabezpečovala priaznivú bádateľskú pozíciu. Verejné účinkovanie S. Cambela na slovenskej kultúrnej pôde sa stretávalo s nedôverou a prekážkami zo strany slovenskej inteligencie. Prílišné aktivity Sama Cambela vo verejno-spoločenskom živote na Slovensku vzbudzovali podozrenia aj na strane oficiálnych vládnych kruhov. Pre pochopenie celkového vedeckého profilu S. Cambela je nevyhnutné zdôrazniť aj to, že S. Cambel sa názorovo odkláňal od koncepcie národnooslobodzovacieho hnutia, ktoré predstavovali prívrženci Slovenskej národnej strany v martinskom centre.³¹ Hoci Samo Cambel a jeho vedecké zásluhy v oblasti jazykovedy pozitívne ovplyvnili národnoemancipačný proces Slovákov, jeho politické a ideové názory sa neprijímali jednoznačne. Práve tieto skutočnosti prispeli k vzniku nedôvery a predsudkov voči osobnosti Sama Cambela, ktorý sa podnes považuje za kontroverznú osobnosť v dejinách slovenskej jazykovedy. O osobitosti Cambelovho postavenia a protirečivosti jeho konania sa vyjadruje aj Jozef Škultéty v odpovedi na výzvy českej strany reagovať na vydanie maďarskej brožúry:

„My nevideli sme nijakej príčiny písať proti tej maďarskej brožúre. Mali sme písať proti jej pôvodcovi preto, že chce mať čistý, rýdži slovenský jazyk? Alebo že by mu chcel vykonať podporu tam, kde jej nemá? Že tu „v politike“ ide príďaleko, to je jeho vec, dr. Czambel stál vždy tak osobitne, že my nemáme práva starať sa do neho.“³²

²⁹ Pozri Škultétyho recenziu na Cambelovu prácu *Príspevky k dejinám jazyka slovenského* v Národných novinách 1887, č. 46.

³⁰ S. H. Vajanský kriticky vystúpil proti názorom S. Cambela vyjadreným v kritike Vlčkových *Dejín literatúry slovenskej* (1889) v Slovenských novinách 1889, č. 113, 114, 115. S. H. Vajanský vysoko oceňoval Vlčkovu dielo. (Bližšie o tom pozri Kořešpondencia S. H. Vajanského. Bratislava : SAV 1967, s. 394-395, 399, 403.)

³¹ Bližšie o tom v štúdií Milana PODRIMAVSKÉHO *Spoločensko-politický kontext pôsobenia Sama Czambela*. In: Literárnomúzejný letopis. 15. Zostavil Imrich Sedlák. Martin : Matica slovenská 1981, s. 212-220.

³² Slovenské pohľady, 1903, s. 183-184.

Skutočné osobné zaniechanie Sama Cambela za slovenský národ a slovenský jazyk bolo známe len úzkemu okruhu osôb, s ktorými sa stretával alebo korešpondoval (A. Kmeť, Š. Mišík a iní). Viacerí Cambelovi súčasníci o tom neskôr podávali svedectvo a často až po jeho smrti v nekrológoch korigovali svoje názory na osobnosť S. Cambela.³³ V Archíve literatúry a umenia v Martine pod signatúrou C 220 sa uchováva rukopis besednice *Rozpomienky na dr. Samuela Czambela* podpísanej pseudonymom Castor. Autor článku Jozef Stanček spisovateľ pre deti a mládež a dramatik (1864-1947), spomína na budapeštianske stretnutia, na ktorých zaznievali autentické Cambelove výpovede o vzťahu k Slovensku a o jeho pôsobení v peštianskom úrade.³⁴

Na jednom z množstva štvrt'hárkových lístkov v rukopisnej pozostalosti je zapísaná reakcia Sama Cambela na útoky proti jeho vedeckému smerovaniu a názorom:

„Čo môj rozum v slovenčine neobsiahne, to neprijímam za základ svojho vedenia a hoc by to bolo vrcholom internacionálnych vedeckých snesení. Mne totiž nestačí úroveň vedy v obore slovenčiny, v ktorom pracujem, nakoľko sa tá veda nepotvrďuje aj mojimi vlastnými výskumami. Páni vedci môžu na čas zmenšiť účinok môjich prác na obečnosť, ale mňa od nich neodvráť žiadnymi insultami. Ani pán prof. Pastnek, ktorého si viac ctím už preto, lebo i sam nie v malej miere napomáhal samostatný ráz slovenčiny, pokiaľ sa nestal činným advokátom v otázke česko-slovenskej. Mňa vôbec nezáleží na tom, ako o mojich schopnostiach smýšľa prítomnosť.“³⁵

³³ ŠKULTÉTY, Jozef: Veľká mýlka. In: Slovenské pohľady, 1923, s. 59-60; SOCHÁŇ, Pavol: Životopis Dr. Samuela Czambela. In: Živena, roč. 1., zošit 2, 1910, s. 25-26; MEDVECKÝ, Ľudovít: Dr. Samo Czambel v pravom svetle. In: Slovenský denník, 8. decembra 1929, s. 2-3; WAGNER, Ján: Rozpomienka na Samka Czambela. In: Slovenská liga, roč. 7, č. 1, s. 92-94.

³⁴ Jozef Stanček, priateľ Sama Cambela, publikoval viaceré preklady v maďarských regionálnych periodikách a od roku 1886 aj v Slovenských novinách, ktoré S. Cambel redigoval.

³⁵ SNK-ALU M 24 F

Aj napriek tomu, že niektorí vzdelanci prelomovej generácie ešte svojím ideologickým zameraním inklinujú k doznievajúcim mytologizujúcim tendenciám v slovenskej folkloristike, práve oni majú zásluhy na skvalitnení vedeckej úrovne folkloristického bádania. Pri komparácii Cambelovho vedeckého pôsobenia s jednotlivými predstaviteľmi tejto generácie je potrebné upozorniť na pozitívnu a priekopnícku stránku vedeckej činnosti Sama Cambela – odbornú pripravenosť na jazykovedný výskum a koncentráciu na jeden vedný odbor. Možno povedať, že S. Cambel v dobovom kontexte priekopnícky kritizoval neodbornosť vo vedeckých kruhoch, uvedomoval si aj potrebu vedeckého výskumu pre kultúrne pozdvihnutie slovenského národa. Zásadný rozdiel vidíme aj v prístupe S. Cambela k terénnemu výskumu a v jeho cieľoch, ktoré boli výlučne jazykovedné, v kompaktnosti, systematickosti a odbornej pripravenosti jeho vedeckého diela ako celku.

2. Interdisciplinárny rozmer vedeckej práce Samuela Cambela

2. 1. Pôsobenie Samuela Cambela medzi dialektológiou, históriou a etnografiou

Aj napriek tomu, že ako pozitívum Cambelovho diela zdôrazňujeme koncentrovanosť na jeden vedný odbor, charakter jeho vedeckých prác³⁶ a napokon aj koncepcia prvej časti nárečovej monografie *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* je širšia a presahuje hranice dialektologicky zameranej publikácie. S. Cambel si uvedomoval spätosť jazykového vývinu s najstaršími dejinami, osídľovacími procesmi a kultúrou východoslovenského regiónu, ktorého nárečia sa podujal preskúmať. Podľa jedného z Cambelových rukopisných návrhov na obsah a koncepciu plánovaného diela *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* práca nemala byť venovaná iba východoslovenským nárečiam, ale mala komplexne riešiť otázky slovenského spisovného jazyka a všetkých slovenských nárečí. Samo Cambel mal v úmysle v štyroch oddieloch zhrnúť doterajšie poznatky o slovenčine, publikovať ukážky slovenského jazyka a nárečí blízkych slovenčine, poukázať na nedostatky doterajších lingvistických, najmä terénnych výskumov. Chcel poukázať aj na chyby, ktorých sa zberatelia dopúšťajú pri zapisovaní nárečových textov. Mal v úmysle opísať všetky jazykové roviny slovenčiny (hláskoslovie, tvaroslovie, významoslovie, skladbu) a charakterizovať vplyvy iných slovanských i neslovanských jazykov na lexiku slovenského jazyka. Posledný, štvrtý oddiel mal byť venovaný vymedzeniu miesta (samostatnosti) slovenčiny medzi ostatnými slovanskými jazykmi. Na ilustráciu uvádzame presný náčrt koncepcie diela podľa rukopisu Samuela Cambela:

³⁶ Máme na mysli monografickú prácu Samuela Cambela *Príspevky k dejinám jazyka slovenského* (Budapešť : Nákladom vlastným 1887. 130 s.); *Slováci a ich reč* (Budapešť : Nákladom vlastným 1903. 269 s.).

Slovenčina a jej samostatnosť, postavenie, pomer, miesto v rodine slovanských jazykov.

Úvod: Kde sa ozýva slovenčina? Čo vieme doteraz o slovenčine?

I. Oddiel. Ukážky slovenského jazyka a najbližších k nemu slovanských nárečí. (Kritika doterajších osnôv. Kritika výskumov doterajších dialektológov.)

II. Oddiel. Mluvnické rozobranie slovenského jazyka. Hláskoslovie, Tvaroslovie, Významoslovie. Skladba.

III. Oddiel. Slovníkové rozobranie slovenského jazyka. Nemecký vliv. Maďarský vliv. Latinský a druhé neslov. vlivy. Český vliv. Poľské, ruské a juhoslovanské živly. Umelé slová a podstrčieniny. Pozostatok na riešici.

IV. Oddiel. Pomer (postavenie) Samostatnosť slovenčiny v rodine slovanských jazykov.³⁷

Samuel Cambel si však napokon uvedomil šírku a zložitost' problematiky a rozhodol sa dôkladnejšie preskúmať jednotlivé slovenské nárečia. Každému nárečovému makroregiónu Slovenska plánoval venovať osobitný zväzok knihy.

Prečo Samo Cambel začal práve s výskumom dialektov, keď jeho krédom bola starostlivosť o spisovný slovenský jazyk? Bol presvedčený o tom, že je potrebné urobiť reformu spisovného slovenského jazyka na základoch ľudovej reči:

„Ak je spisovný jazyk slovenský spisovným jazykom *našich Slovákov*, tak sa musí zakladať *na jazyku našich Slovákov*.“³⁸

Podľa názoru S. Cambela iba dokonale preskúmané a spracované fondy ľudovej reči poslúžia k zveľadeniu spisovného jazyka a k vzniku

³⁷ SNK-ALU M 24 F

³⁸ S. Cambel, Slováci a ich reč, s. 227.

spisovnej gramatiky a slovníka slovenského jazyka na základoch reči slovenského ľudu.³⁹ Keďže najmenej známou a preskúmanou oblasťou slovenskej ľudovej reči bola východoslovenská nárečová oblasť, rozhodol sa začať s terénnym výskumom práve na východe krajiny, a to v okolí Prešova vo Veľkom Šariši v roku 1892.

Samému opisu jazykových znakov východoslovenských nárečí v dialektologickej monografii *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* predchádzajú obsiahle kapitoly venované všeobecnej charakteristike východoslovenského územia, najstaršiemu osídleniu východného Slovenska, histórii a politickým dejinám tohto regiónu, s ktorými S. Cambel v uvedenom rukopisnom náčrte pripravovanej monografie nerátal. Samo Cambel chronologicky od najstarších čias (od 13.-14. storočia) analyzuje dovtedajšie poznatky o národnostných pomeroch na východnom Slovensku.⁴⁰ Lingvistické závery neformuluje izolovane len v intenciách jazykovedy, ale v súčinnosti s históriou regiónu a s osídľovacími procesmi, využíva poznatky z literárnej vedy a etnografie, ktoré získal prostredníctvom dostupnej literatúry, ale aj z vlastných výskumov. Nezávislosť a samostatnosť slovenského jazyka medzi ostatnými slovanskými jazykmi S. Cambel zdôvodňuje na základe osobitého historického vývinu slovenského národa. Cambelovo jazykovedné dielo i jeho rukopisná pozostalosť deklaruje príbuznosť a spätosť viacerých vedných disciplín – jazykovedy, histórie, etnografie a folkloristiky, poukazuje na nepochybne interdisciplinárny rozmer Cambelovej práce.

Rukopisná pozostalosť potvrdzuje dôslednú odbornú prípravu Samuela Cambela na dialektologický výskum na východnom Slovensku. Študoval a excerpoval historické, etnografické a lingvistické práce E. Radzikowského, A. Kucharského, V. Hnaťuka, F. Pastrnka, Š. Mišíka, O. Brocha, A. V. Šemberu, J. Sabova, J. Žatkoviča, R. Zawilińskiego, M. Gumpłowicza a i., ktoré sa dotýkajú historických, archeologických i jazykovedných otázok na východnom Slovensku. Názory jednotlivých bádateľov excerpoval, analyzoval a pripájal k nim vlastný komentár, ktorý využil pri príprave monografie do tlače. Excerpcia z diel týchto autorov je k dispozícii vo fondoch rukopisnej pozostalosti Samuela Cambela. Mnohé z excerptovaných výrokov zakomponoval do svojej práce.

³⁹ S. Cambel, Slováci a ich reč, s. 226-228.

⁴⁰ Pozri *Všeobecné vedomosti* na s. 5-208 v diele *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*.

V rukopisnej pozostalosti sa nachádzajú podľa stolíc roztriedené štatistické údaje o najstaršom osídlení jednotlivých dedín nielen východného a stredného Slovenska, ale aj z Bratislavskej a Nitrianskej stolice, čo dokumentuje aj jeho zámery realizovať dialektologický výskum celého Slovenska. Údaje o etnickej a konfesionálnej príslušnosti a o jazyku obyvateľov Samo Cambel preberá z cirkevných schematizmov. Štatistické údaje z východného Slovenska dôsledne spracoval a uvádza ich pri etnických a jazykových charakteristikách obyvateľstva jednotlivých východoslovenských stolíc.⁴¹ Cambelov zámer preskúmať reč slovenského ľudu bol motivovaný nielen praktickými cieľmi zveľaďovať jazyk Slovákov:

„Nielen pre praktické ciele je treba preskúmať reč slovenského ľudu, ale aj z príčin vedeckých. Dostať nevieme pokiaľ bývajú Slováci... To nie je pletka, to je dôležitá vec i pre jazykopytca i pre publicistu. Jazykozpytec iba tak môže dočista doviest' otázku samostatnosti reči slovenskej, keď sa opiera o skutočnú reč Slovákov a keď ju prísne oddelí od výbežkov reči ruskej a poľskej a od jazykových ostrovov ruských, poľských, českých, hoc by ony silne boli poslovenčené...“⁴²

Na základe Cambelových slov možno usúdiť, že kládol dôraz na spätosť jazykového vývinu s históriou slovenského národa. Zamýšľala sa aj nad otázkou vzťahu konfesionálnej a etnickej príslušnosti a jazykovej identifikácie obyvateľov východného Slovenska. Štatistické údaje o etnickej a konfesionálnej príslušnosti obyvateľov jednotlivých lokalít využíva ako doklady pre svoje tvrdenia, čím sa pokúša prispieť aj k vyriešeniu podnes nejasnej otázky vzťahu etnickej, religióznej a jazykovej príslušnosti obyvateľov východného Slovenska.

Pri stretnutiach so svojimi respondentmi sa zaujímal aj o vybrané etnografické javy, z jazykového hľadiska si všímal nárečové pomenovania z okruhu poľnohospodárskej terminológie – pomenovania poľnohospodárskeho náradia, hospodárskych budov, pomenovania niektorých živočíchov a pod. Cambelove etnografické poznámky nie sú systema-

⁴¹ Pozri S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 53-87.

⁴² S. Cambel, Slováci a ich reč, s. 235.

tické; svoj výskum pravdepodobne prispôboval záujmom, vedomostiam a dispozíciám svojich respondentov. Pri zaznamenávaní a opise jednotlivých dialektologických jednotiek Cambel zachytáva presný opis javu podľa rozprávania respondenta v nárečovej podobe, niekdy si však vypomáha maďarským či nemeckým lexikálnym ekvivalentom. Samo Cambel v rukopise zanechal napríklad podrobný opis voza z Kapušian pri Prešove (9. 7. 1904). Rozprávač Andraš Maňkoš rozpovedal Samovi Cambelovi postup pri výrobe voza, a tak Cambel zaznamenal kompletnú nárečovú terminológiu označujúcu jednotlivé časti voza, ako napríklad *koľeso*, *bahra*, *železni raf*, *oš*, *rozvora*, *zvirka*, *tulejka* a pod.

„Oš, na nej koľesa. Na koleše bahra a na nej raf železni. Na oši leža dva falatki drevene, to snice, na šnicoch vankoš, na vankošu nazad privadeni z cvorňem. Od zadku do predku ku oši jeden druček, to se vola rozvora. Rozvora šturena pomedzi zadne snice do oši a zkapčana je z kariku, to se vola zrivka. Klanice štiri se davaju: dva do predneho nasada a dva do zadneho vankoša. Tote vankoše prikapčane zos traringami železnima, prišrubuju se. Na vankoše se položa drabinki, na spodek medži nich deska, vec se položa medži drabini dva koše z verbovich prutek a tak se zaviažu dva snopi zo slami, položa se na vuz, to šedziska. Tak už je vuz hotovi. Može se zaprahnuc a šednuc a se vijs!“⁴³

Od toho istého rozprávača získal nárečové pomenovania jednotlivých miestností tradičného vidieckeho domu (*prikľet*, *chiža*, *povala*, *stodola* a pod.).⁴⁴ V Ščavniku (dnes Šarišský Štiavnik) 20. 8. 1904 Samo Cambel zaznamenal opis žatevných prác, opis cepov a pomenovania ich častí,⁴⁵ opis pluhu v pôvodnom šarišskom nárečí:

⁴³ SNK-ALU M24 AK

⁴⁴ V rukopise nachádzame: „Do chiži se idze tak. Zvonka perše do prikľeta, a z prikľeta do chiži. V chiži na verch je povala na hredoch. Na hredoch naokolo pocahane platvi, do platvoch su krokvi pozakladane, po krokvoch lati obite. Lati bivaju obšite zo snopkami, zo žitnej slami napravja. Može i zo škarupu pokric abo zo šengľem.“ (SNK-ALU M24 AK)

⁴⁵ „Cepi maju dve častki, vekša se vola deržak, a mejša cepak, a dze se spojuju dovedna to su kapice.“ (SNK-ALU M24 AK)

„Pluh ma častki: skarčadla, to je ten vozík, co sprovadza rohadlo. Rohadlo je, co še z ňim ore, take jak nož (=elevas) U nas mamy ľem rohadlo, ňe pluh, pluh bulo stare rohadlo, na inakši sposob robene. Na rohadle su ručki, hradzel', plast, co zeľezo na ňim pripasane; šľubica je, co še z ňu spojuje hradzel' s plastom.“⁴⁶

Etnografické poznámky zo spišskej dediny Kluknava od rozprávača Alojza Podrackého sú výnimočne obsiahle. Rozprávač preukázal bohaté poznatky o reáliách svojho regiónu, o tradičných remeslách i o sezónnych poľnohospodárskych prácach. Na stretnutí s Alojzom Podrackým zaznamenal S. Cambel rozmanité príspevky k poznaniu nárečovej terminológie z okruhu zooným (charcica, patkaň, lašica, jaščurka, pčola, brunda, koňik, borsuk; druhy rýb – košnica, smud, struch, šľiž a pod.). Samo Cambel pravdepodobne pomocou usmerňovaného dialogického rozhovoru zapísal aj pomenovania jednotlivých zvieracích druhov obidvoch prirodzených pohlaví, napr. krava – bujak, šviňa – kornaz, ovca – baran, koza – cap, pes – suka, sarna – sarňak. Vzácné sú aj Cambelove dialektologické poznámky o tradičnej kulinárnej kultúre pochádzajúce z Kluknavy. Rozprávač Alojz Podracký podrobne opisuje prípravu tradičného spišského jedla *papcun*:

„... papcun je z muki. Muka še zmješa z vodu a še rozotre na sucho, potom na koritku vežňe ženska šekač, ta ho pošeka na tak drobno jak fizoľa, potim še uvari. Da še na misu, a jje še z maslom abo jje z brendzu abo z mľekom.“⁴⁷

Ide teda o jedlo z múky a vody, ktorého príprava spočíva v posekaní hotového cesta na drobné kúsky (rkp. *jak fizoľa*). V tomto prípade ide o relevantnú informáciu nielen pre odborníkov na oblasť ľudovej stravy, ale aj pre interpretáciu a celkové pochopenie Cambelových textov ľudovej prózy. V naratívnom texte zo Spišskej stolice (zo Smižian) sa stretávame s lexikálnym spojením *pošekam ho na papcun*.⁴⁸ Týmto ex-

⁴⁶ SNK-ALU M24 AK

⁴⁷ SNK-ALU M24 AK; ukážku z rukopisu pozri v prílohe.

⁴⁸ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 222.

presívnym vyjadrením sa rozprávač folklórneho naratívneho textu snaží zvýrazniť zlosť a krutosť trestu, ktorý pri spoločnom stretnutí stihne jeho protivníka – poseká ho *na papcun*, t. j. *na drobné kúsky*. Z tematického okruhu ľudovej stravy rozprávač Alojz Podracký podrobne opisuje dva spôsoby kuchynskej prípravy zemiakov (gruľe) – prípravu na zemiakovú kašu s bryndzou a varenie zemiakov v šupke:

„gruľe še oškrobaju a uvara še oškrobane, jak uvru, ta jich scadzi od vodi gazdiňa, vežne mutev, dobre jich podavi, do teho šturi brendzi, rozmješa a tak jedza, to davene gruľe. Gruľe še varja i zo šupu, chto je, ten jich sebe lupe a lupane jje.“⁴⁹

Dnes už len málokto vie vysvetliť, čo je *plameňík*. Samo Cambel v Kluknave zaznamenal, že ide o kúsok cesta, ktoré gazdiná pri pečení chleba piekla ako prvý na skúšku, či je cesto dobre vykysnuté a pec dostatočne vyhriata. Podobne charakterizuje slovo *poškrobok*⁵⁰ a *beľuš*⁵¹. Aj ďalej by sme mohli uvažovať o etnografických príspevkoch v rukopisnej pozostalosti Samuela Cambela, ako sú nárečové pomenovania plodov a odrôd ovocných stromov (*jedlica*, *smrek*, *ol'cha*, *topoľa*, *ošíka*; *buk-bukev* (plod); *dub-žalud'* (plod); *šl'ivki*: *bystrice*, *durjany*, *dibňičky*; *hruški*: *čisarki*, *žimušne*; *jabluka*: *žimušne*, *jakubky*, *vinne*; *tarňiga*, *machnački*, *šverboritka* a pod.); pracovné náradie – *sersan* tesára – *cimermana* (*kresačka*, *čopov*, *vinkel'*, *šnov*, *cirkeľ*, *col'stok*, *švider*, *dlatka*, *klambra*, *pila*, *piľka*, *hobel'*); zariadenie kuchyne (*pahrotka*, *šparhet*); kuchynských potrieb (*varecha*, *grati*, *misi*, *tanjere*, *džbov*, *kop*); časti tradičného mužského odevu (*huňa*, *chološne*, *nohavki*, *kapel'uch*, *pjirko*); pomenovania robotníkov na salaši (*bača*, *nahaňač*, *juhas*, *povara*); základné potreby salašníkov (*kocel*, *vesle*, *geľety*, *klaga zos cel'acim žaludkem*) a pod.

Vybrané etnografické poznámky nie sú kompletne, Samo Cambel zapísal počas terénneho dialektologického výskumu veľké množstvo po-

⁴⁹ SNK-ALU M24 AK

⁵⁰ „Z poškrobku, z teho co še viškrobe korito, zrobi še kvas, ten še odloži na druhí chl'jeb, bez kvasu cesto neskišne.“ (SNK-ALU M24 AK)

⁵¹ „Beľuše, to kolače cenke, do ňich še dava kapusta, kaša abo gruľe. Beľuš, g. -a“ (SNK-ALU M24 AK)

znatkov zaujímavých pre etnografy. Chceme upozoriť na tú skutočnosť, že pri stretnutiach s predstaviteľmi tradičnej ľudovej kultúry nadobudol S. Cambel nielen veľké množstvo poznatkov o ľudovej reči východných Slovákov, ale aj o ich nadaní a spôsobe života, čo ho neustále presviedčalo o samostanosti Slovákov a slovenského jazyka.

2. 2. Pôsobenie Samuela Cambela medzi dialektológiou a folkloristikou

Mnohí súčasní odborníci predovšetkým z radov dialektológov a folkloristov už viackrát upozornili na známy vzťah folkloristiky a dialektológie, ktorý postupne vyplynul zo spoločného predmetu skúmania.⁵² Obidve vedné disciplíny v súčasnom ponímaní spája človek ako tvorca a nositeľ istého typu kultúry a jazyka.

Folkloristika skúma útvary ľudovej slovesnej kultúry na rozličných úrovniach, dialektológia sa zameriava na jazyk – nárečie, v ktorom sa tieto zložky národnej kultúry realizujú. Význam vzťahu dialektológie a folkloristiky si uvedomujeme najmä pri výskume ľudovej slovesnosti v regionálnom kontexte, pretože hranice kultúrnych celkov zvyčajne korešpondujú s hranicami jednotlivých nárečových skupín. Vo všeobecnosti si nemožno predstaviť úspešnú prácu etnológa, etnografa či folkloristu bez toho, aby poznal nárečie regiónu, v ktorom sa výskum realizuje. Poznať nárečie skúmaného regiónu je aj priaznivým predpokladom na to, aby si bádateľ získal dôveru a náklonnosť respondenta. Spoločný predmet výskumu i metódy práce obidvoch vied sú však len formálnym prejavom spomínaného medzidisciplinárneho vzťahu, oveľa dôležitejšia je obojstranná spolupráca folkloristov a lingvistov pri teoretickej interpretácii faktov.

Dielo Samuela Cambela je však len jedným príkladom na demonštrovanie medzidisciplinárnej spolupráce dialektológie a etnologických

⁵² Bližšie o tom ŠTOLC, Jozef: Etnografia a dialektológia. In: Slovenský národopis, 1969, roč. 17, č. 4, s. 484 – 492; PALKOVIČ, Konštantín: Slovenské nárečia. Banská Bystrica Krajské osvetové stredisko 1981, s. 6 – 7.

vied, predovšetkým folkloristiky. Pre potreby analýzy jazyka niektorého z regiónov Slovenska vzniklo viacero zbierok ľudovej slovesnej tvorby rozličných žánrov. Sú to svojím rozsahom i kvalitou záznamu rozdielne zbierky ľudovej slovesnosti. Popri Samuelovi Cambelovi možno spomenúť Olafa Brocha, Františka Pastrnka, Volodymyra Hnaťuka, Františka Šujanského, Ivana Verchratského, I. I. Sreznenského, Jakova Holovackého, Jevmenija Sabova, Ivana Paňkevycha a iných. Kým niektorým zhromaždený materiálový fond poslúžil len ako východiskový materiál pri poznávaní nárečí (S. Cambel, O. Broch, F. Houdek), zámary výskumných ciest V. Hnaťuka či I. I. Sreznenského boli širšie – ich cieľom bolo utvoriť komplexný obraz regiónu, podať jazykovú a etnografickú charakteristiku skúmanej lokality.

Ak komplexne sledujeme prácu dialektológov staršieho obdobia, ale aj terénne výskumy dialektológov 20. storočia, môžeme pozorovať viacero úrovní napĺňania medziodborovej spolupráce dialektológie a folkloristiky. Vzťah folkloristiky a dialektológie v období druhej polovice 19. a začiatku 20. storočia, v období utvárania profesionálnych základov týchto vedných disciplín, však nemožno chápať v intenciách moderného ponímania interdisciplinárnej spolupráce. Veď napríklad Samo Cambel, Olaf Broch alebo iní lingvisti obohacovali pramennú základňu folkloristiky v dôsledku spoločného predmetu výskumu dialektológie a folkloristiky. Inú úroveň nadobudla medzidisciplinárnosť v práci jazykovedca Antona Habovštiaka či Konštantína Palkoviča.⁵³ Popri dialektologickom výskume v teréne spoznávali aj tradičnú ľudovú slovesnú tvorbu. Námety z ľudovej rozprávačskej tradície, ktoré počas dialektologických výskumov zaznamenali, sa stali východiskom na ďalšie umelecké a estetické stvárnenie. Úsilie dialektológa Jozefa Nižnanského, ktorý sa venoval vinohradníckej terminológii z jazykového hľadiska, spolupráca dialektologičky Adriany Ferenčíkovej pri spracúvaní nárečovej terminológie v Etnografickom atlase Slovenska⁵⁴ či lingvistický výskum Jána Doruľu⁵⁵ zameraný

⁵³ Pozri o tom J. Michálek, Samo Cambel a slovenské rozprávky, s. 111.

⁵⁴ Etnografický atlas Slovenska. Bratislava : Etnografický ústav SAV, Slovenská kartografia 1990. 124 s.

⁵⁵ Pozri DORULA, Ján: Význam slovenských povestí pre výskum slovenskej lexiky. In: Slovenský národopis, 1982, roč. 30, č. 1, s. 92-97; Naša kňahňa domov tiahne. In: Kultúra slova, 1985, roč. 19, č. 8, s. 264-267; Nad jazykom ľudových rozprávok. In: Kultúra slova, 1987, roč. 21, č. 7, s. 225-230; Ešte o jazyku z Dobšinského

na historickú vrstvu lexiky v ľudovej slovesnej tvorbe posúva kooperáciu lingvistov a folkloristov na úroveň moderného poňatia interdisciplinarity.

Treba pripomenúť, že názory dialektológov na využívanie folklórnych prejavov pri výskume nárečia sa vo vývinovom procese rôznili. V počiatkových štádiách rozvoja dialektológie sa bádatelia domnievali, že všetky folklórne žánre sú vhodným prameňom na výskum nárečí. Postupne sa však ukázalo, že niektoré z nich nemožno primerane využiť pri skúmaní nárečia, lebo pod vplyvom zdroja šírenia, ako sú napríklad ľudové kalendáre alebo knihy ľudového čítania, prijímali množstvo neľudových, nadnárečových a nepôvodných jazykových prvkov. Tendencia prijímať nové (aj jazykové) prvky sa dotýka všetkých žánrov ľudovej slovesnej tvorby a vo všeobecnosti vyplýva z prirodzeného charakteru, mobility a variatívnosti folklóru. Z dialektologického hľadiska sú menej hodnotné veršované a rýmované útvary ľudovej slovesnosti pre ich petrifikovanú strofickú, rytmickú a jazykovú štruktúru. Takými sú napríklad piesňové žánre, rečovanky, vyčítanky a parémie. Na nevhodnosť veršovaných folklórnych útvarov (ľudových piesní) na účely dialektologického výskumu poukazuje aj Samuel Cambel v úvodnej časti monografie *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*.⁵⁶

Z hľadiska folkloristiky pripomíname, že popri prozaických textoch, ktoré boli hlavným motívom terénneho výskumu, zaznamenal S. Cambel aj niekoľko textov ľudových piesní, ktoré zostali uchované v rukopisnej pozostalosti.⁵⁷ S. Cambel upozorňuje, že od svojich respondentov získal niekoľko rukopisných spevníkov ľudových piesní, ktoré mu napokon poslúžili ako východiskový materiál pri výbere žánru vhodného ako materiál pre pripravovaný dialektologický výskum.⁵⁸ Pripomíname, že spočiatku mal S. Cambel v úmysle zbierať práve piesňové žánre, no po dôkladnom preskúmaní východoslovenských piesní prišiel k záveru, že nie sú vhodným materiálom na výskum nárečia.⁵⁹ V prvej časti mono-

rozprávky Ženský vtip. In: Literárnomúzejný letopis. 23. Zostavil Imrich Sedlák. Martin : Matica slovenská 1990, s.120-129.

⁵⁶ S. Cambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, s. 192, 201-205.

⁵⁷ Fotokópiu textu ľudovej piesne od Jánoša Kohuta zapísanú 16. 7. 1896 (SNK-ALU M 24 F) pozri v prílohe.

⁵⁸ S. Cambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, s. 204.

⁵⁹ S. Cambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, s. 202-204.

grafie uvádza, že mal v rukách viacero rukopisných zbierok slovenských ľudových piesní, pozorne preskúmal aj Mišíkove zbierky a jednoznačne sa presvedčil o tom, že obsahujú množstvo cudzích jazykových vplyvov. Rukopisná pozostalosť prezrádza, že S. Cambel počas svojich výskumov po východnom Slovensku zapísal aj viacero ľudových piesní a nadobudol aj rukopisné zbierky piesní od iných zapisovateľov. Po dôkladnom zvažovaní výberu najvhodnejšieho žánru ľudovej slovesnosti na výskum nárečia sa S. Cambel sústredil na zaznamenávanie súvislých prozaických textov.

V práci *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* Samo Cambel píše:

„S prospechom použiť môže nárečoslovec len také osnovy alebo také rečové materiály, ktoré nepresahujú kruh vedenia ľudového a obzor ľudového myšlienkového života.“⁶⁰

S. Cambel kritizuje aj vnášanie cudzích neslovenských prvkov do spisovnej slovenčiny. Majú ich tam nahradiť domáce, slovenské prvky z ľudovej reči.

„...tieto do jazyka slovenského nepotrebné a na ujmu srozumiteľnosti všantročené slová dobré staré slovenské srozumiteľné výrazy zo spisovného jazyka nadobro vytisnú. Je to svrchovanou mierou škodlivé bez odôvodnenia vytláčať prijaté, živé slová a vnášať také, ktorým nikto nerozumie.“⁶¹

Terčom odbornej kritiky S. Cambela sa stala aj jazyková stránka diela S. H. Vajanského, J. Škultétyho a Dobšinského *Povestí*,⁶² Činnosť P. Dobšinského však treba vnímať a hodnotiť v dobovom kontexte. Pavol Dobšinský pristupoval k slovenskému folklóru na základe dobových tendencií, ktoré súviseli s vtedajšími názormi na podobu spisovného jazyka, na formu a funkciu folklórnej skladby. Nová generácia jazyko-

⁶⁰ S. Cambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, s. 192.

⁶¹ S. Cambel, *Príspevky k dejinám jazyka slovenského*, s. 81.

⁶² O prítomnosti neľudových prvkov v jazyku P. Dobšinského pozri tiež: J. Doruľa, *O jazykovom a kultúrnom bohatstve Dobšinského Povestí*, s. 234.

vedcov a folkloristov reprezentovaná S. Cambelom sa prikláňa k zachovávaniu prostonárodnosti, ľudovosti a zrozumiteľnosti jazyka ľudových rozprávok, teda aj zachovávanie textu ľudových rozprávok v ich pôvodnej neupravenej nárečovej podobe.

V podobnom duchu sa na adresu vydavateľskej praxe romantickeho obdobia vyjadril aj vtedy, keď bol Uhorskou etnografickou spoločnosťou v roku 1889 zvolený za spravodajcu pre jej slovenský odbor. 11. januára 1890 predniesol na tomto fóre kritiku vydání slovenských ľudových piesní od J. Kollára a ľudových rozprávok P. Dobšinského a A. H. Škultétyho. Prednáška bola publikovaná v maďarskom⁶³ a v nemeckom jazyku.⁶⁴ V našej práci využívame dostupnejší nemecký preklad Cambelovej prednášky. V nej Samo Cambel hovorí:

„Vom ethnografischen, sowol als auch vom philologischen Standpunkt sind Kollár's Sammlungen höchst unzuverlässig.“⁶⁵

S. Cambel kritizuje nespoľahlivosť Kollárovhovho vydania piesní ako prameňa etnografických a lingvistických výskumov. Čo sa týka slovenských ľudových rozprávok, všimá si vydanie J. F. Rimavského pod názvom *Slovenskje Povesti, usporjadau a vidau Janko Rimavski* z roku 1845 a šesť zväzkov A. H. Škultétyho a P. Dobšinského, ktoré vyšli v Banskej Štiavnici v rokoch 1858-1861. Na margo obidvoch zbierok píše:

„Beide Sammlungen sind wertvoll, indem sich die Herausgeber eben bemüht haben, alles so wiederzugeben, wie es im Munde des Volkes lebt.“⁶⁶

Aj napriek uvedenému konštatovaniu, v monografii *Slováci a ich reč* pripomína slabú stránku zberateľskej metódy:

⁶³ A tót népköltészeti kiadványok kritikájához. In: Ethnographia. Magyarországi néprajzi társaság hivatalos értesítője I, Budapest 1890, s. 131n.

⁶⁴ Zur Kritik der Editionen slowakischer Volksdichtungen. In: Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn: Zeitschrift für die Volkskunde der Bewohner Ungarns und seiner Nebenländer, II, 1891, s. 18-21.

⁶⁵ Tamže, s. 18.

⁶⁶ Tamže, s. 20.

„Ale jej pripovedky (zbierky A. H. Škultétyho a P. Dobšinského, pozn. K. Ž.) neboly zapisované z počutia, z úst ľudu, a preto v ich jazyku nezrači sa spravodlivý jazyk ľudu, ale *jazyk patričného intelligentného podavača*.“⁶⁷

Neskoršie Dobšinského vydanie slovenských ľudových rozprávok (Turčiansky Svätý Martin 1880-1883) vníma ako tendenčné: „Sbierka Dobšinského ... nie je bez tendencií, a pre túto tendenčnosť málo ceny má pre vedecké ciele.“⁶⁸ Pavol Dobšinský totiž texty upravil po stránke jazykovej, obsahovej a ideovej. V závere svojho vystúpenia S. Cambel vyjadruje ľútosť nad tým, že niektoré vydania prameňov ľudovej slovesnosti nemožno využiť na vedecké účely.

Z uvedeného jasne vyplýva, že Samo Cambel si uvedomoval príbuznosť a potrebu kooperácie národopisného a jazykovedného výskumu. V ľudovej slovesnej tvorbe Samuel Cambel videl prameň vedeckého skúmania nielen pre folkloristov a etnografov. Uvedomoval si, že presne a odborne zapísané texty poskytujú široké možnosti aj pre dialektologicky zamerané výskumy. Nevyhnutnosť priameho terénneho výskumu ľudovej reči a význam zozbieraných textov ľudovej prózy vyjadruje takto:

„Bez osnôv, ktoré som pracne sosbieral..., nebol by som mohol nakresliť skutočný obraz východoslovenskej reči, bez vlastných sbierok nebol by mohol zostaviť ani sbierku slovníkových svojskostí východoslovenských, aspoň nie jasnú, priehľadnú a vhodnú pre nárečoslovné ciele.“⁶⁹

⁶⁷ S. Cambel, Slováci a ich reč, s. 234-235.

⁶⁸ Tamže, s. 235.

⁶⁹ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 201.

3. Metódy terénnej práce Samuela Cambela a vtedajšia zberateľská prax

Folkloristická metodológia a požiadavky fixácie folklórnych prameňov sa menili v závislosti od teoretického ponímania folklóru. Postupne sa však vo folkloristike ustálil systém požiadaviek fixovaného folklórneho prameňa; zdôrazňovala sa predovšetkým *presnosť a vernosť záznamu v nárečovej podobe bez akýchkoľvek úprav*.⁷⁰ Kritérium verného záznamu vystupuje do popredia už v počiatočných fázach výskumu ľudovej slovesnosti. Tieto kritériá zdôrazňovali v Nemecku bratia Grimmovci už začiatkom 19. storočia. V našom priestore požiadavku neporušenej formy folkloristického záznamu po prvýkrát sformoval už v 40-tych rokoch 19. storočia Samuel Reuss, no v zberateľskej praxi sa až do 80-tych rokov 19. storočia systematicky nedodržiavala.⁷¹ Hoci Samuela Reussa pokladáme za prvého slovenského teoretika v oblasti výskumu ľudových rozprávok, žiadnu zo svojich teoretických úvah o folklóre počas svojho života nepublikoval. Až neskôršie jeho syn Ľudovít z nemčiny preložil a uverejnil *Komentár Samuela Reussa v Prostonárodnom zábavníku III* (Levoča, 1844, s. 500-507). V inštrukciách pre zberateľov Samuel Reuss striktné vyžadoval vernosť záznamov:

„aby sa naše prostonárodné rozprávky v tom prostom stave, ako ich z rúk národa berieme, zachovali.“

Dôležitejšou Reussovou požiadavkou bolo uvádzať pri každom zápise podrobné kontextuálne poznámky, ktoré by umožňovali hlbšie po-

⁷⁰ Bližšie o tom pozri LEŠČÁK, Milan – SIROVÁTKA, Oldřich: Folklor a folkloristika (O ľudovej slovesnosti). Bratislava : Smena 1982, s. 92-111.

⁷¹ Bližšie o Reussovom teoretickom záujme o ľudovú rozprávku pozri DZUBÁKOVÁ, Mária: Začiatky teoretického záujmu o ľudovú rozprávku. In: Slovenský národopis, roč. 24, 1976, č. 3, s. 437-441. Osobnosti Samuela Reussa venuje pozornosť aj Ján GALLO v práci *Od rozprávok k národnej realite. (Reussovci)*. In: Literárne postavy Gemera. 1. Bratislava 1969, s. 5-83.

chopenie textu. Hoci Samuel Reuss často poukazoval na neporušenosť rozprávok, v praktickej rovine sa mu nepodarilo svoje vlastné teoretické požiadavky dodržiavať, nedodžovali ani predstavitelia ďalšej generácie slovenských rozprávkárov – J. Francisci Rimavský, L. Reuss, A. H. Škul-téty a P. Dobšinský. Vychádzali síce z autentického ľudového podania, no pri redakčných úpravách pôvodných folklórnych textov presadzovali estetické a literárne kritériá v duchu idealizácie rozprávok; mnohé rozprávky vznikli ako optimálny variant z viacerých zaznamenaných textov. Z uvedeného vychodí, že aj napriek teórii rozpracovanej S. Reussom nekládli romantickí autori dôraz na autentický zápis folklórnej skladby, ale výber, ideovú a jazykovú úpravu textu podriaďovali potrebám čitateľa.

Koncom 80-tych a začiatkom 90-tych rokov štúrovskú generáciu vystriedala nová skupina vzdelancov (A. Kmeť, J. L. Holuby, Š. Mišík, F. Šujanský), ktorí postupne začali uplatňovať zberateľskú metódu neštylizovaného, exaktného zápisu ľudovej tvorby. Treba upozorniť na to, že Andrej Kmeť, ktorého síce historici slovenskej folkloristiky zaraďujú ešte do mytologického prúdu, vyžadoval záznam folklórneho textu v pôvodnej nárečovej podobe. Pri zbere folklórneho materiálu v hon-tianskom regióne príležitostne uvádza aj meno informátora, od ktorého podanie získal, lokalitu a sociálne postavenie informátora.⁷² V jeho pracovnej metóde už badať aspirácie, ktoré evokujú snahu o vedeckosť záznamu. Aj prírodovedec J. L. Holuby počas svojich výskumov v ľudovom prostredí zapisuje meno informátora a zachytáva aj známe varianty textu, hoci, žiaľ, nepublikoval vždy doslovné záznamy textov, ale použil iba ich sužety, resp. text ľudovej skladby voľne prerozprával.⁷³ L. Holuby však upozorňuje čitateľov svojich rozprávaní, že na rozprávkach neza-nechal svoj podiel, lebo všetko pochádza z úst ľudu. Jeho zápisy nie sú presné preto, lebo najprv si vypočul rozprávania od svojich respondentov a až potom ich „napochytre“ načrtol na papier a po večeroch prepisoval do osobitných zošitov.⁷⁴ Publikoval čiastočne štylisticky upravené texty, ale pri svojich zásahoch nepodľahol pravidlám idealizovanej rozprávačskej formy do takej miery, ako ich uplatňovali príslušníci romantickej

⁷² KMEŤ, Andrej: Veleba Sitna. Ružomberok 1893, s. 22.

⁷³ Pozri aj J. Mjartan, Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, s. 421.

⁷⁴ Porovnaj Holubyho Úvod v Povesti a rozprávočky z Bošáckej doliny. Z úst ľudu prepísal Jozef Ľudovít Holuby. Turčiansky Sv. Martin : Kníhtlač. úč. spolok 1896.

generácie. Pri niektorých záznamoch uviedol aj poznámky dotýkajúce sa ekológie – života ústne tradovaných prejavov, najmä príležitostí, pri ktorých sa slovesná tvorba ľudu manifestovala (napr. priadky), ako sa udržovala, či zanikala a pod.⁷⁵

Zberateľská činnosť Samuela Cambela sa často porovnáva s dielom kňaza a cirkevného hodnostára Štefana Mišika. Pri terénnom výskume postupoval podobne ako Samo Cambel – realizoval priamy terénny výskum, pasportizoval zozbieraný materiál, vďaka čomu sú jeho zápisy cenným folkloristickým materiálom. Cieľom Mišikových zberov však nebol lingvistický výskum; prostredníctvom zbierok ľudových piesní, povestí a rozprávok sa mu podarilo utvoriť obraz o miestnom folklórnom repertoári na Spiši. V súvislosti s lingvistickým výskumom treba pripomenúť aj folkloristickú prácu jazykovedca a katolíckeho kňaza z Rajca Františka Šujanského.⁷⁶ Z nášho pohľadu je dôležité upriamiť pozornosť na to, že František Šujanský zbieral, publikoval a analyzoval rozličné žánre ústnej ľudovej slovesnosti. Popri parémiách zozbieral aj ľudové rozprávania prevažne zo stredného a severozápadného Slovenska. Získané rozprávania F. Šujanský publikoval prevažne v Katolíckych novinách⁷⁷ a na stránkach Slovenských pohľadov.⁷⁸ Pôvodné rozprávania štylisticky i tematicky upravoval. Často archaizoval jazyk ústnych podaní, dotváral ornamentálnosť štýlu, pripájal úvodné a záverečné formuly a všetky publikované texty aj spoľahlivo opatrili didakticko-náučnou pointou, čo nám dovoľuje pokladať jeho úpravy za autorské zásahy do pôvodných textov rozprávání.

Štúdiom Cambelovej rukopisnej pozostalosti a publikovanej časti jeho diela možno nahliadnuť do vývoja jednotlivých etáp práce a profilá-

⁷⁵ Porovnaj J. Mjartan, Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, s. 64.

⁷⁶ Jazykovedné dielo Františka Šujanského analyzuje Emil TVRDON v príspevku *František Šujanský ako jazykovedec* (In: Acta Facultatis Paedagogicae Banská Bystrica, Bratislava : SPN, 1978. 120 s.) a Jozef MLACEK v štúdiu *Miesto F. Šujanského vo vývine skúmania slovenských parémií* (In: Slovenský národopis, roč. 36, č. 2, s. 285-292).

⁷⁷ ŠUJANSKÝ, František: Bájky a poviedky. In: Katolícke noviny, roč. 19, č. 1, s. 6-7; č. 2, s. 15; č. 3, s. 23; č. 4, s. 30; č. 5, s. 39; č. 6, s. 47; č. 7, s. 55.

⁷⁸ ŠUJANSKÝ, František: Povesti. In: Slovenské pohľady 1892, s. 610-613; 641-648; 719-724 a Slovenské pohľady 1893, s. 144-148; ten istý: Hjadlovské nárečie. In: Slovenské pohľady 1897, s. 670-675; 736-740.

cie metód Cambelovho terénneho výskumu. Štúdium archívnych prameňov a napokon aj sama dialektologická práca *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* svedčí o tom, že dialektologickému výskumu predchádzala dôkladná odborná príprava. V prvom oddiele monografie o východoslovenských nárečiach *Všeobecné vedomosti*⁷⁹ autor práce preukazuje dobrú orientáciu v dobovej archeologickej, historickej a jazykovednej domácej i zahraničnej literatúre. Rukopisné excerpty z rozličných vedeckých prác v pozostalosti S. Cambela túto skutočnosť potvrdzujú.

Na sklonku 19. storočia, teda v podmienkach formujúcich sa exaktných postupov, S. Cambel ako prvý spomedzi dialektológov uplatnil v širšom rozsahu metódu priameho výskumu. V sťažených podmienkach, pri neexistencii elektronickej techniky na záznam zvuku (fonograf, magnetofón), sa pokúsil verne uchopiť a zaznamenať folklórne rozprávania priamo z úst svojich respondentov. Jasne stanovenému cieľu – preskúmať jazyk vo východných a severovýchodných stolicích Slovenska – podriadil S. Cambel spôsob i metódu práce v teréne. Ako dialektológ najskôr zapisoval nárečové slová, slovné spojenia, frazeologické jednotky i odpovede na otázky. V rukopisných dialektologických zápisoch z terénneho výskumu uvádza najprv miesto, dátum a meno respondenta, od ktorého získal materiál. Pri niektorých záznamoch dopĺňa podrobnejšiu charakteristiku rečového prejavu respondenta, napríklad:

„Kužma Andraš, rodz. v Sobinove, 94 ročný, chtori svoju reč ňeprevracil aňi ňeprevraci. Rozprával mi celé predobedie 27. júna r. 1904 a zistil som, že b, p, m, v, k zmäkčuje všade tam, kde sa v poľštine zmäkčuje. Rozdeľuje jasne tvrdé a mäkké l a ľ, ale ľ do ů neprechodí, zostáva však jasne tvrdé. V Sobinove sa tak hutori jak i vo V. Šariši, odchýlky nepatrné v slovách sa javia.“⁸⁰

Detailná pasportizácia získaného materiálu nebola u Sama Cambela vecou náhody, hoci v tomto období ešte nebolo samozrejmou zapisovať údaje o rozprávačovi a presne lokalizovať miesto zápisu. Samo

⁷⁹ S. Cambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, s. 5-208.

⁸⁰ SNK-ALU M 24 AK

Cambel si napriek tomu veľmi dobre uvedomoval ich dôležitosť. V svojej monografii *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* na strane 201 kritizuje niektorých zberateľov, že nezaznamenávajú presnú lokalizácie zápisu:

„Sberatelia často podávajú svoje práce pod všeobecným názvom: zo Spiša, zo Šariša, zo Zemplína apt. Kto z toho zmudrie?“⁸¹

S. Cambel však pri všetkých dialektologických poznámkach uvádza dôsledne meno rozprávača, jeho pôvod (ak rozprávač pochádza z inej lokality, uvádza, odkedy už býva v sledovanej dedine), dátum a miesto zápisu. Sporadicky uvádza vek, konfesiónalnu príslušnosť i sociálne zaradenie interpreta.⁸² Menej zrozumiteľné nárečové slová vysvetľuje podľa rozprávania respondenta, teda opisom priamo od používateľa. Často si však vypomáha nemeckými či maďarskými ekvivalentmi, napríklad *uriad* : *Amt* (nem.); *valav* : *Dorf* (nem.);⁸³ *hvozdík* : *szegfű* (maď.); *red* : *sor* (maď.); *za redom, do redu* : *sorban* (maď.)⁸⁴ a pod.

Zapisovanie nárečových slov a slovných spojení Samuelovi Cambelovi však neumožňovalo preskúmať všetky jazykové roviny východoslovenských nárečí tak, ako to mal v úmysle. Dospel teda k myšlienke, že všetky jazykové roviny, najmä syntax a frazeológiu možno najdokonalejšie odhaliť prostredníctvom súvislých nárečových prejavov:

„...nie každá osnova vhodná je pre nárečoslovca, že sa mojím náhľadom pre nárečoslovca najlepšie hodí osnova prósou, menovite na území východoslovenskom.“⁸⁵

Svoje rozhodnutie zbierať prozaické nárečové texty odôvodnil tým, že súvislý nárečový prejav umožní respondentovi uplatniť všetky formy

⁸¹ Porovnaj S. Cambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, s. 201.

⁸² Ukážky rukopisných dialektologických záznamov uvádzame v prílohách.

⁸³ SNK-ALU M 24 F

⁸⁴ SNK-ALU M 24 AK

⁸⁵ S. Cambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, s. 201-202.

a roviny jeho jazykového prejavu, a tak poskytne bádateľovi dostatočný priestor na komplexné poznávanie synchronného stavu jazyka dokáže odhaliť aj mnohé vplyvy, priesahy i vývinové peripetie v jednotlivých nárečových oblastiach. Hoci ako sme na to už upozornili, spočiatku mal S. Cambel v úmysle ako nárečový materiál zbierať práve piesňové žánre, po dôkladnom preskúmaní východoslovenských piesní sa presvedčil o tom, že piesne nie sú vhodným materiálom na výskum nárečia:⁸⁶

„To nie sú slová prázdne, vytekajúce z predpojatosti naproti piesňam; té slová vytekajú z odôvodneného presvedčenia. Východní Slováci majú pomerne málo svojich piesní, ale sa dosť spieva aj na ich území. Nemajúc dosť svojich, *pripožičiavajú si piesne od nevýchodných Slovákov a vojaci donášajú aj české*. Hoci také pripožičané piesne preobliekajú do svojho rúcha, *ony sú predsa len neprihodným materiálom pre nárečoslovca*.“⁸⁷

V prvej časti monografie *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* (s. 204) uvádza, že mal v rukách viacero rukopisných zbierok slovenských ľudových piesní, napríklad zbierku Mojžiša Dortsáka z roku 1838, ktorá ho zaujala nielen nápevmi, ale aj z jazykového hľadiska. Pozorne preskúmal rukopisné zápisy piesní od pána Pundaja (Punday), organistu z Humenného, ba preskúmal aj Mišíkove zbierky zo Spiša. Z pohľadu dnešných poznatkov a zo skúseností súčasných dialektológov musíme len pozitívne oceniť zistenie Sama Cambela, že pre dialektologický výskum sú menej vhodné veršované a rýmované útvary, najmä pre ich petrifikovanú podobu, ako napríklad piesňové žánre, rečňovanky, vyčítanky a parémie.

Ako sme už vyššie upozornili, Samuel Cambel svoj dialektologický výskum realizoval metódou *priameho zápisu* folklórnej skladby. Hoci zaznamenával rozprávania priamo z úst svojich respondentov, predsa medzi jeho nárečovými textami nájdeme aj také, ktoré nezískal priamym zápisom, ale sprostredkovane. V zbierke východoslovenských ľudových prozaic-

⁸⁶ S. Cambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, s. 201-205.

⁸⁷ S. Cambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, s. 202.

kých textov sa nachádza šesť folklórnych záznamov z Humenného, ktoré S. Cambel získal od organistu Jána Pundaja.⁸⁸ V nich sa v pasportizačnej poznámke neuvádzajú informácie o rozprávačoch jednotlivých textov, ale S. Cambel sa zmieňuje iba o pôvodcovi zápisov Jánovi Pundajovi:

„Napísal pre pôvodcu tejto práce pán orgaňista z Humenného Ján *Punday* 1. júla r. 1898. Rukopis sme prezerali po dva razy so strany ľudovej reči. Pán *Punday*, mestský p. notár Jozef *Gócs* a ja. Po druhý raz 10. okt. r. 1904.“⁸⁹

Osobitný význam pre dialektologický výskum S. Cambela má aj prozaický text z Hnilca na Spiši,⁹⁰ ktorý v roku 1900 uverejnil Ján Kovalčík v Slovenských pohľadoch pod názvom *Tri prádky*.⁹¹ S. Cambel v tejto súvislosti konštatuje, že Ján Kovalčík nepodáva tento text v pôvodnom spišskom nárečí, ale publikuje ho upravený do spisovného jazyka. 1. septembra 1904, teda o štyri roky neskôr, Samuel Cambel navštívil Štefana Mišíka na fare v Hnilci a text po jazykovej stránke spoločne „opravili“ na základe rozprávania pôvodnej obyvateľky Hnilca Zuzany Kačirovej. V pasportizačnej poznámke S. Cambel uvádza:

„Túto prípovedku uverejnil Ján *Kovalčík* v Slov. Pohľ. z r. 1900, na str. 393-397, a síce pod titulom „Tri prádky“. Už sám titul prezradzuje, že je tam nie podaná verne dľa miestneho hovoru. Miesto „prádka“ povedia v Hnilci „kudzelňa“. Čo do jazyka opravila ju Zuzana *Kačir*, rodom z Hnilca. Oprava sa diala v Hnilci na fare za spoluúčinkovania p. farára Štefana *Mišíka* 1. sept. r. 1904.“⁹²

V nárečovej zbierke textov v práci *Slovenská reč...* však S. Cambel nepublikuje nárečový text získaný metódou priameho zápisu, ale

⁸⁸ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 380-384.

⁸⁹ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 380.

⁹⁰ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 247-252.

⁹¹ Porovnaj Slovenské pohľady, 1900, r. XX., s. 393-397.

⁹² S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 247.

reprodukované prerozprávanie Kovalčíkovho textu transponované do nárečovej podoby od Zuzany Kačirovej. Ľudové rozprávanie je však už zo formálnej, obsahovej a štylistickej stránky prepracované. Text je precízne segmentovaný do odsekov, dokonca sú eliminované príznaky ústneho jazykového prejavu. Badateľná je prevaha priamej reči, dôsledne sa zachováva trojstupňová gradácia, čo nekorešponduje so štylistickou úrovňou a poetikou ostatných nárečových zápisov S. Cambela. Na margo proveniencie Kovalčíkovej rozprávky *Tri prádky* Karel Horálek uvádza, že rozprávanie, ktoré Ján Kovalčík uverejnil ako pôvodne slovenské a na jeho základe následne vznikla aj Cambelova nárečová reprodukcia, je doslovným prekladom Erbenovej rozprávky *O třech pradlenách*.⁹³ Na české prostredníctvom poukazuje aj Jozef Minárik v záverečnej štúdii k publikovanému výberu z Cambelovho zberateľského diela.⁹⁴ Folkloristka Viera Gašparíková v tejto súvislosti upozorňuje na príklad literárnej adaptácie tohto rozprávania v širšom medzinárodnom kontexte. Hoci rozprávka K. J. Erbeny *O třech pradlenách* vznikla podľa novších výskumov na podklade záznamov z terénneho výskumu v Čechách, možno uvažovať aj o priamom vplyve sujetu nemeckých bratov Grimmovcov (*Die drei Spinnerinnen*).⁹⁵

Podobne sprostredkovaným spôsobom získal Samo Cambel aj prozaický text z Tašole,⁹⁶ ktorý najprv uverejnil Fedor Houdek podľa rozprávania Jána Kotoru v Sborníku muzeálnej slovenskej spoločnosti.⁹⁷ S. Cambel sa v roku 1904 pokúšal rozprávača Jána Kotoru vyhladať, no v tom čase ho v obci nenašiel. V pasportizačnej poznámke preto uviedol, že text opravil podľa rozprávania iných miestnych občanov v tamjšej krčmičke. Nárečovú ukážku §229 Samo Cambel preberá z poľského časopisu a prepisuje ju podľa vlastných pravidiel fonetického zápisu.⁹⁸ V tejto súvislosti si zasluhuje pozornosť ešte jeden príklad zo zbierky Sama Cambela. 27. júla 1898 zaznamenal v Bežovciach rozprávanie od

⁹³ O tom pozri HORÁLEK, Karel: K národní specifice lidových pohádek. In: Slovenský národopis, 1968, roč. 16, č. 2, s. 239.

⁹⁴ J. Minárik, Czamblove zbierky ľudových rozprávok. s. 346.

⁹⁵ Porov. Kinder- und Hausmärchen. Gesamtaufgabe mit den Originalanmerkungen der Brüder Grimm. Band 1. Stuttgart : Reclam 2003, s. 97-99.

⁹⁶ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 410.

⁹⁷ Porovnaj Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti, 1901, s. 74 a nasl.

⁹⁸ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 459.

gréckokatolíka Ďura Halajčíka.⁹⁹ Keďže rozprávač bol vojakom, predpokladal, že jeho nárečový prejav sa výrazne obohacuje o nové, resp. cudzie vplyvy. 29. septembra 1904, teda o šesť rokov neskôr, sa do Bežoviec vrátil a porovnal reč Ďura Halajčíka so starším zápisom. Ten istý text zapísaný pred šiestimi rokmi od gréckokatolíka si vypočul z úst dvoch kalvínov z Bežoviec, aby zistil vplyv konfesionalnej príslušnosti na jazyk v tomto regióne.

V pasportizačnej poznámke S. Cambel na strane 412 uvádza:

„Rozprával Ďuro Halajčík (Marvay), gréckokatolík. Zápis v Bežovciach v hostinci Ackermanna 27. júla r. 1898. Rozprávač bol vojakom, predpokladal som, že sa na ňeho veľa rečových cudzotín naľepilo, čiastočne z tej príčiny a čiastočne z tej príčiny, aby reč gréko-katolíkov srovnal s rečou kalvínou, 29. sept. r. 1904 došiel som zas do Bežoviec a v hostinci Ackermanna v prítomnosti rozprávača a dvoch kalvínov Michala Gajdoša a Michala Železa prezrel som znova celú pripovedku. Zistil som, že v obci kalvini a gréko-katolíci rovnako rozprávajú, a že sú rečové nedôslednosti (na pr. voňi piju / voňi pijut, so a co) v celej oblasti bežné.“

V súčasnosti sa o bádateľských zámeroch Sama Cambela možno len domnievať. Opakovaným výskumom mal pravdepodobne v úmysle porovnať a overiť presnosť starších zápisov nárečového textu s rečou tamojšieho obyvateľstva počas jeho výskumu. Môžeme však predpokladať aj úsilie porovnať jazyk z hľadiska zmien v nárečovom prejave. S. Cambel mal v úmysle zistiť, čo sa po časovom odstupe v systéme nárečia zmenilo a čo sa zachovalo v pôvodnom stave. Osobitne sa sústredil aj na možnosti jazykových kontaktov a nárečových zmien, ktoré mohli spôsobiť také udalosti, akými boli napr. pohyb obyvateľstva spôsobený doosídľovaním územia, vplyvy spôsobené sociálnymi faktormi (vysta-hovalectvo, služba v armáde, v štátnej správe a pod.) alebo vplyvy náboženskej príslušnosti na používaný ľudový jazyk. Možno povedať, že Samo Cambel sa usiloval uskutočniť opakovaný výskum. V ponímaní

⁹⁹ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 412.

súčasnej folkloristickej i dialektologickej vedy zberateľ pri opakovanom zbere viackrát vyhľadá toho istého interpreta s väčším či menším časovým odstupom, aby od neho zaznamenal tú istú folklórnu skladbu presne tak, ako to mal v úmysle aj Samo Cambel.¹⁰⁰

Aj stredoslovenská zbierka Sama Cambela zahrnuje texty, ktoré zberateľ nezískal priamym výskumom. Ide o záznamy ľudových narácií, ktoré S. Cambel preberá z tlačенých zdrojov. V rukopisnej zbierke sa nachádza prepis rozprávania *Hvezdár, dochtor a hodínár na d'ediňe*,¹⁰¹ ktoré S. Cambel prebral z Národných novín (1894, č. 17) ako ukážku priechodského nárečia zo Zvolenskej stolice. Podľa rozprávania Ďura Benčíka z Uderinej (Novohrad) zapísal S. Cambel dve rozprávania – *Zmok*¹⁰² a *Černokňažník*,¹⁰³ ktoré boli publikované v Slovenských pohľadoch v roku 1896.

Metódou priameho zápisu utvoril Samuel Cambel tzv. *dialektologické* alebo *filologické záznamy* ľudovej slovesnej tvorby, ktoré spĺňajú kritérium vernosti, lebo presne zachytávajú text ľudového rozprávania prostredníctvom fonetického zápisu folklórnej skladby. Storočie po vzniku Cambelovho slavistického, jazykovedného či dialektologického diela prinieslo mnoho nových poznatkov a mnohí dialektológovia už poukázali na väčšie i menšie nedostatky Cambelovho nárečového zápisu. V otázkach fonetickej transkripcie nenasledoval nórskeho dialektológa Olafa Brocha,¹⁰⁴ ktorý zapísal dialektologický materiál pomocou tzv. odborného prepisu, ale pri zaznamenávaní nárečových textov využil jednoduchšiu, tzv. čitateľskú transkripciu textu. Vlastné zásady fonetickej transkripcie S. Cambel formuluje a náležite zdôvodňuje v prvej časti svojej práce.¹⁰⁵ Podľa Samuela Cambela tzv. čitateľský fonetický zápis umožňuje odborníkovi dobre spoznať podstatu nárečia a laickému číta-

¹⁰⁰ Porovnaj M. Leščák – O. Sirovátka, *Folklór a folkloristika* (O ľudovej slovesnosti), s. 98-99.

¹⁰¹ SNK-ALU C 973

¹⁰² Pozri Slovenské pohľady 1896, s. 251 – 252.

¹⁰³ Tamže, s. 250.

¹⁰⁴ Nórsky dialektológ Olaf Broch realizoval terénny dialektologický výskum v zemplínskej nárečovej oblasti (Falkušovce, Dúbravka) a v sotáckej dedine Koromľa, počas ktorého zapísal štyri naratívne texty v nárečí.

¹⁰⁵ Bližšie o tom pozri S. Cambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, s. 205-208.

teľom umožní bez ťažkostí čítať a rozumieť textom tlačným pomocou grafickej sústavy slovenského spisovného jazyka. Nepridŕžal sa teda zásad medzinárodnej fonetickej transkripcie a fonémy *dz*, *dž*, *ch*, v neprepisoval ako *z*, *ž*, *χ*, *w*, označuje palatalizované *d'*, *t'*, *ň*, *ľ* vo všetkých pozíciách, teda i pred mäkkicami samohláskami *e* a *i*. Typicky východoslovenské palatalizované fonémy *s* a *z* označuje písmenami *š*, *ž*, v sotáčkových nárečiach označuje aj mäkké konsonanty *b'*, *p'*, *m'*, *v'*, *r'*. Často sa Cambelovi vyčítuje, že nezaznamenával prízvuk, čo sa ako nedostatok najviac prejavilo v najvýchodnejších častiach východného Slovenska, kde sú prítomné prvky východoslovanskej jazykovej skupiny, predovšetkým pohyblivý prízvuk.¹⁰⁶ Prízvuk však neoznačoval preto, lebo ho pokladal spravidla za ustálený na penultime, ako je to v poľštine. Veľmi široko koncipovaný dialektologický výskum i sama zložitosť archaických severovýchodných dialektov východného Slovenska neumožnila Samovi Cambelovi presne postihnúť zložité fonetické javy vyskytujúce sa najmä v pohraničných dialektoch. Predsa však po preštudovaní Cambelovej pozostalosti, najmä však jeho dialektologických zápisov, treba konštatovať, že prízvukové pomery v niektorých oblastiach sa S. Cambel pokúsil zaznamenať. Presvedčili nás o tom najmä záznamy o prízvukovaní slabík v rečových prejavoch rozprávačov a o výslovnosti hlások:

„Michal Fotul v Strojne z pravidla prízvukoval na predposlednej slabike, ale aj takto: „što búdeme róbíti, gazdo? I gazda staũ plákati“, t. j. na tretej od konca.“¹⁰⁷

„Prízvuk vždy na predposlednej slabike, dlhých slabík niet.“¹⁰⁸

Osobitne treba zdôrazniť, že nárečové prejavy sa nielen v čase pôsobenia Sama Cambela, ale aj v medzivojnovom období i neskoršie zaznamenávali nejednotne. Fonetické zápisy nárečových textov sa však

¹⁰⁶ LIPTÁK, Štefan: Poznámka o Czamblovi – dialektológovi. In: Slovenčina na rozhraní 19. a 20. storočia. Ed. Laurent Horečný. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973, s. 135-138.

¹⁰⁷ SNK-ALU M 24 F

¹⁰⁸ SNK-ALU M C 973, rkp. text zapísaný v Trstenej z úst Štefana Reháka 8. 10. 1905.

postupne spresňovali, no ešte v päťdesiatych rokoch 20. storočia, teda v čase intenzívneho rozvoja dialektologického a folkloristického výskumu, vznikajú nejednotné fonetické zápisy. Najmä medzi národopiscami je badateľná absencia ustáleného systému transkripčných pravidiel; aj preto vzniklo niekoľko metodologických prác o prepise nárečových textov, ku ktorým patrí aj štúdia dialektológa Antona Habovštiaka v Slovenskom národopise. Stanovil v nej hlavné zásady fonetickej transkripcie nárečových prejavov.¹⁰⁹ V tejto súvislosti upozorníme aj na medzivojnú zberateľskú akciu zameranú na zmapovanie stavu ľudovej rozprávačskej tradície, ktorú pod vedením profesora Franka Wollmana ešte ako študenti realizovali aj vynikajúci dialektológovia, napr. Jozef Štolc, Ján Šárga, Eugen Pauliny, Štefan Tóvik. Prísne dbali na presnosť folklórneho zápisu a na dodržiavanie sprievodných informácií pri každom zázname.¹¹⁰ Aj napriek tomu, že základným predpokladom úspechu dialektologického výskumu je spoľahlivý a presný (odborný) prepis textu, ktorý Samo Cambel v plnej miere nedosiahol, nič nebráni folkloristickému výskumu zozbieraných nárečových textov.

Samuela Cambela folkloristi označujú za zakladateľa odbornej a podnes platnej normy folkloristického výskumu, najmä čo sa týka požadovaných informácií o nositeľovi, rozprávačovi folklórneho textu.

¹⁰⁹ HABOVŠTIAK, Anton: O zásadách transkripcie nárečových prejavov. In: Slovenský národopis, 1955, roč. 3, 1955, č. 3, s. 373-385. Jozef ŠTOLC uverejnil príručku Zapisovanie nárečových prejavov (Bratislava 1961, 63 s.); JÓNA, Eugen: O zapisovaní nárečových textov. In: Slovenská reč, 1934, č. 3, s. 27-32.

¹¹⁰ Všetky zozbierané texty sú archivované v Etnologickom ústave SAV v Bratislave v osobitnom archívnom fonde. S odstupom polstoročia vyšiel trojzväzkový výber z textov wollmanovského zberu, ktoré na vydanie pripravila Viera Gašparíková a Božena Filová. (Slovenské ľudové rozprávky. 1. Západné Slovensko. Výber zápisov z rokov 1928-1947. Zapisali poslucháči Slovanského seminára Univerzity Komenského pod vedením prof. PhDr. Franka Wollmana. Ed. B. Filová, V. Gašparíková. Bratislava : Veda 1993. 767s.; Slovenské ľudové rozprávky. 2. Stredné Slovensko. Výber zápisov z rokov 1928-1947. Zapisali poslucháči Slovanského seminára Univerzity Komenského pod vedením prof. PhDr. Franka Wollmana. Ed. a ved. red. V. Gašparíková, výber a poznámky pripravila B. Filová. Bratislava : Veda 2002. 1075 s.; Slovenské ľudové rozprávky. 3. Východné Slovensko. Výber zápisov z rokov 1928-1947. Zapisali poslucháči Slovanského seminára Univerzity Komenského pod vedením prof. PhDr. Franka Wollmana. Ed. a ved. red. V. Gašparíková, výber a poznámky pripravila B. Filová. Bratislava : Veda 2004. 872 s.)

Pozastavíme sa pri otázke zaznamenávania veku interpreta v Cambelových pasportizačných poznámkach. Doteraz sa v literatúre pri hodnotení Cambelovej zberateľskej metódy viackrát nepresne pripomínalo, že pri každom rozprávaní je uvedený aj vek rozprávača. Zistili sme, že v 122 textoch východoslovenskej zbierky z celkového počtu 25 žien rozprávačiek v 11 prípadoch S. Cambel vôbec neuvádza vek respondentky. Na jednom mieste sa iba orientačne dozvedáme, že rozprávačka je dievčica.¹¹¹ Z celkového počtu 60 mužských respondentov východoslovenskej zbierky len pri 30-tich sa presne udáva vek rozprávača. Domnievame sa, že nejde o zanedbateľný fakt pri hodnotení Cambelovej zberateľskej metódy, na základe ktorého súdime, že požiadavka veku rozprávača nebola pre Samuela Cambela natoľko relevantná. V súčasnosti pri nárečovom výskume kladieme väčší dôraz na vek respondenta. Uprednostňujeme starších informátorov, ktorí sú nositeľmi archaickejšej podoby nárečia bez vonkajších vplyvov.

Dialektológovia pri skúmaní nárečia dávajú prednosť ženám respondentkám, lebo muži sa častejšie dostávajú do sveta – za prácou, na vojnu, za obchodom, a tak je ich reč vystavovaná vplyvom jazyka iného regiónu. Hoci folkloristi takisto poukazujú na rozdiely najmä v tematickom zložení rozprávačského repertoára v závislosti od pohlavia nositeľa folklórnej tradície, požiadavka pohlavia respondenta nie je natoľko závažná. Podobne ako dialektológovia aj folkloristi upozorňujú na skutočnosť, že u mužov je pravdepodobnejšia tendencia obohacovať osobný i regionálny repertoár o nové podnety, pričom ženy udržiavajú skôr starší obraz miestneho fondu. Prevala mužských rozprávačov však nie je prekážkou pre folkloristický výskum, nezohráva natoľko významnú úlohu, lebo migrácia motívov, obohacovanie a mobilita prvkov ľudovej tvorby je prirodzenou črtou folklóru.¹¹²

Samo Cambel v pasportizačnej poznámke sporadicky zaznamenáva i konfesijnú príslušnosť a okolnosti, ktoré sprevádzali záznam. Na

¹¹¹ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 386.

¹¹² Blížšie o tom pozri napr. štúdiu M. Kolečányiovej *Nositelia ústnej prozaickej tradície*. In: Národopisný zborník, 1947, roč. 8, č. 4, s. 221-231. Autorka v štúdiu podrobne analyzuje nositeľov rozprávačskej tradície z hľadiska veku, pohlavia, zloženia repertoára, apercpcie rozprávkar. Materiálovým podkladom sú zbierky ľudovej prózy pochádzajúce z tzv. wollmanovskej zberateľskej akcie.

strane 290 svojej práce Slovenská reč... S. Cambel uvádza informátorku takto: „Rozprávala slečna Etelka Stamberger, žid. viery, rodom z Ľubotíne,“ alebo na strane 353: „Túto i nasledujúcu prípravku rozprávala Anna Plichta, dievča ruskej viery, rodom zo Žirovíc.“ V Cambelových východoslovenských zápisoch z celkového počtu 122 textov nájdeme 20 presných údajov o vierovyznaní nositeľa folklórneho textu. Medzi nimi figurujú traja príslušníci židovského náboženstva, štyria rímskokatolíci, dvaja kalvíni, jeden luterán a desať príslušníkov byzantsko-slovanského obradu, pričom siedmich z nich uvádza ako gréckokatolíkov a troch ako príslušníkov ruskej viery. Pasportizačné poznámky uvádzajúce nárečové texty zo stredného Slovenska nepodávajú informácie o konfesijnej príslušnosti rozprávačov. Táto skutočnosť potvrdzuje, že Samo Cambel v regióne stredného Slovenska nepokladal údaje o náboženskej príslušnosti za natoľko dôležité, ako na etnicky a nábožensky rôznorodom území východného Slovenska.

Treba upozorniť aj na niektoré nedostatky pri pasportizácii materiálu vyplývajúce z jazykovedných zámerov S. Cambela. Keďže sledoval predovšetkým jazyk regiónu, v pasportizačnej poznámke nezaznamenával javy súvisiace s ekológiou (biológiou), životom folklóru, napr. pôvod rozprávania, od koho ho interpret prevzal, či ho počul alebo čítal, odkedy a pri akých príležitostiach sa rozpráva a pod. Výnimkou je jediný prípad, keď rozprávačka sama v úvode upozorňuje na knižné sprostredkovanie svojho prejavu: *Ja som čítala raz taku rozpovjestku: Bul'i dve sestri....*¹¹³ Spomedzi súvekých vzdelancov jedine Štefan Mišík a čiastočne aj J. Ľ. Holuby, ktorí sa na rozdiel od Cambelových jazykovedných zámerov usilovali o zachytenie dobovej regionálnej orálnej tradície, uvádzajú aj signifikantné informácie o rozprávačovi.¹¹⁴

Výber respondentov nebol pre Sama Cambela prioritou, bol viacmenej náhodný. Počas svojho výskumu na východnom Slovensku ne-

¹¹³ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 219.

¹¹⁴ Štefan Mišík uverejňoval svoje prozaické útvary v Sborníku Muzeálnej slovenskej spoločnosti v rokoch 1909-1913, ktoré vyšli aj v súborných publikáciách Slovenské povesti I. Zo Spišského Hnilca. Sobral Štefan Mišík. Ilustr. Jozef Hanula. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne Karola Salvu v Ružomberku 1908; Slovenské povesti zo Spišského Hnilca. Sobral Štefan Mišík. Turčiansky Sv. Martin : Muzeálna slovenská spoločnosť 1911.

hľadal a neuprednostňoval vynikajúcich, vychýrených rozprávačov. Nesústredil sa na to, aby zachytil celý rozprávačský repertoár informátora, prejavil sa ako lingvista, nie ako folklorista. Od jedného rozprávača získal v zásade iba jeden text. Iba dvanásť Cambelových respondentov mu rozpovedalo po dve folklórne skladby. V mestečku Veľký Šariš však Samo Cambel objavil svojho najlepšieho rozprávača Jána Kaščáka, od ktorého získal sedem prozaických textov (2 anekdoty, 5 rozsiahlych čarovných rozprávok);¹¹⁵ v Maloveske od Andreja Kvaka zapísal šesť textov, z toho všetky nárečie sú rozsahovo kratšie texty anekdotického charakteru.¹¹⁶ Šírka rozprávačovho repertoára je z folkloristického hľadiska dôležitým kritériom pri posudzovaní jeho rozprávačských kvalít. Treba však na druhej strane zohľadniť, že repertoár každého z Cambelových rozprávačov mohol byť potenciálne širší, ale zapisovateľ nesledoval ani šírku repertoára interpreta, ani vybrúsenosť a umeleckú kvalitu textu, ani výskyt niektorého vybraného žánru. Zapisoval všetky súvislé nárečové prejavy, ktoré mu rozprávači spontánne rozprávali.

V súvislosti s folkloristickým využitím Cambelových zbierok sa pristavíme pri otázke zachovania pôvodnej podoby ľudových rozprávání, ktorá je z folkloristického hľadiska omnoho relevantnejšia ako zachytenie fonetických nuansí nárečového systému. Z primárne dialektologickej motivácie Cambelovho výskumu je zrejmé, že zozbierané texty S. Cambel nijako neupravoval – zaznamenal, skúmal a uverejnil ich tak, ako ich zachytil z úst svojich respondentov. Starší, ale aj súčasní slovenskí folkloristi pri hodnotení významu zberateľskej práce S. Cambela vysoko oceňujú práve neporušenú podobu folklórnej skladby, ktorej hodnotu si uvedomíme pri porovnaní s edičnou praxou predošlého romantického obdobia.¹¹⁷ Možno však reálne uvažovať o tom, či zberateľ, ktorý v danej

¹¹⁵ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 253-274.

¹¹⁶ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 330-334.

¹¹⁷ POLÍVKA, Jiří: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. Práca dra. Sama Czambla. 1. oddelenie. Osnovy a iný materiál rečový. 1. čiastka. Východoslovenské nárečie. Nákladom vlastným. V Turčianskom Sv. Martine. 1906. s. 624. In: Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ Sväzek XII., 1907, kniha 3, s. 345-390; J. Michálek, Samo Cambel a slovenské rozprávky, s. 107-112; J. Minárik, Czamblove zbierky ľudových rozprávok, s. 335-375; Z. Profantová, K formovaniu folkloristiky na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia, s. 33-34.

historickej epoche nemal k dispozícii nijaké technické pomôcky na zaznamenanie zvuku, utvoril dokonale presný zápis? Okrem nedostatkov, ktoré súvisia s absenciou technického zabezpečenia (bádateľ nedokáže zachytiť niektoré fonetické odtienky, nestihne všetko presne zapísať, neúmyselne vypustí slovo alebo nejakú časť textu), je pri terénnom dialektologickom i folkloristickom výskume dôležité dodržať okolnosti prirodzenej rozprávačskej situácie. Najčastejšie sa prirodzené interpretačné prostredie pre utváralo na dedinských posedeniach, na priadkach, pri páraní peria, pri zakáľáčkach, svadbách a pod. Prirodzené interpretačné prostredie umožňuje, aby rozprávanie sprevádzala spontánna atmosféra spojená s autentickými prvkami, ktoré by mal zberateľ pri svojom výskume zachytiť. Dodržať toto kritérium je však veľmi náročné, v súčasnosti pre nedostatok spontánnych interpretačných situácií splniť toto kritérium je takmer nemožné. Vo folkloristike i v dialektológii sa preto často využíva zápis na požiadanie, ako to robil aj Samo Cambel.

K splneniu kritéria prirodzenej interpretačnej situácie neprispievalo ani to, že S. Cambel si svojich respondentov často pozýval do hostincov, krčiem a hotelov. Keďže ženy si nemohol vodiť do krčiem, hostincov a výčapných miestností, rozprávači muži boli vždy za sľúbené pohostenie ochotní rozprávať. Medzi miestami zápisu niekedy figurujú aj príbytky rozprávačov, miestne fary, školské budovy, ale aj kancelárie či domy tamojšej inteligencie – notárov, učiteľov a známych kultúrnych činiteľov – u básnika Ján Štefku z Batizoviec¹¹⁸ či tisoovského právnik a kultúrneho dejateľa Samuela Daxnera, ktorý bol v roku 1918 vymenovaný za župana Gemersko-malohontskej stolice.¹¹⁹ V Revúcej sa Samo Cambel zdržiaval u právnik a publicistu a prekladateľa Júliusa Bottu,¹²⁰ v Turanoch prebýval u Kolomana Bazovského, ktorý tam v rokoch 1890-1909 pôsobil ako učiteľ.¹²¹ Z ďalších zdrojov, ako je napr. korešpondencia alebo Cambelove pasportizačné poznámky, sa dozvedáme o blízkom

¹¹⁸ Pozri S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 437.

¹¹⁹ Pozri rkp. text z Tisovca, rozprávala Juliana Struhár. Zápis 18. októbra 1900 u S. Daxnera (SNK-ALU C 973).

¹²⁰ Pozri rkp. text z Revúcej, rozprávala Anna Kuklica. Zápis 25. októbra 1900 u pána právnik a Júliusa Bottu (SNK-ALU C 973).

¹²¹ Pozri rkp. text z Turian, rozprávala Žofia Turanec, rodená Líška. Zápis 10. júla 1900 u pána učiteľa Kolomana Bazovského (SNK-ALU C 973).

kontakte so Štefanom Mišíkom, ktorého S. Cambel navštívil počas svojho výskumu na Spiši,¹²² či s gréckokatolíckym kňazom Jurajom Žatkovičom zo Strojny.¹²³

Je zrejmé, že ak interpret diktuje folklórny text do zápisu, štylizuje a upravuje ho, čím pochopiteľne dochádza k určitým posunom v rečovom prejave. Posuny takého charakteru však nemôžeme porovnávať so zberateľskými a editorskými praktikami romantických autorov, ktorí skôr reprodukovali vypočuté ľudové rozprávania, alebo zapísali rozprávania uchované vo vlastnej pamäti. Pri transponovaní ústnej podoby rozprávania do písanej či publikovanej formy zasahovali do všetkých rovín pôvodného folklórneho textu – voľne upravovali, retušovali, kontaminovali viaceré pasáže, a tak napĺňali svoje umelecké predstavy o tomto žánri.¹²⁴

Pri terénnom výskume je dôležité, aby v záujme navodenia čo najpriaznivejších podmienok pre rozprávača vznikol medzi zberateľom a interpretom vzťah založený na vzájomnej dôvere, aby respondent pokladal zapisovateľa za zaujatého poslucháča. Získať si náklonnosť jednoduchého človeka v politickom ovzduší prelomu storočí nebolo jednoduché. Skúsenosti zberateľov aj dnes potvrdzujú, že akýkoľvek terénny výskum zameraný na získavanie, zapisovanie alebo nahrávanie nárečového a folkloristického materiálu prináša množstvo problémov, humorných i smut-

¹²² Pozri S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 247.

¹²³ V dedine Strojna v zakarpatskej oblasti dnešnej Ukrajiny na fare u gréckokatolíckeho kňaza Juraja Žatkoviča zapísal S. Cambel dva naratívne texty (pozri S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 473-476). O osobnosti Juraja Žatkoviča pozri bližšie napríklad v práci Данилюк, Дмитро: Історія Закарпаття в біографіях і портретах. Ужгород : Ужгородський державний університет 1997, s. 229-235.

¹²⁴ Literárnovednému výskumu doposiaľ neprebádanej romantickej koncepcie vydávania ľudových rozprávok sa venuje Jana PÁCALOVÁ v prácach *Genéza knižnej podoby Dobšinského rozprávok*. In: Slavica Slovaca, 2004, roč. 39, č. 2, 143-155; *Rozprávka medzi oralitou a literaritou*. (Sonda do štýlu rozprávok) In: Slovenský národopis, 2005, roč. 53, č. 1, s. 37-54; *Od stavby k funkcii (Príspevok k poetike rozprávok)* In: Slovenská literatúra, 2006, roč. 53, č. 3-4, s. 221-242; *Formuly v literárnych rozprávkach*. In: Slovenská literatúra, 2007, roč. 54, č. 2, s. 81-103; *Pavol Dobšinský v dejinách slovenskej rozprávky*. In: Studia Academica Slovaca. Ed. Jana Pekarovičová a Miloslav Vojtech. Bratislava : Stimul – centrum informatiky a vzdelávania FF UK 2008, s. 127-140.

ných chvíľ. O to viac sa s rozličnými nežičlivosťami museli bádatelia vyrovnávať v nepriaznivých sociálnych a politických podmienkach na prelome 19. a 20. storočia. Samuel Cambel sa takisto stretal s predsudkami a nedôverou ľudí:

„Podarilo sa mi zápasit' čiastočne s nadobudnutou autoritou, čiastočne so zakoreneným zlozvykom (a čiastočne i s márnomyseľnosťou). Zápasit' s prvými dvoma nenie ľahko, zvlášť nie ľahko človeku v literatúre osamelému, temperamentom, pomera mi a činnosťou prejavenu nie v literatúre – vôbec človeku, proti ktorému v mnohých vrstvách existujú predsudky. Ale práve toto moje zvláštne postavenie, zistil som, dodávalo mi neukonanosti.“¹²⁵

Často sa mu stávalo, že text mohol zapísať iba vďaka prisľúbenej odmene, ktorá bola buď finančná alebo v podobe účinného posilňovacieho prostriedku – alkoholu. Na ilustráciu uvedieme pasportizačný záznam k obsiahlemu prozaickému textu, ktorý vyrozprával Jozef Vilegi, 66-ročný obyvateľ „ruskej viery“ zo Strážskeho:

„Rozprávač vie pripovedku súvisle a plynne rozprávať. Ale po istom čase opustia ho duchovné sily – a zastane. V ten deň už s ním ničoho nepočneš. Prvú polovicu podanej osnovy zapísal som si 20. októbra. Bol som v Strážskom z Humenného. 14. októbra vyšiel som ta z Vranova po ostatok pripovedky. Rozpovedal mi druhú polovicu vytlačenej osnovy. Odrazu zastal a nevedel sa ďalej hnúť. Posilňovacie prostriedky mali opačný účinok.“¹²⁶

Položme si teda otázku, čo vplývalo na voľbu a vývoj metodológie Cambelovej terénnej práce? Inšpiroval sa a rešpektoval aj návody,

¹²⁵ Citát z rukopisnej pozostalosti Samuela Cambela uverejnil Juraj Chovan v práci *Samo Cambel a jeho miesto v novodobých dejinách Slovákov*. In: Literárnomúzejný letopis. 15. Zostavil Imrich Sedlák. Martin : Matica slovenská 1981, s. 196.

¹²⁶ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 380.

výzvy a inštrukcie slovenských národopiscov na zbieranie folklóru, alebo využil iba vtedy dostupné skúsenosti a poznatky vedcov z oblasti dialektológie?

Odpoveď na otázku vplyvu iných bádateľov na formovanie Cambelovej zberateľskej metódy možno nájsť napríklad v kapitole *Doterajšie žriedla východoslovenského nárečia* v citovanej monografii o slovenskej reči a jej mieste v rodine slovanských jazykov.¹²⁷ S. Cambel v nej podáva vlastné hodnotenie metodológie terénneho výskumu zberateľov, ktorí realizovali dialektologické či národopisné výskumy zamerané na zber slovesného folklóru na území východného Slovenska. Medzi nimi nájdeme jazykovedcov aj národopiscov – A. V. Šemberu, A. Urbána, Š. Mišíka, J. Kovalčíka, Iremského (vlastným menom Ignác Kojda), F. Houdeka, L. Bazovského, J. Kollára, O. Brocha i V. Hnaťuka. Na základe charakteristiky práce spomínaných bádateľov možno usúdiť, čo bolo prioritou Cambelovho terénneho výskumu. V prvom rade S. Cambel zdôrazňuje podmienku ľudového pôvodu textu, ktorý sa traduje v ústnom podaní a je získaný priamym výskumom. Za nevhodný zdroj pokladá tlačou publikovaný nárečový text, v ktorom možno pozorovať značný vplyv spisovného jazyka ako výsledok editorských úprav textu do tlačenej podoby. Čo sa týka žánrového výberu folklórneho textu, pridržiava sa názoru, že najvhodnejší je súvislý prozaický text. Nedostatky výskumných metód svojich rovesníkov a predchodcov vidí S. Cambel najmä v nepresných nárečových zápisoch a v snahe zapisovateľa upraviť text do spisovného jazyka. Vysoko oceňuje terénne výskumy Štefana Mišíka, Fedora Houdeka, Olafa Brocha a Volodymyra Hnaťuka. Hoci skúsenosti dialektológov a folkloristov boli v tomto období skromné, možno hovoriť o potenciálnych inšpiráciách a vplyvoch na rozvoj Cambelovej zberateľskej metódy.

Práve v pozitivistickej názorovej orientácii S. Cambela pramenia hodnoty jeho výskumnej metódy. Zdôrazňuje presnosť a exaktnosť zaznamenaných textov, autenticnosť materiálu spojená s dôkladnou pasportizáciou, údaje o lokálnych a regionálnych špecifikách slovenského jazyka a kultúry, ohľad na etnické špecifiká. Nová metodológia i vedecovský záujem S. Cambela prirodzene súviseli aj s nastupujúcou profesionalizáciou vedeckých disciplín na prelome storočí.

¹²⁷ S. Cambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, s. 192-205.

Aký je teda podiel Samuela Cambela na rozvoji odborného prístupu k práci s folkloristickým materiálom, ak predpokladáme, že všetky znaky exaktnosti Cambelovej zberateľskej metódy (najmä snaha o presnosť záznamu) vyplynuli predovšetkým z dialektologických zámerov zberateľa?

Dejiny folkloristiky konca 19. a 20. storočia prinášajú dostatok dôkazov o inšpiratívnosti spôsobu zápisov folklórnych textov Sama Cambela a o uplatňovaní ním zavedených pracovných postupov vo folkloristickej praxi aj v neskoršom období. Skupina folkloristov pri Matici slovenskej spracovala v roku 1922 metodologické zásady zbierania ľudových rozprávání, ktoré vyšli v Sborníku Matice slovenskej pod názvom *Vyzvanie sbierať ľudové rozprávky*.¹²⁸ Nadväzujú na metodológiu terénneho zberu J. L. Holubyho, Š. Mišika a S. Cambela. Popri podmienke verného fonetického záznamu v pôvodnom nárečí a pasportizácii materiálu, čo dodržiaval aj Samo Cambel, vyžadujú zaznamenať aj zdroj, odkiaľ rozprávač pozná rozprávanie (sám ho utvoril, z počutia, tlačенý prameň). Žiadajú zapísať celý repertoár rozprávača bez ohľadu na žáner ľudovej slovesnosti. Ak interpret rozpráva celej skupine poslucháčov, žiadajú fixovať aj všetky prejavy a reakcie publika, tzv. informácie o živote – ekológii folklórnej skladby. Nasledovníci Sama Cambela, najmä niektorí vynikajúci jazykovedci v medzivojnovom období, ako Jozef Štolc, Eugen Paulíny, Štefan Tóvik, Ján Šárga a iní sa pod vedením Franka Wollmana zúčastňovali na terénnych výskumoch po celom Slovensku a prísne dbali na presnosť folklórneho zápisu a na dodržiavanie sprievodných informácií pri každom zázname v duchu Cambelovej zberateľskej praxe.

Skutočnosť, že Samo Cambel nepreferoval nijaký prozaický žáner, vyplývajúca takisto z jazykovedných zámerov zberateľa, výrazne prispieva k pozitívnemu hodnoteniu Cambelovho zberateľského fondu. Prináša obraz ľudovej prozaickej tradície, na základe ktorej možno spoznať aktuálny stav ľudovej prózy na východnom Slovensku na prelome storočí. Na základe už naznačených súvislostí možno povedať, že S. Cambelovi sa vďaka dobre premyslenej a prepracovanej metodológii podarilo výrazne prekonať romantickú folkloristickú koncepciu a otvoriť brány pre vedecké folkloristické bádanie, pre systematický a komplexný terénny výskum a interpretáciu folklórneho materiálu.

¹²⁸ In: Sborník Matice slovenskej pre jazykozpyt, národopis, a literárnu históriu, 1922, roč. 1, č. 3-4, s. 64

4. Zásady editorskej prípravy folklórnych textov Samuela Cambela

Pri charakteristike metodológie zberateľa ľudovej slovesnosti je dôležité preskúmať aj poslednú fázu práce s textom získaným počas terénneho výskumu. Máme na mysli edičnú prípravu rukopisného textu do tlače. S. Cambel na rozdiel od svojich generačných rovesníkov J. L. Holubyho či Š. Mišíka alebo F. Šujanského nepublikoval svoje nárečové zápisy folklórnych textov jednotlivo na stránkach dobovej tlače. Uverejnil iba texty ľudovej prózy z východného Slovenska ako dokumentačný jazykový materiál, ako prílohu dialektologickej monografie, čo malo nepochybne vplyv na spôsob edičnej práce i na finálnu podobu textu.

Zamerali sme sa na textologické porovnanie Cambelových rukopisných zápisov s ich publikovanou podobou s cieľom charakterizovať základné princípy edičnej prípravy nárečových textov. Zbierku textov zo stredného Slovenska S. Cambel do tlače nepripravil, preto sme na tento zámer mohli využiť len východoslovenskú zbierku.

Prvý informatívny výskum pozostalosti S. Cambela v Archíve literatúry a umenia SNK v Martine sa uskutočnil v roku 2002, druhý výskum zameraný už na komplexné štúdium Cambelovho rukopisného fondu i osobných materiálov sme realizovali v roku 2006. Prvoradým poslaním archívneho výskumu bolo zistiť, či sa v rukopisnej pozostalosti nachádzajú záznamy ľudovej prózy. V Archíve literatúry a umenia SNK v Martine sú v dvadsiatich škatuliach usporiadané jazykovedné a dialektologické materiály, výpisky z prác iných autorov, etnografické poznámky z ciest, korešpondencia, osobná dokumentácia, denník a iné cenné dobové doklady, ako sú napríklad aj výstrižky z dobovej tlače.

Z doterajších správ o rukopisnej pozostalosti Sama Cambela nebolo zrejmé, či zbierka nárečových záznamov, ktoré vznikli počas jeho dialektologického výskumu na východnom Slovensku, sa v Archíve literatúry a umenia v Martine zachovala. Miloš Weingart uverejnil v roku 1922 v Slovenských pohľadoch stručnú správu o pozostalosti S. Cam-

bela v archíve múzea v Turčianskom Sv. Martine.¹²⁹ Hoci sa v článku zmieňuje o tom, že Cambelovu pozostalosť podrobne opíše v Časopise Muzeálnej slovenskej spoločnosti, avizovanú správu Miloša Weingarta sme na stránkach slovenskej dobovej tlače nenašli. Pravdepodobne Weingartov zámer opísať Cambelovu pozostalosť nebol zrealizovaný, alebo zostal iba v rukopisnej podobe. V roku 1923 sa v Slovenských pohľadoch objavila iba správa M. Weingarta:

„V martinskom Múzeu, v archiválnom oddelení, na vrchu škríň temer od steny k stene ťahá sa dlhý rad veľkých, čiernych škatúl: v nich uložená a zhruba roztriedená je literárna pozostalosť Sama Czambľa. Je v nej bohatstvo značiek, príspevkov k dejinám jazyka a k dialektológii slovenskej.“¹³⁰

Autor správy vyzýva lingvistov, aby spracovali a publikovali Cambelov vzácny príspevok k dejinám slovenského jazyka. Torzovité správy o rukopisnej pozostalosti Sama Cambela čiastočne spresnil Jozef Minárik, ktorý sa zamerával na výskum ľudových nárečí, a spolu s Mariannou Prídavkovou zostavili čitateľsky upravený výber z oboch zbierok S. Cambela.¹³¹ V záverečnej edičnej poznámke Marianna Prídavková správne poukazuje na to, že nárečové texty z východného Slovenska vydal sám zberateľ ako prílohu v nárečovej monografii. Na margo rukopisných predlôh východoslovenských rozprávání M. Prídavková uvádza:

„Z pôvodného rukopisu (*východoslovenských nárečových textov, pozn. K. Ž.*) je známych len niekoľko textov (5) v Czamblovej pozostalosti v archíve Národného múzea v Martine.“¹³²

¹²⁹ WEINGART, Miloš: Neznáme básne Czambelove. In: Slovenské pohľady, 1922, roč. 38, č. 2, s. 91-99.

¹³⁰ Pozri Slovenské pohľady, 1923, roč. 39, č. 4, s. 246-247.

¹³¹ Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambľa. Výber zostavil a štúdiu napísal Jozef Minárik. Edične pripravila a poznámky napísala Marianna Prídavková. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1959. 395 s.

¹³² M. Prídavková: Poznámky a vysvetlivky. In: Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambľa, s. 377.

O zbierke stredoslovenských folklórnych textov M. Prídavková uvádza, že sa nachádza kompletná v rukopisnej podobe v Archíve literatúry a umenia v Martine. Náš archívny výskum v roku 2006 potvrdil, že Cambelova zbierka prozaických textov zo stredného Slovenska je úplná (115 textov). Je síce precízne usporiadaná, zavádzajúca je však práve tá skutočnosť, že nie je súčasťou fondu M 24, ktorý zahŕňa celú rukopisnú pozostalosť Samuela Cambela, ale je uložená v osobitnom fonde tzv. jednotlivín pod signatúrou C 973. Literárnu pozostalosť Samuela Cambela (sig. SNK-ALU M 24) získal Archív literatúry a umenia SNK delimitáciou pôvodných fondov z Archívu Slovenského národného múzea v Martine. Zvyšná časť rukopisnej pozostalosti Samuela Cambela sa do ALU SNK dostávala postupne a bola priebežne katalogizovaná vo fonde jednotlivín. Zbierka stredoslovenských nárečových zápisov je teda registrovaná vo fonde jednotlivín a z Archívu Slovenského národného múzea do Archívu literatúry a umenia SNK v Martine sa dostala pravdepodobne o niečo neskôr zásluhou Henricha Bartka, ktorý spolu so zbierkou stredoslovenských textov našiel v Národnom múzeu v Martine ešte aj lístky na slovník. Ide o približne 11 tisíc lístočkov od A po S, ktoré S. Cambel plánoval využiť pri koncipovaní slovníka.

Medzi Cambelovými nárečovými zápsmi zo stredného Slovenska je priložený aj osobitný záznam o tom, že zbierku stredoslovenských nárečových textov do múzea vrátil prof. Jiří Polívka 4. októbra 1921.¹³³ Osobná korešpondencia Jiřího Polívku tiež nasvedčuje tomu, že z martinského múzea si do Prahy požičiaval zbierky slovenských ľudových rozprávok, ktoré zahrnul do vedeckého katalógu slovenskej ľudovej prózy – *Súpisu slovenských rozprávok*. Vo fonde jednotlivín sa pod spoločnou signatúrou C 973 spolu s Cambelovou rukopisnou zbierkou zo stredného Slovenska eviduje aj zbierka piesní a textov ľudovej prózy zo Zuberca od Júliusa Bonáryho s dátumom 20. júna 1909, ktorá bola pôvodne súčasťou pozostalosti advokáta Andreja Halašu. Jiří Polívka si pravdepodobne spolu s Cambelovou zbierkou stredoslovenských nárečových textov požičal do Prahy aj spomínanú zbierku zo Zuberca. Možno predpokladať, že ju vrátil do Martina spolu s Cambelovou zbierkou stredoslovenských zápisov, a tak sa zbierka J. Bonáryho zo Zuberca ocitla medzi rukopisným materiálom Sama Cambela. O tom, že J. Polívka

¹³³ SNK-ALU C 973.

pracoval so zbierkou Júliusa Bonáryho, svedčí skutočnosť, že v prvom zväzku Súpisu slovenských rozprávok prináša o nej základné informácie a sujety tejto zbierky zahrnul do vedeckého vydania slovenských ľudových rozprávok.¹³⁴

Zbierka 115 stredoslovenských textov, ktoré zozbieral Samo Cambel, je na rozdiel od ostatnej časti rukopisnej pozostalosti starostlivo utriedená podľa stolíc a na základe doterajších informácií (J. Polívka, J. Michálek, J. Minárik) je kompletná. Obsahuje všetkých 115 ľudových prozaických textov uložených v dobre zachovaných doskách, na ktorých je Cambelovým písmom vypísaný štítok *Súpis poviedok podľa žúp*. Zbierka obsahuje texty ľudovej prózy z Turčianskej (5), Oravskej (20), Gemerskej (15), Tekovskej (25), Hontianskej (9), Novohradskej (9), Liptovskej (13) a Zvolenskej (19) stolice. Podľa informácii M. Pridavkovej¹³⁵ by sa ešte osem rukopisných textov malo nachádzať vo fondoch Archívu Slovenského národného múzea v Martine. Podľa našich výskumov sa v Archíve SNM v Martine nenachádza nijaký pôvodný rukopis Sama Cambela.

Ostáva však záhadou, prečo sa v literárnej pozostalosti nezachovali rukopisné predlohy nárečových záznamov z východoslovenského regiónu, ktoré S. Cambel publikoval v monografii *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Medzi množstvom dialektologických zápisov, ktoré sú v súbore Cambelovej pozostalosti usporiadané podľa stolíc, sa nám podarilo nájsť iba rukopisný zápis dvoch narácií z Vyšných Repáš, jeden nárečový text zo Stebníka, rukopisný zápis dvoch textov z Orlova (z toho jeden nie je zachovaný kompletne) a text jednej ľudovej narácie, ktorý nebol lokalizovaný napriek Cambelovej starostlivej pasportizácii. Podľa spôsobu usporiadania ostatných dialektologických zápisov predpokladáme, že nelokalizovaný text bol pôvodne súčasťou väčšieho zväzku zápiskov z niektorej zo skúmaných lokalít. Nelokalizovaný zápis pravdepodobne vypadol z vrchného obalu, na ktorom bolo udané miesto zápisu. V tomto štádiu nášho výskumu nevieme spoľahlivo usúdiť, či spomínané rukopisy východoslovenských predlôh sú práve tie,

¹³⁴ O zbierke Júliusa Bonáryho pozri: J. Polívka, *Súpis slovenských rozprávok*. 1. zv., s. 157.

¹³⁵ M. Pridavková: Poznámky a vysvetlivky. In: *Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambela*, s. 377.

ktoré uvádza Marianna Prídavková, alebo ide o novonájdené východiskové rukopisné texty z východného Slovenska.

Aj napriek tomu, že máme k dispozícii iba zlomok rukopisných záznamov (6) z východného Slovenska, na základe ktorých S. Cambel pripravil do tlače nárečovú prílohu, pokúsime sa nájsť odpoveď na otázku, či Samuel Cambel získaný folklórny materiál podroboval selekcii, alebo v nárečovej prílohe publikoval všetko, čo počas svojich výskumných ciest zozbieral. Chceme predovšetkým zistiť, do akej miery bola zachovaná vernosť originálneho rukopisného textu zapísaného priamo v teréne oproti jeho tlačenej verzii v monografii *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Všetky nájdené rukopisné zápisy sme podrobili textologickej a jazykovej analýze, ktorá nám pomôže osvetliť doposiaľ neobjasnené stránky redakčnej práce Samuela Cambela.

4. 1. Nelokalizovaný rukopisný záznam

V rukopisnej pozostalosti sme našli nárečový zápis ľudového rozprávania, ktorý nebol opatrený pasportizačnou poznámkou, čo znamená, že nepoznáme miesto a čas zápisu, ani informácie o rozprávačovi. Je pozoruhodné, že tento naratívny text z legendového cyklu o kráľovi Šalamúnovi Samo Cambel v nárečovej prílohe nepublikoval. Celý zápis pozostáva zo šiestich číslovaných fólií.

Prvá strana rukopisného záznamu je prečiarknutá pôvodcom zápisu. Prináša krátku epizódu z čias Šalamúnovho detstva, v ktorej sa vyzdvihuje výnimočná múdrosť a prešibanosť Šalamúna už v chlapčenských rokoch. Ide o rozprávanie, ktoré J. Polívka zaraďuje do tematického cyklu *Šalamún múdрым chlapcom, pastierom, kráľovná a čert*.¹³⁶ Už z Polívkovho tematického zaradenia je zrejmé, že prvá prečiarknutá časť rozprávania je len jednou epizodickou časťou tohto naratívneho okruhu, za ktorou by mali nasledovať ďalšie príbehové líčenia Šalamúnovej výnimočnej múdrosti. Prečiarknutú prvú epizódu v tomto prípade roz-

¹³⁶ J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 4. zv., s. 8-10.

právač využíva ako prológ rámcujúci druhú časť rozprávania, ktoré by mohlo byť aj jeho pokračovaním.

V druhej časti sa rozvíja príbeh o kráľovi Šalamúnovi a o jeho nevernej manželke (*Šalamún a zradná žena*).¹³⁷ Postava Šalamúna je integrujúcim elementom prvej (prečiarknutej) a druhej časti rozprávania. V skutočnosti však ide o dva samostatné naratívne útvary, ktoré patria do dvoch rozdielnych sujetových podtypov. Prvé prečiarknuté rozprávanie vyznieva z hľadiska umeleckého štýlu dosť lapidárne a nekončízne, čo popri dejovej diskontinuite obidvoch rozprávání bolo pravdepodobne aj dôvodom na to, aby prvé rozprávanie Samo Cambel prečiarkol. Aj napriek tomu, že S. Cambel urobil viacero editorských úprav v rukopisnom texte, napokon ho v nárečovej prílohe nepublikoval.

Pre našu prácu je dôležité určiť pravdepodobný pôvod nelokalizovaného zápisu na základe jazykových znakov a podľa známej trasy putovania S. Cambela po východnom Slovensku a zakarpatskej časti Ukrajiny. Z množstva jazykových javov príznačných pre prechodové slovensko-ukrajinské nárečia našu pozornosť upútala zmena č na š v slovách *šort*, *maška*, *šlovik*, *chošete*, *šiniti*, *rukaviška*. Zo zapísaných nárečových textov v Cambelovej nárečovej prílohe je zrejmé, že lexéma *človek* je v ľudových naratívach pomerne frekventovaná a vyskytuje sa v rozličných nárečových podobách, ako napr. *človek*, *človek*, *šľevok*, *šlovek*, *šlovik*, *čoľovik*. V našom nelokalizovanom texte nachádzame túto lexému v podobe *šlovik*. S rovnakým nárečovým tvarom *šlovik* sa stretávame iba v naratívnych textoch so Strojny.¹³⁸ Práve nárečová forma lexémy *človek* nás viedla k predpokladu, že nájdený nelokalizovaný text pochádza z dediny Strojna.

V prílohe nárečovej monografie publikuje Samo Cambel dve ukážky z obce Strojna od rozprávača Michala Fotula.¹³⁹ Strojna sa nachádza v zakarpatskej oblasti dnešnej Ukrajiny, vo východnej časti Berežskej stolice na hranici s Marmarošom. Na spoločný pôvod nášho rukopisného nelokalizovaného textu a ďalších dvoch textov zo Strojny poukazujú aj iné jazykové znaky, napríklad používanie zámen *nikto* a *tko* vo význame „nikto, kto“. S takouto podobou zámen *nikto* a *kto* sme sa v Cambelovej

¹³⁷ J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 4. zv., s. 10-11.

¹³⁸ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 474.

¹³⁹ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 473-476.

nárečovej prílohe stretli len v textoch z obce Strojna.¹⁴⁰ Aj ďalšie jazykové prvky prítomné vo všetkých troch nárečových textoch poukazujú na spoločné znaky, ako napr. neprítomnosť polnoglasia, využívanie zámena *što*, fonetická realizácia zadného [y]; z morfológických javov možno uviesť infinitív na *-ti* (*robiti*, *kupovati*, *piti*), slovesné tvary 3. os. sg. a pl. prézenta zakončené na *-ť* (*nesluchať*, *robiť*, *kažuť*, *zabijať*, *ostanuť*, *umruť*, *orjať*), l-ové prídavia zakončené na *-ü* (*chodiü*, *zvidaiü*, *skazaiü*) a pod.¹⁴¹ Na základe jazykových znakov, ale aj zhodnosti rozprávačského štýlu a individuálnej slovnej zásoby rozprávača sa domnievame, že nelokalizovaný rukopisný zápis spolu s dvoma publikovanými rozprávaniami pochádza od toho istého rozprávača Michala Fotula zo Strojny.

Naše závery, ktoré sú založené na zhodných jazykových znakoch všetkých troch nárečových textov, potvrdzuje aj fakt, že v zbierke ukrajinského bádateľa Volodymyra Hnat'uka sa nachádza variant nelokalizovaného rukopisného textu S. Cambela o Šalamúnovi a jeho žene.¹⁴² Volodymyr Hnat'uk ho zapísal v Strojne od rozprávača Michala Fotula v marci 1896, Samuel Cambel svoje rozprávanie zo Strojny zaznamenal z úst toho istého rozprávača o dva roky neskôr, 12. augusta 1898. Na základe uvedených argumentov môžeme predpokladať, že rozprávač Michal Fotul rozpovedal Samovi Cambelovi najmenej tri prozaické skladby, z ktorých potom do nárečovej prílohy vybral dve prozaické skladby.

Máme teda k dispozícii dva varianty jedného rozprávania pochádzajúceho z repertoára toho istého rozprávača, ktoré boli zapísané dvoma výskumníkmi s časovým odstupom dvoch rokov. Podobným spôsobom sa v súčasných podmienkach realizuje *opakovaný výskum*, ktorý spočíva v tom, že bádateľ viackrát vyhladá toho istého interpreta s väčším či

¹⁴⁰ V publikovaných nárečových textoch zo Strojny nachádzame na strane 474 zámeno *nitko*. Pre zaujímavosť pripomínáme, že podoba *nikto* sa v textoch zo Strojny vôbec nevyskytuje. To znamená, že používanie zámena *nitko* môžeme označiť za ustálený prvok v systéme nárečia.

¹⁴¹ Zakončenie slovies v 3. os. sg. a 3. os. pl. môže byť mäkké aj tvrdé. Podľa tohto javu možno celú oblasť podkarpatských nárečí rozdeliť na dve skupiny. (Bližšie o tom pozri v práci ПАНЬКЕВИЧ, Иван: Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. З приложенням 5 діалектологічних карт. Praha 1938, s. 309-311.)

¹⁴² Роговня Гнатюк, Володимир: Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Етнографічний збірник Наукового Товариства ім. Шевченка. Львів, Том 3, 1897, s. 37-42.

menším časovým odstupom, aby od neho zaznamenal tú istú folklórnu skladbu. Táto skutočnosť nám otvára komparačné možnosti v rovine folkloristického, ale aj lingvistického výskumu. Z folkloristického hľadiska je zaujímavé sledovať variačný proces folklórneho textu, zmeny vo vývine rozprávačského štýlu, v kompozícii textu i v samom jazyku ľudového naratívu. Doteraz neznáme rukopisné rozprávanie o Šalamúnovi zapísané S. Cambelom obohacuje pomerne málo frekventovaný žánrový okruh legendárnych rozprávaní zo starozákonného cyklu. Pripomíname, že Cambelova zbierka z východného Slovenska prináša len päť legendárnych rozprávaní. Podľa sujetového zaradenia (Šalamún a zradná žena) môžeme tento text takisto pokladať za málo dokumentovaný v slovenskej prozaickej tradícii. S variantným sujetom zo slovenského prostredia sa stretávame v Hnaťukovej zbierke textov, ktorá prináša rozprávavanie zo Zboja od Michala Pustaja (Zemplínska stolica), kde miesto Šalamúna, hlavného aktéra zaujíma krásny Jozef.¹⁴³

V súvislosti s jazykovou analýzou týchto dvoch variantov nárečových zápisov (Hnaťukovho a Cambelovho) pokladáme za nevyhnutné poukázať na neustálenosť fixácie niektorých jazykových javov. Pri výskume rukopisného záznamu S. Cambela sme upriamili pozornosť na neustálenosť zaznamenávania zmeny č na š, ktorá je príznačná pre nárečie príslušnej lokality. Lexému *šiniti* S. Cambel na jednom mieste zapisuje aj v podobe *činiti*. Lexéma *šlovik* sa systematicky vyskytuje v celom texte, okrem jediného prípadu, keď ju Cambel fixuje ako *človik*, rovnako *čipkarji* oproti frekventovanejšiemu slovu *šipkarji* a *rukaviška* oproti *rukavička*. Nárečovú podobu lexémy *smrt'* v rukopisnom texte možno sledovať v dvoch podobách – 5-krát ju Samo Cambel zapísal ako *smirt'*, v jednom prípade *smert'*.¹⁴⁴ Ide o zmeny súvisiace s vývinom slabičných sonór *r*, *l*, ktoré stratili slabikotvornú schopnosť, vyvinuli sa pri nich príslušné sprievodné vokály, v našom prípade ide o spojenia *ir* a *er*.

Nárečový zápis Volodymyra Hnaťuka môžeme využiť ako komparačné východisko pri jazykovej analýze Cambelovho textu, najmä v súvislosti s fixáciou spomínaných sporných otázok fonetickej transkripcie Cambelovho rukopisného záznamu. V. Hnaťuk vo svojom nárečovom

¹⁴³ V. Hnaťuk, tamže, s. 42-46.

¹⁴⁴ Na uvedené javy upozorňujeme v poznámkovom aparáte v prepise rukopisného textu, ktorý publikujeme materiálovej prílohe našej práce.

zápise nezachytil zmenu č na š, ktorá je príznačná pre tento nárečový komplex (чоловік, чинити, чіпкáрі, рукавички). Zaujímavý je aj polnoglasný tvar lexémy *človek* – чоловік (v Cambelovom zápise *šlovi-k*) a nárečový tvar *смерть*, ktorý sa používa v celom texte s výnimkou jedného prípadu, keď V. Hnaťuk zapisuje túto lexému ako súčasť ustálenej konštrukcie *на-смирть*.¹⁴⁵ Neustálenosť fixácie niektorých jazykových javov je do určitej miery prítomná aj v Hnaťukovom zápise, no nemožno vylúčiť ani možnosť rozkolísanosti niektorých javov v nárečovom systéme skúmanej lokality. Pri výskume jazyka pohraničných prechodových oblastí dôležitú úlohu zohráva objektívnosť a indiferentný postoj bádateľa k predmetu svojho výskumu. Komparácia Cambelovho a Hnaťukovho zápisu by mohla potvrdiť alebo vyvrátiť interferenčné tendencie súvisiace s ukrajinským jazykovým vedomím a etnickou príslušnosťou Volodymyra Hnaťuka pri nárečovom výskume v zakarpatskej oblasti dnešnej Ukrajiny. Naznačili sme len niektoré javy, ktoré by mohli byť predmetom podrobnej komparačnej analýzy Cambelovho a Hnaťukovho zápisu textu z folkloristického a jazykového hľadiska.

Presnú transliteráciu Cambelovho rukopisu prinášame v materiálovej prílohe našej práce, fotokópiu rukopisu publikujeme v prílohe. V poznámkovom aparáte komentujeme tie miesta rukopisu, na ktoré sme upozorňovali vyššie pri analýze Cambelovho zápisu.

4. 2. Rukopisné texty z Orlova

Ďalšie dva rukopisné texty z Orlova zapísal Samo Cambel 10. septembra 1898 z úst rozprávača Vaska Popadiča. Podľa úvodných častí vzniká mylný dojem, že obidve rozprávania patria do okruhu variantov čarovnej rozprávky *o dievčine, ktorej krstnou matkou alebo pestúnkou je nadprirodzená bytosť* (ATU 710 Our Lady's Child).¹⁴⁶ V záujme prehľadnosti

¹⁴⁵ Porovnaj V. Hnaťuk, tamže, s. 42.

¹⁴⁶ Pri zaradení naratívnych textov sme sa opierali o najnovšiu medzinárodnú klasifikáciu rozprávkových typov podľa katalógu Hansa-Jörga Uthera: The Types of

budeme Cambelom zapísané texty z Orlova ďalej označovať ako *prvý* (1.) a *druhý* (2.) text. Rukopis prvého textu z Orlova je neúplný, v ALU SNK sa zachovala len vstupná časť rozprávania napísaná na štvrt'árkovom lístku. Rukopis druhého textu je v archivovanej rukopisnej pozostalosti zachovaný celý a patrí do rozprávačského typu ATU 710 *o dievčine, ktorej krstnou matkou alebo pestúnkou je nadprirodzená bytosť*. Je zaujímavé, že Samo Cambel v nárečovej prílohe monografie *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* publikoval iba jedno z dvoch zapísaných rozprávání v Orlove, a to práve to, ktoré v našom príspevku označujeme ako *prvé*, a v rukopisnej podobe sa zachovala len jeho úvodná časť. Druhý rkp. text z Orlova Samo Cambel nepublikoval, no urobil v ňom niekoľko redakčných zásahov červenou ceruzou. Pri úvahách o tom, prečo ho nezaradil k publikovaným ukážkam nárečia, si treba všimnúť, že v Cambelovej zbierke z východného Slovenska sú publikované ešte ďalšie dva naratívne texty, ktoré patria do toho istého rozprávačského typu (*o dievčine, ktorej krstnou matkou alebo pestúnkou je nadprirodzená bytosť* – ATU 710). Ide o text č. 156 z Kapušian a o rozprávanie č. 179 z Rozhanoviec.¹⁴⁷ Môžeme uvažovať o tom, že Samo Cambel sa rozhodol pre uverejnenie *prvého* textu pravdepodobne preto, že rozvíja inú sujetovú líniu (podľa platnej medzinárodnej klasifikácie ATU ho zaraďujeme k typu 403A *Čierna a biela nevesta* [*The Black and the White Bride*]). S rozprávkovým typom ATU 710 (*Our Lady's Child*) má viacero spoločných motívov, a tak vzniká dojem, že patria do toho istého rozprávačského typu. Predpokladáme, že rozhodujúcim momentom pri výbere textov do nárečovej prílohy mohlo byť práve zachovanie sujetovej a motívickej pestrosti publikovanej zbierky.

Uvádzame celú zachovanú úvodnú časť *prvého* rukopisu, úryvok z *druhého* rukopisu a príslušnú časť publikovaného rozprávania. Na zá-

International Folktales. A Classification and Bibliography. FF Communications No. 284, No. 285, No. 286. Part 1: Animal Tales, Tales of Magic, Religious Tales, and Realistic Tales, with an Introduction; Part 2: Tales of the Stupid Ogre, Anecdotes and Jokes, and Formula Tales; Part 3: Appendices. Helsinki : Academia Scientiarum Fennica 2004. 619 s. O tomto rozprávkovom type pozri tiež V. Gašparíková, Slovenské ľudové rozprávky. 1. zväzok, s. 649-651.

¹⁴⁷ Porov. S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 301-303 a s. 349-351.

klade textologickej komparačnej analýzy dvoch východiskových rukopisných textov s publikovaným rozprávaním načrtujeme základné tendencie práce Sama Cambela pri príprave nárečových textov do tlače.

(1).

Был худобни человек, мал ве́ло д'іти, нехті́л му нічто už ostatne iti do kerstu trimati. I pišol na dráhu, stritnul d'adka i d'adičku. To был Christos Pan i Panna Maria. Tak oni okr(e)stili to d'it'a. Ale nemal im dati što jisti. Ľem ite, povil svomu kumovi Christos, prineste, mate dost v cheži i jisti i vьpiti što. I keď z'ili, vьpili i mali iti domu, ta kumove gadali jaku križmu dati? Panna Maria dala novorodenej Marički take križmo, što jak ša bude kupati, ta keľo vode bude: teľo sribla bude mati. Christos Pan jij dal take križmo, što jak ša bude šmijala, to zlata ruža bude ji z gambъ prekvitáti. Potim otec stal gu jednomu panovi za pastira....¹⁴⁸

Na porovnanie uvádzame aj príslušný úryvok z *druhého* rukopisného textu:

(2).

Был tu jeden худобни человек i маľ ве́ло д'іти. Та mu нічто нехті́л to ostatne do kerstu iti trimati. Vžal svoje dzecko, ide za drahom. I jak išol za drahom stretnul ša s d'adivkoň i d'adkem: „Bože daj ščešť'a!“ „Bože daj zdravia! Ta de ti ideš človeče?“ „Ta, dal mi Boh veľo d'iti a nechce mi do kerstu нічто iti trimat, ta hľadam kuma.“ „Ta še vernite nazad mi toto dzecko pokerstime!“ I potim keď prišli z kerstu, kazala d'adivka: Daj nam dašto fiisti abo piti. A un gadal, že je худобни человек, že nema nič. Ľem ite do pajstrúni tam mate dost. I priňus po tim vina, pečinku, koláči. I tak jak ša najili i d'adivka mala idti het, ta gadala gu Mariški (sic),

¹⁴⁸ SNK-ALU M 24 F; fotokópiu zachovanej časti rukopisu pozri v prílohe.

to bulo meno tomu d'ivčatu, što ho kerstili. Ti do dvanactoho roku budeš pri matki-(sic) materi a potim t'a vozmu gu sobi.¹⁴⁹

Úvodná pasáž textu publikovaného v nárečovej prílohe, ktorá je podľa sujetového zaradenia tlačenou verziou prvého rukopisného textu:

(PV)¹⁵⁰

Был один худобнѹй чловек а маѹ веѹо д'iti. Остатне нечт'иѹ му уж ничто iti do kerstu trimati. Ёѹаѹ svoje d'it'a, пиѹоѹ за drahoѹ. Як iѹоѹ за drahoѹ (+ за drahom + за drahu), stritnuѹ d'adka i d'adiѹku: „Boѹe daj ѹeѹeѹa!“ „Boѹe daj, ta de ti ideѹ, чловече?“ „Даѹ ми Boh веѹо d'iti а нечце ми ничто iti за kuma, ta hѹadam kuma!“ „Verni ѹa nazad, ми toto d'it'a pokerstime!“ Ked priѹiѹi s kerstu, kazala d'adiѹka: „Daj nam daѹto jisti!“ „Ja худобнѹй чловек, ниѹ немам!“ „Lem ite do pajstruni, tam mate dost i jisti i вѹpiti ѹto!“... Пиѹоѹ i приѹus потим пеѹинки, коѹаѹи i вина... Tot d'adek был Christus Pan а d'adiѹka Panna Maria. Ked ѹ'ili i вѹpil'i i маѹi iti domoѹ, kumove poviѹi: „Jak'e kriѹmo dati novorojenej Mariѹki?“ Panna Maria daѹa jij tak'e kriѹmo: „Ked ѹa budet kupati, keѹo vodѹ budet – teѹo stribla budet mati!“ Christus Pan jij daѹ tak'e kriѹmo: „Jak ѹa budet ѹmijati – to zlata ruѹa jej budet z gambѹ prekvitati!“

Аѹе отец ѹем был худобнѹй, та стаѹ gu jednomu panovi за pastira v pustatiѹoch.

Hoci sa zachovalo len krátke torzo *prvého* textu, máme možnosť pozorovať, že v ďalšej časti, ktorá sa, žiaľ, nezachovala, rozprávanie rozvíja inú rozprávkovú látku. V nárečovej prílohe uverejnil Samo Cambel rozprávanie podľa sujetovej línie rukopisu *prvého* textu, ponúka sa nám možnosť

¹⁴⁹ SNK-ALU M 24 F; prepis i fotokópiu *druhého* nepublikovaného textu z Orlova prinášame v prílohe.

¹⁵⁰ Skratkou (PV) označujeme publikovanú verziu rozprávania.

porovnať publikovanú verziu so zachovaným torzom rukopisného zápisu.

Upozorníme najmä na zásahy Samuela Cambela v štylistickej rovine rozprávkového textu. Pri porovnaní prvých viet publikovanej verzie si všimneme, že pri editorskej úprave došlo k zmene zloženého súvetia na dve jednoduchšie (súvetie + jednoduchá veta):

(I.) Был худобни человек, мал ве'о д'iti, нечт'ил му
ничто уж остатне iti do kerstu trimati.

(PV) Был один худобн'ий человек а мал ве'о д'iti.
Остатне нечт'ил му уж ничто iti do kerstu trimati.

Tento príklad ukazuje aj na zmeny slovosledu v záujme zdôraznenia podstatných momentov a dosiahnutia výraznejšieho estetického pôsobenia textu na čitateľa.

Zaujímavé je sledovať nasledujúcu časť publikovaného textu:

(PV)

Ўза'л svoje д'it'a, пи'ол за драгоў. Як i'ол за драгоў
(+ за драгом + за драгу), стритну'л д'адка i д'adi'uku:
„Bo'že daj ščeš'a!“ „Bo'že daj, ta de ti ideš, člove-
če?“ „Da'ł mi Boh ve'о д'iti а нечце mi ничто iti
за кума, та h'adam кума!“ „Verni ša nazad, mi
toto д'it'a pokerstime!“ Ke'д при'šli s kerstu, каза'ла
д'adi'uka: „Daj nam dašto jisti!“ „Ja худобн'ий člo-
vek, nič nemam!“ „Lem ite do pajstruni, tam mate
dost i jisti i v'ьpiti što!“ ... Пи'ол i при'hus potim pe-
činki, ко'лачи i vina...

Zisťujeme, že v tomto prípade sa Samo Cambel nepridržiaval *prvého* rukopisu, ktorého sujetovú líniu zachováva, ale do publikovaného textu zakomponoval štylisticky živú dialogickú časť z druhého rukopisu. Umožňovala mu to relatívna zhodnosť úvodných častí oboch rukopisov. Kým príslušná pasáž prvého rukopisu je jednoduchšia, strohnejšia, po štylistickej stránke málo vycibrená a pôsobí dojmom skratkovitosti, vložená časť z *druhého* rukopisu je živšia, zaujme predovšetkým dialogickým rozhovorom medzi chudobným človekom a nájdenými krstnými rodičmi:

(2.)

Vzal svoje dzecko, ide za drahom. I jak išol za drahom stretnul ša s d'adivkou i d'adkem: „Bože daj ščešť a!“ „Bože daj zdravia! Ta de ti ideš človeče?“ „Ta, dal mi Boh veľo d'iti a nechce mi do kerstu ničto iti trimat, ta hľadam kuma.“ „Ta še vernite nazad mi toto dzecko pokerstime!“ I potim ked prišli z kerstu, kazala d'adivka: Daj nam dašto isti abo piti. A un gadal, že je chudobni človek, že nema nič. Ľem ite do pajstrúni tam mate dost. I priňus po tim vina, pečinku, koláči.

Všimneme si ešte editorské zmeny vo vloženej pasáži z *druhého* rukopisu. Samo Cambel v publikovom texte mení slovosled (*vina, pečinku, koláči* na *pečinki, kolači i vina*), vynecháva niektoré časti (*Bože daj zdravia!*), eliminuje znaky hovoreného prejavu, napr. východoslovenskú časticu *ta* na začiatku výpovede (*Ta*, dal mi Boh...; *Ta* še vernite...). Okrem toho zvýrazňuje plasticosť deja, ktorú sa rozprávačovi nepodarilo celkom dosiahnuť, a to dotváraním dialógov a zmenou nepriamej reči na priamu:

(2.) Daj nam dašto isti abo piti. A un gadal, že je chudobni človek, že nema nič. Ľem ite do pajstrúni tam mate dost.

(PV) „Daj nam dašto jisti!“ „Ja chudobnŭj človek, nič nemam!“ „Ľem ite do pajstruni, tam mate dost i jisti i vьpiti što!“...

Za vloženou pasážou z *druhého* textu sa Samo Cambel vracia na úvod *prvého* rukopisu a konštatuje: *Tot d'adek bьl Christus Pan a d'adiŭka Panna Maria*. Následne vynecháva niekoľko viet z *prvého* rukopisu, rozvíjajúcich epizódu o darovaní pokrmov na krstnú hostinu, ktoré Cambel vybral z *druhého* rukopisu. To znamená, že voľne prechádza na prvú rukopisnú predlohu, kde pozorujeme podobné editorské zásahy. Zamieňa nepriamu reč za priamu, čím sa snaží dosahovať plasticosť a dramatickosť deja:

(1.) ...ta kumove gadali jaku križmu dati?

(PV) ...kumove poviľi: „Jak'е križmo dati novoro-denej Marički?“

Za povšimnutie stojí aj úvodná veta z prvého rukopisu: *Bъl chudobni človek, ...* Do publikovanej podoby pridáva Samo Cambel ešte číslovku *jeden* vo význame „istý“, ktorá sa nachádza aj v druhom rukopise:

(2.) Bъl tu jeden chudobni človek...

(PV) Bъl jeden chudobnŭj človek...

Použitie číslovky *jeden* vo význame „istý“ je obmedzené štýlom: kým adjektívum *určitý* sa používa zväčša v odbornom štýle, číslovka *jeden* sa využíva iba v hovorovom štýle a je na okraji spisovného jazyka.¹⁵¹ Prítomnosť číslovky *jeden* vo funkcii neurčitého zámena v prvej vete rozprávania viac pripomína úvodnú rozprávkovú formulu a zo stylistického hľadiska navodzuje dojem neurčitosti, neosobnosti a nekonkrétnosti príznačný pre rozprávkovú poetiku. Z poslednej vety zachovaného prvého rukopisu *Potim otec stal gu jednomu panovi za pastira....* nie je z hľadiska logickej následnosti deja celkom jasné, prečo otec dievčaťa odchádza za pastiera do ďalekých pustatín. Do publikovanej verzie S. Cambel dopĺňa: *Al'e otec l'em bъl chudobnŭj, ta stal gu jednomu panovi za pastira v pustatiňoch*. Aj napriek tomu, že dcéra Marička dostala od krstných rodičov vzácny dar, prostredníctvom ktorého mohli veľmi rýchlo zbohatnúť, predsa rozprávač využíva motív odchodu rodiny do ďalekých pustatín, čo umožňuje ďalej rozvíjať dejovú zápletku.

Hoci jazyková (dialektologická) analýza ľudových prozaických útvarov nie je predmetom nášho skúmania, treba v kontexte s našimi textologickými výskumami poznamenať, že Cambel sa v tlačенých verziách snaží o presnejšie či korektnejšie fonetické zápisy. V tlačенých textoch S. Cambel korektne prepisuje *l* ako *l*, hoci v rukopise využíva iba grafému *l*, napr. v 1. rkp.: *Bъl, človek, mal* oproti publikovanej podobe *Bъl, človek, mal*. Na niektorých miestach upravuje aj zápisy sufixov typu *-ij* na *-ŭj*. Napríklad v rukopisnej podobe *prvého* textu sa nachádza lexéma *chudobni* zapísaná s predným *i*, hoci sa v zápisoch z tejto oblasti predpokladá realizácia v podobe zadného [y] v tvare *chudobnŭj*. Realizáciu zadného [y] na iných miestach zapisuje pomocou grafémy [e], napr.: v 1. rkp. je *vode*, v tlačennom texte sa však nachádza opravený fonetický zápis *vodŭi*.

¹⁵¹ Morfológia slovenského jazyka. Red. Jozef Ružička. Bratislava : Vydavateľstvo SAV 1966, s. 302.

Aj v iných prípadoch dochádza k sporným zápisom, napríklad v súvislosti s asibiláciou: v 1. rkp *dzecko* a v PV *d'iťa*. Asibilácia *d'*, *t'* na *dz*, *c* je však príznačná pre všetky východoslovenské nárečia a v prechodových slovensko-ukrajinských oblastiach sa nevyskytuje.

Pomocné sloveso *byť* (*byti*) v 3. osobe singuláru sa v PV zapisuje pravidelne s morféom *-t* (*budet*) a v našom prípade sa spája s plnovýznamovým slovesom v infinitívnom tvare, napr.: *budet ša šmijati*; *budet prekvitati*, *budet mati*. V rukopisnom variante, ktorý S. Cambel použil pri príprave dialektologickej prílohy, sa však nachádza ojedinelé spojenie, kde sa futúrum vyjadruje aj spojením pomocného slovesa *byť* v tvare 3. os. sg. *bude* bez morfémy *-t* spolu s plnovýznamovým slovesom v základnom tvare minulého času (v tzv. I-ovom prístaví) (napríklad: *bude ša šmijala*) popri spojeniach pomocného slovesa *byť* v tvare *bude* s infinitívom plnovýznamového slovesa, napríklad *bude prekvitati*. Na ilustráciu uvádzame príklady obidvoch analyzovaných pasáží; v publikovanej verzii podčiarkujeme vyššie uvedené javy:

(I.) ...što jak ša bude kupati, ta keľo vode bude:
teľo stribla bude mati
(PV) „Ked ša budet kupati, keľo vodü budet – teľo
stribla budet mati!“

(I.) ...što jak ša bude šmijala, to zlata ruža bude ji
z gambъ prekvitáti
(PV) „Jak ša budet šmijati – to zlata ruža jej budet
z gambъ prekvitati!“

Na príklade naratívnych textov z Orlova sme v základných rysoch naznačili hlavné ciele našej textologickej analýzy. Ukazuje sa, že Samo Cambel pri editorskej príprave nárečového textu z Orlova mal k dispozícii dva východiskové rukopisné zápisy, ktoré aj napriek rozdielnemu typovému zaradeniu obsahovali zhodné pasáže. Okrem niektorých zmien v syntaktickej a štylistickej rovine textu treba upozorniť najmä na kontamináciu a substitúciu niektorých častí v publikovanej verzii textu. Publikovaná verzia Cambelovho textu je vlastne tlačným pendantom prvého rukopisného záznamu, treba však upozorniť na to, že relatívna zhodnosť úvodnej časti obidvoch rukopisov mu umožňovala preberať pasáže aj z druhého rukopisného záznamu. Na tomto základe môžeme

konštatovať, že Samo Cambel z dvoch východiskových rukopisov zložil tretí publikovaný variant folklórneho textu, kontaminácie a substitúcie pasáží viacerých folklórnych textov však nemožno porovnávať s editor-skými úpravami obdobia romantizmu.

4. 3. Rukopisné záznamy z Vyšných Repáš

V pozostalosti Samuela Cambela sme pod signatúrou M 24 F našli aj dva kompletne rukopisné zápisy so spišskej obce Vyšné Repaše.¹⁵²

Prvý text (A) s incipitom *Maŭ ml'inar sŭuhu...* publikoval Camo Cambel na strane 252 v nárečovej prílohe monografie *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Druhý text (B) *Trome panove mal'i truch si-nov...* uverejnil na strane 253 v nárečovej prílohe monografie *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Obidve ľudové narácie zapísal od rozprávača Jana Grigera v krčme Wossza dňa 4. septembra 1904.

A)

Rukopisný text s incipitom *Maŭ ml'inar sŭuhu...* sa z hľadiska de-jovej línie a základných motivických častí úplne zhoduje s publikovanou verziou textu. Podobne ako v predchádzajúcom prípade z Orlova pozo-rujeme po redakčných úpravách v publikovanom texte zásahy Samuela Cambela najmä v štylistickej rovine naratívneho textu. Pri porovnaní ru-kopisu s publikovanou verziou textu si možno všimnúť, že na viacerých miestach dochádza k prestavbe viet. Napríklad zo súvetia v rukopisnom texte vznikajú dve jednoduché vety, alebo naopak, jednoduché vety S. Cambel zlučuje do súvetí:

Rkp.: Sŭuha pošou a dreva sebe nahotoviŭ. Popra-
haŭ te voŭi.

PV: Sŭuha pošou. Dreva sebe nahotoviŭ a popra-
haŭ te voŭi.

¹⁵² Xerokópie úvodných strán obidvoch rkp. textov uvádzame v prílohe.

Rkp.: Vžaũ te medvedze, z voza drevo zrucaũ, ta
jich zaprahnuũ, a privjizoũ vuz domu.

PV: Vžaũ te medvedze, s voza drevo zrucaũ, ta jich
zaprahnuũ. Privjizoũ vuz domu.

Rkp.: Išoũ za ňim druhi. Zacaũa mu do hũavi, aľe
še preci ešči ucahnuũ do sipaňca.

PV: Za ňim išoũ druhi, zacaũa mu do hũavi, aľe še
preci ešči vcahnuũ do sipaňca.

Rkp.: Pošoũ druhi. Zacaũa mu do ruki.

PV: Pošou druhi, zacaũa mu do ruki.

Na niektorých miestach popri zlučovaní jednoduchých viet do sú-
vetí dochádza aj k zmenám v slede jednotlivých vetných zložiek:

Rkp.: Maũ jedenac bratof. Pošoũ, ta še s ňima ze-
šoũ. A oňi buľi šitke zbujňici.

PV: Maũ jedenac bratoũ a oňi buľi šitke zbujňici.
Pošoũ, ta še s ňima zešoũ.

Našu pozornosť upútala logická prestavba štruktúry nasledujúcich viet:

Rkp.: Ta ten mľinar sũuhu vihnaũ do ľesa, že bi
choľem vuz domu došikovaũ. Un prišoũ ku jednej
dzire v ľeše, tam našoũ mũadich medvedzof.

PV: Ta mľinar sũuhu vihnaũ do ľesa, žebi choľem
vuz domu došikovaũ. Sũuha pošoũ do ľesa, prišoũ
ku jednej dzire, ta našoũ tam mũadich medvedzov.

Z uvedeného príkladu vychodí, že S. Cambel sa usiloval text po
štylistickej stránke vycibriť a v záujme lepšej zrozumiteľnosti logicky
usporiadať jednotlivé rozprávačove výpovede. Niektoré pasáže rukopisu
sú na viacerých miestach prečiarknuté.¹⁵³ Uvedieme obsiahlejšiu pasáž
z rukopisu, ktorú S. Cambel vyškrtol a následne ju v publikovanej verzii
textu aj vynechal:

¹⁵³ Pozri v prílohe.

Rkp.: Maŕa jeho žena už tri dz'ivčata, ta jej jich zavidzeŕi. Maceri tak povedaŕi, že bi ſe išla skrie. A maŕi veŕiki nuž, pošua rovno do sipanca, na tri spusti ſe zamkŕa.

PV: Jeho žena zbačiŕa zbujňikov, pošua rovno do sipanca, ta na tri spusti ſe zamkŕa.

Pozorujeme, že Cambel prečiarknutú pasáž voľne nahrádza a ďalej už využíva text rukopisnej predlohy. Môžeme povedať, že aj v tomto prípade sa prejavuje ako štylista, hoci sa nesnaží o dokonalé estetické vyznenie a o dosiahnutie umeleckej hodnoty textu. Napriek tomu sa usiluje eliminovať nedostatky rozprávačovho talentu, no informácia, ktorú prináša prečiarknutá pasáž, je redundantná, pričom z hľadiska štruktúry debovej línie zbytočne odbočuje, a tak zaťažuje recepciu textu.

S. Cambel na niektorých miestach zamieňa nepriamu reč na priamu s úmyslom dramatizovať a oživiť text:

Rkp.: Prišoŕ domu, ta mŕinar ſe ho pitaŕ, dze voŕi? Ta un mu tak povedaŕ, že prišoŕ medvedz, ta mu te voŕi pobiŕ.

PV: Prišoŕ domu, ta mŕinar ſe ho pitaŕ, dze voŕi? Tak un mu tak povedaŕ: „Prišoŕ medvedz, ta mi voŕi pobiŕ.“

Rkp.: Tote ostatňe mu kazaŕi, že je ſmeŕi, že bi ſem išoŕ eſči raz. Un ~~už~~ (sic) ſechceŕ.

PV: Tote ostatňe mu kazaŕi: „Idz ſem eſči raz, ti ſmeŕi!“ Un ſechceŕ isc.

Nárečie dediny Vyšné Repaše spolu s nárečím Pavlian, Ulože, Závady, Brutoviec a Podproče tvorí tzv. pavlianskú skupinu nárečí stredného Spiša.¹⁵⁴ Charakteristickým znakom tejto nárečovej skupiny je zmena tvrdého *l* na *ŕ*, ktorú Samo Cambel v ukážke dôsledne zaznamenal. Bilabiálne *ŕ* však nazapisoval podľa zásad medzinárodnej fonetickej transkripcie [ɸ], ale zaviedol nový znak [ũ]:

¹⁵⁴ Bližšie o tom pozri ŠTOLC, Jozef: Slovenská dialektológia. Bratislava : Veda 1994, s. 112.

„Uvedúc nový znak ů, položil som rozoznávací znáček nad písmeno, jako to žiada zásada slovenského písma, a nedal som sa sviesť internacionálnym rovnoznačným písmenom: „u“.“¹⁵⁵

Aj v nárečovom texte z Vyšných Repáš dochádza k sporným fonetickým zápisom niektorých jazykových javov, napríklad v súvislosti so znelostnou asimiláciou $v > f$. V rukopise, ktorý Samo Cambel využil pri príprave nárečového textu do tlače, zaznamenal substantívnu flexiu s pádovou príponou *-of* v akuzatívne pl. mužského rodu (*medvedzof*, *bratof*). V publikovanom texte však flexiu *-of* opravuje na *-ov* alebo *-oŭ*: *medvedzov* ale *bratoŭ*:

Rkp.: Un prišoŭ ku jednej dzire v ľeše, tam našoŭ mŭadich medvedzof.

PV: ... prišoŭ ku jednej dzire, ta našoŭ tam mŭadich medvedzov.

Rkp.: Maŭ jedenac bratof.

PV: Maŭ jedenac bratoŭ...

Znelostná neutralizácia $v > f$ je príznačná pre juhozápadnú skupinu spišských nárečí, predovšetkým pre lučivnianske nárečie, pre nárečia v okolí Važca, Štrby a Východnej a tiež pre stredoslovenské liptovské dialekty. Z tejto skupiny jazykových javov treba upozorniť ešte na jeden prípad: *rkp. dzifku* // *PV dziŭku*; v publikovanej verzii Cambelovho textu sa odlišuje prepis od rukopisného originálneho zápisu.

Na inom mieste v texte z Vyšných Repáš sa zaznačujú viaceré typické nárečové podoby s vkladným *j*: *krajsc*, *kojsc*, *hojsc*, *radojsc*, podobne ako v zemplínskych nárečiach.

B)

V druhej nárečovej ukážke z Vyšných Repáš s incipitom *Trome panove mal'i truch sinov...* sledujeme podobné editorské zásahy ako v prvom texte (A), súvisiace so zmenami na úrovni štýlu naratívneho textu. Aj napriek tomu, že obidva texty pochádzajú od toho istého rozprávača,

¹⁵⁵ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 204.

z hľadiska rozprávačskej poetiky je druhý text vypracovanejší a plastickejší. Ide o kratšiu náráciu anekdotického charakteru s jednoduchou dejovou líniou, s dramatickou zápletkou, preto editor nebol nútený odstraňovať chyby a nedostatky rozprávača.

Zmenu *l* na *l* Cambel dôsledne zaznačuje v celom texte, okrem jedného prípadu, keď do publikovanej verzie doplňuje vetu, ktorá v pôvodnom rukopisnom zápise chýba (v ukážke ju podčiarkujeme):

PV:

Prišli do jedneho m'esta, nakupili šumneho papira, co mu zroili š neho grati take jak biskupovi. Bula noc. Prišli do jednej karčmi, ta tak pitali kačmara: „Pan kačmar, či bi ňemali pre našeho pana ošv'eceneho biskupa noclik?“ A un jim tak povedaū: „Oh, hej, tu maju dze nocovac!“ Kačmar jim predūožiū veľku večeru.

V doplnenej vete (*Bula noc*) vidíme, že Cambel nebol dôsledný, keď nezaznamenal zmenu *l* na *l* (správne *buľa*). Pri znelostnej neutralizácii v na *f* postupuje presne tak ako v prvom prípade: v rukopise zapisuje *sinof*, *gazdofstva*, no v publikovanom zázname *f* upravuje na *v*: *sinov*, *gazdovstva*.

Je zaujímavé, že S. Cambel v celom rukopisnom zápise vyčiarkol pôvodné lexémy *hosciñec*, *hoscinski* a nahradil ich lexémami *karčma*, *kačmar*, ktoré sa napokon dostali aj do publikovaného variantu textu. Podľa nášho názoru sa respondent snažil prispôbiť svoj jazyk momentálnej situácii (prítomnosť cudzieho človeka) a pod vplyvom spisovného jazyka vyberá lexému *hosciñec*, *hoscinski*. Na základe postupu Cambelovej práce v teréne (niektoré javy si overoval u viacerých osôb) sa môžeme domnievať, že po dôkladnejšom výskume vo Vyšných Repášoch zistil, že lexéma *karčma*, a slovo *kačmar*¹⁵⁶ je v dedine frekventovanejšia, preto zmenil text rukopisu. Slovník slovenských nárečí uvádza, že

¹⁵⁶ Slovo *krčma* je z etymologického hľadiska všeslovanské (MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd 1957, s. 233). Staroslovienske sloveso *крѣчьмлавати* je dôkazom toho, že staré krčmy boli aj miestom, kde sa obchodovalo. (Pozri Slovník jazyka staroslověnského. Zošit 15. (k - krizma) Praha : Academia 1967, s. 76).

lexikálne výrazy *hostinec*, *hostinský* sú príznačné pre stredoslovenskú a západoslovenskú nárečovú oblasť.¹⁵⁷ Na východnom Slovensku sa na označenie miesta, kde sa podávajú liehové nápoje, používa lexéma *karčma* a *kačmar* označuje človeka, ktorý vlastní či prenajíma krčmu, prípadne v krčme pracuje. Mohli by sme uvažovať aj o tom, či lexikálne jednotky *hostinec* – *krčma*, *hostinský* – *krčmár* fungovali v nárečiach paralelne ako synonymá, alebo existuje väčší rozdiel v sémantickej náplni oboch slov. Slovník slovenského jazyka uvádza, že slovo *krčma* označuje menší *hostinec* a je hovorovým a expresívnym synonymom slova *hostinec*.¹⁵⁸ Podľa Historického slovníka slovenského jazyka má slovo *hostinec* širší význam¹⁵⁹ ako slovo *krčma*. Krčma je budova alebo miestnosť, kde sa predávajú a pijú liehové nápoje. Hostinec slúži na podávanie jedál a nápojov, prípadne poskytuje aj ubytovanie pre hostí.¹⁶⁰ V našom texte zo zbierky S. Cambela ide o zariadenie, v ktorom počestní hrdinovia príbehu pili, jedli a nocovali. Ak by sme brali do úvahy významový rozdiel medzi lexikálnymi jednotkami *hostinec* a *krčma*, v našom prípade by sme mali radšej siahnuť po lexéme *hosciňec*. V Slovníku slovenských nárečí sa uvádzajú príklady z východného Slovenska, podľa ktorých nie je významový rozdiel medzi slovami *hosciňec* a *karčma*, potvrdzuje sa ich synonymickosť, napríklad: Dva hoscince buľi – židouska karčma aj krescanska (Sobrance).

V ukážkach nárečových textov z východného Slovenska publikovaných v prílohe Cambelovej však nenájdeme ani jeden prípad, kde by sa v textoch používala lexéma *hosciňec*, *hoscinský*. Na označenie miesta určeného na občerstvenie sa pravidelne používajú lexikálne výrazy *karčma*, *kavehauz*, *trakterňa*, (*trakterník*). Pre východoslovenské nárečia je teda príznačnejšie používanie nárečových slov *karčma*, *kačmar*. Rozprávač Jano Griger z Vyšných Repáš zrejme pod vplyvom spisovného jazyka a blízkych stredoslovenských nárečí siaha po označení *hosciňec*, ktoré Samo Cambel pokladal za cudzí prvok v lexikálnom

¹⁵⁷ Slovník slovenských nárečí. Zväzok I. A-K. Bratislava : Veda 1994, s. 611.

¹⁵⁸ Slovník slovenského jazyka. I. diel (A-K). Ed. Štefan Peciar. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959, s. 765.

¹⁵⁹ Historický slovník slovenského jazyka. Zväzok I. A-J. Bratislava : Veda 1991, s. 436-437.

¹⁶⁰ Historický slovník slovenského jazyka . Zväzok II. K-N. Bratislava : Veda 1992, s. 132-133.

systéme východoslovenských dialektov, čo ho nakoniec viedlo k zásahu do rukopisného textu.

Na základe analýzy obidvoch nárečových ukážok z Vyšných Repáš možno potvrdiť vyššie naznačené tendencie editorských úprav S. Cambela. Dotýkajú sa predovšetkým korekcií v štylistickej rovine textu, pričom ich miera a charakter závisí od rozprávačského nadania a momentálnych dispozícií respondenta. S. Cambel nezasahuje do sujetovej, motivickej a ideovej roviny naratívneho textu. Charakteristické znaky bohato diferencovaného spišského nárečia, v ktorom sa stretávajú prvky stredoslovenskej a východoslovenskej nárečovej skupiny, S. Cambel zachytil pomerne spoľahlivo. Z hľadiska korektnosti zápisov mu však možno vyčítavať niektoré sporné zápisy jazykových javov, ako to vyplývalo aj z porovnávaní rukopisného a publikovaného variantu textu.

4. 4. Rukopisný záznam zo Stebníka

V rukopisnej pozostalosti S. Cambela sa nám podarilo objaviť zápis rozprávania zo Stebníka,¹⁶¹ ktorý už na prvý pohľad upúta tým, že Samo Cambel v ňom robil početné opravy červeným atramentom. Predpokladáme, že Samuel Cambel pripravoval rukopis nárečového záznamu na publikovanie. Nemožno však vylúčiť ani tú alternatívu, že zapísaný nárečový text S. Cambel opakovane opravoval a overoval spolu s pôvodným interpretom alebo s iným respondentom z tejto lokality. Rukopisný text zo Stebníka, v ktorom S. Cambel svoje úpravy označuje červeným atramentom, je pregnantným dôkazom Cambelovho spôsobu editorskej úpravy textu.

Rozprávanie zo Stebníka s incipitom *V jednom valavi (+ v jednom seli) prišol vandrivni do židiški...* je v nárečovej prílohe uverejnené na strane 465-466. Ide o humoristické rozprávanie, ktorého jadrom je látka o mužovi prichádzajúcom z neba.¹⁶² Táto látka je pomerne bohato zastú-

¹⁶¹ Kópiu rukopisu textu uvádzame v prílohe.

¹⁶² Pozri komentár V. Gašparíkovej (In: Slovenské ľudové rozprávky. 2. Stredné Slovensko, s. 918-919) a Súpis J. Polívku, 5. zv., s. 5.

pená v celej Európe aj mimo nej. Často býva rámcovaná iným typom, ku ktorému sa pridružujú ďalšie príbehy. Prológ k nášmu rozprávaniu tvorí žartovná príhoda založená na jazykovej komike – na hluchote židovky, ktorá neporozumela odpovedi vandrovníka na otázku, odkiaľ prichádza:

V jednom valavi (+ v jednom seli) prišiel vandrivni
do židiški, ta ona še žviduje: „Odkal' vь?“ Vin skri-
čal: „Z celoho švita!“ „Ta vь z tamtoho švita?“¹⁶³

V domnení, že prichádza z druhého sveta, posla svojím mŕtvym synom peniaze a látku na kabát.

Prioritným cieľom editorských zásahov Sama Cambela bolo čo najpresnejšie zachytiť nárečový prejav, aby zapísaný text čo najvernejšie vystihoval podstatu skúmaného nárečia. Časť editorských zásahov do textu súvisela s tým, že S. Cambel pri korekciách dopisoval niektoré znaky, napríklad interpunkčné znamienka a fonetické značky, ktoré pri rýchlom zápise súvisle hovoreného prejavu nestihol zaznamenať. Ide napríklad o doplnenie vynechaných častí, úvodzoviek a dvojbodiek pri zápise priamej reči, veľkých písmen, výkričníkov, otáznikov a podobne. V súvislosti s grafickou úpravou fonetického zápisu nárečového textu dopĺňoval a zjednocoval napríklad fixáciu fonetickej realizácie fonémy *l* (*l*).

Na základe početných redakčných úprav v stylistickej rovine rukopisného textu usudzujeme, že sa S. Cambel snažil kultivovať publikované texty aj zo umeleckej stránky, a tak odstrániť prípadné nedostatky rozprávačovho podania. Na základe rukopisného textu zo Stebníka sa pokúsime uviesť niekoľko príkladov.

Hneď v prvej vete *V jednom valavi (+ v jednom seli) prišiel vandrivni do židiški* S. Cambel doplnil červenou farbou podčiarknutú časť, čím pozdvihol stylistickú úroveň textu v súlade s princípmi rozprávkovej poetiky. Aj napriek tomu, že vstup rozprávania je naratívny a formulovitosť je obmedzená na minimum, pripojenou začiatkovou formulou sa S. Cambel snažil poukázať na neurčitost' miesta deja, ktorá je typickou črtou rozprávkovej poetiky. Podobne ako pri úpravách predošlých rukopisných záznamov aj v tomto S. Cambel najčastejšie nahrádza nepriamu

¹⁶³ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 465.

reč priamou, aby tak dialogicky oživil rozprávanie, vynecháva nefunkčné jazykové elementy (častica *ta*) a pod.

Editorské úpravy v rovine jazyka spočívajú najmä v grafických korekciách fonetických realizácií jednotlivých hlások, ktoré sa čo najviac približujú stavu vo fonetickom systéme sledovaného nárečia (sinovi/senovi, piňazi/peňazi, davno/daŕno, vošol/vbšol); v zámene lexém (hvarit/povist, išol/perešol).¹⁶⁴ Komparáciou rukopisnej predlohy a publikovaného textu sme zistili, že všetky korektúry urobené červeným atramentom sa v rovnakej podobe dostali do publikovaného textu.

V súvislosti s rukopisnými textami analyzovanými v tejto kapitole si dovoľujeme sumarizovať: Počas štúdia rukopisnej pozostalosti sa nám podarilo získať iba šesť rukopisných predlôh Cambelových nárečových textov z východoslovenského regiónu. Z nich jeden nelokalizovaný text o Šalamúnovi a *druhý* rukopisný text z Orlova, ktoré Samo Cambel v nárečovej prílohe nepublikoval, nemôžeme využiť pri našej textologickej komparačnej analýze, ktorej cieľom je porovnať rukopisný východiskový text s jeho publikovaným pendantom. Takémuto textologickému výskumu sme podrobili rukopisné záznamy štyroch naratívnych textov z východoslovenskej zbierky. Všetky nájdené rukopisné zápisy (6), publikované i nepublikované, nám pomohli osvetliť doposiaľ neznáme stránky vedeckej a redakčnej práce Samuela Cambela.

Samuel Cambel publikoval folklórne naratívy ako ukážky nárečových textov s cieľom predstaviť jazyk skúmanej lokality, čo malo nepochybne vplyv aj na charakter edičnej práce. Sústredil sa na čo najvernejšie grafické zachytenie nárečia skúmanej lokality. Preto väčšina editorských zásahov odstraňuje nejednotnosť zápisu niektorých jazykových javov, koriguje fixáciu fonetických realizácií jednotlivých hlások. Uvedené nedostatky nárečových zápisov odstraňoval Samuel Cambel priamo v skúmanej lokalite spolu s interpretom textu tak, že ešte raz skorigovali zapísaný text. Podľa sprievodných informácií usudzujeme, že niektoré opravy robil Cambel s určitým časovým odstupom, keď sa do dediny vrátil a spolu s autochtónnym obyvateľom prezrel skôr zaznamenaný nárečový text. Je zrejmé, že časť redakčných úprav S. Cambel realizoval počas edičnej prípravy textu na publikovanie.

¹⁶⁴ Porovnaj fotokópiu rukopisu publikovanú v prílohe.

Príprava rukopisu však zasahovala aj do štylistickej roviny a do kompozičnej stránky textu, čo zjavne ukazuje, že S. Cambel sa snažil dosiahnuť aj vyššiu umeleckú úroveň svojich naratívov. Dve rukopisné predlohy z Orlova, z ktorých S. Cambel pravdepodobne zložil tretí (publikovaný) variant, sú dôkazom toho, že pri editorskej príprave popri zmenách v syntaktickej a štylistickej rovine textu voľne kontaminoval a nahrádzal niektoré časti obidvoch rukopisov, čím dosiahol vyššiu umeleckú kvalitu publikovanej verzie. Kontaminácie a substitúcie štylisticky dokonalejších pasáží dvoch naratívnych textov však nemožno porovnávať s romantickými editorskými úpravami, ktoré zasahovali aj do sujetovej, motivickej a ideovej roviny. Chceme však upozorniť na snahu S. Cambela o estetické vyznenie a dosiahnutie vyššej umeleckej hodnoty textu, čím chcel eliminovať nedostatky rozprávačského podania respondenta. Na tomto základe uzatvárame, že editorské úpravy spojené s úsilím vybrúsiť štýl rozprávača vyplynuli predovšetkým z principiálnych rozdielov medzi hovoreným (ústnym) prejavom a písanou (publikovanou) formou ľudového naratívu.

Cieľom nášho výskumu bolo tiež zistiť, či získaný folkloristický materiál Samuel Cambel pri príprave monografie podrobil selekcii, alebo v nárečovej prílohe publikoval všetko to, čo počas svojich výskumných ciest zozbieral. Aj z malého množstva zachovaných rukopisných záznamov je zrejmé, že S. Cambel v nárečovej prílohe nepublikoval všetok zhromaždený materiál. Svedčia o tom dva nájdené nepublikované rukopisné záznamy zo Strojny a druhý rkp. text z Orlova.

Jedinečnosť Cambelovej zbierky slovenských ľudových rozprávání spočíva v tom, že reprezentuje slovenskú prozaickú tvorbu v autenticknej neupravenej podobe. Pri hodnotení zberateľskej práce jazykovedca Sama Cambela práve túto skutočnosť folkloristi osobitne vyzdvihujú. Odchýlky, na ktoré sme upozornili pri našich textologických výskumoch, nás nabádajú zamyslieť sa nad tým, do akej miery bola zachovaná vernosť originálneho rukopisného textu zapísaného priamo v teréne a v jeho tlačenej verzii v monografii *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Rozdiely medzi rukopisnou predlohou a jej tlačným pendantom svojím charakterom prevažne odstraňujú nepresnosti fonetického zápisu nárečového textu, ktoré sa S. Cambelovi nepodarilo pri prvom kontakte s nárečím verne rozpoznať, alebo eliminujú niekto-

ré nedostatky rozprávačských schopností, či momentálnych indispozícií respondenta (vynechanie dôležitých informácií, prerieknutia a pod.). Ide tiež o nevyhnutné korekcie, ktoré súvisia s procesom transformácie rozprávania zachyteného verne z úst ľudí do tlačenej podoby. Domnievame sa, že náš výskum, realizovaný síce na malom množstve dostupných východiskových rukopisných predlôh, nám dovoľuje verifikovať platnosť mnohokrát zdôrazňovanej autenticity, neporušenosti a vernosti Cambelových zápisov publikovaných v nárečovej prílohe. Vernosť a autenticita folklórnych skladieb je nevyhnutné ponímať relatívne, so zreteľom na princípy tzv. štylizovanej (upravenej) ľudovej prózy, ktorá je protipólom Cambelových autentických zápisov. To znamená, že takto chápané autentické folklórne prejavy sú vskutku naratívny v ľudovom podaní, zapísané verne z úst rozprávača. Pri hodnotení redakčnej práce editora je nevyhnutné prihliadať na niektoré objektívne skutočnosti, predovšetkým na dobu vzniku zápisov bez technických vymožeností, na rozdielnú umeleckú úroveň jednotlivých naratívov, z čoho vyplývajú niektoré nevyhnutné korekcie a retuše. Napriek tomu Cambelova zbierka nepochybne reprezentuje autentický prozaický folklór východného Slovenska a prináša neporušený a neskreslený obraz o slovenskej prozaickej tradícii, ktorá je výsledkom prirodzeného variačného procesu.

5. Ohlas diela Samuela Cambela s dôrazom na zbierky ľudovej prózy

Prínos práce Samuela Cambela pre slovenskú jazykovedu, slavistiku a históriu i jeho aktivity súvisiace s kultúrno-politickým životom bilancovali niektorí slovenskí vedci v štúdiách prezentovaných v zborníku *Slovenčina na rozhraní 19. a 20. storočia*.¹⁶⁵ Dielu Samuela Cambela boli v roku 2006, keď uplynulo 150. rokov od jeho narodenia, venované viaceré vedecké podujatia. Slovenskí jazykovedci, slavisti, historici, archeológovia a folkloristi hodnotili výsledky Cambelových bádateľských aktivít.¹⁶⁶ Jeho práca a názory sa neraz stretávali s mnohými úskaliaми; jeho náhľady neboli jednoznačne prijímané. Jazykovedné dielo Samuela Cambela bolo kritizované predovšetkým pre niektoré názory na pôvod slovenčiny. Negatívnu úlohu pri hodnotení jeho vedeckých prác zohrávala pracovná pozícia Sama Cambela v peštianskom ministerskom úrade. No práve postavenie vyššieho ministerského úradníka mu dovoľovalo voľný pohyb po slovenskom vidieku a poskytovalo mu finančné zázemie aj pre knižné vydávanie prác, o čom svedčí väčšina jeho diela, ktorá vyšla vlastným nákladom.

Na lepšie poznanie diela Sama Cambela je nevyhnutné poznať jeho publikovanú i rukopisnú pozostalosť, korešpondenciu a archivované osobné materiály. Osobitnú zložku pri komplexnom hodnotení diela

¹⁶⁵ Ide o materiály z vedeckej konferencie venovanej Samuelovi Cambelovi *Slovenčina na rozhraní 19. a 20. storočia*. (Ed. Laurent Horečný. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973, 238 s.)

¹⁶⁶ Slavistický ústav Jána Stanislava SAV spolu s Maticou slovenskou a Obecným úradom v Slovenskej Ľupči usporiadal interdisciplinárnu vedeckú konferenciu *Sto päťdesiat rokov od narodenia Sama Cambela* (24.-26. októbra 2006, Slovenská Ľupča). Viaceré príspevky, ktoré odzneli na konferencii, vyšli tlačou v monografickej práci kolektívu autorov *Pohľady do vývinu slovenského jazyka a ľudovej kultúry* (Ed. Ján Doruľa. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2008. 317 s.) Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV si výročie narodenia S. Cambela pripomenul na vedeckom seminári *Samo Cambel – jazykovedec* (október 2006, Bratislava). Príspevky boli publikované v časopise Slovenská reč, 2006, roč. 71, č. 6).

Samuela Cambela tvoria staršie pohľady kritikov – rovesníkov S. Cambela, preto netreba zabudnúť ani na domáce a zahraničné recenzie jeho diela. V tejto časti našej práce prinášame anotovaný prehľad dôležitých dobových ohlasov na dielo Samuela Cambela. Svoju pozornosť sme sústredili na tie ohlasy a recenzie, ktoré reagujú na folkloristické a zberateľské aspekty jeho diela. To znamená, že si všímame predovšetkým názory na monografické dielo *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, kde sú publikované nárečové zápisy folklórnych prozaických textov.

Dielo Samuela Cambela nie je doposiaľ bibliograficky spracované, preto ani kompletný prehľad názorov o ňom a o jeho diele sme nemali k dispozícii. Pokúsili sme sa však, pokiaľ to bolo v našich silách, upozorniť na kľúčové názory významných predstaviteľov slovenskej i zahraničnej vedy na tú časť diela Sama Cambela, ktorú zasvätil zbieraniu a vydávaniu folklórneho materiálu. Medzi bibliografickými položkami Samuela Cambela sme našli množstvo takých príspevkov, ktoré boli v slovenských knižniciach nedostupné. Reakcie na dielo S. Cambela vychádzali po celom slovanskom svete a boli publikované na stránkach mnohých domácich i zahraničných filologických časopisov. Po viacerých pokusoch sa nám niektoré bibliografické položky podarilo získať v ukrajinských, ruských a českých knižniciach i v knižnici Slavistického seminára v Bonne a v súkromnej knižnici profesora Helmuta Keiperta.

5. 1. Cambelova *Slovenská reč*... a jej miesto v slavistickom bádani

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že dialektologická monografia *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, v ktorej S. Cambel publikoval folklórny materiál z východného Slovenska, mala veľký ohlas v kruhoch domácich i zahraničných jazykovedcov. Monografia svojím zameraním presiahla hranice domáceho kontextu, mala význam nielen pre slovenskú dialektológiu a slovenský jazyk. Samo Cambel sa v nej po-

kúsil na základe vlastných terénnych výskumov riešiť otázky východnej hranice slovenských nárečí, ktoré priťahovali pozornosť najmä ruských a ukrajinských slavistov. Už začiatkom 19. storočia, hneď po vzniku prvých slavistických prác (J. Dobrovský, P. J. Šafárik, F. L. Čelakovský), sa zdôrazňovalo, že je ťažké rozpoznať slovenské a ruské či východoslovenské nárečia na východe Slovenska. Veľký záujem o hraničný slovensko-ukrajinský región prejavili ruskí a ukrajinskí vzdelanci (I. I. Sreznevskij, A. S. Budilovič, J. Filevič, A. Petrov, V. Francev, V. Hnaťuk), Poliaci A. Kucharski a L. Malinowski a z Čechov najmä A. V. Šembera a F. Pastrnek. V roku 1895 navštívil tieto kraje nórsky slavista Olaf Broch. Postupne sa otázka určenia východnej hranice slovenských nárečí začala objasňovať, no najviac svetla do nej vniesla publikácia Samuela Cambela založená na priamom dialektologickom výskume.

Veľké množstvo dialektologických zápisov ľudových prozaických textov publikovaných v Cambelovej nárečovej prílohe uvedenej monografie vysoko ocenili najmä folkloristi. Jiří Polívka krátko po vyjdení monografie v roku 1907 uverejnil v *Извѣстіях Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ*, obsiahly rozbor diela.¹⁶⁷ Prácu *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* hodnotí ako dielo, ktoré po každej stránke prevyšuje úroveň jeho doterajších lingvistických prác. J. Polívka sa zameral na hodnotenie Cambelových dialektologických záverov, ktoré konfrontoval s výsledkami nárečových výskumov Františka Pastrnka, Ivana Verchratského, Volodymyra Hnaťuka a Luciana Malinowského, ktorí časť svojej práce venovali východoslovenským dialektom a nárečiam slovensko-ukrajinského a slovensko-poľského pohraničia.

Prioritou J. Polívku bolo zaujať objektívne hodnotiace stanovisko k odbornej fundovanosti autora bez toho, aby sa dal ovplyvniť postavením S. Cambela a jeho spoločensko-politickým pozadím, ktoré nemá s vedou nič spoločné. Napriek tomu však vidí podstatu niektorých Cambelových jazykovedných názorov a jeho odklon od slovanských kultúrnych centier (najmä českého) práve v jeho pracovnom zaradení.

¹⁶⁷ J. Polívka, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Práca dra. Sama Czambla. 1. oddelenie. Osnovy a iný materiál rečový. 1. čiastka. Východoslovenské nárečie. Nákladom vlastným. V Turčianskom Sv. Martine. 1906. s. 624, s. 345-390.

Была тутъ еще посторонняя, ничего съ наукой не имѣющая общаго, тенденція высшаго чиновника венгерскаго правительства противиться вліянію культурныхъ центровъ славянскихъ, особенно чешскаго, на бѣдную культурную жизнь словацкую, которая высказалась ясно в мадыарской брошюркѣ г. Цамбеля.¹⁶⁸

J. Polívka kritizuje Cambelov príklon k autorite maďarskej vládnej moci aj pri uvádzaní topografickej nomenklatúry. Samo Cambel sa totiž v monografii *Slovenská reč...* vyslovuje za uvádzanie oficiálnych maďarských topografických názvov.

Здесь онъ упускаетъ вполне изъ виду пріемы научные, и часто въ книге советуетъ покоряться авторитету мадыарскаго чиновничества и признаетъ только одно — самый жалкій опортунизмъ. Безпристрастный ученый діалектологъ и этнографъ здѣсь совсѣмъ умолкъ, и уступилъ слово высшему чиновнику венгерскаго правительства. Здесь, въ ученомъ журналѣ, нѣтъ мѣста для разговора съ венгерскимъ чиновникомъ, и потому мы прекращаемъ дальнѣйшія замѣчанія. Заговоримъ мы снова съ нашим діалектологомъ....¹⁶⁹

Jiří Polívka, autor mnohých široko koncipovaných porovnávacích štúdií o slovanskej ľudovej próze,¹⁷⁰ autor monumentálneho *Súpisu slovenských rozprávok*, vidí najväčšiu hodnotu Cambelovej monografie v nárečovom materiáli. Na strane 369 J. Polívka píše:

¹⁶⁸ J. Polívka, tamže, s. 345-346.

¹⁶⁹ J. Polívka, tamže, s. 353.

¹⁷⁰ HLÔŠKOVÁ, Hana – ZELENKOVÁ, Anna (Eds.): Slavista Jiří Polívka v kontexte literatúry a folklóru. Bratislava – Brno: Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FF UK, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Česká asociace slavistů, Ústav etnológie SAV, Slavistická společnost Franka Wollmana v Brne, 2008. 250 s.

Материалы, изданные г. Цамбелемъ, не только большой цѣнности для изучения діалектологіи словацкой и сосѣднихъ говоровъ польскихъ и русскихъ, но можетъ быть, еще большей для изученія народнаго творчества. Въ этихъ матеріалахъ получили мы теперь лучшій и богатый сборникъ сказокъ словацкихъ. (...) Этотъ сборникъ сказокъ важень и ценень тѣмъ, что въ немъ впервые, можно сказать, почти вполне вѣрныя записи сказокъ словацкихъ, какъ онѣ въ народѣ разсказываются.

J. Polívka vysoko vyzdvihuje práve neporušenosť a vernosť folklórneho materiálu, ktorý Cambelova zbierka prináša. Stavia ju do protikladu k doterajším vydaniám slovenských rozprávok (A. H. Škultéty, P. Dobšínský), kde bolo publikovaných málo verných zápisov ľudových rozprávání. Dostatok priestoru venuje Jiří Plívka aj interpretácii úvodných a záverečných formúl ľudových prozaických textov z Cambelovej nárečovej prílohy. Upozorňuje na jedinečné postavenie niektorých záverečných formúl, ktoré sa nenachádzajú v dovtedajších súboroch slovenskej ľudovej prózy. Uvádza podobné paralely, ktoré sa objavujú aj v Hnaťukových zbierkach z východného Slovenska a Zakarpatskej Ukrajiny. Spomínaný súbor textov J. Polívka posudzuje aj z hľadiska rozšírenia sujetov v slovenskom aj interetnickom kontexte. V tejto súvislosti uzatvára, že Cambelov súbor prozaických textov prináša viac-menej známe prozaické látky, ktoré už boli zapísané inými slovenskými zberateľmi alebo v susedných krajinách.

V porovnávacích komentároch k jednotlivým textom uvádza Jiří Polívka varianty jednotlivých prozaických látok, čím Cambelov zborník východoslovenskej ľudovej prózy zaraďuje do slovenského aj do širšieho medzinárodného kontextu. Aj napriek tomu, že Jiří Polívka neanalyzuje všetky texty z Cambelovej východoslovenskej zbierky, jeho práca je dobrým podkladom na komparatívny výskum ľudovej prózy na východnom Slovensku v porovnaní so zbierkami z iných regiónov Slovenska, no môže poslúžiť aj ako východisko porovnávacieho výskumu v interetnickom kontexte.

Na sprístupňovaní zahraničných recenzií Cambelovej monografie v slovenskom prostredí má veľký podiel Jozef Škultéty, ktorý na strán-

kach Slovenských pohľadov priniesol správy o nových ohlasoch v zahraničných odborných periodikách. Prvý príspevok Jozefa Škultétyho *Úsudky o knihe dr. Czambela: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* z roku 1907¹⁷¹ prináša anotácie všetkých publikovaných recenzií, ktoré vychádzali v zahraničných filologických časopisoch. J. Škultéty venuje pozornosť najmä recenzii J. Polívku v *Listoch filologických* (Praha, 1907, I, s. 22-42). Cambelovu monografiu predstavuje aj J. Karskij v *Ruskom filologičeskom vestniku* (1907, č. 1-2, том LVII, выпускъ 1, s. 30) ako veľmi zaujímavé dielo o jazyku východných Slovákov, ktoré sa dotýka i hraníc Slovákov s Malorusmi, a skúma jazykové rozdiely v oboch jazykoch. V tom istom roku priniesli aj *Славянскія извѣстія* (1907, č. 2, s. 156 a nasl.) rozbor Cambelovej nárečovej monografie, ale s určitými nedôslednosťami.

O rok neskôr uviedol J. Škultéty na stránkach Slovenských pohľadov druhú správu,¹⁷² kde bližšie oboznámil čitateľskú verejnosť s hodnotiacou recenziou J. Polívku v *Извѣстіях Отдѣлення русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ*, ktorú sme spomínali vyššie. Správy Jozefa Škultétyho o vychádzajúcich recenziách nepochybne prispeli k informovanosti slovenských záujemcov, ktorí nemali možnosť čítať zahraničné periodiká. V Slovenských pohľadoch (1907, s. 695) bola uverejnená informácia o posudku Č. Zíbrta v časopise *Český lid*.¹⁷³ Autor recenzie a redaktor Českého lidu Čeněk Zíbrt uvádza, že vyžiadaný kritický posudok od odborníka na Cambelovu dialektologickú monografiu pre časopis doposiaľ nedostal, preto sa rozhodol, že napíše krátku recenziu sám. Ako folklorista sa Č. Zíbrt nevyjadril k filologickej stránke publikácie, poukázal iba na veľký rozruch, ktorý kniha vzbudila v odborných kruhoch (Polívka, Niederle, Pastrnek). Z národopisného hľadiska upozorňuje na skutočnosť, že folklórny materiál publikovaný v nárečovej prílohe je zaznamenaný podľa najnovších vedeckých noriem:

¹⁷¹ *Úsudky o knihe dr. Czambela: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. In: *Slovenské pohľady*, 1907, roč. 27, zošit 3, s. 188-192.

¹⁷² *Slovenské povesti v knihe dr. Czambela o východo-slovenskom nárečí*. In: *Slovenské pohľady*, 1908, roč. 28, zošit 3, s. 190-191.

¹⁷³ ZÍBRT, Čenek: *Dr. S. Czambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. I. oddelenie: *Osnovy a iný materiál rečový* (1. čiastka: *Východo-slovenské nárečie*). V *Turč. Sv. Martine*, 1906, v. 8, str. V., 624. In: *Český lid*, 1908, roč. XVII, s. 111.

„...do posudku filologické stránky nemohu se po-
ušteti, ale za to z plného přesvědčení chválím, jak
bohatý materiál národopisný snesen v ukázkách
řeči a v Slovníku. Jsou to pověsti, pohádky, líčení
života, obyčejů, pověr, vždy s udáním, kdy a kdo
a kde vyprávěl, tedy přesně podle vědeckých nyněj-
ších požadavků.“¹⁷⁴

V Журнале Министерства Народного просвѣщенія (jún 0907)
reaguje K. Radčenko na vydanie Cambelovej monografie *Slovenská reč
a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Prácu hodnotí ako veľký vklad
do slovenskej dialektológie a vysoko oceňuje najmä výskumnú metó-
du bádateľa – priamy nárečový výskum, ktorý v slovenskej jazykovede
dovtedy absentoval.

Jozef Škultéty sa postaral aj o publikovanie obsiahlejšej recenzie
Cambelovej práce v maďarskom časopise *Nyelvtudomány*, vydávanom
Maďarskou akadémiou vied pod redakciou dr. Oskára Asbótha.¹⁷⁵

V jednej zo svojich správ J. Škultéty neobišiel ani búrlivú po-
lemiku o jazyku a etnickej príslušnosti osídlencov báčskych obcí Ke-
restura a Kocury, ktorá v tomto období prebiehala v kruhoch domácich
a zahraničných jazykovedcov (František Pastřnek, Volodymyr Hnaťuk,
A. I. Sobolevskij). Samo Cambel v práci *Slovenská reč a jej miesto
v rodine slovanských jazykov* nastoľuje aj problém jazyka a etnicko-re-
ligióznej príslušnosti tzv. bačvanských rusnákov. Práve z tohto dôvodu
dielo neuniklo pozornosti ukrajinských bádateľov, najmä Volodymyra
Hnaťuka, ktorého s Cambelom spájali aj spoločný záujem o východoslo-
venské a pohraničné slovensko-ukrajinské dialekty. V Hnaťuk zapisoval
folklórny materiál v rozličných regiónoch Uhorska, kde žili príslušníci
rusínskeho, resp. ukrajinského etnika, v snahe dokázať ruský pôvod ná-
rečí na tomto území. Jeho zberateľský fond obsahuje legendy, novely,
rozprávky, anekdoty, bájky a historické rozprávania z viacerých dedín
východného Slovenska Zemplínskej, Užskej, Spišskej a Šarišskej stoli-
ce (Ubľa, Zboj, Čertižne, Svidník, Kružľov, Maľcov, Šambron, Sulín,
Veľký Lipník, Kremná, Litmanová, Jarabina, Jakubany). V roku 1897

¹⁷⁴ Č. Zibrť, c. d., s. 111.

¹⁷⁵ *Nyelvtudomány*, 1907, zoš. 4, s. 287-293.

navštívil V. Hnaťuk enklávy v južnoslovanskej Báčke. Zápisy folklórneho materiálu z Kerestura a Kocury obsahujú množstvo piesní, rozprávok, legend, historických rozprávání, anekdot a tiež opis svadobného obradu. Folklórne záznamy uverejnil v šesťzväzkovom diele *Etnografični materialy z Uhorskoj Rusi*.¹⁷⁶

V Записках Наукового товариства ім. Шевченка V. Hnaťuk uverejnil recenziu, v ktorej vyzdvihuje najmä interdisciplinárny charakter Cambelovej práce, ktorá presahujúcej hranice národného kontextu a jedného vedného odboru:

„З неї може користати не тільки славіст, не тільки словаколог, але й чехіст і україніст і польоніст. Для фільольога вона послужить невичерпаною копальнею всяких язикових скарбів, але й фольклористам зробити не одну прислугу. Історикови-ж та етнологови стане вона в пригоді спеціально через те, що вливає багато світла в національні відносини, помотані доси так сильно на словацько-руським пограничу та не в однім напрямі невияснені ще.“¹⁷⁷

V. Hnaťuk v recenzii prináša aj ďalšie zaujímavé konfrontačné pohľady a polemizuje s Cambelovými názormi na pôvod východoslovenských nárečí, na etnickú a jazykovú príslušnosť tzv. bačvanských rusnákov, ale aj na národnostné a religiózne pomery na východe Slovenska. Volodymyr Hnaťuk vysoko oceňuje Cambelovu výskumnú metódu, že sa pri svojich národnostných výskumoch nespoliehal na staršie záznamy konšcriptorov, nestotožňoval konfesijnú príslušnosť s etnickou a opieral sa iba o svoje vlastné informácie. Za smerodajné kritérium na ur-

¹⁷⁶ ГНАТЮК, Володимир: Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Етнографічний збірник Наукового Товариства ім. Шевченка. Львів, Том 3, 1897, 236 s. ; Том 4, 1898, 254 s.; Том 9, 1900, 284 s.; Том 25, 1909, 248 s.; Том 29, 1910, 318 s.; Том 30, 1911, 355 s.

¹⁷⁷ Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. Práca d-ra Sama Czambela. I. oddelenie: Osnovy a iný materiál rečový. (1. čiastka: Východoslovenské nárečie). In: Записки Наукового товариства ім. Шевченка, Том 78, кн. 4, с. 221.

čenie národnostných pomerov pokladal jazyk, ktorým sa hovorilo v sledovanom regióne.

„Загалом автор не опирав ся при своїх розслідах анї на конфесійні цифри, анї на конскрипційні (з 1900 р) і одинокою критерією для нього, куди зачисляти деякі села, чи до Русинів, чи до Словаків, була мова, – се й найраціональнійше.“¹⁷⁸

Jazykovedným a národopisným rezultátom v diele Samuela Cambela venuje osobitnú pozornosť Ján Húsek v monografii *Národopisná hranice mezi Slováky a Karpatorusy*.¹⁷⁹ Predkladá tu konfrontačný syntetizujúci prehľad názorov na otázku určovania tzv. slovensko-ruskej národopisnej hranice. Samuela Cambela predstavuje ako bádateľa, ktorý si pri určovaní národopisnej hranice zvolil za základné kritérium jazyk, ak sa v danom regióne hovorilo. Podľa J. Húseka sa takýmto spôsobom dá pomerne jednoducho určiť slovensko-ruská hranica. Na tomto základe Ján Húsek uprednostňuje predovšetkým kritérium komplexnosti, pri ktorom sa zohľadňujú aj výsledky výskumov ostatných vedných disciplín (jazykoveda, národopis, história, sociológia, kulturológia). V citovanej Húsekovej monografii sa tak možno stretnúť s prehľadom názorov v jednotlivých uvedených odboroch, čo oceňujú predovšetkým súčasní bádatelia. Pri určovaní národopisnej hranice nemožno teda ako smerodajné kritérium zobrať jeden znak, napríklad jazyk, ako to vidno práve u S. Cambela. Podobne sa nemožno oprieť ani o dva znaky – o jazyk a vieru, ako to vidíme v Hnat'ukovom prístupe k problematike,¹⁸⁰ respektíve nemožno jednoznačne prijať ani zovšeobecňujúce závery štatistických a demografických výskumov, lebo sú zvyčajne nepresné alebo tendenčné; národnosť sa v nich často určovala podľa toho, ako sa dokázali konskriptori

¹⁷⁸ Tamže, s. 228.

¹⁷⁹ HÚSEK, Ján: *Národopisná hranice mezi Slováky a Karpatorusy* s mapou a obrázky. Bratislava : Nákladem Průdů, 1925. 501 s.

¹⁸⁰ ГНАТЮК, Володимир: Русини Пряшівської єпархії й їх говори. In: *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*, Том 35-36, кн. 4, с. 221. Ed. М. Грушевський. Львів 1900, с. 1-70; Словаки чи Русини? In: *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*, Том 42, кн. 4, Львів 1901.

presadiť pri presvedčovaní respondentov o ich príslušnosti k tej alebo onej národnosti.¹⁸¹ Určenie tzv. slovensko-ruskej hranice na východnom Slovensku je tým jednoznačnejšie, čím viac sa opierame o komplex znakov a kritérií, vymedzujúcich istý priestor, v ktorom sa stretáva niekoľko spoločných i rozdielnych prvkov – jazyk, vierovyznanie, ľudová prozaická tvorba, ľudová hmotná i duchovná kultúra, tradícia a mnohé ďalšie.¹⁸²

J. Húsek sa osobitne zaoberá tradičnou duchovnou a materiálnou kultúrou s dôrazom na národnostne zmiešané pomery na východe Slovenska. Venuje sa aj ľudovej prozaickej tvorbe,¹⁸³ pričom zdôrazňuje, že je ťažké rozdeliť prozaické podania podľa národnosti, lebo základné látky a motívy často migrujú z kraja do kraja, a preto sa modelovo opakujú v tradíciách viacerých národov. V tejto súvislosti kriticky hodnotí Cambelov zjednodušený prístup jazykovedca, podľa ktorého jazyk rozprávania rozhoduje o tom, do ktorej národnej tradície to-ktoré rozprávania patrí.¹⁸⁴ Ján Húsek si pritom neuvedomil, že Samuel Cambel príklady ľudovej prozaickej tvorby vnímal predovšetkým ako ukážky jednotlivých nárečí na východnom Slovensku.

Problematika určenia hranice slovenských a ruských nárečí na severovýchode Uhorska vystupuje do popredia aj v recenzii na Cambelovu

¹⁸¹ Pozri k tomu J. Húsek, *Národopisná hranice medzi Slovákmi a Karpatorusmi s mapou a obrázky*, s. 9.

¹⁸² K tejto problematike pozri napríklad v práci Petra ŽEŇUCHA *Medzi Východom a Západom. Byzantsko-slovanská tradícia, kultúra a jazyk na východnom Slovensku*. (Bratislava : Veda, 2002. 286 s.), ďalej v práci Cyrila VASIČKA a Petra ŽEŇUCHA *Cyrillic Manuscripts from East Slovakia. Slovak Greek Catholics: Defining Factors and Historical Milieu / Cyrilské rukopisy z východného Slovenska. Slovenskí gréckokatolíci, vzťahy a súvislosti*. (Monumenta Byzantino-Slavica et Latina Slovaciae. Vol. I. Roma – Bratislava – Košice : Pontificio Istituto Orientale / Slavistický kabinet SAV / Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka, 2003. 448 s. + 10 strán farebných obrazových príloh) a tiež Petra ŠOLTÉSA *Reflexia Slovákov byzantsko-slovanského obradu v slovenskej historiografii ako príklad historickej reinterpretácie*. (In: XIII. medzinárodný zjazd slavistov v Ľubľane. Príspevky slovenských slavistov. Ed. Ján Doruľa. Bratislava : Slovenský komitét slavistov / Slavistický kabinet SAV, 2003, s. 243-267);

¹⁸³ Pozri kapitolu *Pohádky a podání vůbec* v monografii J. Húseka *Národopisná hranice medzi Slovákmi a Karpatorusmi s mapou a obrázky*, s. 286-295.

¹⁸⁴ Pozri J. Húsek, *Národopisná hranice medzi Slovákmi a Karpatorusmi s mapou a obrázky*, s. 287.

Slovenskú reč... publikovanú v Slovenských pohľadoch v roku 1906.¹⁸⁵ Autor článku pokladá monografiu Sama Cambela za medzník, od ktorého sa bude počítať nová fáza vo výskume východoslovenských dialektov.

5. 2. Cambelove zbierky v národných a medzinárodných katalogizačných prácach

Osobitnú zložku folkloristického výskumu naratívnych textov zo zbierok Sama Cambela tvorí ich zaradenie do kontextu národnej rozprávačskej tradície i do medzinárodnej systematiky rozprávačských látok.

V oblasti katalogizácie ľudovej prózy bola na podnet tzv. fínskej školy rozpracovaná medzinárodná systematika rozprávačských látok, ktorej cieľom je zhromaždiť všetky dostupné varianty folklórnych skladieb v medzinárodnom meradle. Najznámejší a najčastejšie používaný je medzinárodný systém rozprávkových typov zostavený Antti Aarnem (1910)¹⁸⁶ a dvakrát rozšírený Stithom Thompsonom (1928, 1961).¹⁸⁷ Pri porovnávacej analýze textov jednotlivých národných tradícií sa ukázalo, že najmä pri výskume mimoeurópskych rozprávačských látok nemožno túto systematiku naplno aplikovať. V decembri 2004 vyšiel v edícii Fínskej akadémie vied v Helsinkách *Folklore Fellows Communications* nový trojzväzkový medzinárodný katalóg rozprávkových typov *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography* (ATU). Základ katalógu tvorí pôvodná klasifikácia zavedená Antti Aarnem a ďalej rozvinutá Stithom Thompsonom. Autor katalógu Hans-Jörg Uther rozšíril starší dobre zaužívaný klasifikačný systém o nové rozprávačské

¹⁸⁵ Slovenské pohľady, 1906, roč. 26, s. 565-566.

¹⁸⁶ AARNE, Antti: Verzeichnis der Märchentypen. Helsinki 1910 (FF Communications 3).

¹⁸⁷ AARNE, Antti: The Types of the Folk-Tale. Translated and Enlarged by Stith Thompson (FFC 74). Helsinki 1928; AARNE, Antti/THOMPSON, Stith: The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography. Second Revision. Helsinki 1961 (FF Communications 184).

typy, ktoré reagujú na neustále zmeny vo výskume ľudovej slovesnosti a na nové javy a podnety v zložení rozprávačského repertoára jednotlivých národných tradícií.¹⁸⁸

Folklórne naratívne skladby zo zbierok Samuela Cambela prvykrát systematizoval Jiří Polívka v päťzväzkovom katalógu *Súpis slovenských rozprávok*.¹⁸⁹ Ide o prvý a dosiaľ jediný katalóg prozaických látok zaznamenaných na území Slovenska, o ktorý sa podnes opierajú naši i zahraniční folkloristi v komparačných komentároch. Vo vzťahu k medzinárodnej systematike uvádzame, že Jiří Polívka svoje katalogizačné dielo neutvoril na základe medzinárodnej klasifikácie Antti Aarneho, ale vybudoval ho na vlastnom základe bez toho, aby prihliadal na medzinárodnú klasifikačnú sústavu, ktorá už v čase prípravy Súpisu bola na svete. Z registra Polívkovho Súpisu je zrejmé, že na číselnú Aarneho systematiku sa odvoláva iba pri niektorých sujetových typoch. V zozname literatúry v piatom zväzku (s. 422-443) J. Polívka uvádza Aarneho i Thompsonove katalogizačné práce. Katalóg J. Polívku predkladá v 183 tematických cykloch prehľad o slovenskej ľudovej próze, pričom sa neobmedzuje iba na ľudovú rozprávku v užšom zmysle, ale snaží sa obsiahnuť všetky žánre ľudovej prózy vo vtedajšom ponímaní.

Do Súpisu slovenských rozprávok zahrnul J. Polívka aj obidve Cambelove zbierky naratívov, čo takisto svedčí o ich význame pri výskume slovenskej ľudovej prózy. Folklórne texty z východného Slovenska preberal z Cambelovej nárečovej prílohy publikovanej v monografii *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, nemal teda k dispozícii rukopisné predlohy východoslovenských textov. Zbierku Samuela Cambela zo stredného Slovenska si J. Polívka vyžiadal prostredníctvom Jozefa Škultétyho z Cambelovej rukopisnej pozostalosti. Svedčí o tom aj zachovaná korešpondencia J. Polívku. Z listu J. Škultétyho z 3. 10. 1920 sa dozvedáme, že mu J. Škultéty posielal do Prahy Cambelovu

¹⁸⁸ UTHER, Hans-Jörg: The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography, Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson. 1: Animal Tales, Tales of Magic, Religious Tales, and Realistic Tales, with an Introduction; 2: Tales of the Stupid Ogre, Anecdotes and Jokes, and Formula Tales; 3: Appendices. FF Communication 284, 285, 286). Helsinki 2004. 619s., 536 s., 285 s.

¹⁸⁹ J. Polívka, *Súpis slovenských rozprávok*, 1.-5. zväzok.

zbierku 115 stredoslovenských textov.¹⁹⁰ V Cambelovej rukopisnej pozostalosti medzi nářečovými zápismi zo stredného Slovenska je podnes priložený osobitný záznam o tom, že zbierku stredoslovenských textov do múzea vrátil profesor Jiří Polívka 4. 10. 1921.¹⁹¹ Podľa informácií Marianny Prídavkovej osem rukopisných textov zapísaných na strednom Slovensku však v rukopisnej pozostalosti chýba, opatrujú sa v Archíve Slovenského národného múzea v Martine. J. Polívka ich pri zostavovaní katalógu slovenskej ľudovej prózy nepoznal, preto ich ani nezaradil do svojho *Súpisu*. Štyri z nich potom uverejnil v čitateľsky upravenej podobe Jozef Minárik vo výbere *Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambla*.¹⁹² Najnovšie správy o rukopisných záznamoch Cambelových textov nasvedčujú tomu, že archív Slovenského národného múzea v Martine neopatrjuje nijaký pôvodný rukopisný materiál S. Cambela.

„V archíve SNM v Martine sa nachádza iba jeden rukopis, ktorý je označený ako dar S. Czambla: „Psia noha“ – Zábavník, 1864, zošit, 225 str., pozn. dar S. Czambel, 31. 10. 1910.“¹⁹³

Pri katalogizačnej práci s východoslovenskými prozaickými textami sa J. Polívka opieral iba o knižne publikované zápisy v nářečovej prílohe Cambelovej monografie *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Snažili sme sa zistiť, či všetky texty z východného Slovenska publikované v nářečovej prílohe sú obsiahnuté v katalógu J. Polívku. Zistili sme, že zo 122 nářečových textov J. Polívka do *Súpisu* nezaradil 5 textových jednotiek. Podľa Cambelovho označenia ide o texty §124, §145, §161, §189, §229.

¹⁹⁰ SNK–ALU 49 ACH 46, 3. 10. 1920. Bližšie o tom pozri v práci GAŠPARÍKOVÁ, Viera: Ku genéze Polívkovho súpisu slovenských rozprávok. In: *Ethnologia slovaca et slavica. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Tomus XXX–XXXI, 1998–1999*. Ed. Magdaléna Paríková. Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave 2003, s. 144, 146.

¹⁹¹ SNK–ALU C 973.

¹⁹² *Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambla*. Výber zostavil a štúdiu napísal Jozef Minárik. Edične pripravila a poznámky napísala Marianna Prídavková. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1959, s. 395.

¹⁹³ Citované z listu z 27. 3. 2007 od PhDr. Evy Králikovej, riaditeľky Archívu Slovenského národného múzea v Martine.

Paragraf §124 tvorí 6 hádaniek zo Spišského Podhradia (S. C., s. 236), ktoré nemožno priradiť k žánrom ľudovej prózy. Podľa základnej klasifikácie na tri literárne rody – lyriku, epiku a drámu, sa hádanky niekedy priradujú k epickým žánrom. Podľa folkloristickej klasifikácie ide o tzv. *malé folklórne formy*, ktoré sú zvyčajne zložkou detského folklóru.

§ 145 (S. C., s. 274) prináša kratučkú anekdotickú spomienku, ktorú Samo Cambel zachytil počas rozhovoru s Jánom Kaščakom.

Nezaradený nárečový text z Hanušoviec nad Topľou (§161, s. 321-322) prináša spomienkové rozprávanie od rozprávača Jána Pohloda z roku 1904, ktorý spomína na autentickú príhodu z čias povodní na rieke Topľa. Spomienkové rozprávanie alebo rozprávanie zo života (podľa medzinárodnej terminológie memorát) sa v slovenskej folkloristickej literatúre zaraďuje do okruhu netradičnej ľudovej prózy. Do tejto žánrovej skupiny prináleží aj krátky text §229 (S. C., s. 459), ktorý je opisom osobnej spomienky rozprávača, podobne aj text §189 (S. C., s. 367) pochádzajúci z Dobrej prináša voľný opis poľnohospodárskych prác, pravdepodobne ide o monologickú časť z rozhovoru S. Cambela so svojim respondentom.

Z rukopisného súboru stredoslovenských textov nezaradil J. Polívka do svojho vydania tri texty. Ide o krátke rozprávanie Matúša Ťapuchu z Oslian o tom, ako mäsiari prepúšťali svojich tovarišov zo služby, a nedokončené rozprávanie z Ratkovej. Tretí nárečový prejav nezaradený do Súpisu pochádza z rozprávania Anny Belešovej z Tekovského Svätého Kríža,¹⁹⁴ ktoré sa vyznačuje tým, že rozprávačka niektoré časti hovorila vo veršoch, iné pasáže zas voľne prerozprávala. Ide o preukázateľný vplyv veršovanej predlohy, pravdepodobne ľudovej balady. Vzhľadom na to, že sme mali v úmysle v materiállovej prílohe našej práce publikovať všetky texty neuverejnené v Súpise J. Polívku v plnom rozsahu, rozhodli sme sa do prílohy zaradiť aj spomínané tri texty, ktoré nezahŕňa *Súpis*.

Na základe charakteristiky piatich východoslovenských a troch stredoslovenských textov nezaradených do Súpisu slovenských rozprávok možno uzavrieť, že tieto texty buď nespĺňajú kritériá vtedajšieho žánrového ohraničenia ľudovej prózy, alebo pre iné, najmä formálne nedostatky (napr. nedokončený text) ich J. Polívka nepojal do svojho diela.

¹⁹⁴ Od polovice 19. storočia do roku 1928 bolo dnešné mesto Žiar nad Hronom známe pod názvom Tekovský Svätý Kríž.

Chceme však upozorniť na to, že sa nemožno celkom stotožniť s tvrdením, ktoré sa často objavuje v odbornej folkloristickej literatúre, že v Polívkovom Súpise sú po prvýkrát publikované všetky Cambelove folklórne texty. J. Polívka, ako sme už vyššie upozornili, niektoré texty z východoslovenskej i stredoslovenskej zbierky do Súpisu vôbec nepojal. Upriamime však pozornosť na druhú zaujímavú skutočnosť. Vo variantológii a v komentároch má síce J. Polívka na zreteli všetky Cambelove texty, no nie vždy publikuje úplné Cambelove rozprávania v pôvodnej nárečovej podobe. Podáva výťahy či voľne prerozprávane reprodukcie danej látky transponované do spisovného jazyka. Inokedy sa v *Súpise* nachádzajú iba stručné registry látok, prípadne J. Polívka iba odkazuje na Cambelov text ako na známy variant folklórnej skladby. Porovnáva ho so základným textom skúmanej rozprávačskej látky, pričom upozorňuje na odchýlky Cambelovho zápisu od základnej verzie.¹⁹⁵ V niektorých prípadoch publikuje vybrané pasáže v nárečí (zvyčajne úvod alebo záver) v pôvodnej podobe a k nim pripája zhutnený obsah pokračovania sujetovej línie rozprávania pretransponovaný do spisovného jazyka.¹⁹⁶ Na inom mieste zisťujeme, že pri reprodukciiach textov v spisovnom jazyku zachováva niektoré dialektizmy na úrovni lexém a syntaktických spojení, alebo sú reprodukcie popretkávané citátmi v pôvodnej nárečovej podobe.¹⁹⁷

Pri podrobnejšom štúdiu Polívkovho spôsobu uvádzania textov v Súpise je zrejmé, že pre uverejnenie plných textov vo vernom odpise so zachovaním pôvodnej nárečovej podoby sa rozhodol predovšetkým v prípade stredoslovenských naratívov zo zbierky Sama Cambela. Pravdepodobne vychádzal zo skutočnosti, že pôvodné plné texty východoslovenských rozprávok v nárečí sú pre bádateľov dostupné v Cambelovej monografii. Aj napriek tomu, že väčšina stredoslovenských textov S. Cambela je v Súpise publikovaná v plnom znení, aj medzi nimi nájdeme úplné aj čiastočné reprodukcie pôvodných textov. Napríklad v II. zväzku Súpisu na strane 164–168 prináša J. Polívka Cambelove rozprávanie z Oravy, ktorého úvodnú pasáž reprodukuje a následne pokračuje presným záznamom podľa Cambelovho rukopisu. Upozorňujeme aj na Cam-

¹⁹⁵ Pozri napríklad J. Polívka, *Súpis slovenských rozprávok*. 2. zv., s. 190.

¹⁹⁶ Pozri napríklad J. Polívka, *Súpis slovenských rozprávok*. 1. zv., s. 171–172, s. 327–330.

¹⁹⁷ Pozri napríklad J. Polívka, *Súpis slovenských rozprávok*. 2. zv., s. 123, s. 124, s. 200.

belov rukopisný záznam z Oravskej stolice, na základe ktorého J. Polívka prerazoval stručný obsah.¹⁹⁸

Na základe uvedených skutočností sme pokladali za dôležité publikovať práve tie rukopisné zápisy stredoslovenských textov, ktoré bádatelia nenájdu v Polívkovom vedeckom vydaní slovenskej ľudovej prózy v plnom znení. Ide o 15 nárečových textov, ktoré uvádzame formou presnej transliterácie v materiálnej prílohe v závere našej publikácie. Pripájame k nim aj spomínané tri texty z rukopisnej zbierky zo stredného Slovenska, ktoré J. Polívka vôbec nezaradil do Súpisu, a dva nepublikované záznamy z východoslovenskej zbierky, ktoré sme našli v rukopisnej podobe – ne lokalizovaný text pravdepodobne zo Strojny a rkp. zápis z Orlova.

Pri porovnávaní pramenného rukopisného záznamu s Polívkovým prepisom sme postrehli aj niektoré odchýlky dotýkajúce sa predovšetkým prepisu fonetických atribútov textu. J. Polívka neprepisoval niektoré špeciálne fonetické grafémy, ale nahrádzal ich grafémami bežného inventára grafickej sústavy slovenského jazyka. Napríklad bilabiálne *u*, ktoré S. Cambel v rukopise fixuje ako *ũ* (napr. dziaũka),¹⁹⁹ J. Polívka pri prepise nezachováva a nahrádza ho jednoduchou grafémou *u*.²⁰⁰ Z pozície súčasného bádateľa, ktorý sa chce venovať výskumu folklórnych zápisov Cambelovho prozaického fondu zo stredného Slovenska, musíme konštatovať, že je najvhodnejšie študovať dobre zachovaný rukopisný materiál.

Monumentálne Polívkovo dielo, ktoré popri Cambelovom prozaikom materiáli zahŕňa aj niektoré zbierky zahraničných zberateľov (V. Hnat'uk, I. Verchratskyj, L. Malinowski), však nie je zaradené do medzinárodného klasifikačného systému rozprávkových typov. Najnovší medzinárodný katalóg ATU však vo variantológii uvádza aj Polívkov *Súpis*. Ide však o tie texty, ktoré do medzinárodnej systematiky zaradila Viera Gašparíková vo svojom Katalógu slovenskej ľudovej prózy. Spomínané katalogizačné dielo V. Gašparíkovej systematizuje iba prozaické látky textov z archívu profesora Franka Wollmana.²⁰¹

¹⁹⁸ Pozri napríklad J. Polívka, *Súpis slovenských rozprávok*. 3. zv., s. 389–390.

¹⁹⁹ Porovnaj rukopisný text z Ratkovej v Gemeri od Juliany rodenej Poprockej, za muž Koren (ALU-SNK C 973).

²⁰⁰ Porovnaj J. Polívka, *Súpis slovenských rozprávok*, 3. zv., s. 188–189.

²⁰¹ GAŠPARÍKOVÁ, Viera: *Katalóg slovenskej ľudovej prózy*. Zväzok I., II. Bratislava : Národopisný ústav SAV 1991, 1992. 256 s., 556 s.

Z hľadiska sprístupnenia slovenskej ľudovej rozprávačskej tradície pre zahraničných bádateľov je nevyhnutné začlenenie všetkých známych textov do medzinárodnej systematiky ATU, čo by sa napokon mohlo stať dobrým východiskom aj pri príprave nového katalógu typov slovenskej ľudovej prózy.

5. 3. Cambelove zbierky ľudovej prózy ako východisko na ďalšie umelecké spracovania

Sprístupňovanie dialektologických zápisov ľudových rozprávání širšiemu okruhu recipientov v podobe čitateľsky upravených vydání alebo v podobe iných adaptácií pôvodného folklórneho textu (dramatizácie, rozhlasové a filmové spracovania) je v slovenskom prostredí dosť zriedkavým javom. V skutočnosti však nič nebráni tomu, aby odborne zaznamenané dialektologické zápisy ľudovej prózy, ktoré nám ponúkajú výsledky dialektologických výskumov, využili spisovatelia či dramatici ako predlohu umeleckých spracovaní. O tom, ako v tomto smere pracovali sami dialektológovia, napríklad Konštatntín Palkovič či Anton Habovštiak, sme sa už v našej práci zmienili pri objasňovaní blízkeho medzidisciplinárneho vzťahu folkloristiky a dialektológie.

Cieľom tejto časti našej práce je upozorniť na doterajšie umelecké adaptácie folklórnych textov z nárečovej prílohy Sama Cambela v domácom i medzinárodnom kontexte. Prozaické texty Samuela Cambela z východného Slovenska mala možnosť verejnosť spoznávať len v pôvodnej podobe ako nárečovú prílohu Cambelovho jazykovedného diela *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Pôsobenie zozbieraných ľudových prozaických útvarov zo stredného Slovenska medzi širšou čitateľskou verejnosťou bolo ešte viac obmedzené, lebo Samo Cambel stredoslovenské texty vôbec nepublikoval. Ostali v rukopisnej podobe a sú podnes uložené v Archíve literatúry a umenia SNK v Martine.

S Cambelovou materiálou základňou z obidvoch regiónov Slovenska pracoval folklorista Jiří Polívka pri príprave vedeckého vy-

dania slovenských ľudových rozprávok (*Súpis slovenských rozprávok*). Zahŕnul doň všetky texty z východného a stredného Slovenska. Môžeme však s istotou tvrdiť, že obidve diela (Cambelova monografia i Polívkov Súpis), v ktorých sa mohol čitateľ oboznámiť s Cambelovým zberateľským fondom, majú odbornú povahu (jazykovednú a folkloristickú) a sú podnes prístupné len užšiemu okruhu odborníkov. Je zrejmé, že potreba sprístupniť Cambelove folklórne texty širšiemu okruhu recipientov, bola opodstatnená.

V roku 1922 vyšiel v Martine prvý výber zo zbierky východoslovenských rozprávaní S. Cambela pod názvom *Prostonárodné slovenské povesti. Zo zbierky východno-slovenských povestí dr. S. Czambela*.²⁰² Tento výber z Cambelových rozprávaní vyšiel ako 12. zošit edície Prostonárodných slovenských povestí. Zbierka obsahuje deväť literárne a jazykovo preštylizovaných ľudových rozprávaní. Je zaujímavé, že v publikácii sa neuvádza meno zostavovateľa a upravovateľa pôvodných Cambelových rozprávaní. Z hľadiska jazykových úprav sú pôvodné nárečové texty pretransformované do spisovného jazyka, na niektorých miestach sú v texte zachované dialektizmy, napríklad *dze* (s. 26); *korec* (s. 79); *dohán* (s. 80); *gamba* (s. 88). Na základe komparácie pôvodného Cambelovho textu a jeho upravenej podoby sme dospeli k záveru, že ide len o jednoduché prerozprávanie nárečového textu do podoby spisovného jazyka. Pôvodca úprav v zásade nezasahoval do kompozičnej a sujetovej výstavby textu, nerozvíjal niekedy lakonicky podané rozprávačské subjekty v zmysle rozprávkovvej poetiky.

V roku 1948 zlomok textov (osem rozprávaní) z východného Slovenska literárne preštylizoval J. Horák a zaradil do vydania Prostonárodných slovenských povestí Augusta Horislava Škultétyho a Pavla Dobšinského.²⁰³ Až v roku 1959 pri príležitosti 50-teho výročia úmrtia Samuela Cambela pripravil Jozef Minárik výber z jeho zápisov s rozsiahlou štúdiou. Vo výbere uverejnil 79 rozprávaní z východného a stredného Slovenska, medzi nimi aj 5 (z 8) textov, ktoré neboli dovtedy

²⁰² Prostonárodné slovenské povesti. Zo zbierky východno-slovenských povestí dr. S. Czambela. (Z diela Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov). Sošit 12. Ilustroval dr. R. Halík. Turčiansky Sv. Martin : Kníhtlačiarsky účastinársky spolok 1922, 94 s.

²⁰³ Prostonárodné slovenské povesti (IV. zväzok, Martin 1948, s. 147-215).

publikované.²⁰⁴ Marianna Prídavková nárečové texty upravila do spisovnej podoby slovenského jazyka. V edičnej poznámke vysvetľuje hlavné zásady jazykovej úpravy pôvodných nárečových textov. Každý text opatrila informačnou poznámkou o prameni, z ktorého text pochádza, a pridala aj vysvetlenie niektorých ťažšie zrozumiteľných nárečových výrazov. Záverečná štúdia J. Minárika vystihuje hlavné vývinové tendencie v ľudovej próze na prelome 19. a 20. storočia; porovnáva krajové osobitosti rozprávania na východnom a strednom Slovensku.

Viaceri slovenskí odborníci reagovali na Minárikov výber rozprávok kritickými recenziami. Z radov folkloristov treba spomenúť najmä recenziu M. Dzubákovej, ktorá z pohľadu folkloristiky vyjadruje ľútosť, že sa k čitateľom nedostalo kompletné zberateľské dielo Sama Cambela.²⁰⁵ Kritický pohľad na jazykové úpravy textov prináša jazykovedec E. Jóna.²⁰⁶ Hlavný nedostatok vidí v lexikálnych úpravách nárečových slov, ktoré sa mu v mnohých prípadoch zdajú neopodstatnené, v nepresnosti jazykovedných termínov v záverečnej štúdii a v komentároch. Z radov literárnych vedcov zareagoval na Minárikov výber rozprávok František Andraščík. Venoval pozornosť najmä zhodnoteniu vedeckej úrovne záverečnej štúdie, ktorej vyčítuje myšlienkovú neutriedenosť a terminologickú nejednotnosť.²⁰⁷ Neskôr sa J. Minárik rozhodol usporiadať užší výber rozprávání (49 textov) s bohatými ilustráciami, venovaný skôr detskému čitateľovi.²⁰⁸

²⁰⁴ MINÁRIK, Jozef: Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambľa. Výber zostavil a štúdiu napísal Jozef Minárik. Edične pripravila a poznámky napísala Marianna Prídavková. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1959, s. 395.

²⁰⁵ DZUBÁKOVÁ, Mária: Slovenské ľudové rozprávky. Zo zbierok Sama Czambľa. SVKL, HK, 1959, strán 396. Výber zostavil a štúdiu napísal Jozef Minárik. Edične pripravila a poznámky napísala Marianna Prídavková. Ilustroval Ernest Zmeták. In: Slovenská literatúra, 1960, roč. 7, č. 2, s. 261.

²⁰⁶ JÓNA, Eugen: Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambľa. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava 1959. In: Slovenská reč, 1961, roč. 26, č. 2, s. 110-111.

²⁰⁷ ANDRAŠČÍK, František: Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambľa. Vydalo SVLK, Bratislava 1959, ako 42. zv. Hviezdoslavovej knižnice. Výber zostavil a štúdiu napísal Jozef Minárik. Edične pripravila a poznámky napísala Marianna Prídavková. Str. 395. In: Slovenské pohľady, 1959, roč. 75, s. 1324-1327.

²⁰⁸ Janko Gondášik a zlatá pani. Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Cambľa. Vybral a texty upravil Jozef Minárik. Bratislava : Mladé letá 1969. 215 s.

Sprístupniť Cambelove rozprávania sa podujal aj Ondrej Sliacky a v roku 1993 publikoval autorsky upravený výber štrnástich textov z východného a stredného Slovenska pod názvom *Zlatá panna*.²⁰⁹ Pri výbere a úprave textov sa O. Sliacky opieral o spomínaný Minárikov výber (1959) z Cambelových prozaických textov, iba jeden text (O jednom spravodlivom) prevzal z Polívkovho Súpisu slovenských rozprávok. Výber Ondreja Sliackeho nie je elementárnou úpravou Cambelových textov, ide o autorsky literárne spracované texty. Navyše sa autor vo väčšine rozprávok nepridŕžal pôvodného Cambelovho zápisu, ale siahol po textoch, ktoré už prešli editorskou úpravou Jozefa Minárika a Marianny Prídavkovej. V roku 1989 v vydavateľstve Opus vyšiel zvukový nosič *Janko Gondášik a zlatá panna*, na ktorom mali poslucháči možnosť vypočuť si rozprávky zo zbierky Sama Cambela v spracovaní Ondreja Sliackeho.²¹⁰ Najčerstvejšou publikáciou, ktorá vyšla vo vydavateľstve Matica slovenskej v roku 2006, je druhý čitateľský výber Ondreja Sliackeho *Panička v líščeí koži*.²¹¹ Autor rozšíril pôvodné prvé vydanie o päť nových textov zo zbierok Samuela Cambela (spolu ich je 19), pričom postupoval podobne ako pri zostavovaní prvého výberu. Okrem jedného textu (O jednom spravodlivom), ktorý prevzal z Polívkovho Súpisu, sú všetky rozprávky literárnou adaptáciou textov z knihy Jozefa Minárika *Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambela* (1959).

Texty ľudovej prózy zo zbierok S. Cambela boli obľúbeným zdrojom námetov a motívov pre tvorcov dramatických bábkových hier. Na možnosti dramatických adaptácií Cambelových folklórnych textov ako prvý upozornil Ján Uličiansky, a tak rozšíril repertoár divadelných námetov o ďalšie bohaté zbierky slovenských ľudových rozprávok.²¹² Ján Uličiansky sa zaslúžil o kvalitnú a divácky úspešnú dramatickú

²⁰⁹ Zlatá panna. Ed. Ondrej Sliacky. Bratislava : 1993. 141s.

²¹⁰ Janko Gondášik a zlatá panna. Mlynárska dievčina. Spracované podľa ľudových rozprávok Sama Czambela. Bratislava : Opus 1989, 49 min. 10 sec.

²¹¹ CZAMBEL, Samo: Panička v líščeí koži. Ed. Ondrej Sliacky. Martin : Matica slovenská 2006, 172 s.

²¹² Dramatickým úpravám ľudových rozprávok Janka Uličianskeho sa venuje Oľga Panovová v príspevku *Ľudové rozprávky v spracovaní Jána Uličianskeho. Vplyv rozprávky na štruktúru jej dramatickej úpravy*. In: Slovenské divadlo, 1988, roč. 36, č. 4, s. 497-522.

adaptáciu Cambelovej rozprávky *Janko Pipora*.²¹³ V roku 1998 pripravil aj rozhlasovú podobu tej istej rozprávky.²¹⁴ Aj v 90. rokoch sa Cambelova zbierka textov stala obľúbeným zdrojom námetov pre divadelné spracovanie. Medzi najúspešnejšie patrí spracovanie Ondreja Spišáka, ktorý v roku 1994 v bratislavskom Štátnom bábkovom divadle naštudoval tri Cambelove rozprávania spojené do jedného dramatického celku pod názvom *Najväčšie cigánstvo*. V deväťdesiatych rokoch vznikol na motívy Cambelových rozprávok aj scenár interaktívnej divadelnej hry *Janko Polienko* od Evy Čárskej, ktorú uviedol Medzinárodný dom umenia pre deti Bibiana v Bratislave. Nemožno zabudnúť ani na vynikajúce košické naštudovanie Cambelovej rozprávky *Braček Jelenček*. Na základe informácií, ktoré odznali v príspevku Oľgy Panovovej na vedeckej konferencii venovanej dielu Pavla Dobšinského, uzatvárame,²¹⁵ že dramatická tvorba posledného desaťročia 20. storočia priniesla väčší počet úspešných divadelných inscenácií, ktoré vznikli na motívy rozprávok zo zbierky Samuela Cambela. Ukazuje sa, že Cambelove rozprávky sú pre scenáristov omnoho prítiahlivejšie ako čitateľsky najúspešnejšie texty slovenských ľudových rozprávok Pavla Dobšinského. Práve v rozdielnej literárnej kvalite folklórnych textov obidvoch zberateľov vidí O. Panovová príčiny väčšej obľúbenosti Cambelových textov zo strany divadelníkov. Kým Dobšinského texty ľudových rozprávok patria k skvostom umelecky spracovaných folklórnych predlôh, v nárečových zápisoch Sama Cambela sa striktne zachováva autenticnosť rozprávania. Cambelove texty často prinášajú len lakonicke podané rozprávačské сюжеты, stretneme sa v nich aj so stylistickými a kompozičnými nedokonalosťami. Podľa Oľgy Panovovej práve táto skutočnosť je príčinou väčšej obľúbenosti Cambelových textov, ktoré poskytujú väčší tvorivý priestor pre autorov dramatických spracovaní.

²¹³ ULÍČIANSKY, Ján: *Janko Pipora*. Bábková hra na motívy rozprávky Sama Czambela. Bratislava : LITA 1986, 22 s.

²¹⁴ ULÍČIANSKY, Ján: *Janko Pipora*: na motívy rozprávky Samuela Czambela. Bratislava : Rádio Bratislava 1998, 1 MC (32 min, 53 sek.)

²¹⁵ Príspevok Oľgy Panovovej *Slovenská ľudová rozprávka v bábkovom divadle* odznel na vedeckej konferencii Pavol Dobšinský a jeho dedičstvo (slovenské ľudové rozprávky a ich odkaz v dnešnej literatúre, kultúre a umení, Teplý Vrch 22. 9. - 24. 9. 2004). Publikovanú podobu pozri In: *Pohľady do vývinu slovenského jazyka a ľudovej kultúry*, s. 313 – 317.

Na margo tohto tvrdenia si však neodpustíme otázku, či tvorcovia divadelných adaptácií Cambelových rozprávok sa pridržali pôvodných nárečových textov Samuela Cambela, alebo siahli po literárne spracovaných čitateľských výberoch Jozefa Minárika či Ondreja Sliackeho? Aj napriek tomu, že hľadanie odpovede na túto otázku nie je prioritným cieľom našej práce a vyžaduje si podrobnejšie štúdium, predpokladáme, že dramatické adaptácie vznikli na základe umelecky upravených textov, pochádzajúcich zo spomínaných výberov z pôvodnej materiálovej základne Samuela Cambela.

V záujme komplexnejšieho pohľadu na problematiku „života“ Cambelových textov ľudovej naratívnej tvorby uvádzame aj prehľad cudzojazyčných prekladov. Konštatujeme, že ako slovenská predloha pri preklade slúžili čitateľsky adaptované výbery pôvodných textov od Jozefa Minárika. Ak si uvedomíme, že cudzojazyčný preklad je čitateľským sprístupnením Cambelových nárečových záznamov, možno tento spôsob pokladať za opodstatnený. Zrozumiteľnosť pôvodných textov zapísaných v nárečí nie je pre prekladateľa vždy ľahko preklenuteľným úskalím.

Nemeckí čitatelia sa môžu zoznámiť so slovenskou ľudovou rozprávkou zo zbierok Samuela Cambela v preklade Elisabeth Borchardtovej z roku 1972.²¹⁶ Prekladateľka pretlmočila do nemčiny knižný výber *Janko Gondášik a zlatá pani. Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Cambela* (Vybral a texty upravil Jozef Minárik. Bratislava: Mladé letá 1969). V maďarskom prostredí je ľudová próza zo zbierok Sama Cambela prezentovaná prekladom Miklósa Vércseho z roku 1975.²¹⁷ Maďarský prekladateľ siahol po tom istom výbere Jozefa Minárika z roku 1969. V českom jazyku vyšli rozprávky zo zbierok Samuela Cambela v roku 1971, druhýkrát ich vydalo Pražské vydavateľstvo Albatros v roku 1980 v edícii *Korálky* v preklade Emila Charousa. Obidva české výbery sú prekladom slovenského originálu *Janko Gondášik a zlatá pani*.²¹⁸ Zau-

²¹⁶ CZAMBEL, Samo: Die goldene Frau. Aus dem Slowakischen von Elisabeth Borchardt. Illustr. Viera Bombová. Berlin : Lucie Groszer 1972. 239 s.

²¹⁷ CZAMBEL, Samo: Kondás Jankó meg az aranyhajú. Ford. és átdolg. Vércse Miklós. Illusztr. Viera Bombová. Budapest : Móra Ferenc Könyvkiadó 1975. 239 s.

²¹⁸ CZAMBEL, Samo: Pasáček a zlatá paní. Praha – Bratislava : Albatros, Mladé letá 1971. 219 s.; Czambel, Samo: Jak svět odplácí. Edice Korálky. Ze slovenského originálu Janko Gondášik a zlatá pani přeložil Emil Charous. Ilustr. Jindřich Ulrich. Praha : Albatros 1980. 31 s.

jímavosťou je preklad Cambelových rozprávkových textov do flámsčiny²¹⁹ a do francúzštiny.²²⁰

V závere nášho uvažovania chceme upozorniť na dominantné postavenie Minárikových čitateľských výberov zo zberateľského diela Samuela Cambela. Obidva výbery Jozefa Minárika slúžili ako predlohy všetkých umeleckých adaptácií a následných inojazyčných prekladov rozprávok Samuela Cambela. Aj napriek tomu, že z veľkého množstva folklórneho materiálu Sama Cambela publikoval Jozef Minárik len malý zlomok, práve jeho čitateľské výbery sa zaslúžili o propagáciu Cambelovho zberateľského fondu a pomohli preklenúť bariéru nárečovej nezrozumiteľnosti a tým i nečitateľnosti Cambelových rozprávok.

²¹⁹ CZAMBEL, Samo: De gouden vrow en andere slowaakse sprookjes. Vertaling Ciny Macrander. De Bilt – Bratislava : Uitgeverij De Fontein, Mladé letá 1976. 240 s.

²²⁰ CZAMBEL, Samo: Le hussard courageux et autres contes. Trad. franc. de Marie-Pierre Bihet. Paris – Martin : Gründ, TSNP 1979. 174 s.

6. Cambelova zbierka z východného Slovenska a jej význam pri interdisciplinárnom výskume východoslovenského regiónu

Geografická, kultúrno-historická, jazyková aj konfesiónálna charakteristika východného Slovenska napovedá, že ide o región mimoriadne zaujímavý z hľadiska výmeny i mobility medzi jednotlivými etnickými, jazykovými, kultúrnymi a konfesiónálnymi celkami, ktoré sa v tomto priestore po stáročia koncentrovali a ovplyvňovali. V tomto regióne žijú viaceré národno-kultúrne či etnicko-kultúrne spoločenstvá – Slováci, Rusíni, Ukrajinci, Maďari, Židia, Nemci, Rómovia. Hoci sa zdá, že tieto spoločenstvá existujú v relatívne uzavretých celkoch, nie je tomu tak, lebo dochádza k ich vzájomným jazykovým, kultúrnym i spoločenským kontaktom. Osobitá konfesiónálna skladba obyvateľstva, kde popri tradičnej katolíckej cirkvi nachádzame veriacich byzantsko-slovenskej obradovej tradície (pravoslávnych a gréckokatolíkov), veriacich protestantskej cirkvi augsburského a helvétskeho vyznania a do druhej svetovej vojny aj príslušníkov židovskej náboženskej obce, dotvára viac aspektovú heterogénnosť regiónu.

Stret viacerých kultúr, sa zvyčajne chápe ako potenciálny zdroj napätia, konfliktov. V regióne východného Slovenska sa skôr prejavuje opačný trend. Harmonická koexistencia viacerých etnických, kultúrnych a konfesiónálnych spoločenstiev je výsledkom dlhoročnej skúsenosti človeka, ktorý je schopný nájsť si svoj status v spoločnosti a žiť v zmiešanom spoločenstve s pocitom spolupatričnosti, aj s vedomím diferencií. Ukazuje sa, že pôsobenie faktorov spojených s heterogénnym zložením obyvateľstva a s fungovaním viacerých náboženských tradícií v danom regióne, môžeme v plnej miere identifikovať aj v textoch ľudovej prózy.

Výskum východného Slovenska s jeho kultúrnymi, jazykovými, konfesiónálnymi a etnickými vývinovými peripetiami je veľmi náročný. Nemožno skúmať jednu jeho zložku bez toho, aby sa obchádzali ďalšie relevantné súčasti, vyplývajúce zo vzájomne podmieneného vývinového procesu. Aj výskum folklórnych žánrov si preto vyžaduje dobré poznanie

tradície, spôsobu života obyvateľov východného Slovenska, ľudového jazyka (nárečia) regiónu, histórie, osídľovacích procesov a religióznych súvislostí. Nemožno analyzovať folklórne texty vyňaté zo spoločenského a historického kontextu; musíme spoznávať ich spoločenské funkcie a vychádzať z tvorivosti aktívnych rozprávačov a zo života spoločenstva, ktoré tieto rozprávania traduje a udržuje.

V ľudovej slovesnej tvorbe sa špecifickým spôsobom stvárňuje každodenný život i relevantné udalosti histórie národa, a tak sa folklórne texty stávajú jedným z prameňov skúmania individuálnej i národnej identity. Ľudová rozprávačská tradícia ako súčasť historickej a sociálnej pamäti etnicky, jazykovo i konfesionálne zmiešaného spoločenstva tvorí doplnkový materiál oficiálnych prameňov historického poznania. Cez prizmu ľudového prostredia ponúkajú folklórne texty bohatý zdroj informácií o etnickom zložení obyvateľstva, o úrovni rozvoja etnického vedomia, o sociálnych, medzietnických a medzikonfesionálnych vzťahoch na východnom Slovensku. V závislosti od tematiky a žánrovej diferencovanosti ľudová próza pohotovo reaguje na aktuálne podnety z vonkajšieho prostredia – z historických udalostí, zo sociálnych a konfesionálnych kontextov. Takýmto spôsobom sa spontánny tok tradície neustále obnovuje, aktualizuje a revitalizuje či reinterpretuje v súvislosti so zmenami vo vedomí interpreta.

Pri takto zamýšľanom výskume ľudovej prozaickej tvorby je podľa nášho názoru najvhodnejšie zamerať sa na tzv. autentické, neštylizované záznamy folklórnych textov. Prvé neupravené zápisy ľudovej prózy vznikali až koncom 19. a začiatkom 20. storočia, v období konštituovania profesionálnych vedeckých disciplín – národopisu, jazykovedy, historiografie. Práve v tomto období si vzdelanci začali uvedomovať rozdiel medzi umeleckým a vedeckým autentickým zápisom folklórneho textu. Najstarší materiálový fond autentických zápisov ľudovej prózy vybudovali slovenskí i zahraniční jazykovedci a dialektológovia, ktorí pre potreby dialektologického výskumu zapísali v pôvodnej podobe množstvo ľudových rozprávání rozličných žánrov. Spomedzi zberateľov slovesnej kultúry práve jazykovedci ako prví zdokumentovali množstvo ľudových slovesných útvarov bez jazykových, štylistických a ideových úprav.

Najpočetnejšie autentické záznamy rozličných prozaických žánrov ľudového rozprávačského repertoára z východného Slovenska a za-

karpatskej oblasti dnešnej Ukrajiny urobili takmer paralelne na sklonku 19. storočia slovenský dialektológ Samo Cambel a ukrajinský folklorista a slavista Volodymyr Hnat'uk.

Nárečový materiál zozbieraný na východnom Slovensku v podobe folklórnych textov nájdeme aj u Olafa Brocha, nórskeho bádateľa, ktorý vo svojej práci *Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östl. Ungarn* (Kristiania 1897. 76 s.) podáva rozbor nárečia dvoch zemplínskych dedín Falkušovce a Dúbravka spolu s ukážkami tohto nárečia. Olaf Broch zapísal ľudové naratívy od miestnych grécko-katolíckych kňazov, ukážku z Falkušoviec od Gyulu Pajkossyho (s. 41-44) a nárečový text z Dúbravky od Janosa Novaka (s. 44-46). Nárečovú charakteristiku obce Koromľa podáva v ďalšej práci *Weitere Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östl. Ungarn* (Kristiania 1899, 104 s.); na s. 14-19 publikuje dve ukážky sotáckeho nárečia. Prvý text prináša humoristickú látku o cigánovi, druhý je zaujímavý z hľadiska výskumu reálií v regióne, lebo rozprávač opisuje slávenie veľkonočných sviatkov.

Množstvo folklórnych textov zo Šarišskej a Zemplínskej stoli-
ce zozbieral aj Ivan Verchratskyj. Publikoval ich v práci *Знадоби до пізнання угро-руських говорів*.²²¹ Treba tu pripomenúť aj výskumné (zberateľské) aktivity Izmaila I. Sreznevského²²² a Jakova Holovackého, Jána Húseka,²²³ Ivana Paňkevyča²²⁴ a Fedora Houdeka. Ukážky nárečia pohraničnej slovensko-ukrajinskej oblasti uverejnil aj Jevmenij Sabov, ktorý popri textoch z iných oblastí Uhorska (z Báčky, Sriemu, Marmaroša, zo Zakarpatskej Ukrajiny) publikoval ľudové prozaické útvary zo

²²¹ ВЕРХРАТСКИЙ, Иван: Знадоби до пізнання угро-руських говорів. In: Записки Наукового тов. ім. Шевченка, том XLIV, Львів : 1901, книга VI.

²²² Pozri k tomu GAŠPARÍKOVÁ, Viera: Izmail I. Sreznevskij a slovenské ľudové rozprávky. In: Aktuálne problémy československej slavistickej folkloristiky. Bratislava : 1988, s. 65-83 a tiež Cesta Izmaila I. Sreznevského po Slovensku a jej význam pre poznanie slovenskej ľudovej kultúry. In: Slovenský národopis, 1998, roč. 46, č. 3, s. 251-277.

²²³ J. Húsek, Národopisná hranice mezi Slováky a Karpatorusy s mapou a obrázky, s. 290.

²²⁴ Vyprávění z Podkarpatí. Ed. Oldřich Leška, Růžena Šišková, Mykola Mušinka. New York – Praha – Kyjev : Euroslavica 1998. 320 s.; Mušinka, Mikuláš: Hlasy predkov. Zvukové záznamy folklóru Zakarpatska z archívu Ivana Paňkevyča (1929, 1935). Prešov : Centrum antropologických výskumov 2002. 251 s.

Slovenska – anekdotu z Lipníka na Spiši a humoristické rozprávania zo Zalužíc na Zemplíne.²²⁵

Druhú skupinu tvoria ukážky nárečových textov roztrúsené na stránkach odborných jazykovedných časopisov, ba mnohé záznamy národných terénnych výskumov zostali v rukopise. Tie sú uložené v archívoch ako súčasť pozostalosti ich pôvodcu, alebo v archívoch rozličných vedeckých inštitúcií, v regionálnych archívoch a múzeách. Takmer nespracované sú fondy Archívu literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine, kde sa uchovávajú rukopisné zborníky a zábavníky 19. storočia a rukopisné pozostalosti spomínaných slovenských jazykovedcov. Predpokladáme, že mnohé zbierky folklórnych textov z východného Slovenska sú uložené aj v zahraničných archívoch (Ľvov, Kyjev, Užhorod, Praha). Množstvo nárečových zápisov ochraňuje archív a kartotéka nárečového oddelenia Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV vybudovaná pre potreby výskumu slovenských nárečí a pre koncipovanie Slovníka slovenských nárečí.

Spomínané súbory ľudovej prózy z východného Slovenska a z pohraničných slovensko-ukrajinských území doplnené zápismi domácich zberateľov uverejnenými na stránkach časopisov poskytujú pomerne celistvý obraz o regionálnej prozaickej tradícii na sklonku 19. a v prvej polovici 20. storočia, ktorý čaká na komplexné a interdisciplinárne spracovanie.

6. 1. Zberateľské aktivity Samuela Cambela a Volodymyra Hnat'uka na východnom Slovensku

Zberateľská práca slovenského jazykovedca Sama Cambela bola primárne podnietená dialektologickým výskumom v jednotlivých regiónoch

²²⁵ Христоматія церковно-славянських и угро-руських літературних пам'яток зь прибавленієм угро-руських народних сказок на подлинних наріччях. Составилъ Евменій Сабовъ. Унгарь : Книгопечатный фонд епархіи мукачевской. 1893, s. 221, 229.

Slovenska. Hoci Samuel Cambel nedeklaroval folkloristické zámery svojho výskumu, ukazuje sa, že zhromaždené texty ľudovej prózy predstavujú väčšiu hodnotu pre folkloristov ako pre dialektológov. Netreba však zabudnúť na skutočnosť, že Cambelova monografia priniesla ucelený obraz o východoslovenských nárečiach. Pred vyjdením monografie boli známe iba niektoré postrehy Františka Pastrnka v Slovenských pohľadoch a T. D. Florinského v Лекциях по славянскому языкознанию (1895-1897). Neskôr však pri hodnotení Cambelových výskumných metód dialektológa poukázali na nedôslednosti predovšetkým v súvislosti s fonetickou transkripciou nárečového prejavu. Práca Sama Cambela však ďaleko presiahla hranice zamýšľaného dialektologického diela – nielenže rieši otázky vzťahu východoslovenských nárečí k ostatným slovanským jazykom, ale prispieva aj k osvetleniu iných zložitých historických, etnografických a demografických otázok.

V diele ukrajinského bádateľa Volodymyra Hnaťuka vidno zreteľnejší zámer folkloristu, etnografa, ktorý väčšiu časť svojej práce zasvätil zbieraniu a vydávaniu ukrajinského folklóru. Cieľom prvých Hnaťukových výskumných ciest do oblastí východného Slovenska bolo navštíviť všetky regióny bývalého Uhorska osídlené Rusínmi, spoznať ich kultúru i jazyk a zozbierať artefakty ľudovej slovesnosti. S týmto predsavzatím uskutočnil prvé tri výskumné cesty v rokoch 1895-1896. Zapísané folklórne prejavy uverejnil v dvoch zväzkoch edície *Наукове товариство ім. Шевченка* vo Lvove určenej na publikovanie ľudovej slovesnosti (*Етнографічний збірник 3, 4. Етнографічні матеріали з Угорської Русі 1, 2*).

Prvé tri cesty Volodymyra Hnaťuka (1895-1896) boli zamerané na výskum v nárečovo rusínskych oblastiach východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi (dnešná Zakarpatská oblasť Ukrajiny), ktoré patrili do vtedajšie Mukačevského biskupstva.²²⁶ Počas prvých dvoch ciest

²²⁶ Súčasťou Mukačevského biskupstva ako cirkevno-organizačnej jednotky bola dnešná Zakarpatská oblasť Ukrajiny, východné Slovensko a do roku 1777 keď vzniklo Križevské biskupstvo aj enklávy osídlencov na Dolnej zemi. Pápež Pius VII. bulou *Relata semper* zriadil v roku 1818 ďalšie dve eparchie: Mukačevskú so sídlom v Užhorode a Prešovskú s katedrou v Prešove, pričom mesto Prešov povýšil na biskupské sídlo pre gréckokatolíkov žijúcich v Zemplínskej, Šarišskej, Spišskej, časti Gemerskej, Abovskej a Turnianskej stolici. V roku 1912 vzniklo maďarské gréckokatolícke biskupstvo v Hajdúdorogu. Po druhej svetovej vojne v roku 1945 sa

preskúmal V. Hnaťuk niektoré zakarpatské obce dnešnej Ukrajiny. Svoju pozornosť sústredíme na jeho tretiu cestu, ktorú absolvoval pešo z Veľkého Berezného (dnešná Zakarpatská oblasť Ukrajiny) cez Ubl'ňu, Klenovú, Roztoku, Ulič, Zboj a Novú Sedlicu do Lavočného. V. Hnaťuk tak prešiel časť Užskej a Zemplínskej stolice. V prvom zväzku práce *Етнографічні матеріали з Угорської Русі* (Lvov, zv. 1, 1897, 236 s.) publikoval V. Hnaťuk 83 textov legiend a noviel, z toho 26 prozaických textov zapísaných v troch slovenských obciach Zboj (10 legiend, 12 noviel), Ubl'ňa (3 legendy) a Ulič (1 legenda). Treba však upozorniť, že zaradenie folklórnych textov k jednotlivým žánrom ľudovej prózy uvádzame tak, ako ich vníma V. Hnaťuk. Žánrová charakteristika Hnaťukových zbierok si vyžaduje kritickú reinterpretáciu, ktorá sa musí oprieť o súčasné kritériá žánrovej klasifikácie ľudovej prózy. Každý text ľudovej prózy V. Hnaťuk opatril aj jednoduchou pasportizačnou poznámkou, kde uvádza mesiac a rok záznamu, meno rozprávača a miesto zápisu so zaradením do príslušnej stolice.

Pre bádateľov sú cenné paralely i varianty prozaických látok zo slovanského i neslovanského prostredia, ktoré Hnaťuk uvádza na záver ku každému folklórnemu textu. Volodymyr Hnaťuk pri hľadaní variantov k jednotlivým folklórnym látkam čerpal z prameňov ruského (A. N. Afanasiev, P. P. Čubinskij), ukajinského (M. Drahomanov, I. Franko) bieloruského (P. V. Šejn, J. R. Romanov, I. A. Chud'akov), lotyšského, nemeckého (Grimm), poľského (K. W. Wójcicki, S. Chełkowski, R. Zawiliński), českého (K. J. Erben, B. Němcová), srbského (Vuk Karadžić, Vuk Vršević), dánskeho, gréckeho a albánskeho folklóru. Zo slovenského prostredia zahrnul V. Hnaťuk do svojej variantológie všetkých osem zošitov Prostonárodných slovenských povestí Pavla Dobšinského vydaných v Martine²²⁷ a naratívne texty z vyššie citovanej Chrestomatie

situácia skomplikovala vznikom nových štátnych hraníc. Hranice biskupstiev však de facto zostali nezmenené. Z tohto dôvodu až do vzniku Košického apoštolského exarchátu v roku 1997 obce v oblasti ľavobrežného toku Laborca v časti bývalej Užskej župy *de jure* patrili do správy Mukačevského biskupstva, hoci boli ordinované prešovským biskupom. Z bývalého Mukačevského biskupstva sa v roku 1777 oddelilo rumunské veľkvaradínske biskupstvo (Oradea). Pozri k tomu napríklad J. Húsek: Národopisná hranice medzi Slovákmi a Karpatorusmi s mapou a obrázky, s. 75.

²²⁷ Prostonárodné slovenské povesti. Usporiadal a vydal Pavol Dobšinský. Zošit 1-8. Turčiansky Sv. Martin : 1880-1883.

Jevmenija Sabova.²²⁸ Treba vyzdvihnúť práve túto katalogizačnú časť práce V. Hnat'uka, ktorá si ešte v čase pred vznikom medzinárodných katalógov ľudovej prózy vyžadovala mimoriadne úsilie. Množstvo etnografických zbierok využíval V. Hnat'uk aj vďaka podpore Ivana Francka, ktorý mu pomáhal aj pri hľadaní variantov k prozaickým látkam (V. Hnat'uk ich vďačne označuje I. F.)

Aj druhý zväzok Hnat'ukových Materiálov (Ľvov, zväzok II., 1898, 251 s.) je usporiadaný podľa žánrov: Prvá časť obsahuje čarovné a realistické rozprávky (V. Hnat'uk ich označuje ako *казки*), do druhej V. Hnat'uk zaradil rozprávky o zvieratách (*байки*), historické rozprávania a anekdoty.²²⁹ Z celkového počtu 65 textov z prostredia východného Slovenska pochádza 20 – 3 texty sú z Uble (1 realistická rozpr. a 2 historické rozprávania o kráľovi Matejovi Korvínovi), jedno historické rozprávanie o Matejovi pochádza z Uliča, 16 prozaických textov je zo Zboja (13 rozprávok, 3 anekdoty). Druhý zväzok okrem pasportizačných údajov a výpočtu variantov obsahuje aj register motívov obsiahnutých v prvom a druhom zväzku Materiálov. Spolu so slovníkom „uhrorus'-kych“ miestnych nárečových výrazov preložených do ukrajinského jazyka tvoria záver druhého zväzku.

V roku 1899 pokračoval V. Hnat'uk vo svojich cestách po východnom Slovensku. Teraz postupoval z východu na západ – navštívil zemplínsku obec Čertižné a Šambron v Šariši, spišské obce Sulín, Veľký Lipník, Jarabinu, Litmanovú, Jakubany, Krempach (dnešná Kremná) a vrátil sa do Vyšného Svidníka, Kružľova a Maľcova v Šariši. Keďže zastával názor, že obyvatelia východného Slovenska sú poslovenčení Rusíni, zvolil si postup svojej trasy od východu smerom na západ, lebo chcel tak poukázať na postupné poslovenčovanie Rusínov smerom k západnejším oblastiam Slovenska.²³⁰ S prihliadnutím na tento zreteľ V. Hnat'uk usporiadal celý tretí zväzok Etnografických materiálov, kde sú publikované prozaické texty z 11 spomenutých obcí východného Slovenska.

²²⁸ Христоматія церковно-славянських и угро-руських літературних пам'яток зь прибавленієм угро-руських народних сказок на подлинних нарѣчіяхъ, s. 221, 229.

²²⁹ В. Гнатюк, Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Том 2. 254 s.

²³⁰ О tomto zámere pozri v predhovore k tretiemu zväzku Етнографічних матеріалов з Угорської Русі. Львів, том 3, 1900.

Toto Hnaťukovo „priznanie“ slúži na vysvetlenie, prečo prozaické texty neusporiadal podľa žánrovej klasifikácie tak, ako to urobil v predošlých dvoch zväzkoch. Uvádzame počet prozaických podaní:

Čertižné (Zemplín)	(9)
Šambron (Šariš)	(10)
Sulín (Spiš)	(4)
Veľký Lipník (Spiš)	(19)
Jarabina (Spiš)	(2)
Vyšný Svidník (Šariš)	(5)
Litmanová (Spiš)	(7)
Jakubany (Spiš)	(5)
Krempach, dnes Kremná (Spiš)	(7)
Kružľov (Šariš)	(1)
Maľcov (Šariš)	(2)

V treťom zväzku publikoval V. Hnaťuk 71 prozaických textov všetkých žánrov a niekoľko piesní z východného Slovenska, ktoré spolu s predošlými v I. a II. zväzku mali podať obraz o tzv. uhroruských dialektoch.

Mimoriadne obsiahly materiál získal V. Hnaťuk v roku 1897, keď navštívil dve dolnozemske spoločenstvá gréckokatolíkov v Keresture a Kocure. Obyvatelia Kerestura a Kocury sú kolonisti z východného Slovenska, ktorí vo viacerých vlnách od prvej polovice 18. storočia osídlili územia na Dolnej zemi. Osídľovanie Dolnej zeme prebehlo v troch veľkých vlnách: Prvá migrácia obyvateľstva sa uskutočnila v rokoch 1751-1780. Jej základ tvorili rodiny prisťahovalcov z južného Zemplína (dnešná Zemplínska Teplica a zo západnej časti Uzskej župy z okolia Sereďného). Druhá vlna, zložená predovšetkým z kolonistov z oblasti Makovice a Šarišskej stolice, sa uskutočnila v rokoch 1848-1880. Etnicky a jazykovo lemkovsko-ukrajinská kolonizácia Dolnej zeme sa realizovala až v rokoch 1890-1914. Na margo tohto osídľovacieho procesu Miron Žiroš, jeden z najvýznamnejších historikov zaoberajúcich sa osídľovaním Dolnej zeme, uvádza:

„Лемки и єдни и други, але прето же приселенци другой миграції приселели з того боку Карпатох, а не правей Лемковини – ми их наволяли Русинами-Горняками, як их у чаше

населювання наволали приселенци першей
миграції – Руснаци.²³¹

Počas svojho pobytu na Dolnej zemi v roku 1897 V. Hnaťuk zaznamenal jazyk a kultúrne dedičstvo kolonistov (obrady, zvyky, ľudovú slovesnú tvorbu), ktoré si priniesli z východného Slovenska. Druhú časť tretieho zväzku Etnografických materiálov teda tvoria zápisy ľudových piesní z Báčky.²³²

V piatom a šiestom zväzku Etnografických materiálov uverejnil V. Hnaťuk 217 prozaických žánrovo rozmanitých textov – rozprávky (50), rozprávky o zvieratách (8), historické rozprávania (17), legendy (62), anekdoty (37) a novelistické rozprávania (43).²³³ Čo sa týka formálneho usporiadania textov, V. Hnaťuk sa riadil kritériom žánrovej klasifikácie, tak ako pri prvých dvoch zväzkoch. Popri folklórnom materiáli publikoval v tomto zväzku aj viacero teoretických štúdií, ktoré sa týkajú jazyka a etnicko-religióznej príslušnosti gréckokatolíkov na Dolnej zemi.²³⁴ Tie vyvolali celý rad kritických ohlasov v kruhoch domácich aj zahraničných jazykovedcov (F. Pastrnek, A. I. Sobolevskij, O. Broch, Š. Mišík, J. Škultéty).²³⁵

²³¹ Pozri bližšie Жирос Мирон: Три миграції Русиних до крайох нешкайшей СФРЮ. In: Українські Карпати. Матеріали міжнародної наукової конференції Українські Карпати: етнос, історія, культура. Ed. Павло Чучка. Ужгород : Карпати 1993, s. 218-224.

²³² В. Гнатюк, Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Том 3. Етнографічний збірник Наукового Товариства ім. Шевченка. Львів, том 9, 1900, s. 119-277.

²³³ В. Гнатюк, Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Том 5, 6. Етнографічний збірник Наукового Товариства ім. Шевченка. Львів, том 29, том 30, 1910, 1911, 318 s., 355 s.

²³⁴ ГНАТЮК, Володимир: Руські оселі в Бачці (в полудневій Угорщині). In: Записки Наукового тов. ім. Шевченка. Ed. М. Грушевський. Львів 1898, Том XXII, кн. 2, s. 1-58; Русини Пряшівської єпархії й їх говори. In: Записки Наукового товариства ім. Шевченка, Том 35-36, кн. 4, с. 221. Ed. М. Грушевський. Львів 1900, s. 1-70; Словаки чи Русини? In: Записки Наукового товариства ім. Шевченка, Том 42, кн. 4, Львів 1901.

²³⁵ Prehľad názorov a diskusií s V. Hnaťukom prehľadne spracoval Štefan ŠVAG-ROVSKÝ v práci *K otázke genézy a konštituovania jazyka juhoslovanských Rusínov (Rusniakov)*. In: Slavica Slovaca, 19, 1984, s. 248-263. Pozri aj DORULA, Ján: Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy na úrovni nárečí a spisovných jazykov. In: Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodu po súčasnosť. Ed. Ján Doruľa. Bratislava : Slavistický kabinet SAV 2000, s. 152-158.

Aj Samo Cambel v práci *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* nastoľuje problém jazyka a etnicko-religiózne príslušnosti východoslovenských gréckokatolíkov a tzv. *bačvanských rusnákov*.²³⁶ V tejto súvislosti treba upozorniť na to, že predmetom diskusie bola sporná a nejasná otázka významovej náplne etnonymu *Rusnák*, ktorým sa ešte v období účinkovania V. Hnaťuka a S. Cambela označovali všetci príslušníci byzantsko-slovanského obradu. Obyvateľov Kerestura a Kocury, ale aj východoslovenských veriacich byzantsko-slovanského obradu pokladal V. Hnaťuk podľa cirkevnej príslušnosti za Rusínov. Výskumu tohto zamerania venovali pozornosť naši i zahraniční (predovšetkým ukrajinskí) bádatelia od 2. polovice 19. storočia, pričom ich názory sa často rozchádzali a boli poznamenané subjektívnym prístupom a etnickou príslušnosťou bádateľa.

Samo Cambel pri zbieraní a zapisovaní prozaických prejavov na východnom Slovensku cielene sledoval otázku vzťahu etnickej (súvisiacej s používaným jazykom) a religióznej príslušnosti v tých obciach východného Slovenska, kde žilo etnicky a konfesionálne zmiešané obyvateľstvo. Na inom mieste sme už uviedli, že 27. júla 1898 zapísal S. Cambel rozprávanie gréckokatolíka Ďura Halajčika v Bežovciach.²³⁷ Podľa tradície by sa teda malo v tejto oblasti hovoriť po rusínsky, lebo „všetci gréckokatolíci sú Rusíni.“ Samo Cambel však prekvapujúco zistil, že jazyk gréckokatolíkov v Bežovciach (bývalá Užská stolica) nie je rusínske, ale prechodné užsko-sotácke nárečie. Preto 29. septembra 1904, teda o šesť rokov neskôr, prišiel opäť do Bežoviec, porovnal jazyk gréckokatolíkov a kalvínov žijúcich v tejto obci a potvrdil, že jazyk kalvínov sa nijako nelíši od jazyka príslušníkov „ruskej viery (rusnákov)“ – gréckokatolíkov. V tejto súvislosti treba upozorniť na správnosť a výstižnosť Cambelovho záveru:

„Rusnák“ znamená človeka ruskej viery. Je to prvotne názov na označenie náboženstva, ktorý stožňovaním náboženstva s národnosťou prenáša sa často i na ruskú národnosť.“²³⁸

²³⁶ S. Cambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, s. 126-128.

²³⁷ Porovnaj S. Cambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, s. 412.

²³⁸ S. Cambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, s. 76-77.

Samo Cambel teda pri štúdiu jazyka nezachytáva iba synchronný stav dialektov východného Slovenska, ale vníma etnografické otázky, vzťah histórie a jazyka, vplyv ostatných jazykov na dialekty tohto regiónu a narúša zaužívané tézy (či hypotézy) o vzťahu etnika a relígie.

Pôvodným úmyslom V. Hnaťuka pri výskumnej ceste po tzv. Uhorskej Rusi nebolo len zozbierať a zaznamenať texty ústnej ľudovej slovesnosti. V predhovore k druhej časti *Materiálov* (1898) V. Hnaťuk jasne formuluje svoj cieľ:

„Задачію моєю тоді буде переїхати всі комітати заселені Русинами, звидіти всі руські колонії, подати докладне число Русинів доси невідоме з різних причин, визначити етнографічні границі руські, списати назви географічні руські, усунени зовсім з уживання найновішою ухвалою мадярського пештенського сойму та звернути головну увагу на етнологічний бік, а не як доси обмежувати ся майже виключно на збирання устної словесности.“²³⁹

Ak sledujeme Cambelov i Hnaťukov bádateľský prístup, všimneme si nielen to, čo ich spája a odlišuje, ale uvedomíme si nevyhnutnosť interdisciplinárneho pohľadu pri výskume jazyka, folklórnej tradície, etnických a konfesionálnych súvislostí.

6. 2. Niektoré aspekty kultúrno-historického, sociologického, religionistického a folkloristického výskumu ľudových naratívov z východného Slovenska

Folklórny fond obidvoch zberateľov (S. Cambela a V. Hnaťuka) zachytáva prozaický repertoár na východnom Slovensku v rokoch 1892-1905.

²³⁹ Роговняк Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Том 2. Етнографічний збірник Наукового Товариства ім. Шевченка. Львів, том 4, 1898, s. VIII.

Z hľadiska žánrovej klasifikácie ho tvoria v rozličnej miere zastúpené všetky žánre ľudovej prózy. Pri porovnaní so staršími zbierkami ľudových rozprávaní zisťujeme, že prinášajú rozprávania, kde sa prekrývajú i spájajú archaické, mytologické a démonologické prvky a často sa premiešavajú s novými motívmi, ktoré sú odleskom doby, v ktorej interpreti žili. Ľahko to možno postihnúť aj v rovine jazyka, kde často nájdeme nové, moderné lexikálne výrazy, ako napr. kaviareň (kavehaus), čašník (keľner), novinár (novinkar), fotografia (S. C., s. 295), namiesto princeznej drak uväzni kišasoňku (slečnu, maď.). V. Hnat'uk zapísal v roku 1896 v dedine Zboj veľmi zaujímavé rozprávanie *Čudova mašina* o gramofóne, ktorý slúži bohoslužbu namiesto kňaza alebo kantora, a oni môžu doma spať (V. H. EM zv. 1, č. 18, s. 172-173). Kým v čarovných rozprávkach tzv. anachronizmy narúšajú tradičný rozprávačský prejav a pôsobia rozkladne, v novelistických rozprávaniach a v povestiach, najmä poverových, ktorých dej sa neustále aktualizuje a približuje do súčasnosti, sú nevyhnutnou súčasťou aktualizácie a mobility ľudovej prózy.

Veľmi zaujímavé je sledovať aj vplyv starších predlôh na zloženie rozprávačského repertoára. Na základe Cambelovho materiálu možno tvrdiť, že medzi ľuďom na východnom Slovensku boli známe látky z vydání Dobšinského Povestí – *Jelenček* (S. C., s. 288-290; 329-330), *Dvanásti bratia a trinásta sestra* (S. C., s. 439), *Zlatovláska* (S. C., s. 302-303; 349-351). Dobšinského rozprávkové látky kolovali na východnom Slovensku v takmer nezmenenej podobe. Je samozrejmé, že vo viacerých prípadoch dochádza k zjednodušeniu výstavby textu bez ornamentálnej štylistiky typickej pre romantické obdobie Pavla Dobšinského. Do repertoára Cambelových informátorov prenikali látky z knižiek tzv. ľudového čítania. Rozprávačka zo Spišského Štvrtku (S. C., s. 219) v úvode svojho prejavu hovorí, že raz *čítala* jednu rozprávku. Charakter textu potvrdzuje, že zdrojom mohli byť knižky ľudového čítania, ktorých obsah bol najmä nábožensko-didaktický či moralizujúci.

Tendencia zjednodušovať sa markantne prejavuje aj v úvodných formulách. Rozprávači začínajú svoje prejavy „in medias res“ a formulovitosť sa redukuje na minimum: *Bol ml'in a minar mal jednu dzjevku* (S. C., s. 239), *Bul jeden parobek a toten mal frajirku* (S. C., s. 260). Iba v dvoch prípadoch zo Spišskej stolice sa stretávame s obraznejšou úvodnou formulou, frekventovanejšou v zborníkoch Pavla Dobšinského, v ktorej sa rozprávač snaží bližšie určiť miesto a čas dejovej línie: *Dze*

bulo tam bulo; v šesdzeseť sedzmej krajiňe; za Červenim morom; dze še voda sipala a pjesek še ľal (S. C., s. 210, s. 442) a pod.²⁴⁰ Tento vývoj potvrdzuje aj prozaický materiál V. Hnatúka. *Jidná žinka bula, vdova, ta mála seméro d'it'j* (V. H. EM zv. I, s. 115), *Jedén čelovík umer; ostáli po ňum dva synóvy* (V. H. EM zv. I, s. 220), *De búla, de ne búla raz vadáska jedná* (V. H. EM zv. I, s. 193). Jedna anekdota z Malovesky v Šarišskej stolici (S. C., s. 332) sa dokonca začína takto: *Chodeľ som po švece i vi-dzel som, že jeden poľski žid vožel hnoj na somarovi*. Rozprávač sa snažil zosilniť dôveru publika a umocniť vernosť a realnosť príbehu.

Výnimočné sú však záverečné formuly v prozaických útvaroch zozbieraných Cambelom, čo si všimol už folklorista Jiří Polívka. Porovnaj záver rozprávania z Hrabušíc na Spiši: *A tam bula veľka hoscina, z kanonoch streľali, i ja tam buľ, ňemaľi už co nabic, co šicko vistreľal'i, ta mňe vžali a nabil'i a vistreľili až do Hrabušic* (S. C., s. 219) sa nenachádza v nijakej zo slovenských zbierok. Záverečnými formula-mi *Moje ľube blazňi, už po šitkej kazňi...* (S. C., s. 247), *I ja tam bul na tim vešeľu. Za pecem som staľ. Mallem v ruce dzvonek, ta i tej pripo-vidki koňec* (S. C., s. 313), *Stari bočkor novi remeň až na veki vekov amen* (S. C., s. 349), *Išol džad do Rosanovec – mojej pripovedce koňec* (S. C., s. 355), *Dve džurki v noše, skoňčilo še...* (S. C., s. 452) sa rozprá-vač snaží vtipne ukončiť svoje rozprávanie. Podobné záverečné formu-ly sme našli aj v Hnatúkovom zbere, napr.: *A my sili na vesló, ta sjudy nas prinesló* (V. H. EM II. s. 136, 160). V Dobšinského rozprávkach najčastejšie čítame závery, ktoré viac súvisia s textom. V Cambelových a Hnatúkových (redakčne neupravených) textoch ľudovej prózy majú záverečné formuly tendenciu zovšeobecňovať, ba často sa ani sémantic-ky ani tematicky nespájajú s textom rozprávania. Zračí sa v nich aktuál-ny rozprávačský humor, vtip a jednoduchosť ľudového myslenia.²⁴¹

²⁴⁰ Pozri o tom vyššie citovanú recenziu J. Polívku *Slovenská reč a jej miesto v ro-dine slovanských jazykov. Práca dra. Sama Czambľa. I. oddelenie. Osnovy a iný materiál rečový. I. časť. Východoslovenské nárečie. Nákladom vlastným. V Tur-čianskom Sv. Martine. 1906. s. 624, s. 369-370.*

²⁴¹ Podnes v rozprávaniach akéhokoľvek žánru v okolí Michaloviec sa možno stret-núť so záverečnou formulkou: *Išlo mišče až po Tarhovišče, huterec ci išče?* Dnes sa už iba zriedkakedy možno stretnúť s dobiedzajúcimi vnúcatmi, ktoré dychtivo počúvajú rozprávania či spomienky svojich starých rodičov (iste sa tu prejavuje tlak televízie a rozhlasu).

Pozoruhodná a vzácna je najmä Hnaťukova zbierka etiologických a legendárnych rozprávok z biblického cyklu, ktoré Samuel Cambel na východnom Slovensku vôbec nezachytil. Zvláštnosťou sú najmä legendárne rozprávky zo starozákonného cyklu o Sodome a Gomore (V. H. EM zv. I, s. 7-13), viaceré varianty legiend o živote Šalamúna (V. H. EM zv. I, s. 22-29), ktoré V. Hnaťuk zapísal v Zboji na Zemplíne od rozprávača Michala Pustaja a v Strojne od Michala Fotula. V Cambelových zápisoch tiež chýba v slovenskom prostredí značne rozšírený cyklus legendárnych rozprávok o putovaní Krista a jeho učeníkov Petra a Pavla. V. Hnaťuk zaznamenal od Michala Pustaja v Zboji 5 rôznych látok z tohto námetového cyklu.

Jednotlivé naratívne texty v sledovaných zbierkach ľudovej prózy reflektujú vtedajšie spoločenské a sociálne pomery na východnom Slovensku (hromadné vysťahovalectvo do Ameriky), mentalitu a charakteristické vlastnosti obyvateľov (vynaliezavosť a vtipnosť, nadmerné pitie alkoholu), rôznorodosť konfesijných a etnických spoločenstiev a vzťahy medzi nimi. Aj dnes aktuálna otázka vzťahu etnicity a konfesie, etnickej identifikácie obyvateľov východného Slovenska bola predmetom vedeckého záujmu S. Cambela a V. Hnaťuka. Mnohé prozaické texty prinášajú zmienky o etnickom vedomí na východnom Slovensku, ktoré bolo na prelome 19. a 20. storočia pomerne málo rozvinuté. Pri sčítaniach obyvateľstva bolo pravidlom, že sa konfesijná príslušnosť stotožňovala s národnosťou: rímskokatolíci sa prirátávali k Slovákom, gréckokatolíci k Rusínom, kalvíni k Maďarom. Podobne slovenský jazyk sa na východnom Slovensku vo všeobecnosti stotožňoval s rečou rímskokatolíkov, jazyk gréckokatolíkov bol rusínsky/rusnácky.

V. Hnaťuk uverejnil rozprávanie zo spišskej obce Jakubany, v ktorom sa jasne zraďí slovenské etnické vedomie (V. H. zv. III, s. 90). Rozprávač rozpráva príhodu z čias Rakúsko-Uhorska, keď sa dostal do nemeckého regimentu. Veliteľ, Nemec, drastickým spôsobom nútil všetkých vojakov rozprávať po nemecky. Rozprávač vo výpovedi však jasne formuluje svoju etnicitu:

„Ne sľabydno bylo ša hadáti po slovensky, řem po německy.... Svójim časom jak ša německého podúčil, ta řipše bylo Slovjakovi jak Němcovi.“

Rozprávač vyjadruje dva základné znaky etnického vedomia – *slovenský* jazyk a etnonym *Slovák*, na základe ktorých sa uvedomuje príslušnosť k slovenskému etniku. Zároveň sa tým diferencuje od iných spoločenstiev. Z etnicko-konfesionálneho hľadiska je zaujímavé rozprávanie, ktoré V. Hnaťuk zapísal od toho istého informátora. V tomto rozprávaní sa možno dozvedieť, ako ťažko sa žije *rusnakom* na Spiši (V. H. zv. III, s. 89-90). Rozprávač sa tak na jednej strane jednoznačne etnic-ky identifikuje (charakterizuje) ako Slovák hovoriaci po *slovensky* a na druhej strane sa označuje za *rusnáka*. Označením *rusnák* pravdepodobne deklaruje svoju konfesionálnu príslušnosť, ktorá do určitej miery implikuje i sociálne zaradenie respondenta. Obidve rozprávania prinášajú cenné záznamy o jednotlivých zložkách etnicity – o etnonyme, etnickom vedomí a zároveň potvrdzujú konfesionálnu motivovanosť slova *rusnák*, označujúceho príslušníka „ruskej viery.“

Ako vidno, vývoj etnicity ako historickej kategórie má v mnohonárodnostnom i konfesionálne pestrom regióne východného Slovenska svoje špecifiká. Každá etnická či konfesionálna skupina sa formuje v neustálej konfrontácii so svojím okolím na úrovni *my – oni*. V procese socializácie viacerých etnických a konfesionálnych celkov a v rámci vlastnej identifikácie sa vo vedomí členov jednotlivých skupín formoval súbor znakov utvárajúci ich vlastný obraz – autoobraz, ale aj obraz ostatných etnických, sociálnych či religióznych spoločenstiev, tzv. heteroobraz.²⁴² Sú to predstavy a kvalifikačné postoje o *sebe* i o *iných*, ktoré našli svoje vyjadrenie aj v artefaktoch ľudovej slovesnosti.²⁴³

²⁴² Bližšie o vzťahu autoobrazu a heteroobrazu pozri KREKOVIČOVÁ, Eva: Medzi autoobrazom a heteroobrazom. In: Etnické stereotypy z pohľadu rôznych viedních odborů. Etnologický ústav AV ČR Brno, 2001, s. 17-36.

²⁴³ Špecifikám etnických stereotypov v slovenskom folklóre sa venuje Eva Krekovičová. Závěry výskumu Židov a Rómov aj z hľadiska ich etnickej charakteristiky v slovenských ľudových piesňach a parémiách publikovala vo viacerých štúdiách doma i v zahraničí. Pozri napríklad KREKOVIČOVÁ, Eva: Medzi toleranciou a bariérami. Obraz Rómov a Židov v slovenskom folklóre. Bratislava : AEP, 1999. 228s.; nemecká mutácia Zwischen Toleranz und Barrieren. Das Bild der Zigeuner und Juden in der slowakischen Folklore. Studien zur Tsiganologie und Folkloristik. 21. Frankfurt a. M.: Lang, 1998. Zaujímavý exkurz do osudov a zvláštností ostatných národov a národností ponúkajú štúdie Ľubice Droppovej, ktorá tiež vychádza z tex-

V slovenskom folklórnom fonde sa s etnickými obrazmi najčastejšie stretávame v parémiách (príslovia, porekadlá, pranostiky, povrávky), druhou frekventovanou žánrovou skupinou sú ľudové piesne. V sledovanom materiálovom fonde, ktorý prináša výlučne prozaické texty z východného Slovenska, možno postihnúť niekoľko charakteristických znakov, dotýkajúcich sa reflexie obrazov jednotlivých etník a konfesionálnych skupín na východe Slovenska. Z prozaických žánrov obraz o etnických, sociálnych alebo konfesionálnych skupinách prinášajú predovšetkým etiologické legendy, anekdoty, vtipy, ale aj humoristické rozprávania či memoráty. Obrazy v anekdotách, vtipoch či v humoristických rozprávaniach sa aktualizujú v súlade s vývojom spoločnosti, reflektujú zakaždým novú realitu a tým majú vyššiu historickú a sociologicko-kultúrnu konotáciu ako parémie a ľudové piesne.²⁴⁴

Zistili sme, že prozaický materiál z východného Slovenska najčastejšie modifikuje obraz Rómov a Židov, podobne ako je to v ostatných žánrových skupinách z iných regiónov Slovenska.²⁴⁵ Naše úvahy však zameriavame na reflexiu etnicko-konfesionálnej opozície Slovák-Rusnák, Slovák-Rusín v ľudovej próze z východného Slovenska, z regiónu, kde sa problematika týchto etnicko-konfesionálnych spoločenstiev výrazne prejavuje.

V. Hnaťuk uverejnil etiologickú legendu zo Zboja na Zemplíne *Jak Boh rozdavav narodam dol'ju* (V. H. EM zv. I, s. 54-55), kde Kristus

tov slovenských ľudových piesní a parémií, pričom stručne mapuje reflexiu etník aj v niektorých prozaických žánroch – v etiologických legendách a anekdotách so zameraním na etnickú identitu Slovákov. (DROPOVÁ, Ľubica: Reflexia „svojho“ a iných etník v slovenskom folklóre (K otázkam etnickej identity.) In: Slovenský národopis, 1998, roč. 46, č. 2, s. 147-160.

²⁴⁴ Pozri o tom aj TONCROVÁ, Marta: *Reflexe Cikána v ľudových písních českých zemí*. In: Etnické stereotypy z pohľadu rôznych vědních odborů. Brno : Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2001, s. 43.

²⁴⁵ Ľubica Droppová pri analýze Zátureckého zbierky slovenských prísloví (dovedna 13 000) uvádza presný počet parémií venovaných reflexii etník a ich charakteristických vlastností. Najpočetnejšie sú parémie o Rómoch (67), Židoch (21), Nemcoch (16), Slovákoch (15), Poliakoch (6), Turkoch (3), Rusoch, Rusnákoch (2), Tatároch (1), Francúzoch (1), Talianoch (1) a Angličanoch (Ľ. DROPOVÁ: Pohľad na Slovákov a iné etniká cez zbierku slovenských prísloví Adolfa Petra Zátureckého. In: Národopisný zborník 12, Martin : Matica slovenská, 1998, s. 39-48).

prideľuje zástupcom jednotlivých etníc ich typickú úlohu, predurčuje im typické povahové črty aj územie, kde budú žiť. Podľa rozprávania Michala Pustaja Kristus najal Rusína, kalvína-Maďara a Žida na prácu, aby si zarobili peniaze. Noc pred dohodnutým stretnutím Rusín nemohol nijako usnúť, celú noc, až kým slnko nevyšlo, plátal bačkory a svoju ženu tiež zobudil, aby varila. Zdržalo ho to. Žid a Maďar sa dobre vyspali. Žid vstal, urobil všetky ranné rituály, naraňajkoval sa a potom odišiel za Kristom. Kalvín vstal, nič nerobil, len zabalil kus chleba a kus slaniny do tanistry a predstúpil pred Krista ako prvý. Boh mu vraví:

„Поведу тья кáльвіне, на дóбру зéмльу, принéсе
ти водá рѣби, усé будéш йістѣ рѣби, ачéй мнѣасо
и кочанѣну.“

Potom prišiel Rusín a Kristus mu hovorí:

„Забáвиу йис са!... Узъáу кáльвін счáстья. Дáм
ти робóту.“

Odviedol Rusína do ruského kraja, kde je neúrodná zem, a kto chce tam žiť, musí ťažko pracovať. Kalvín dostal šťastie a keď má robotu, Rusín mu príde dobrovoľne na pomoc. Rusín kalvínovi-Maďarovi môže iba závidieť, že nepracuje ťažko a aj tak každý deň je slaninu, huspeninu a pije dobrú pálenku. Maďar dostal šťastie, Rusnák robotu a Židovi dal Kristus šudierstvo, podvodníctvo. Žid si potom kúpil všetky papieriky, zápalky, nože, ihly, farbu, aby chodil pomedzi ľudí, klamal a podvádzał ich. Konfrontácia etníc v tejto etiologickej legende je pomerne výrazná, založená na jednostrannom, v slovenskom folklóre pomerne ustálenom obraze – Maďarom sa prisudzuje bohatstvo, prefikanosť, šikovnosť, Židom podvodníctvo. Obraz Rusína má síce pozitívnu vlastnosť – pracovitosť, no pre svoju ťarbavosť sa omešká a ujde sa mu *len tá robota a neúrodná zem*. Rozprávanie zo Zboja prináša v slovenskom ale aj európskom folklóre rozšírenú legendárnu látku o osudoch a zvláštnostiach jednotlivých etníc, kde predstava Rusína celkom zodpovedá obrazu Slováka. Zaujímavosťou je, že rozprávač najprv pomenúva zástupcu maďarského etnika *кальвін, Маďар*, neskôr však voľne strieda

označenie *kalvín* a *Maďar* ako dva rovnocenné pojmy. Vidíme, že príslušníkov reformovanej protestantskej cirkvi helvétskeho vyznania (kalvínov) vo všeobecnosti stotožňuje s maďarskou etnickou príslušnosťou.

Tento jav potvrdzuje aj humoristické rozprávanie Volodymyra Hnat'uka zapísané v dedine Zboj v Zemplínskej stolici *Prečo chodia kalvíni s kvetmi do kostola*,²⁴⁶ ktoré poukazuje aj na medziobradovú rivalitu, aká je medzi veriacimi jednotlivých konfesijných spoločností živá podnes. Ide o vzťahy medzi *rímskokatolíkm*i, *rusnákmi* (príslušníkmi cirkvi byzantsko-slovanského obradu) a *kalvínm*i (príslušníkmi protestantskej cirkvi helvétskeho vyznania), ktoré zas netreba vnímať ako prejavy vzájomnej nenávisťi.²⁴⁷ Jednoduchá sujetová línia hovorí o tom, že kalvíni nevedeli prísť na to, prečo sa v ich kostole šíri veľmi čudný zápach. Ich kostol mal magnetickú klenbu, a keď doň priniesli mŕtvolu svojho farára v železnej rakve, magnet pritiahol nebožtíka až ku klenbe. Kalvínski veriaci sa tešili, že ich farára prijal Pán Boh do svojho kráľovstva. Pre šíriaci sa zápach na radu pána učiteľa začali nosiť do kostola voňavé kvety. Keď ani to nepomohlo, poprosili o pomoc svojho maďarského biskupa, ktorý išiel na radu k ruskému biskupovi. *Ruský* biskup povedal maďarskému, že to nebožtík tak smrdí. Kalvínsky biskup d'akoval za radu ruskému biskupovi a priznal sa, že sa obával, že cirkevníci už nebudú pre smrad chodiť do kostola, že viera zahynie a Maďari už nebudú potrebovať biskupa. Príslušníci byzantsko-slovanského obradu sa označujú za „rusnákov“ a reformovaní, kalvínski veriaci iba za Maďarov.²⁴⁸

Cambelom a Hnat'ukom zozbieraný slovesný materiál neprináša veľa rozprávání s tematikou etnických stereotypov, čo dokumentuje aj nižšiu mieru etnocentrizmu platnú pre folklór v celoslovenskom meradle,

²⁴⁶ В. Гнатюк, Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Том 1., s. 113-114. Text rozprávania publikuje aj J. Polívka (Súpis slovenských rozprávok, 5. zväzok, s. 70-71).

²⁴⁷ Jedna konfesijná skupina si rada zaironizuje z druhej. Volodymyr Hnat'uk v práci *Rusini priaševskej eparchii* (s. 14-15) uvádza príklady obojstranných prekáračiek: *Sloviak-katolik, siv na kolik, a skočiv na ram, stav sa z ňoho baran, roztripav misku, dostav po pisku*. Naopak: *Rusnaci bortaci, predali organy za korec smetani alebo Rusnak z buka spadnul, a ešči sebe odpočnul*. (Pozri k tomu aj S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 148-149.)

²⁴⁸ O problematike kalvínov na východnom Slovensku pozri napríklad HOROV, Pavol: Slovenskí kalvíni. In: Slovenské kalvínske hlasy, 1938, roč. IX, č. 7-8, 10-11, s. 2-4, 5-7; KIRÁLY, Péter. A keletszlovák nyelvjárás nyomtatott emlékei. Budapest : Akadémiai Kiadó 1953.

predsa však slovesný materiál ponúka zaujímavý (aj keď nie historicky hodnoverný) pohľad na problematiku vnímania *seba* v konfrontačnom vzťahu s okolím, ktorý je vybudovaný na etnicko-jazykovom, konfesionalnom alebo sociálnom kontraste. Na niekoľkých príkladoch z materiálovej základne sme sa pokúsili načrtnúť stupeň zložitého vývinu etnicko-konfesionalnej identifikácie obyvateľstva, teda stupeň vedomia príslušnosti k etniku, regiónu či konfesii. Aj interpretáciou a analýzou ľudových rozprávání z uvedených zbierok sa môže do istej miery ozrejmiť stupeň etnickej identifikácie a vzťah jazyka, etnickej a konfesionalnej príslušnosti obyvateľstva na východnom Slovensku na prelome 19. a 20. storočia.

V súvislosti s pôsobením byzantsko-slovanského obradu v prostredí východného Slovenska je dôležité sledovať, ako sa jednotlivé úrovne folklórneho textu modifikovali práve v závislosti od konfesionality – teda od náboženskej príslušnosti rozprávača. Osobitne cenné sú zápisy, pri ktorých zberatelia udávajú aj konfesionalnú príslušnosť interpreta. Máme tak možnosť sledovať vývin a variabilitu textu v závislosti od konfesijnej príslušnosti rozprávača, môžeme skúmať nielen prejavy jazykovej a etnickej, ale aj konfesionalnej identifikácie samého nositeľa, rozprávača prozaického textu.

Vo folklórnych textoch nachádzame svedectvá o tom, že jazyk rozprávačského prejavu je ovplyvnený náboženskou príslušnosťou rozprávača k istému religióznemu prostrediu. Dôkazom takéhoto vplyvu je prítomnosť tých lexém v jazyku ľudových rozprávání, ktoré sa používajú v konkrétnej obradovej sfére. Na byzantsko-slovanský obrad poukazujú predovšetkým lexémy, ako napr. *pop*, *pup*, *popovsky*, *vľadyka*, *boža mira*, *rusadle*, *korvuš*, *služba* a pod. Ide o lexikálne prevzatia z cirkevno-slovanského jazyka, ktorý slúži ako bohoslužobný jazyk veriacich byzantsko-slovanského obradu. Rozprávanie anekdotického charakteru z Nižných Repáš, pochádzajúce zo zbierky S. Cambela je presýtené lexémami prevzatými z cirkevnej slovančiny, ako napríklad: *pop*, *popovsky* (csl. *попъ*, *попскый*, ide o označenie kňaza východného obradu, porovnaj gr. *παππας*, slov. otec: Šuster vzal s mnicha reverendu a ša obľuk za popa.²⁴⁹), *vľadyka* (csl. *vľadyka*, slov. biskup, *vľadyka*: Na druhu neďiľu prišol ťľadika do cerkvi sam, što bi vľeľ što to je za pľp?²⁵⁰). V iných

²⁴⁹ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 462.

²⁵⁰ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 462.

rozprávaniach sa stretneme so slovami *križma*²⁵¹ (csl. кризма), *žele*, *žile*²⁵² (csl. желе) *boža mira*²⁵³ (csl. мир) a iné.

Latinské obradové prostredie charakterizujú v rozprávaniach S. Cambela lexémy *organista*, *pleban*, *omšove vino*, *omša*, *koscelník* a pod. Zaujímavé je však používanie lexémy *koscel* a *pleban* v tých rozprávaniach, ktoré sú zapísané v lokalitách, kde podľa štatistických údajov prevažuje byzantsko-slovanský obrad (napríklad Sobrance a Sobranské Komárovce). Konfesionálnu príslušnosť informátorov v týchto obciach potvrdzuje aj pasportizačná poznámka. Táto skutočnosť svedčí o prelínaní a vzájomnom ovplyvňovaní obidvoch väčšinových religiozno-kultúrnych a obradových tradícií (latinskej a byzantsko-slovanskej) na východnom Slovensku.

Pozornosť si zasluhuje aj text, ktorý bol publikovaný v 10. zošite Slovenských pohľadov z roku 1901. Pochádza z dediny Úbrež a zapísal ho Fedor Houdek podľa rozprávania Jura Hviždáka.²⁵⁴ V úvodnej poznámke k ukážkam užského nárečia Fedor Houdek uvádza, že najvýchodnejšia stolica Slovenska (Užská) je kompaktné osídlená Slovákmi a že tvorí hranicu troch národov – slovenského, ruského a maďarského. Rozprávača predstavuje ako pravoslávneho Slováka.

Obidvaja kmotrovia – Matij a Andrej – sa vybrali do Ameriky za vidinou lepšieho života. Keďže, ako sami hovoria, nie sú zvyknutí ťažko robiť, iba piť, rozhodli sa vrátiť domov. Predtým však na bále okradli o peniaze dve dievky, ktorým sľúbili sobáš. Na Slovensko sa dostali práve na Vianoce a v krčme v obci Gajdoš neďaleko Sobraniec pili a hodovali. Andrej sa už nevládal vrátiť až domov, preto zostal ležať v snehu na vŕšku Strašok. Prisnilo sa mu, že ho doma víta žena a deti a že je medovku (roztopený med), fučki (šišky, *poznámka K. Ž.*), lokše, orechy, lieskovce, pije pálenku a spieva: Christos raždajetsja, slavite.

„Zaraz vidziu cerkov (kostol) otvorenu a ľudze ob-
lečení išli do cerkvi. Vidzi popa u cerkvi u ridzoch

²⁵¹ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 320.

²⁵² S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 343.

²⁵³ S. Cambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov, s. 226.

²⁵⁴ Houdek, Fedor: Nárečia slovenského Východu. In: Slovenské pohľady, 1901, roč. 21, zošit 10, s. 597-599.

(kňazské rúcho) oblečenoho a chodziu kuriaci po cerkvi i s kadylom. Vidziu jak tam čort za dzvermi stau a trimau bujalu skuru u zuboch i pisau na ňu, chto še podlo robi u cerkvi, šmeje še. A čuu šicko jak še špi-va: „Roždestvo tvoje, Christe Bože náš, s nami Boh rozumite jazici i pokarjajtesa jako s nami Boch.“

Andreja od smrti zachránili ľudia z Novej Sedlice. Bohu prišľúbil, že už nebude viacej piť a všetkým Američanom odkazuje, aby sa zriekli pálenky, aby sa vyvarovali spravodlivej odplaty na ohnivej posteli (Madejovej).

Rozprávanie je zaujímavým dokladom o spoločenských a sociálnych pomeroch na východnom Slovensku (vyst'ahovalectvo do Ameriky), o mentalite a charakteristických vlastnostiach obyvateľov (nadmerné pitie alkoholu, vynaliezavosť a vtipnosť). V rozprávaní nájdeme aj obraz tradičnej kulinárnej kultúry, napríklad opis vianočných jedál. Obidvaja aktéri rozprávania z Úbreže sú „Rusňáci;“ dôkazom toho je výpoveď Matija:

„Ta idzeme domou, bo prave kračun, a mi me obidva Rusňaci a peňeži mame.“

Zapisovateľ rozprávania Fedor Houdek označil rozprávača Jura Hviždáka za pravoslávneho Slováka, čo svedčí o tom, že v uvedenom priestore žili veriaci byzantsko-slovanského obradu, ktorí podľa etnickej príslušnosti prináležali k slovenskému obyvateľstvu. Tento argument podopiera aj jazyk rozprávania, podaného miestnym východoslovenským (užským) nárečím. Označenie „rusňák“ v sledovanom rozprávaní teda nemá etnický význam, ale označuje príslušníka byzantsko-slovanského obradu. Citáty cirkevnoslovanských modlitieb a ďalšie lexémy prevzaté z cirkevnoslovanského jazyka (cerkev, pup, ridzi, kadylo) sú dostatočným svedectvom vzájomného prelínania ľudového (nárečie) a cirkevnoslovanského (bohoslužobný jazyk) jazyka veriacich byzantsko-slovanského obradu.

Ukazuje sa, že uvedené folklórne pramene poskytujú vhodný materiál pri skúmaní vybraných historických, religionistických i kulturologických aspektov vývinu východného Slovenska na etnickom, sociálnom a konfesionálnom princípe a zároveň poskytujú východiská pre plánova-

ný komplexný výskum východoslovenského regiónu. Ľudová slovesná tvorba je predmetom osobitnej vednej disciplíny – folkloristiky, no púta pozornosť aj príbuzných vedných odborov, a to nielen dialektológie, literárnej vedy, ale aj sociológie, histórie a antropológie. Takto koncipovaný výskum ľudovej prózy pomôže riešiť zložité otázky interjazykových, interetnických i interkonfesionálnych vzťahov v karpatskom priestore, ponúka nové možnosti objektívneho poznávania týchto vzťahov v priestore celej strednej Európy.

Záver

Na pozadí historických, kultúrnych a politických pomerov na Slovensku v posledných decéniách 19. a začiatkom 20. storočia sme sa pokúsili predstaviť málo prebádanú stránku vedeckého profilu jazykovedca Samuela Cambela – jeho zberateľskú a folkloristickú činnosť. V práci neprinášame kompletný biografický ani bibliografický prehľad o tejto osobnosti. Nebolo naším cieľom bilancovať ani výsledky Cambelovej lingvistickej práce. Bohatá vedecká činnosť a najmä medzidisciplinárne presahy vedeckého diela Sama Cambela nás priviedli k tomu, aby sme sa zamerali na ozrejenie jeho miesta v dejinách slovenskej folkloristiky. Nemáme ambície pretvárať dobre známy obraz jazykovedca, snažíme sa doplniť ho o nový rozmer. Namiesto výkladov a interpretácií Cambelovho prínosu do folkloristického bádania na Slovensku uvedieme jeho sebareflexiu, v ktorej sa zračí túžba po poznaní, silná vôľa a schopnosť prekonať politické tendencie a spoločenské predsudky:

„Zachytil som veľké množstvo súvislých neriešených otázok a nešetiac pilnosti trávil som nesčíslené hodiny ich riešením. Boli otázky, v ktorých po dlhých úvahách dospel som len k tomu výsledku, že na tento čas nemôžu sa vyriešiť. Ja i s takým výsledkom, niekedy po týždňoch obsiahnutých uspokojil sa. Podarilo sa mi zápasiť čiastočne s nadobudnutou autoritou, čiastočne so zakoreneným zlovykom (a čiastočne i s márnomyseľnosťou). Zápasiť s prvými dvoma nenie ľahko, zvlášť nie ľahko človeku v literatúre osamelému, temperamentom, pomermi a činnosťou prejavenu nie v literatúre – vôbec človeku, proti ktorému v mnohých vrstvách existujú predsudky. Ale práve toto moje zvláštne postavenie, zistil som, dodávalo mi neukonanosti. Veril som, že nie-li iným, zaiste dobrou vôľou, ktorá prejavila sa v pilnosti, odzbrojím predsudky a že nepotkám-li sa s náručím

uveličených, pod mocou poskytnutej práce potkám sa predca aspoň s prajnosťou uznaných kritikov. Že nakoľko som nepracoval nadarmo, známo je súdne-mu čitateľstvu.²⁵⁵

Nielen uvedený citát z rukopisnej pozostalosti naznačuje osobitné postavenie Samuela Cambela v súdobom kultúrno-spoločenskom a vedeckom kontexte na Slovensku. Dobre známy a v slavistickom svete uznávaný jazykovedec Samo Cambel nestál v čase aktívnej vedeckej pôsobnosti na čele kultúrno-spoločenského diania na Slovensku. Okrajová pozícia Sama Cambela súvisí najmä s protirečivým spoločensko-politickým kontextom jeho pôsobenia ako vysokého úradníka uhorskej vlády. V zložitých spoločensko-politických podmienkach riešenie jazykových otázok nemalo len vedecký význam, ale aj širší národno-politický dosah.

Zistili sme, že popri tejto osobitosti postavenia S. Cambela je potrebné upriamiť pozornosť na pozitívnu a v súdobom kontexte aj priekopnícku stránku jeho vedeckej činnosti – na dobrú odbornú pripravenosť a koncentráciu na jeden vedný odbor – jazykovedu, hoci v období konštituovania spoločenskovedných disciplín vzdelanci so širšími encyklopedickými znalosťami pracovali vo viacerých vedných odboroch.

Samo Cambel svoj vedecký horizont sústredil na oblasť lingvistiky. Po dôkladnejšom štúdiu jeho prác nemožno pochybovať o tom, že jeho lingvistické dielo má interdisciplinárny charakter a vznikalo na pozadí historických a etnografických poznatkov o skúmanom regióne. Na základe výskumu rukopisných zápisov S. Cambela sme dospeli k záveru, že pri stretnutiach s predstaviteľmi tradičnej ľudovej kultúry nadobudol nielen veľké množstvo poznatkov o ľudovej reči Slovákov, ale aj o ich nadaní a spôsobe života, čo dokumentuje množstvo vzácnych etnografických zápisov. Dielo Samuela Cambela však najmarkantnejšie demonštruje medzidisciplinárnu spoluprácu dialektológie a folkloristiky.

Pri sledovaní práce dialektológov staršieho obdobia, ale aj terénnych výskumov dialektológov 20. storočia, sme vyčlenili viacero úrovní naplňania medziodborovej spolupráce dialektológie a folkloristiky.

²⁵⁵ Citát z rukopisnej pozostalosti Samuela Cambela uverejnil Juraj Chovan v práci *Samo Cambel a jeho miesto v novodobých dejinách Slovákov*. In: Literárnomúzejný letopis. 15. Zostavil Imrich Sedlák. Martin : Matica slovenská, 1981, s. 196.

Vzťah folkloristiky a dialektológie v období druhej polovice 19. a začiatku 20. storočia, v období utvárania profesionálnych základov týchto vedných disciplín nemožno chápať v intenciách moderného ponímania interdisciplinárnej spolupráce.

Cambelovu zbierku slovenskej ľudovej prózy pokladá súčasná folkloristika za jeden z najstarších korpusov autentických prozaických zápisov, ktoré môžu bádatelia využiť ako materiál ovú základňu pri štúdiu ústnej ľudovej prózy z historického hľadiska. Samovi Cambelovi sa právom pripisujú zásluhy, ktoré otvorili kvalitatívne novú etapu v zaznamenávaní pramenného folklórneho materiálu.

Pri hodnotení metodológie terénneho výskumu S. Cambela sme sledovali najmä to, ako splnil požiadavky kladené na vedecky fixovaný folklórny prameň, predovšetkým na presnosť a vernosť záznamu v nárečovej podobe, sprievodné informácie o nositeľoch folklórnej skladby, na vhodnosť výberu žánru, na výber rozprávačov a na ďalšie okolnosti práce v teréne. Zistili sme, že všetky vedecké atribúty metodológie Cambelovej zberateľskej práce nie sú vecou náhody, hoci v tomto období ešte neboli samozrejmosťou, no Samo Cambel si veľmi dobre uvedomoval ich dôležitosť. S. Cambelovi sa vďaka dobre premyslenej a prepracovanej metodológii podarilo prekonať romantickú folkloristickú koncepciu a otvoriť brány pre vedecké folkloristické bádanie, pre systematický a komplexný terénny výskum a interpretáciu folkloristického materiálu.

Ak si uvedomíme, že Samuel Cambel publikoval folklórne naratívy ako ukážky nárečových textov s cieľom predstaviť jazyk skúmanej lokality, predpokladáme, že táto skutočnosť mala nepochybne vplyv aj na spôsob edičnej práce a finálnu podobu publikovaného textu. Na základe textologickej komparácie rukopisných dialektologických záznamov z východného Slovenska s ich tlačeným pendantom sme sa podujali charakterizovať základné princípy editorskej prípravy nárečových textov na publikovanie.

Zistili sme, že väčšina editorských zásahov odstraňuje nejednotnosť zápisu niektorých jazykových javov, koriguje fixáciu fonetických realizácií jednotlivých hlások. Príprava rukopisu však zasahovala aj do stylistickej a kompozičnej stránky textu, čo dokazuje, že S. Cambel sa snažil dosiahnuť aj vyššiu umeleckú úroveň svojich naratívov. Na základe nášho textologického výskumu uzatvárame, že editorské úpravy S. Cambela vplynuli predovšetkým z principiálnych rozdielov medzi hovoreným

(ústnym) prejavom a písanou (publikovanou) formou ľudového naratívu. Dva nepublikované rukopisné záznamy sú dôkazom toho, že S. Cambel v nárečovej prílohe nepublikoval všetok zhromaždený materiál.

Pri hodnotení zberateľskej práce jazykovedca Sama Cambela folkloristi osobitne vyzdvihujú tú osobitosť Cambelovej zbierky, že reprezentuje slovenskú prozaickú tvorbu v autenticknej podobe. Nájdené odchýlky rukopisu od publikovanej verzie nás nabádajú zamyslieť sa nad tým, či nenarúšajú mnohokrát zdôrazňovanú autentickosť a neporušenosť Cambelovej zbierky. Vernosť a autentickosť folklórnych skladieb je nevyhnutné ponímať relatívne so zreteľom na princípy tzv. štylizovanej (upravenej) ľudovej prózy, ktorá je protipólom autentických zápisov. To znamená, že autentické folklórne prejavy sú naratívy v ľudovom podaní zapísané pomocou priameho terénneho výskumu verne z úst rozprávača. Je nevyhnutné prihliadať na niektoré objektívne skutočnosti, predovšetkým na dobu vzniku zápisov bez technických vymožeností, na rozdielnu umeleckú úroveň jednotlivých naratívov, z čoho vyplývajú niektoré nevyhnutné korekcie a retuše pri ich príprave na publikovanie. Cambelova zbierka nepochybne reprezentuje autentický prozaický folklór východného Slovenska a prináša neporušený a neskreslený obraz o slovenskej prozaickej tradícii, ktorá je výsledkom prirodzeného variačného procesu.

Pozitívne reakcie a ohlasy na folkloristické a zberateľské aspekty Cambelovej monografie *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, ktorých prehľad sme priniesli v našej práci, poskytujú východiská pre celkové hodnotenie Cambelovho diela. Množstvo čitateľsky upravených výberov z Cambelovej zbierky folklórnych textov, dramatické, rozhlasové a filmové adaptácie jeho príbehov svedčia o „živote a životaschopnosti“ Cambelových rozprávkových hrdinov aj v súčasnosti, a to nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí prostredníctvom prekladov do češtiny, nemčiny, maďarčiny, francúzštiny a flámčiny.

Ľudová slovesná tvorba je síce predmetom výskumu osobitnej vednej disciplíny – folkloristiky, no púta pozornosť aj príbuzných vedných odborov. Naš výskum potvrdil, že folklórne pramene poskytujú vhodný materiál pri skúmaní vybraných historických, religionistických či kulturologických aspektov vývinu východného Slovenska na etnickom, sociálnom a konfesionálnom princípe. Interdisciplinárne zameraný výskum ľudovej prózy otvára perspektívy pre komplexné poznanie

nášho národno-kultúrneho dedičstva; pomôže riešiť zložité otázky interjazykových, interetnických i interkonfesionálnych vzťahov v karpatskom priestore a tým ponúka aj nové možnosti na objektívne poznávanie týchto vzťahov v priestore celej strednej Európy.

Samuel Cambel svoje výskumy realizoval v čase, keď jeho bádateľský a cestovateľský záujem nebol obmedzovaný politickou a geografickou hranicou. Umožňovalo mu to voľný pohyb po celom karpatskom priestore, ktorý je pre dialektológa i folkloristu veľmi príťažlivý. Rukopisné i publikované materiály, ktoré S. Cambel počas svojich výskumných ciest získal, svedčia nielen o jazykovej, či lepšie povedané nárečovej rozmanitosti skúmaného regiónu, ale poukazujú aj na mnohé špecifiká etnicko-konfesionálnych a národnostných pomerov na východnom Slovensku.

V materiálovej prílohe našej práce prinášame výber textov z Cambelových zbierok ľudovej prózy. Keďže východoslovenskú zbierku publikoval Samuel Cambel v prílohe monografie *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, náš výber zahŕňa iba dva doposiaľ neznáme rukopisné zápisy, tzv. nelokalizovaný, ktorý pochádza pravdepodobne zo Strojny, a text z Orlova, ktoré neboli publikované v Cambelovej nárečovej prílohe. Pri výbere textového materiálu zo stredoslovenskej zbierky sme sa pridržali toho istého kritéria, na základe ktorého sme do prílohy zaradili tie texty, ktoré v pôvodnej podobe nenájde v nijakom dostupnom tlačnom zdroji. Študovať ich môžeme iba v zachovanej rukopisnej pozostalosti. Pri prepise textov rešpektujeme Cambelov rukopisný záznam.

Na základe našich zistení možno povedať, že ani jeden doteraz publikovaný prameň ľudovej prózy neprináša folklórny materiál z Cambelových zbierok v celej šírke a v pôvodnej podobe. Ťažko prístupné uverejnené i rukopisné záznamy nás motivujú k tomu, aby sme pripravili kritické vydanie všetkých dostupných textov z obidvoch zbierok S. Cambela s odbornými dialektologickými a folkloristickými komentármi. Takto spracovaný pramenný materiál by mohol poslúžiť pri konfrontačných výskumoch s neskoršími vývinovými prierezmi ľudovej prózy (napr. wollmanovská zberateľská akcia) alebo pri príprave národného katalógu typov ľudovej prózy.

Neznáme texty Samuela Cambela z východného Slovenska

Rozprával Vasko Popadič, od detstva vychovaný v Orlove.
Zápis 10. septembra 1898.²⁵⁶

Býl tu jeden chudobni človek i maľ veľo d'iti. Ta mu nihto nechťil to ostatňe do kerstu iti trimati. Vžal svoje dzecko, ide za drahom. I jak išol za drahom stretnul ša s d'advikou i d'adkem: „Bože daj ščešť'a!“ „Bože daj zdravia! Ta de ti ideš človeče?“ „Ta, dal mi Boh veľo d'iti a nechce mi do kerstu nihto iti trimat, ta hľadám kuma.“ „Ta še vernite nazad mi toto dzecko pokerstime!“ I potim keď prišli z kerstu, kazala d'advika: Daj nam dašto íisti abo piti. A un gadal, že je chudobni človek, že nema nič. Ľem ite do pajstrúni tam mate dost. I priňus po tim vina, pečinku, koláči. I tak jak ša najíli i d'advika mala idti het, ta gadala gu Mariški (sic), to bulo meno tomu d'ivčatu, što ho kerstili. Ti do dvanactoho roku budeš pri matki (sic) materi a potim t'a vozmu gu sobi. Po dvanastim roku prišla po toto d'iuča. A jak prišla po ňoho, tak mati ho nechťila dati, bo býli už bohatü, tak žal' im za ňim býlo. Vžala ho babuška ku sobi i hrožňe za ňim rodiče plakáli. Povili: Babuško, šecko bohactvo berte, ľem d'iuča nam zahabte. A ona nechťila zahabiti d'iuča. Povila, že ona ma bohactva dost, bo ona býla kral'ouňa zakľata. Ta ona im potom dala zeradlo. Ta tu mate toto zeradlo, budete doňho smotríti, ta Marišku každi čas vidite, što ša z ňu bude vodilo. No ta jak ju, totu Marišku, ta zakľata kral'ouňa, privella do domu svojoho, tak jej dobri býlo, ľem ša tak kolüsala v perinoch. Babuša dala jej od trinás chiži kľučí. Do dvanás žebi chod'ila, do trinástej ňi. Ona, Mariška, to sebi zaobačila aťe gadala, što bý to v tej trinástej chüžiü býlo, že jej neslebidno tam iti. Ona potim pišla zazriti do trinástej chüžkü. Jak dveri otvorila, tak babušku vidila. U smóli ša kolisála. Potim jak prišla gu Mariški babuška zaš: Mariško, štos vi-

²⁵⁶ Prepis tzv. *druhého* rukopisného textu z Orlova, ktorý S. Cambel nazaradil do nárečovej prílohy.

d'ila, štos sí slyšala? Jem nič nevid'ila i nič neslyšala ani jem v trinástim pokóju neb'la. Tak Mariško, ked mi nepóviš štos vid'ila, štos slúšala ked jes v trinástim pokóju b'la, tak t'a z toho ganku dolou šmarim. Postelila jej periny i tak ju ztamadi šmarila dolou. Zas na druhe rano prišla gu nej. Zas jej tak hvarela: Ked' mi nepoviš, štos vid'ila, štos slúšala, ed jes v trinástim pokoju b'la, ta t'a žvirom šmarim, tam t'a zožrut žviri. Zaňemim t'a, ked mi nepoviš štos vid'ila, štos slúšala ked jes v trinástim pokóju b'la. Aňi jem nevid'ila aňi jem neslyšala aňi jem v trinástim pokóju neb'la. Tak ju dála odšikovati do jednoho l'isa, ta ju zaňemela tam. Išol jeden princ na poľováňa i psü jeho ju tam zbač'li ũ jednej d'iri. Jak psi brecháli un kazal iti smotriti, što tam ũtej d'iri jest. Tak jak v'šol smotiti potim, tak vid'il, že tam šumna osóba. Vzáli ju zo sobom i prišikoval ji tot kral' do svojho burku gu űimu, a ša z űom oženil. Ona zastupila v t'aži, ked pisal druhi kral' gu űemu, že b' sa bral do vojne. Un povil: Jak že je mam iti do vojne, ked mi žena zľehnuti ma. A šol do vojne jak zľehla, mala chlopca mal zlatu žvizdu na čel'i. Jak ša babuša doznama. Prišla potim tam. Pochvaľen Jezus Kristus! (*Ťeraz ich ũčia hovoriť: Slava Isusu Christu! pozn. Samo Cambel*) Jak ša maš Mariško? Ked mi nepóviš, što si vid'ila što je slúšala ked v trinástim pokóju b'la, tak ti dzecko rozodru. A dzecko na oko i rozderla. Jij vorhu pomastila z kervjom. Jak prišol vin domu z vojne i vid'il, že ma jeho žena vorhu pobabranu z kervjom, tak na űu čudo róbil, že jemu to veliká haňba, že kral'oŭna dzecko žjila. Potim žili zas do roka. Tak na rik zastupila v t'aži i pisla gu űemu zas kral', že b' ša z űim bral do vojne. No vin zas povil, že jak može iti do vojne ked mu žena zľehnut ma. I pišol do vojne, žena zľehla tak mala chlopca, mal zlati mišačok na čel'i. Po tim zas prišla babuška. Mariško, povidž što jes vid'ila, ked jes v trinastem pokóju b'la? Nidžem nevid'ila, nidžem neslyšala a nim v trinastem pokóju neb'la. Babuška vžala, tak jij zas kervjom pomazala vorhe. Kral' prišou z vojne, zas čudo robil, že mu je haňba veľka, že našto ona zrobi taku vječ, že dzecko žjila. Ona mu kaže, že to ne ona. Išči jij pokij dal, ľem jij povil, že ked to vecej zrobit, tak zahuběna bude. Zas žili do roka. Na tret'i rik zas zastupila v t'aži. Kral' druhi piše že bi ša bral do vojne. Vin gadat jak vin pide do vojne, ked mu žena zľehnuti ma. Zas mala chlopca, tret'eho, što mal zlate slonko na čel'i. Kral' žebi mu zas űezrobila haňbu dal dosikovati šel'boch i zbandom, žebi šel'boch nezaspau ale dal pozir na kral'ovnu, že bi dzecko nežjila. Ale babuša prišla i šel'boch i banda zaraz zaspali a ona gadala tak: Mariško, štos jes

vid'ila štos jes slúšala ked jes v trinástem pokóji bŕla. Nidžem nevid'ila, nidžem neslúšala ani v trinastem pokóju jem nebŕla. Babuška rozderla dzecko i zaš kervjom pomastila vorhe i jŕj i jemu, chtorŭ tej bŕl pri ňej na vart'i. Jak babuša odišla a banda ša prebudila, začala hráti to bida, bo kral' z kral'ovnu dzecko žjili! I kral' mal skervavene vorhe i kral'ovna. Kral' sa pohŕeval: No počkaj, namaš pardon, za štiri tižni niš, jak sa ozdraviješ. Daŕi navoziti kopu droŭ i daŕi spraviti zeŕiznu trunu. Tak ju maŕi tam spaŕiti, totu kral'ovnu. Tak vera potim jak ji už kŕaž vŕspovidal a ji maŕi s trunom do ohňa šmariti, letit vojsko veŕke, bila zastava i kričit: pardon, nesŕebidno hubiti. I prišla potim tota babúška, kral'ovna už bola zašbo ju Mariška zo zakŕáťa vŕbavila. Ta vŕbavena zo zakŕáťa kral'ovna priňesla i troch chlopcoch Mariškenich, tak i vŕbavila Mariška cele misto, što zakŕate bŕlo. I potom sa radováli s tema troma chlopcami, i tota babuška z ňima i tak žiŕi do smert i Mariška vžala i rodičoch gu sobi.

Nelokalizovaný rukopisný záznam²⁵⁷

Chotiŭ šlovik sja ženiti u dovici i zvidaŭ sja tak ludej, ci bráti diuku ci ŭdovicu. Lude mu kazáli, ti sja nas nezviduj, a jdi sŕ it Solomonovi, bo Solomon mudrŭ šlovik ta Solomon tobi poradiť što činiti.²⁵⁸ No ŭn posluchaŭ ludi, pŕšoŭ k Solomónovi. No vŭn hadau, Solomon doroslŭ už, zvidaŭ lem d'ite, de Solomon būvať. Vŭn vŭzvidaŭ Solomona samoho. Kaže jomu Solomon: što chočeš šloveše? Káže šlovik, nezvidaj ňa što choču aj poviž mi, kaže, de Solomon je. No vŭn povi Solomonovi, što choše. Solomon jemu káže: Ked ŭdovicu ŭezmeš, jak tŭ choš a jak d'ŭku vezmeš, jak d'ivka chŕše. No ŭn ŭbiŭ buŭ d'ŭku brati. I Solomon sja za oto rozserdiŭ, što ŭn ho nesluchať. Obernul sja Solomon

²⁵⁷ Rukopisný záznam nájedný vo východoslovenskej zbierke textov, ktorému chýbal presný záznam o mieste zápisu. Na základe jazykových znakov predpokladáme, že ide o rozprávanie zo Strojny od Michala Fotula zapísané 12. augusta 1898.

²⁵⁸ Samo Cambel v celom texte zapisuje nárečovú jednotku v podobe *šiniti* so zmeňnou č na š. Na tomto mieste ju zafixoval ako *činiti*.

i stočküü i udariü šlovika poput nohu, no káže, bjiü koňu. I tot človik²⁵⁹ začúdovaü sja, zašto udariü tojškoü i jmiü zvidati d'ite što oto je. Ďite mu kázalo: oto Solomon je. No vün Solomona nesluchaü. Prišoü domü, oženiü sja. Vzjaü d'iüku. No z d'iukoj²⁶⁰ maü piat d'iti. I ütodu ün uvidiü, što Solomon praudu maü. Bo na stari dnü žona mu ležela, nežálovalo mu i d'ite ležeti. No káže ün, praudu Solomon kazaü. Káže bolo mñi ũdovicu bráti. No i Solomon zaü tülkü vo školi buü. I Solomon ujšoü na carja.* Solomon chod'iu po sviti priznaušči po krajinach. Nebülo Solomona doma piat roki Raz nebuü doma za piat roküü. Carica jeho čekala ho duže. I duže t'ažko jüj bülo bez svüho pana. No i što sja stalo put tómi piatima rokami? Prišoü pohancarj i skazaü tak carici: Ci davno carja ne je Solomona? Káže mu carica: Uže piet roküü jak ni je doma. I pohancarj káže: t'aško böti molodüj šel'adiñi bez gazdü. Una káže: Što znám činiti, musju čekati svoho carja domü. Káži pohancarj: pojte vüj izo mnou a budete moja žona ja nikda vas tak na dluho nelešu. Buh znaje ci prijde Solomon domüü. ũna káže: jak büde püšla, ábo Solomon múdri i premúdri, ta Solomon carj vüznajet' sja, de ja jem. Pohan carj káže: Ja vam dam orošák taküj što vüj umrete na oko, i ked vas Solomon dasť pohrebsti, ta ja vas ukradu, i nebude Solomon znáti oš ja vas ukraü. vü moja žona. No i tak sja stalo. Pohan Carj daü jü orošák i carica na oko umerla. Prišoü S. u svüj düm jak carica umerla, bo za Solomonom pi-sál'i obü prišoü domüü, bo carica umerla. No vün nevirovaü, ož umerla a chotiü uznati praüdu, ci istinno umerla. Ta vün daü carici doloü probiti iz žil'iznüm rüžnom ispešenöm u ohñi. Chotiü poziráti ci ũstañe carica. No vün uvidiü, ož ne stala tak virovaü ož umerla Jak jüj bi probiü ruku, to uvid'iu, ož umerla istinno. I todü caricu daü poklasti u kriptu. No ün ešči nevirovaü tak hovoriü: Dam büch strážu kolo carici, abo, kaže, nedostüjno, bo l'em Christa stráža vartovala. Na druhøj deñ ustaü Solomon. Káže inášovi: idi pozeraj kriptu. Ináš pošoü i víd'iu carici ni je. Prijde káže Solomonovi: Oj carici, kaže, ni je. Solomon oto nevirovaü. Püšol sám pozeráti. Uvidiü praüda je. Solomon imiü žalovati dúže oš jeho ufigl'ovaü druhüj carj, oš išči ud ñeho mudrijši najšoü sja. I što ün

²⁵⁹ Na tomto mieste nachádzame lexému *človek* v podobe *človik* oproti ostatným *šlovik*.

²⁶⁰ S. Cambel foneticky nekorektné označil výslovnosť bilabiálneho ũ.

* Po toto miesto je Cambelov rukopisný záznam preškrtnutý.

neučiňiū, Solomon? Zaklikaū tri čipkarū, tūm kazaū: kupŕu vām dorohe veči i dam vām dosta hroši. No jdit u svit iz tōm i mōju caricu hŕadajte. Za mnoho rokūū chodīli i išli das po kŭl'ko rokū dokū najšŕi caricu. Ŭni prodavali druhōm panūm druhe veči, ŕem tote rukavičkū nitko nehoden boū kupeti ud nich. To kazali jim usi, idit id carici. Ašče ŕem carjica ud vas kupit'. ũne prišli do carjici oti šipkarj²⁶¹. Zvidať sja jich carica: što chošete za ote rukaviškū. Ŭni kážut' na ŕem na rukū nat'ihajuť rukáviškū, ta ked sja udaduť, budeme sja tokmiti. Carica kaže, ja vižu, ož udaduť sja. I carica kazála, už ũam nechočet nat'ihati, bo ũna vid'it' ož búduť. No ũni nechotili prodati rukavičkū²⁶² dokū jich neprobujet'. No ũna todū sŕahla z ŕevŭj rukū rukavišku i obernula sja u druhej bŭk obŭ šipkarj nevid'īū, ož maje struku na ruci od ŕeliznaho rižna od horiačocho. Ta rukaviškū do carici prodali skoro. I jak prodal'i i todū upozorili sobi carskij dŭm, de tot carj bŭvať. Obŭ znaŕi Solomonovi kazáti. I zazvidali jakū toto varoš, jak sja zve. A tōdū prišli domŭ. Zvidaū sja jich Solomon: no ci dóbre vŭ chodéli? Dobre sláva Bou: Ci najšli ste carjicu. Najšŕi. De ũ kotrim vároši. I ũni povili ũ tim i tŭm vároši. Káže Solomon: Slava Bou, koli znám. Solomon ízobraū tri regimentŭ katun. Jeden regiment samŭch čornŭch druhŭj regiment samŭch červénŭch katun i koňi i od'išči na červénoje na nech. Treťi regiment samŭch bilŭch katun, i koňi i udeža na nech. No s témi katunmi Solomon išoū het i vzjaū s sebou Solomon piščál'ošku, otu, koli ešče maŕeňkŭj iz vŭvcjami chodiū. I prišoū u jednu dubrávu iz svojimi katunmi. Tam bulo tri regimentŭ katun. Tak jim kazaū: tu ležít' vŭz, bo ja jdu u vároš. I sám ubraū sja ũ udiščinu koŭbusSKU i kazaū svojŭm katunŭm: obŭ ste ŕa tuj šekáli. Prišoū vŭn do carja i zvídau sja jeho cárj pohan: što tŭ jesŭ, vŭn kazaū cárevi: Ja jem Solomon. Što tŭ chóš Solomóne? I vŭn durnōm sja učiniū, i kazaū: choču smirt'. Pohan carj hadau ístinno, ož Solomon durnōj. No carica Solomonova kaže pohanovi cárevi: zahubi Solomona, bo Solomon múdrŭ premúdrŭ. Pohan cárj kaže: Miňi nepredano samomu šlovikovi smirt' šiniti. Káže: u mene suť na oto mínistrŭ. Jak usúdať ministrŭ ta i ja prestanu na oto. I kazaū svojŭm ministrŭm: Tu je Solomon i prósit' sobi smirt'. Jaku tō

²⁶¹ V texte nachádzame nejednotný fonetický zápis lexémy šipkarji –čipkarji.

²⁶² Na tomto mieste zápisu je lexéma *rukaviška* zafixovaná bez zmeny č na š v podobe *rukavička*.

Solomone, smirt' choťš. Solomon káže: Tu je peľa vároša bliz dubróva, i tam ja chošu smirt' na toho duba suchóho obü ná povisjili. A čomu tö prósiš sobi smert'²⁶³ sjakú? Tak, što znám šiniti, nit z kóm žiti. No Solomone distaneš totu smirt'. I carj i z caricu sjiü na hintüü. I daü rozkaz na znaña svojüm ministrüm i druhüm panüm, što Solomona budut višati. I tak išli na pole pozerati na smirt' Solomónovu. I caríca z cárom išla na hintóvi. Pohan carj poškodovaü ho, kaže caríci: Ej, Solomon böü cárjom kol'is, ta űozmim ho na hüntüü na ostatnjüj hodiñi jeho. I vzjali Solomona id sobi id koťišovi, obü vüz sja malo z nemi. No i Solomon išou iz ñimi. Solomon sjid'i na opered'i iz koťišom i pozera na gol'isa dolü, što choťiü upasti iz hintóva i smijaü sja. Pohán cárj sja jeho zvidau: Solomone, što tü sja smiješ. Kaže pohan carj: Upadeš tö Solomone! Káže Solomon: Uže meni jenno pohebnuti. Káže: na tüm mi smišno, što zadne gol'esa iduť, taj nitko jich neťahne. Na perennich mi nesmišno, bo koñi jich t'áhnut'. Potömu priveli Solomona na šibenicu. I tam Solomóna hórü uťah hóhir na duba. I Solomon na ostatnjüj hodiñi prosiü sja: Dajte mi na žal' triši u peščaľku sobi popeskati. Ešče maľeňkóm d'itvakom ja otu piščaľku peskaü. No, Solomone popeskaj sobi na žal' na ostatnjüj hodiñi. Solomon zapeskaü sobi raz. I nastupiü z lisa regement katun bilüch. Što to je Solomone? Solomon káže: to anheli prišlói na moje pohribanije. Popeskaü druhö raz: Ustupiü druhi reherent červénüch katun: Što to Solomone? To, káže, za mojou dušou iduť ánheli. Popeskaü u tretí raz u piščaľku. Ta ujšou tretí regement katun šornüch. Ta što je to Solomone? Oto, káže, cárju, čorti prišli za tvojou dušou. I naraz obertaľi do ukola katune Solomonovi i kazáli: Solomone, tö dolü idi iz šibenici i tü cárju idi horü místo Solomona. Po tömu daü svoju žonu, caricu, meže neüki koñi priüjazáti i rúkъ i nohъ, što bü ji koñi pürváľi. Bo nechotiü jüj odpustiti hrich tot, ščo üna išlá na ostatnu hodenu iz pohanüm cárjom na johu smirt' poziráti.

²⁶³ Nářečovú podobu lexémy *smirt'* v rukopisnom texte možno sledovať v dvoch podobách: 5 krát Samo Cambel zapísal *smirt'*, v jednom prípade *smert'*.

Texty Samuela Cambela zo stredného Slovenska

Rozprával Michal Blahutík, rodák a obyvateľ Veľkej Vsi.

Zápis 1. júna 1910 v krčme Ecksteina²⁶⁴

Bož jeden chudobný človek asi osemnásročný, mau jednu kravu v svojom bydle a pritom sestru, s ktorou sa spolu živili. Tú kravu pojať na jarmak, že hu predá. V ceste sa mu natrafilo že stretnuť jedného mäšára. Mať ten mäšár troch psou. A zavolau toho istého mladjeho čel'adníka pokupčiť, že mu dá tých troch psou za tú kravu. Pokupčili. Pojať si mäšár kravu a mladý človek pojau si troch psou. Keď prišiel domou, sestra ho počala hrešiť, že načo takých darmožrútou hej ved'je, že mala osoh lepši z kravy ako z tých psou. Tu hej povedau: Mlč sestra, tý nám budú na dobrej pomoci. Doma nič nemali, pobrali sã obidva na vandroŭku; brat i sestra. Prišli do jednej krajny, vošli do hory, tam v jednej mohile boli zbojníci. Vošli do tek mohily, bola tam jedná žena tá ich privítala, ale im povedala, že sa v nebezpečenstve nachádzajú lebo že sa tam zbojníci zdržujú. Ten mladý človek sã jej spytoval, že odkeď prichod'ã. Keď mu stará žena povedala, že z tej strany dochod'ã do tej mohily hen sa vybrau a šieu hich vartovať. Ako hich sretnuťv ceste, zbojníci naňho počali strieľať, a on svojim psom rozkázau, aby šetkých roztrhali. Keď ich roztrhali, tam do mohily sa navrátiu, za malý čas tam prebývau i zo sestrou i s tou starou ženou. V ten čas keď tý psi zbojníkou trhali, celkom neroztrhali toho náčelníka zbojníckeho, ten náč. zboj. sa potom vrátiu do mohily a tú starú ženu nahovárau aby toho človeka nahovorila, aby deľako psou od seba poslau. V ten čas keď psy boli preč od toho človeka mladjeho, zbojnícky náčelník prišieu k nemu a povedau mu, ťeraz teba mám v rukách ty vražedník mojích ľudí. Ten mladý človek sa prosiu že každjemu odsúdcovi je milosť daná, že si i von čvosi prosí. Aby ešte tri razy na svojej pišťalke zapískau. Potom keď tú žiadosť zboj. náč. vyplniť, zapískau mladý človek po tri razy na pišťalke a prvej ako sa zboj. náč. zbroja lapiť, boli psi v okamžení tam a v okamže-

²⁶⁴J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 1. zv., s. 171-172.

ní z boj. náč. roztrahali a potom i babu. Keď to dokončené bolo, ten istý mladý čl. svoju sestru potom tam nechau v mohyle a išieu ďalej svetom putovať. Prišieu do jedného mesta králouskneho de veľký snútok. Spýtať sa že čo to znamená, ľudia mu povedali, že má byť céra princezka králouská drákovi pred jednu dieru predhodená, aby ju zožrať. Ten istý ml. čl. sa vypýtal, v ktorý to deň bude. Potom keď už mala byť tá princezka predhodená vybrať sa aj ten ml. čl. za ňou. Keď prišli na mesto pred tú dieru odkiaľ drák vychodievau, aj ten človek tam čakať. A princezke rozkázau, aby opodľať ho čakala. Keď drák vyšieť z diery z desiatimi hlavami počau plameň z každej prísť ať, psi ho začali trhať ktorých mať zo sebou a keď už zunováli už on z mečom im pomáhau a tak dráka zabili. Keď to už bolo hotové celkom, z každej hlavy ten ml. čl. jazyk vyrezau. Potom išieu do toho králouskneho mesta i s tou princezkou. Keď on od nej odchodiu, povedala mu princezka žeby si išieu od jej oca zásluhu pýtať. On jej ale povedal, že si po tú zásluhu príde o jeden rok a pýtať od nej, aby mu na památku z jej ručníka, ktorý na hrdle mala polovicu dala. Keď sa rozlúčili, on išieu v svoju stranu a ona ku svojmu ocovi. Otec sa jej spýtať, že kto ju vyslobodiu? Ona povedala, že jeden mladý človek, ale že si za zásluhu nepríde iba o jeden rok. Za ten čas, kým jej ten rok vyšieu, nahovárali ju šakoví pytači, ona sa za jedného už z veľkým nahováraním oddala a už mala mať i sobáš (svadbu). V ten čas sa navrátiť ten mladý človek a spýtať sa že prečo je takô veselô mesto? Tak mu povedali že sa králouská céra vydáva. Ten hneď na svadbu šieť a ustanoviu sa tam pred svadobníkmi, ukážau z toho dráka zabitého pred rokom jazyky a pou šatky, ktorú mu dal kr. céra. Tam keď princezka poznala, väčš sa od neho odlúčiť nechcela, lebo povedala, že jej jej života osloboditeľ ten mladý čl. Hneď král rozkázau, aby sa ten ml. čl. s ňou zosobášiu, keď si hu od smrti vyslobodiu. Tak sa potom zosobášili a žili spolu šťastne. Potom keď spolu žili rozepamätau sa, že jeho sestra v tom kopci ešte žije a šieť po sestru a potom si ju pojať do toho králouskneho dvora. V ten čas keď spolu už bývali mala sestra zlosť na svojho brata že hu nechau v tom kopci i položila nôž hore koncom do jeho postele, aby keď bude líhať preklau sa naň. I bodnuť sa v bok, ale nezomreu. Pribehli psi k nemu tým rozkázau, žebi išli dakde lebo masť lebo zelinu hľadať abi sa mu tá rana zahojila. Šeci traja sa rozbehli do jednej hory. Začali hriebsť pod jednou jedlou, vyhrebli jeden zlatý kalich, v tom kalichu bola masť taká, čo by mau človek telo celô rozsekanô, nuž sa zaraz zahojí, keď sa s ňou pomaže. Psi kalich vzáli a donesli pánovi. Keď si ranu

potreu, zaraz sa mu zahojila. Ale nevedeu kto mu to urobiťu tedy, keď bou v záhradke, psi prišli k nemu a boli smutný tedy sa ich spýtau, že prečo sa takí smutný, tí mu povedali, že mu jeho sestra ten nôž do tej postele položila a že ona je príčinou toho bodnúťa. Ten vykriknuťu v zlosti: chote a roztrhajte chtokolek je. Potom sa vrátili zase do tej záhradky a povedali svojmu pánovi, žebi im to dobrodeňa urobiu, žebi mu šetym trom hlavy oťau, lebo že sa ony šeci traja bratã zakláty a že keď im šetkym trom hlavy oťne že šťastliví budú. I on im oťau hlavy a z nich sa ľudã stali. A on odišieu do svojho domu. A žiũ pokojne zo svojou ženou.

Rozprával Štefan Rehák, 67-ročný rodom z Trstenej.
Zápis 8. októbra 1905 v mestskom hoteli²⁶⁵

Boľ jeden vdovec. Maľ dvoje d'et'i. A on išjeľ nahovarať druhu ženu a d'eťi skovaľ do piňvice a nahotoviľ im tam živnosť. On sam išjeľ do druhej stolice a nahovoril tam jednu ženu. Osobašil sa s ňov a privjedoľ ju do svojho domu. Keď už začaľi gazdovať, robil'i spolu tri roki a te d'et'i ľen vždi v tej piňvici boľi. On im nosjevaľ pokrm tam, žena o tom ňevedela. Te d'et'i začaľi raz plakať: „Taťičko naš, čože nas tu tak držiťe, ved keď sme už trošku vjačše, dame si medzi svetom radi.“ Oťec sa zľutovaľ nad timi d'et'mi i pojaľ oťec d'et'i za ruku a privjedoľ ich do izbi. Ta jeho žena začala sa s ňim biť, že on povedaľ, že je sľobodni... Tu te d'et'i začaľi narjekať. Potom on svoju ženu prosil: Žeňičko moja, ved' bud' rada, ved' nam d'et'i budu na pomoci. I ona ich už potom prijaľa. Aľe im dala ťažku robotu. Do hori musel'i každi deň ist', na svojom chrbťe musel'i drevo nosiť. Stało sa jednym časom, išli d'et'i do hori. Do hori prišli. Našli drevo nasbjeranũ i vzali si. A šli s tim drevom do domu. Povedelo to d'jevča: „Brat'išku mũoj, počkaj ja iden posľuchať, čo tam ta naša macocha poveda...“ Visľuchało d'jevča, čo macocha rozpravja z oťcom. Macocha oťcovi poveda: Jak tim svojim d'et'om život ňeodberjeme, ja s ťebov ňigda vjač ňebud'em žit'. Lebo ťebe život odberjem ľebo sebe... Oťec: „Jako im život

²⁶⁵ J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 1. zv., s. 189-190.

odberjeme?“ Keď d'et'i nanosil'i dreva, macocha vodu varila na te d'et'i... Ale d'jevča to šetko učulo, čo sa s nimi bud'e robiť... Prišlo d'jevča brat'iškovi: „Brat'išku moj, povedało mu, pod'me, kde nas dva oči poňesu...“ I zobrał'i sa d'et'i a šli nazpat do tej hori. Ale d'et'i ubohe, boł'i hladne (+la-čne) i smädne. Prišli v tej hore na jednu pol'anu a našli tam jednu kapsu a v tej kapse boł chľebiček. Povedał chlapček: „Sestričko moja, jedzme si teho chľebička...“ Ale to d'jevča povedało: „Bratišku moj, nejedzme teho chľebička, lebo jager tu chod'il i tu kapsičku s tím chľebičkom tu zložil... Priđe jager, ten nas postrjeľa, keď mu chľeb zjeme. Nedostał'i sme smrti pri našej maťeri macose, tak smrť dostaňeme od jagra, že zme mu chľebik zedli.“ Povje potom chlapček: „Sestričko moja, počkajme eš'e hod'inku. Jak bi ten jager prišjeł a mi bi zme mu chľeb zedli, to bi nas postrjeľał, a le keď sa mu chľebička nerušime jak bud'e dobrí človek, keď sa mu požalujeme, to on nam da sam teho chľebička.“ Čakał'i jednu hod'inu i druhu. Potom už chľebiček jedli. Jager žaden nepřisieł. Šli už o tom chľebičku po tej hore. Ale tmava noc prišla, nuž d'et'i si čupli pod jedneho smreka. Jako spał'i prišjeł dešč, veru d'et'i plaču, kvil'a, že musā preca život strátiť. Jako stal'i a plaču, zasvjeťilo sa v jednej hũorke. Nuž oňi sa zabrał'i ku temu svetlu. Jako šli ku temu svetlu, našli zase kapsu i v nej celi chľeb. A fl'intečka tam pri tej kapse boła. Ten chlapček povedeł: „Sestričko moja, to nam Panboch požehnał, chľebičej i fl'intečku. Keď pojde horvov zverik, zajačik, to nam Panbožko požehnał na to, že bi zme mi mał'i živnosť. Jako sa im ten ohňik v očoch ukazał hñed' pošli ku němu. Tam boła jedna piňvica. Z tej piňvice sa obločkom svjeťilo. Kukli oňi obločkom do tej piňvice, nuž vid'eli tam štirjadvacat' zbijňikov. Povedało to d'jevča: „Bratišku, uťekajme, bo ti zbojníci nas pobiju...“ Chlapček jej rekuł: „Neboj sa nič, mam fl'intu, postrašim ich a oňi uteču. Mi zatim pojeme, čo oňi mał'i zest'.“ Chlapček neuvažovał nič, viťahnul fl'intečku. Zbojníci sed'eli radom pri stole. Chlapček jako viťahnul fl'intečku, pust'il na zbojňikov, zabil ich triadvacať a dvacati štvrti skovał sa do jami pod stoł. Deťi potom vlezli do piňvice. Neratał'i, keľo zbojňikov boło, sadli si, pojedli si tam to, čo zbojníci mał'i jest'. Dobre. Lahli si, pospal'i, a le o tom dvacatom štvrtom neverdeł'i. Stało sa, že chlapček povedał sestre: „Moja sestričko, vid'íš, už mame čo jest' ti l'en už navar a ja id'em na pol'vovku, zabijem zajačka, to nam podrži dluhšej...“ I chlapček šjeł na pol'vovku a sestričku nehal variť. Keď chlapec pošjeł vyt'áhne sa zbojňik z jami a pita sa d'jevčaťa: Čuo ti to či ti je, brat abo frajer abo

muž? Ďjevča zbojníčkovi povje: „To mi brat!“ Zbojník povje ďjevčat'u: „Zabime teho tvojho brata, ja ťi dam dost' peňazi, sriebra a zlata a ja ťa vezmem za ženu!“ Ďjevča povedelo zbojníkovi: „Moj brat pevní, ňeda sa zabíť!“ Zbojník: „Jest tu kupel', keď prid'e s poľúovki povedz mu tak: Bratišku moj, jest tu dobrí kupel', okup sa. Ja som sa okupała, taka som zdrava...“ Bratíšek sestru sluchnuť, zobljekoť sa i išjeť do kupel'a. Poveda sestra: „Jest tu štranek, kebich ťi ruki zvjazała, či bi si ho urvať?“ I stalo sa tak. Sestrička mu ruki svjaže... Miľi chlapec roztvoríť ruki, ľebo sa mu štranek hñed' urvať. On potom z kupel'a višjeť a poobedovať si, čo mu sestra navariła. Po obed'e si vzať flintečku a išjeť znovu na poľvovku. Zbojník zateľ z jami višjeť a povedať ďjevčat'u znova, žebi sa bratíšek jej znova kupať. Aľe bratíšek sa ňechceť znova kupať, chiba vzať fl'intečku a išjeť znova na poľvovku. Trafí tam na med'veď'e mlade, čo sa hraťi. Počať strieľiť medzi ňe, aľe d'e sa trafi, tu sa trafi, ľeťi stará medved'ica a povje mu: „Ňestreľ'aj medzi moje medved'ata, ja ťi bud'em na dobrej pomoci!“ Med'veď'icu usľuchnuť a ňestrjeľ'ať medzi ňe. Pošjeť daľej. Na druhej poľaňe netrafiť zase na mlade viľčata, chceť medzi ňe strjeľiť. Ďe sa vzała tam sa vzała, tu id'e viľčica a povje mu: „Ňestrjeľ'aj medzi moje viľčata, ja ťi budem na dobrej pomoci!“ Chlapec chytro fl'intu zhoďiť do domu do piňvice sa ponahľ'ať. Prišjeť ku sestricce. Dała mu večeru. Ten zbojník ju naučeť: „Daj brat'ískovi drotovi štranek a povedz mu: „Či ten štranek ti urveš, keď ja ťi ruki s ňim svjažem?“ I tak sa stało. Ruki mu svjazala, chceť chlapeček rozorvať štranek, aľe sa mu po same kost'i do ruk vrezala. I povedeť: „Sestričko moja, už si mi radi dała...tvoj štranek mi po same kost'i v rukach vrezani!“ V ten čas zbojník viskočil a život mu chceť odobrať. Aľe chlapeček ho prosí, že bi život ňechať kim za hrjechi zaľutuje... Čo sa stalo? Med'veď' je tu vo dveroch a v pazduri ľapi zbojníka a roztrha ho na drobce. Potom med'veď' chlapecu povje: „Jaku smrť urobiť sestre, keď ona tvoj život chceť vzať?“ On povedeť med'veď'ovi: „Ja oteľ pojd'em preč a sestru tu zamkñem, kim ona tich dvacaťštiroch zbojníkov tu ňezje, ňepriď'em ju naščiviť.“ Čo sa stało potom? Vistalo seď'em rokov i šjeť ju opačiť. Triadvacať zbojníkov zedľa šetkich, chiba z jedneho chrbtovu kost' ňahała. Stało sa šetko zľ'e. On sa ubrať do postel'e spať a ona mu tu chrbtovu kost' vložila do slami... On sa hod'i na posteľ' a ta chrbtova kost' ho šetkeho prebodľa. Verne zveri, chtere ho opatrovaľi, povedeľi sestricce: „Keď ti jemu život odobrała, i ti zahiňješ! Zveri ji chiťiľi medzi pazduri i roztrhaľi. I tak preca obja smrť podstupiľi.

Rozprávala Teréza Sakaráška, rodáčka v Krasnohorce,
má okolo 80 rokov a býva v Tvrdošíne 57 rokov.
Zápis v hostinci Ecksteina.²⁶⁶

Boli dvá chlapci maličkí chudobný. Nemohla ich matka chovať. Chcela ich tedy vypraviť na cestu, aby si šli svoj chlieb vyhľadávať. Upekla im chleba a dala každému do vrecka. Aby šli si živnosť vyhľadávať. Ten starší pýtať najprv od toho mlačieho chľeb: Najprv tvoj zedzme, potom budeme môj: Keď ten chľeb jedli starší zo svojho chleba nechcel dať mlačiemu. Ten ho prosil daj mi chleba, jidol by som. Já ti nedám, ale ti tak dám ak si dáš oči vylúpiť. Ten už nemôhol od hladu, dal si i oči vylúpiť za kus chleba. Povedau mu potom starší: Zavediem ťa ku kostolu, budú ti tam dávať ľuďá, budeš mať čo jest. A ja odýdem od teba až keď dostaneš chleba pridem ku tebe. Ale ho zaviedol pod šibenicu a nie ku kostolu. Tam sedel, ale tam neprišiel nik kuňmu. Čaká deň, dva, neprišiel nik. Na tretú noc prišli trá havrany a tý započali v svojej reči vravjet: Ale jemu Pánboh dau, čo rozumeš čo vravja havrany. Jeden povedau: Čo si ty počuť v meste? Já som počul, že tam nemajú vody, ale by mali dosť vody keby si len tú skalu podvihli, čo za mestom pri hore stojí. Hneď by mali vody dosť. A ty si čo počul. Já som počul, že ten a ten kráľ má malženku v ťaži a že by rád vedieť, čo jeho malženka porodí. Ale planá radosť u ňho bo porodí mu chlapca, ktorý v šestnásty rok mu zhyne. A ty tretí čo si počul. Já som počul, že tej noci taká rosa padá, že ktosi potre s ňvov, s tvov rosvou, oči, ten choť slepý, prehľadne. Ej, ale ak nás tu dachto vyslúchou? Ale čože, tu niet vtáčka nie to človečka. Ten slepý neprestal si šmátrať rukami po rose a oči utierať. Jako so utieral, tak do rana prezreu. Von sa už zaradoval, že je už nie slepý. A už si rozmýšľal, de som prišiel ! pod šibenice ! A brata nikde viac nebolo, ten ušiel. Havrany utekly, aspon mi spomôhly, tak sa zaradoval.

Šiel už potom pomedzi svet, de sa čo vo svete deje. Prišiel do jedného hostínca, pýtal si tam vody, ale mu vody nedali, že jej nemajú, že

²⁶⁶ Ide o spojenie dvoch látok, úvod tvorí látka o oslepenom bratovi pre jedlo pozri J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 4. zv., s. 105-106. Úvodnú časť J. Polívka v 2. zväzku prerozpráva, druhú časť publikuje celú v nárečí. Porovnaj J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 2. zv., s. 164-168.

mu račej vína dajú. Potom on povedal já vám vodu nájdem, len mi dajte štyroch chlapvov. Zajau sa s chlapami, šiel ku skaľe, podvihli skalu štyrã chlapi, mali v meste vody dost'. Zaplatili mu dobre. Mal peňazí dost' a išiel pomedzi svet ďalej. Prišiel zas do jedneho hostínca, pýtau sa čo tu novjeho? A mu rozprávali: že tu jest taký kráľ, že chce dať polovičku majetku svojho temu, chto mu povie, čo jeho malženka porodí. Vandrovný povedaũ, že on vie, čo kral'ova malženka porodí. Hneď krčmár vzal do koča vandrovnjeho a hneď ho zaviezol ku kral'ovi. Keď pred kral'a prišiel, kral' sa zavrel s ním do izby a pýtal sa ho: Jak nepovieš pravdu, dám t'a prez šetkjeho práva zmárniť. Von mu pekne odpovedal, že porodí kral'ovná syna, ale že malá radosť bude, že v šesnásty rok zhyne. No pan-kral' ho potom zaprel, a nepustil ani vonká z izby kým kr. neporodila. Potom keď porodila, nuž ho už pustil i po záhrade špacírovať lebo videl, že dobre veštil.* Ale si umyslel, že keď bude syn šesnast'ročný, že mu nedá zhynúť. Dal mu tedy vymurovať takú chyžku čo nik k nemu prísť nemóhol. Ta mu nosievali jedeňá, piťá i šetko čo mu treba bolo. Keď vyšlo šesnást' rók radoval sa kral', že je syn jeho doma a zdravý. Hostinu spravil, dal zvolať host'vov, pánov, že je jeho syn zachránený. Po hostine išli páni do zverínca pošpacírovať. Šiel i malý kral'ovič, ale štyrã sluhovã pri ňom stáli a s ním chodili. Raz sa mu ukázala jedná zlatá srna, tá išla pomaličky napred neho. Sluhovã chceli strieľať ale von nedal. Počkajte, de srna vójde. Já hu lapím živú a já hu donesiem svojmu otcovi. Prišli ku diere, srna vbehla do diery a kral'ovič za ňvouv že hu tam lapí. Ale keď vošiel za ňvov do diery zem sa zaprela, von zostau tam a sluhovã šli plačúci do domu, že kral'oviča ztratili. Išiel dolu veľkvou d'úrov jako do pivnice a tam mu všadeľ lampy svietily. Zišiel tak na druhý svet na jedny poľany. Po tých poľanách sa obzeral všadeľ de by dade dačô videl, nevidel ničeho. Tri dni tri noci po tých poľanách chodil. Na štvrtý deň, zašiel daľeko, videl tam jeden veľiký kaštieľ. Zabral sa k temu kaštieľu, prišiel tam, pozerá, dvanác izieb tam bolo, všetky boly pozamykanje, chyba jed-na kuchyňa bola otvorená, a na stole bol obed prihotovený. Von vošiel do tej kuchyne, sádol si ku temu stolu, i bál sa osmeliť, aľe by bol veľmi jedol, kcel opáčiť čo je tam prihotovenô. Zau si jednu lyžičku polievky ten čas priskočila čierna pani k ňemu a skričala naň: Čo ty tu chceš, či to pre

* Od toho miesta publikuje text aj J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 2. zv., s. 164-168.

tebä nahotovenô. Von sa zľákol, spádol na zem, ale ona ho zdvihla a opamätala. Potom sa ho opýtala: Jako si tu prišiel, čo tu chceš. Von jej odpovedau: Já som prišiel za jednov zlatov srnvov, já som si myslel, že tú srnu v d'úre lapím a že hu zanesiem môjmu tatkovu živú a mne sa zem zaprela a nemau som sa de podiet'. Teraz idem hľadajúci kým cestu nájdem von z d'úry. No vidíš ty, to som já bola tá srna, čo mňa moja matka pre moju krásu zakľála „a či by som ťa vyslobodiť nemôhol, keď si zakľála? „Vyslobodiš ma jak len chceš. No já ťa chcem vyslobodiť, já oteľ nepôjdem kým ťa nevyslobodím. No keď ma kceš vyslobodiť: Já zo dvanástimä zlymí tancujem každú noc o dvanástej hodine. Ale sa ty nič neboj, tebe sa nič zľeho nestane. Na tento prútik keď by si jel, šibni o stôl, budeš vždy mať hotovô a na túto píšťelku, keď ma chceš vidieť, zapískaj, hned' som pri tebe. A tuto máš knišky, ta si čítaj, zabávaj sa. Keď prišlo ku večeru, zapískal si na píšťelke hned' pribehla k nemu. Načo ma žadaš. Nanič inšô len ti chcem povedať dobrú noc. No i tebe dobrú noc. Keď prišla noc, ľáhol si do postele, pekne si spočíval. Keď prišla dvanásta hodina, ona započala s nimí, zo zlymí (=duchami!) tancovať a keď prešla dvanásta hodina prešlo šetko, utišilo sa, len jako pero padla kuňmu do postele. Tak bolo po koľko noci, jemu sa to páčilo, že hu vyslobodí, ale nie zadlhý čas to tak trvalo. On si rozmýšľal že koho by sa mal poradiť, jako hu má vyslobodiť. Pýtal sa od nej, že ide k rodičom svojím, či ho pustí, ona mu dozvolila: môžeš ísť, ale na čas príd! On sa zobral na cestu, šiel si hore d'úrov pekne, pekne mu lampy horely, a tak vyšiel na vrch. A bola mu povedala, keď vyndeš na druhý svet, šibni si tú kladu čo je pri d'úre a vyskočí hotový koč i s koňmi i na tom sa zavezieš k tvojim rodičom. Keď vyšiel von, zaraz šibnul kladu, hned zlatý koč sa mu preukázal. Dali ho do koča hned' ho zavezli pred kráľovskú bránu. Slúšky byly vonká, kričali na pána jako sa na zlatom koči náš princ priviezol. Syn zaras bežal do chyže ku tatkovu, ku mamince. Nie som tu na dl'ho, len na chvíľku id'te mi po kňaza, čo mi dá rady. Kňaza mu dovedli, von šetku svoju biedu porozprávä, čo sa mu v d'úre pridalo na druhom svete, že chce tam jednu zakľátu céru vyslobodiť, torá o dvanástej hodine zo zlymí tancúva a potom k nemu do postele jako pero padne, ale on že jej nikdy nevidí ani nemôže zvedeť či je to tá zakľáta céra či nie. Kňaz mu potom takej rady dal, že by si vzal do postele ku sebe kremeň i ocieľku a keď zmerkuje že je ona pri ňom, nech zakresne čo sa mu zasvieti, zablišť a vidí hu jaká je. Von sa zaras vrátil na tom koči, čo ho dovezol, ku d'úre a vošiel do diery

a tá sa za ním zaprela. Prišiel do kaštieľa ku nej, vzau si píšťelku, zapískal: hneď ona pribehla k nemu: Načô ma žadaš. Nanič inšô len ti kcem povedať že som už prišiel. No dobre len sa drž, vyslobodíš ma. Prišlo v noci, vložil si pod hlavu kremeň i ocieľku. Do dvanástej hodiny mal ich pod hlavôv. Ale keď prešla dvanásta hodina, počáhol si pod hlavu, spadla mu ocieľka na zem. Štvrt hodiny rozmýšľal, čo má robiť, či hu má ísť zdvihnúť či nie. Ale sa len pobrau len hu zdvihnul. Zau si kremeň do ruky. Zadušnuť raz, urobil ohňa, a videl že je už ona biela ako pero pri ňom. V ten čas skočila do postele a shodila ho na zem: Ty nešťasniku čo si mi spravil? Já som tancovala zo dvanástimä zo zlymí a teraz budem zo štyriadcátimä, tak si ma zatratil, nie že bys ma oslobodil. Teraz už id' kde chceš, už ťa nechcem nikdy viac. Ale vôn hu prosil, že by mu len odpustila, že von radšej kce s ňovov zemrieť jako hu opustiť. Von hu bardzo prosil, ona mu odpovedala. No darujem Ti živôť, keď si smelneho srca. Počkaj teraz, už ťa nepustím, bo keď by si kraj šiel, by ťa na ceste šeci zlý roztrhal'i: Ale počkaj tú dvanástu hodinu tu. Jak pres tú dvanástu u mňa održiš, tak zostaneš na žive. Id' do dvanástej izby a lap sa tam kríža posvednieho jak sa cez dvanástoro dverí k tebe neprelámu, to si na žive. On potom išiel cez tých dvanásť izieb a onaho pozamykala a o dvanástej sa lapil kríža posvednieho. Prišla dvanásta hodina, lámu dvere, jedenástoro dverí vylámali, prišla dvanásta hodina prestaly lámať dvanáste. Zostal von na žive. Keď prešla hodina dvanásta, šla ona k nemu či si na žive či si mrtvý? Oj živý som, živý. No teraz už id' odket' si prišiel. Už já ťa vác vidieť nekcem. Ale von tu poví: jakobych ťa vyslobodil? No keď tak chceš ešte dám ti tento suchý prútik, zasad' si ho do tvojej chyže, jak sa ti rozzelení to ma vyslobodíš a jak ti bude ten suchý, to si len vojd' do teho okna a vyhod' sa s ním, čo sa zabiješ aspoň nebudú vidieť, že ťa zlý roztrhajú. A zal si tú píšťelku, išiel si už hore d'úrov, ale mu už bolo tma, už vyšiel po tme, už mu lampy nehořely, pomyslel si oh ešte si idem jeden raz na tom koči zaviezť, šibnul tú kladu, vyskočili šestorá z korbáčami a bili, sekali až do samjeho dvora kral'ovskjeho, slúšky ho videli: Oj jaký náš princ skrvavený. Chtože ho tak zbil. Von ten zaraz pýtal sebe od tatíka kľúčik od svojej izby a vošiel si do nej, tam si zasadil ten prútik a prútik za krátky čas sa mu prijal, a otec urobil radosť, že jeho syn prišiel. Dal povolať pánov kral'ov a urobil hostinu. Prišly tam i dve cudzie princeznje. Kcely ony ved'jet' de von býva. Von bol doma medzi pánmí a ony sa zabrali do jeho chyže, kcely ved'jet' ako má čo má de býva. Jedna mu

podhodila vankúše, našla tam píšťelku zala tú píšťelku a zapískala na nej. V tej chvíli hneď prišla zlatá srna a vzala princeznú, vyhodila oknom von, čo sa zaraz zabila urobili krik, že sa jedna princezná von oblokom zabila. Von hneď zmerkoval, čo sa to stalo. Beží domvov do svojej chyže, a srnu našiel ešte tam. Vidiš teraz si ma už zatratil, načô si si píšťelku nehal a mňa s tolieho sveta si priviedol. Ale von len prosil, aby mu odpustila. Vidím, že sa ti i prútik zelená a na to si nič nedbal, preca si mňa zo zakľá-teho mesta došikoval. Ale von hu len prosil, aby mu odpustila, že von nevedel čo sa s ním stane. Potom mu už povedala: Keď si takjeho smel-jeho srcá, tak či chceš se mnov ísť, já chcem radšej s tebvov ísť jako prez teba zomrieť. No keď si taký smelý popriahni si paripy do koča čierneho a príď na krížne cesty a odmeraj si dvanás sáh od krížnych ciest a tam si staň na tú cestu a keď bude dvanásta hodina dochodiť já sa poveziem na ohnivom koči do prepasti pekelnej. Ešte budem sto míľ zeme, už čuješ krik, huk, oheň vidiš prez tú hodinu dvanástu samý oheň, ale sa nič neboj, nič sa ti nestane, chyba keď prídem proti tebe, já vytrčím hlavu z koča a ta ma lap za hlavu, jak ma vychytíš, to si šťastlivý, to ma vyslobobodíš. A jak ma nevychytíš za hlavu, to sa obá prepadneme.

Von potom kočišovi rozkázal spraviť jako mu povedala. Pod' kočišu se mnvov tam na krížne cesty. Ešte sto míľ zeme pod krížnymi cestami nechal kočiša za sebou, lebo ten sa bál, a von išiel tam, kde mu rozkázala, kde tých dvanás sáh odmeral. A tam stál, kým už ten oheň videl. Zrazu sa stal veľký krik, huk a oheň veľiký bil do očí zo šetkých strán bol oheň. I ten koč ohnivý doletel. A keď už doletel na to vymeranô mesto, ona z ko-ča trošku hlavu ukázala a von hu tak lapil za tú hlavu čo ež skričala. Pust' ma, bo si ež matrinskvo mlieko so mňa vytlačil. Von hu potom už len držal a kričal na kočiša: Kočiš, jak si živý pod' sem. Ale kočiš sa neohlasil, bol na poly zamdleny od strachu. Len si hu von poniesol ku kočišovi ku koču a odel hu do kepeňa, bo i s nej háby spadly, tje sa prepadly na mesto nej a vôn si hu potom pojal do koča, a šiel z bohom domôv. Na rano rozkázal dva frištiky, že mu už treba dva nie jeden, že už zlatá srna oslobodená. Tak rodičá bežali k nemu a kceli vidieť čo za zázrak sa stal, ale von nepustil ani rodičov až tretí deň keď sa rozveselili. Potom rozkázal rodičom, aby svadbu strojili z mladvov nevestou. Jaká to bola radosť, jaká príprava bola na tej oslobodenej princeznej, čo hu matka pre krásu zakľála! A čo hu mla-dý princ oslobodiu. Oná i s kaštieľom, ona i zo šetkým podanstvom vyšla von na tento svet. Svadbu potom strojili a žijú jak nepomreli.

Rozprávaľa Juliana Struhár, rodom a obyvateľka z Tisovca. Zápis 18. októbra 1900 u Samuela Daxnera²⁶⁷

Buň edon bohatý krémár. A maň edno d'iousätko a pri ňom blízko bývau edon sused. A tot maň zasi ednýho chlapšoka. A tot sa choďiu každý d'en k tomu dioušätku zabávaťš. Kým buľi maľiškje, daľi im pokoj, aľe koď dorosľi, tak rod'isie (zie!) sa na to veľmi hñeval'i, že taki chudobný chlapec choďi sa s bohatym dioušatom zabávaťš. Tak daň ráz tot krémár zavolaťš toho chudobnýho sedľiaka, že aby dau toho chlapca do škuol, že on buďe plaťit'š zaň. Tak ho tot krémár odšikovaň d'eľako a potom ho nachaň ednej cest'e. Aľe tot chlapec sa vratiu zasi naspel a otec si ho už potom nechceň daťš. Potom keď dorosnuň, na hodnyho šuhaja, tak tá krémárova diouka nechcela druhyho chyba jeho. Tak potom išou ju pýtaťš od otca. Tak mu povedaň, že inakši ju nedostaňe, chyba ak mu doňesie tri perá z dráka. Tak von išoň. Prišoň do ednyho mesta, kde ňemali ani kvapku vody, tak sa každýho spytovaľi ako by im tá voda prišla. Tak von povedaň, že von to nevie, aľe že ide gu drákovi tak že sa tam spýta. Potom zasi prišoň do ednyho mesta. Tam zasi buň veľký smútok, že je kráľ na smrťč chorý a že ňito doktora, šo by mu spomôhoň. No to vraj ňebude inší vedietč, ľen tot drák a ja idem k nemu, tak sa ho to spýtam. Potom prišoň do ostatňiho mesta. Tam bulo šitko mesto šiernym súknom obťiahnutvo, ľebo tam skapala kráľovi d'iouka. Tak mu tam povedaľi, že ak ju vynajde, že dostane poň kráľoustva aj tú d'iouku za ženu. No veď vám ja to vykonám šitko. Pišoň gu tomu drákovi. Akurát tá kráľová d'iouka bola tam sama. Tak sa jej šitko povyspytovau. Potom sa spýtaň, že ší on dostane tri pierá z toho draka? No ňeboj sa, veď ja to už vykonám. Tak koď prišoň drák domou, naráz mu kázala sadnúť si a pošala mu ískať. A ako mu ískala, tak podriemau. Tak mu vytrhla edno piero. Potom zjašäň, jaj žena moja, šo že ma tak kvášeš. Aľe ništ veď som t'a to ľen kúšťik posklbla. A zasi mu d'alej ískala. A zakaždým koď zadriemau, vytrhla mu piero. Koď mu už to treťvo vytrhla, tak sa veľmi na ňu nahñevau. Skošiu a ňedau si viacej ískaťč. Aľe ona už ani viacej nekcela, ľebo už mala tri pierá. A tomu Jankovi ich dala aj mu šitko vyrozprávaľa, šo s nimi ma robiťš. Tak ako drák odišoň na druho rano,

²⁶⁷ J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 3. zv., s. 19-20.

naráz sa pobraľi obidvaja het domou. Prišou do toho prvyho mesta, de skapala d'iouka kral'ová, tak im tu hned' preukázaũ a tý mu ju naráz kcel'i dat'č za ženu aj pou kral'oustva s ňou. Aľe von ňechceu ňišt. Tak prišou do toho druhýho mesta. Tam ho zasi tvrdo šekaľi. Prišou gu tomu chorýmu a kázau ho preložitč na druhú posteľ a z tej postel'i v kotrej ľežau dau vynositč šitko von, aj slamu aj duchňi. Tak pod tou slamou buň edon veliký hád. Tak ako toho hada vybraľi, naráz kral' ozdraveu. A dáva u mu pou kral'oustva. Aľe vôn aj tam ňekceu ništ. Potom prišou aj do toho tret'iho mesta. Tak povedaũ: V studňi na spodku jesto edna veľiká skala a pod tou skalou edna žaba. Aby tú žabu chytil'i a zabil'i tak že hňed' budú maťč vody dost'. (v tomto prípade takto!) Tak tam bula neslýchaná radosť. Neved'eľi ako sa mu majú poďakovaťč. Tak išou potom domou s tymá tromá pierami. Prišou gu tomu bohatýmu kršmárovi a ukázau mu tri pierá z dráka. Ten nevedeu predávať, že ako von to ľen môhoũ dostať. A naráz mu dau svoju d'iouku za ženu. A robiľi svad'bu a žijú až podnes až nepomreľi.

Rozprávala Mária Czaban v Lovinobani. Zápis 31. októbra 1900.²⁶⁸

Bola edna chudobná maťi a mala troch synoũ a jedno d'iouča. A tý synovia boli veľmej bezbožný. Tak ich zakliala žebi sa stáľi na havranou ažebi v povetrí lietáľi a mäso zo sebä žraľi. A maličkou d'iouča tedy ňebolo doma. Kod prišlo domoũ, dozvedelo sa, čo sa stálo z jej bratmi. Tak si dala železnye čižmy spraviťi, že jich pvojd'e hľadaťi. Išla, už sa jej aj tye čižmy boly zodraly. Tak pršla k slniečkovej maťeri a tá jej povedala. Moja d'iouka d'eže si sa ty tu zväla. Ved' tu ňito aňi vtáčka aňi letáčka, ňieže eš'e človečka. A tá jej poviedala, že ide svojich bratoũ hľadaťi. Aľe môj syn je veľmej mrchavý, koby ťa ten tu našoũ, tẽn by ťa zedoũ. Ona ju prosela, že bi ju skrela pod koryto. Tak ju ona aj skrela a kod syn prišoũ domoũ, povedau: Mamo, čo tu smrd'í, čo je to tu, dáky človek?

²⁶⁸ J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 3. zv., s. 120-121.

Dajťe mi ho nak ho zjem. Ale môj syn, dežebi sa tu šlovek zväü, ved' ti ňito aňi vtáčka aňi ľetáčka, ňieže ešťe človečka. Kod sa slnce najedlo zaspalo. Tak mu maťi vytrhla edon vlas a von: Mamo, čo mi to robíte? „Ale môj synčok, ved' sa mi ľen snívalo, či bi si ňeved'eü o tom že voľade jesto traja bratia na havranoch zakliaty. A on: Ja ňeviem o ňich, ale hviezd'ička-sesťrička by isťe vedela. Mati nepovídala ňič, ale kod slnce odišlo tak rozkázala tomu d'ioučaťu, žebi tašlo g hviezd'ički, že tá isťe bude vedeťi. Tak išla a prišla k hviezd'ičkiněj materi. A tá mu povedala: De že si sa ty tu zvälo d'iouča? Ved' tu ňito ani vtáčka aňi letáčka, nieže ešťe človečka. A d'iouča povedalo, že si ide troch bratoü hľadaťi, čo sa na havranoü zakľiaty, že či by nevedela o ňich? „Ja ňeviem ale moja d'iouka, hviezd'ička bi isťe ved'ela, ale to je veľmi mrchavá, tá by ľa zedla ak ľa vid'í. A d'iouča: Ľen ma skryťe dade pod koryto, ta ažda ma ňenajde. Prišla hviezd'ička: Jaj mamo, tu dáky človek jest. A mati: Ale moja d'iouka, tu ňito žiadny človek. Kod hviezd'ička zaspala, vytrhla jej maťi edon zlatý vlas. A tá skríkla: Jaj mama čo mi to robíte? Ona: Ale moja d'iouka, ved' sa mi to len sníva, že či by si ňeved'ela o troch havranoch, čo sa zakliaty a čo v povetrí lietaju? A hviezd'ička povedala: Ja ňeviem, ale môj brat vietor čo po mori fúka, tèn by isťe ved'eü. A kod hviezda odišla, povedala maťi d'ioučaťu: Choj g vetru, čo po mori fúka, tèn ľi povie, d'e sa tvoji bratia. A d'iouča šlo a prišlo k vetrovej materi. A tá povedala: Moja d'iouka, d'e že si sa ty tu zväla. Ona povedala, že čo prišla, či by ňevedela o jej bratoch. A vetrova maťi jej povedala: Ja ňeviem, ale môj syn vietor, čo po mori fúka, tèn by isťe ved'eü. Dočkaj tu, kým môj syn príde, tèn ľi isťe povie. Tak d'iouča aj počkalo. A kod večer prišou jej syn, tak mu povedala: Jedno d'iouča tu hľadá troch bratoü, kerí sa zakliaty na havranou, či by si neved'eü, poviedaťi jej v oňich. A on jej poviedaü: ja viem, tam v sedemdesiatěj siedmej krajiňe za červeným morom, na skleňanom vrchu tam jest edon zámok, tan tý bývaju zakliaty. A vodňe lietaju a mäso zo seba žerú. Ale sa tatam človek ňedostaňe. Tak ej vetrová maťi dala košťiaľe z ednyho kuraťa. Ďiuča odišlo a kod prišlo gu skľeňanymu vrchu tak si spravilo lojtru z tych košťiaľoü a vyšla na vrchu. A kod prišla do toho zámku, jej brat'ia ňeboľi doma. Tak sa skrela pod post'eľ. Na tret'í d'en ju zbadal'í, že je tam. Tak jim povedala, že je ona jich seštra a že jich prišla vyslobodiťi. Tak sa ona tam za ňich za tri dňi a za tri noci modľila a tak jich oslobodila a stáli sa na ľuďi a tašľi s ňou domoü. Doma sa poton radoval'í a raduju sa aj podňes ač ňezomreľi.

Ratkovce²⁶⁹

Buň edon mlinar a mau dve deči od prvé ženy. Edno búň chlapec edno džiuša a buli veľmi peknya. Džiauka bula hodná. Tajšo jim otěc do hvary drevo pílič. Tak macocha jich vyprala, ta e bi šli slúžič. Tak tašli. Do večera idú a na ednu lúku prišli. Tam sã pod kopu vopchali a tam nocovali. Na druhý dēn rano prišli pány na polovašku. Jedli šva mali: mäso. A t'ja dve deči ešče pod tó kopó buli. Edon psík prišo a haukau na nych. Ej, nehaukaj, nehaukaj, raše by si daš prnyasl. Pes, koj dostáu chleba, naráz bežau gu té kope. Aj veac tu jedlo zanáseäü. Tak edon búň zvedavý prišo k tè kope a najšo t'ia dve deči. Ši si tam dobrva ši si zlva, von poj! Lebo strelím do tēbã. Tak vinšli deči von a pánovi sã zapášila džiauka. A tý polovníci buli len na pešo, tak tot pán šva búň najväši, poslau pre koš domó aj pre háby jé. Pripravili jú cifrované bula ešče krajša a zväü ju domó. Pán robíu s nó svadžu.

Rozprávala Žofia Turanec, rodom a obyvateľka z Turian.
Zápis 10. júla 1900 u pána učiteľa Kolomana Bazovského.²⁷⁰

O bundičke.

Bou jeden kráľ a maü zo svojou ženou jednu céru. Naraz prišla na ženu choroba, tak mu povedala. Muž môj, vidím že ja z tejto choroby nevyndem nuž ty vravím: Ak sa budeš ženiť, vezmi si ľen takú ako som ja sama bola. S tým žena zomrela. Žiü kral' par čias bez ženy a potom hľadau kdeby takú istú dostau aľe nemohou ništ nájsť. Naraz prišiou do cérinej izby, prizreu sa na ňu ona tam šila, nuž sa mu just taká ukiazala ako bola jeho nebohã žena. Nuž jej on povedau: Céra moja, ty misíš buť moja žena. Ona sa veľmi ľakla, že ako by to mohlo buť, že by bola céra ocovi za ženu. Kráľ povedau, preca misíš buť moja žena, keď si takã

²⁶⁹ J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 3. zv., s. 166.

²⁷⁰ J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 3. zv., s. 245-246.

ako kráľovná bola. Céra, keď inak nemohla urobiť, prisľúbila, že bude ocovi ženou ak jej dá mesiačkové šaty zhotoviť, čo sa do vajcovej škrupiny skrývajú. Kráľ jej to dau vyhľadavať a prišieť k nej s nima. Tu máš céra moja té šaty a pôjdeme na sobáš. Céra ešte odporuvala a povedala: Ešte chcem hviezdíčkové šaty čo sa ťžež do vajcovej škrupiny skrývajú. Kráľ dau aj tje zhotuvať. A zasä ich doniesou cére. A povedau jej: No ťeraz už pôjdeme na sobáš. Ale ona ešte vždy odporuvala, že ešte nie. Že kým jej nevystanoví ešte slniečkové šaty, čo sa tiež do vajcovej škrupiny skrývajú. Aj té dau zhotuvať. Keď ich jej doniesou, povedau: No ťeraz už misíme íť na sobáš čo ako. Ale ona ešte odporuvala, že nie že nepôjde zaňho, kým jej nevystanoví myšacú bundičku a takú hmlu, že keď si tú bundičku odeje a zavolá: Pred mnou vidno, za mnou tma, aby ju nikto nevideu, že ide z ocom na sobáš. Potom už pôjdem na sobáš! To už malo byť na druhý deň. On jej dau zhotuvať, čo kcela, že už pôjde na ten sobáš. Hľa ona si to v noci všetko podrala a pustila sa do sveta. Naraz v noci prišla do jednej hory, bála sa zverou, aby hu neroztrhali. Vyšla na jeden strom a tam nocuvala. Zarana prišiou jeden mladý princ na poľuvačku do tej hory. Nuž hu psy zbadaly na tom strome a veľmi do hory štekaly. Princ sa čudovať, čo to môže tam byť, išiou ta a pozerau na ten strom. Nuž videu hu v tej myšacej bundičke a kcel streliť do nej. Ale ona zavolala: Nestrieľaj, nestrieľaj, veď som ja nie zlô, ale dobrô. A princ jej povedau: Keď si dobrô, zíd' dolu a ona zišla. A prosila ho, aby hu ľen nahau, alebo aby hu zau do jeho dvora aspon pece kúriť. Nuž hu aj pojať. Keď hu pojau do svojho dvora, a keď už tam mala tú službu nuž sa mať vydržiavať jeden pekný bál pre mladých princoň. Nuž sa ona večer pýtala od kuchára že ho prosí aby hu pusťiu čo ľen kľúčovou dierkou ta pozreť. Ale on hu nekceť pustiť, že načo je takú potvoru tam? Ale keď ho prosila veľmi, nuž hu ľen pustiť. A keď sa ten princ zberau na ten bál tak si pýtau aby mu daniesli hrebeň. A tak bundička zala chytro hrebeň a doniesla mu a on keď hu vid'eu, chyťiu hrebeň a zahodiu za ňou, že či ešte taká potvora mu bude donášať hrebeň. Keď už potom išla na ten bál, nuž si obliekla pod tú myšacú bundičku té mesiačkové šaty, čo tu nik nevideu. A keď prišla ta na ten bál, bundičku si zhodila. A keď prišla medzi mladých ľudí nuž bola najkrajšia. Nuž sa mladý princ mať hned ľen okolo nej a spytuvau sa jej, že odkel' je ona. A ona mu povedala, že z Hrebenice byce zámku. On sa veľmi čudovať že de by to mohlo byť, že on to nikdy nepočuť o takom zámku. Ale ona

mu viac ništ nepovedala. Keď sa už bál končiť, ona si hodila bundičku a zavolala: pred mnou vidno, za mnou tma a naraz bola doma. Toho princa to mrzelo, a kcel hu dostať. Daŭ nazvolávať šel'ijakých racoŭ, že de by bou Hrebenice byce zámok. Ale to nik nevedeu. Potom dau vydržiavať druhý bál, že či ona príde naň. A keď bou ten bál nuž si pred bálom pýtau vody na misu umyť sa: A Bundička chytro zala vody a doniesla mu. Ale ona keď hu videu zasä chytiť misu a zahodiu za ňou, že či on od takej potvory potrebuje obsluhu. Potom sa ona zasä od toho kuchára pýtala aby hu pustiu na ten bál hod' ešte kľúčovou dierkou ta pozreť. A kuchár hu pustiť. Obliekla si tje hviezdičkové šaty a zavesila bundičku a zavolala pred mnou vidno za mnoŭ tma, a hned' bola tam na tom bále. Keď ta prišla dala si bundičku dolu a bola medzi šetkými zas najkrajšia. A keď hu zazreu ten mladý princ hned' sa maŭ zasä l'en okolo nej. A spytuvau sa jej, že odkel' je ona. Ona mu povedala, že z Misicebyce zámku. A ona sa jej opýtau, že čo bola na tom prŭšom bále, či jej to je sestra a či kamarátka, že či hu zná? Ona povedala, že hu zná, že jej je to najl'epšia kamarátka z Hrebenibyce zámku. On potom nekceŭ od nej ani popustiť a kceŭ vedeť, de ona pôjde. Ale ona sa preca ušmykla, hodila si tú bundičku a zavolala: pred mnou vidno, za mnoŭ tma a hned' bola doma. A on ani nevedeu, de sa ona podela. Zasa keď prišiou domou, dau povolať tých racou, že deby bou Myšicebyce zámok ale ani o tom nik nevedeŭ. Keď nemohoŭ sa dozvedeť, ešte dau tretí bál vydržiavať, že či príde naň. Pred bálom si pýtau čižmy a Bundička ich vzala a mu ich doniesla. Ale on ich zaňou hodi, že ako sa mu ona opovážila doniesť čižmy. Keď bou bál zas sa od toho kuchára pýtala aby hu pustiu čo len cez kľúčovú dierku sa poďívať a kuchár hu pustiť. Obliekla si t'erať tje slniečkové šaty a odela si tú bundičku a zavolala: Predmnou vidno, za mnou tma, a hned' bola tam na bále. Bundičku si tam zhodila a keď prišla medzi mladých len sa tak osvietila. Bola najkrajšia a mladý princ zasä l'en okolo nej a spytuvau sa jej, že odkel' je ona a či té prŭšie dve pozná. Jednu z Hrebenicebyce zámku a druhú Misicebyce zámku. Ona povedala, že zná obidve (+obe), lebo to sa moje najlepšie kamarátky a ja som Čižmicebyce zámku. On zosňaŭ zo svojho prsta prsteň a dau ho na jej prst a opytovaŭ sa jej aby mu l'en povedala praŭdu, že odkel' je ona. A ona vŭždy l'en vravela, že je ona z Čižmice byce zámku. Keď sa skončiť bál, nuž ona sa zasa l'en od neho odtrhla, zahodila si tú bundičku a zavolala: Predmnou vidno, za mnou tma! A naraz bola

doma. Princ potom veľmi rozmýšľať, že ako by sa on mohol dozvedieť, de je ten Čižmicebice zámok, ale o ňom ani slýchu. Raz mu potom navarili demikátu (do z varenej vody sa dá bryndza a chleba) kuchár ho nahotuvau na misu a tá bundička ho uchytila a donesla do tej princovej izby, ale princ nebou tam a hodila ten prsteň do toho demikátu. Keď princ išiou jest', našieu svoj prsteň tam, hned' bežau gu kuchárovi, že kto ten obed doniesoť. Ale kuchár báu sa zprvu povedať, že Bundička, ale keď miseu, preca len povedať. Nuž povedau princ, aby hu dovliekli do jeho izby, že ako sa ona opovžila jemu obed doniesť. Chytiu hu a rozdrapiu jej tú bundičku na poly, nuž ta v tých slniečkových šatoch hned' sa veľmi osvietila a princ sa ľakoť. Potom sa jej vypytovau, či to na tých troch báloch ona bola a ona sa priznala. Potom sa jej vypýtať, že prečo v tej bundičke chodí a prečo slúži a ona mu šetko vyrozprávala ako sa čo stalo s ňou. Potom sa zosobášili s tým mladým princom a šli našťíviť aj jej otca. A žijú ak nepomreľi.

Rozprávala Anna Benčok, rodom a obyvateľka z Tesár.
Zápis 27. septembra 1900 v hostinci Jána Kučeru.²⁷¹

Bola jedna kráľovná a bola samodruhá a sedela pri obloku. Pršať sneh. Ona si pomyslela: Ah Bože, Bože, kobe ja len takvo diuča mala, žebo bolo tak bielo ako ten sneh. A upichla si prst a tiekla jej krú. A tak poviedala: Ach Bože, Bože kobe ja takô diuča mala, žebe bolo tak bielo ako ten sneh a že be bolo tak červenvo ako tá krú. A vlase žebe malo takje ako obenovô drevo. Len sa jej aj tak stálo. Narodilo sa diouča a bolo veľmi krásno. Tak jej dali meno snehbelavá. Ale jej tá mati zomrela. Potom si ten kráľ zať druhú ženu a tá druhá žena kráľova bola pekná a na diouča sa hnevala, že bolo ešte krajšvo ako ona. A mali takvo zrkadlo doma, čo vedelo vraveti. Ona si zastála predo zrkadlo a spýtala sa ho: Povedz mi te zrkadieľko chto je krásna v krajne tejto! Zrkadlo jej odpovedalo: Krásna si kráľovná, krásna a líbežná. Nepochybujem ťa. Ale snehbelavá je ešte

²⁷¹ J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 3. zv., s. 301-302.

krajšia, kvet kráse, ktorá ťa prevýši. Kráľovná sa nahnevala a dala to diouča zmárniti jedným chlapu, čo bou pri dvore. A ten chlap ho viedou ta deľako do hore. Šanovau ho, že bolo peknvo, a ho nezmárníu. Dioučatko nahau v hore a išou domou. Dioučatko išlo ani nevedelo de ide. Bolo veľmi uplakanô, utrápenô. Prišla g jednej jaskyni a tam bou jeden domčok. Tak zišlo tam do neho. Ale bolo ustáto, tak si ľahlo do posteľe a tam bolo dvanásť posteľou aj dvanác tanierou aj dvanác pohárou. Aj dvanác párou vidličkou. A tam bývalo dvanác baniarov a tý chodievali do roboti vo dne. Prišli večer domou a poznali, že voľachto tam bou. Zazreli, že v posteli krásno diouča leží to diouča zduřilo. Zhovárali sa žebe ho nezbudili. Potom sa prebudilo a oni veľmi pekne okolo neho chodili a poviedali jej tak: Nič sa neboj a zostaň za gazdinu. Bude ti veľmi dobre, budeš mať šeckyho dost. Čo mala robiť, bolo jej až hodzako. Tak sa ím sľúbila. Dioučatko zamálo spokojne žilo s nimi.

Jej macocha, tá kráľovná, išla si zas státi pred to zrkadlo a spýta sa ho, že sa nazdala, že je ona najkrajšia, že snehbelavá už zomrela. A opýtala sa toho zrkadla: Povedz mi te zrkadiečko, gdo je krásna v krajne tejto. Zrkadlo jej odpovedalo: Krásna si kráľovná. Nepochybujem ťa. Krásna si líbežná, ale medzi horármi býva spolu s baniary snehbelavá, kvet kráse kerá ťa už prevýši. Kralovná sa ukrutne nahnevala. Zala si sebou edon hreben a dala otravu do neho a tašla hu hľadati. Tak hu najšla. Volala na oblok: Kúp si tento hreben. Ona povedala, že si nekúpi. Ale veľmi nanášala a pokázovala ho jej: Kúp si ho, aký je pekný. Bár ľem raz začiahni do svojich krásnych vlasou. Tak sa jej zapáčiu a si ho zala. Začiahla do vlasou raz. Spadla na zem a zomrela. Macocha už tajšla z radosti domou. Prišli domou večer baniari. Našli hu na zemi spadnutú. Preberali hu aj vodou oblievali, že čo sa jej stálo? Ona poviedala, že macocha prišla a dala jej jedon hreben, že ho nestela ani ziat, aľe hu veľmi prosila, aby si ho zala. Tak si začiahla do vlasou raz a spadla na zem a že zomrela. Poviedali, žebe viac nepripustila nikoho k sebe. Macocha raz zasa išla opýtať sa zrkadla: Povedz mi te zrkadiečko, chto je krásna v krajne tejto! Zasa je poviedalo: Krásna si te kráľovná, nepochybujem ťa, ale medzi horármi býva spolu s baniary snehbelavá, kvet kráse kerá ťa už prevýši. Zasa sa ukrutne nahnevala a obliekla si aj druhje šate, žebe hu nepoznala. A zala si jedno jablko sebou a dala otravu doňho. Zasa prišla k nej ale už bola zavrená. Búchala, klopala pod oblokom a tá sa jej neozvala. Tu šla g obloku a ukázovala jej to jablko. Kúp si toto jablko. A ona povedala, že

si ona nekúpi, že jej gazdovia zakázali, žebe nikoho k domu nepripustila. Prekrojila ho na pole a povedala jej: Vezmi si bár len túto polovičku, bár len ho okoštuj. Potom otvorila oblok a zala si ho. Ako jedla, tak jej tam zbehlo a sa zadržla a zasa*

Rozprávala Teréza Sakaráška, rodáčka v Krasnohorce,
má okolo 80 rokov a býva v Tvrdošíne 57 rokov.
Zápis v hostinci Ecksteina.²⁷²

Mala jedna matka chudobná tri céry, nemohli sa nikde zmestiť, boly chudobnje veľmi. Potom kde sa vzal tam sa vzal jeden zbojník, ukážau sa za pána a prišiel namlúvať najstaršú za malženku. Prišiel k rodičom, pýtal sa o ňu. Prosím vás dajte mi tú vašu céru. Keď sme my chodobný a ony sú veľký pán. Nuž hoc som veľký pán, ja nepýtam od vás nič, len céru jakú vidím, takú mne dajte. A já vám budem na pomoci vo vašej starobe. Rodičá sa zradovali že tak dieťa dobre odajú. Vzal si hu do koča, šiel do svojho kraja do hôr. Priviedol hu do svojho kaštieľa. Tam mal dvanásť kamarátov. Mladá žena sa ich veľmi zľakla, povedala potom: čo budem robiť pri toľkých chlapoch. Nehľadela na to, že sú chlapi, ale že sú zbojníci. Videla prvý večer, keď priviedli jednu ženu, a vzali hu do pinvice, že jej tam živôt otrávil. Malžen jej povedal, že ona bude pre trinástich chlapvov jedlo hotoviť a že keď ho vyhotoví, že môže po šetkých dvanástich izbách prechodiť, iba do trinástej nesmie vchodiť. A dal jej jedno jablčko, aby si ho skovala, že po ňom pozná, či mu je verná. Ona si ho skovala do pazuchy. Keď chlapi domvov poprichodili večer, podala večeru a po večeri išla sa prechádzať a zo zvedavosti vošla aj do trinástej izby, kde jej zakázau malžen. Keď vošla do tej trinástej chyže, tam bola jama krvi studenej a jej tam vypadlo to jablčko. Ona si ho vyňala z krvi, ale jablčko zblľadlo.

* Pokračovanie rozprávky sa v rukopisnom súbore textov nezachovalo. Vzhľadom na to, že J. Polívka prerozpráva celý text až do konca, predpokladáme, že rukopis bol v čase Polívkovho výskumu ešte k dispozícii.

²⁷² J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 3. zv., s. 389-390.

Na druhý deň za rána pýtau sa jej malžen, aby mu ukázala jablčko, či mu je verná. Ona mu ukázala, len si hu pojal za ruku: Ty si mi neverná! I pustil hu do tej jamy, de bola krv po samô hrdlo, čo jej len hlava zostala vonká. Teraz nevedel čo má robiť, šiel ponamlúvať druhú, srednú sestru. I preobláčil sa do druhých šát, aby ho nepoznali, a šiel ku rodičom pýtať céru srednú: Či mi dáte tú vašu céru za malženku. Oni povedali: Už sme jednu vydali a nevieme de? No ale ja vám budem písať vždy a dám vám, čo vám len treba bude a já s ňovov nevezmem nič, ale hu pôjmem takú jako hu vidím. Rodičá privolili, že nech sa vydá i tá sredná, keď v dome psota. I pojať si hu do koča, šiel preč od rodičovov d'el'ako. Keď prišiel do domu do svojho kaštieľa a ukázal jej šetky veci čô mal, dal jej jedno jablčko. Tu si teraz choď po všetkých chyžách, ale do trinástej nikdy nechod'. Ale ona bola všetečná kcela ona vedieť, čvo v tej chyži má. Otvorila chyžu, vypadlo jej jablčko z pazuchy do tej jamy krvavej a uzrela tam aj svoju sestru; od ľaku dobre neomdlela. Sestričko moja, čo tu robíš? A veď i ty tu budeš, keď ti to jablčko tu padlo... Budeme tu obe. Na večer prišiel do domu pýtal večeru, ale sa jej hnedky pýtal: Ukáž mi jablčko, či si mi verná. Ukázala mu jablčko nečakať už s tvov ani noci, zaraz hu pojal za ruku a vhodil do tej krvi. Tam už potom byly obe vo veľkom smútku. Zbojník nevedeu čo má teraz počáť, lebo nemáu kuchárky, nemáu ím chto hotoviť. Šiel namlúvať najmlačú céru. To bola Katinka. Prišiel ku rodičom a pýtal si hu za malženku. Oni odpovedali, že už dve vydali a že nečujú nič od nich, ako sa ím vedie. „ale já budem vždy písať a pošlem vám čo vám len treba, len mi hu dajte. Nepotrebujem nič s ňovov len takú hu vezmem, akú hu vidím, bo já mám pre ňu dost'. Takje krásně šaty bude mať, čô nemala nikdy a ich jej hned' dal. Rodičá ho nepoznali lebo bol zasi preobláčený, a dali mu aj tú treťú céru.

Priviezol si hu do svojho kaštieľa: Na Katinka, toto jablčko, čo mi budež verná. Teraz choď a špacíruj po šetkých chyžách, chyba do tej trinástej nikdy nechod'. Ona si jablčko hned' vzala a do kufrika zamkla a špacírovala po chyžách, ale prišla na to, čô otvorila i trinástu. Keď otvorila trinástu, videla tam samjé hlavy svojich sestier, ktorej v krvi byly po samô hrdlo. Jaj! Skričala náramne sestričky moje, čô tu robite, kto vás tu vložil. Sestry jej odpovedaly: Ten čô nás ponamlúvâl. To iste i teba ten namlovil. A prečvo vás tu vložil. Keď nám jablčko do tej krvi padlo. Prečvo ste si ho neskovali. Já mám jablčko v kufre. No, a my sme sa veru pre jablčko sem dostali, že sme nevernje byly. Teraz už budem vám já

na pomoci dajako, povedala najmlačá. Prišiel zbojník ku večeri a pýtal sa Katinky: Katuška, ukáž mi jablčko, či si mi verná! Katinka bežala po jablčko, ukázala mu ho, von sa bardzo zradoval, že vernú malženku má. No teraz ty už budeš tu si žiť jako kráľovná, máš peňazí, zlata, sriebra dost. Ale to málo vystálo, ona mu vravela: že by i na rodičov pamätal. Von jej odpovedal: Máš čo kseš, posielaj im: já som nie doma já idem na cestu deľakú a ty pošli rodičom koľo kseš. Ona hned' kisňu strojila a vo kisne jednu sestru najstaršú torú z krvi vyňala, vložila, a slúhovi rozkázala, aby to zaviezol jej otcovi, aby chodobnych rodičov potešila, ale aby nevyberali z kisne v izbe, chyba v komore a to preto tak naložila, aby slúha nevedel čo v kisni priviezol. A aby sa ích pýtau, či ešte vác žádajú. Oni povedali že by radi boli, keby im ešte dva razy doviezol. Von šiel ku svojej panej i oddal odpoveď, že ešte pýtajú, že im to málo. Katinka čo mala počat'? Vzala i druhú sestru z krvi i vložila do kisne a vypravila sluhu a čo mohla nakládla ešte ku sestre do kisne. I zaviezol slúha kisňu jak i prvú tak i druhú, ale rodičá ešte treťú kisňu žádali. I prišiel domvov, i povedal svojej panej, že ešte raz žádajú dačo poslat'. Ale rodičá nemysleli na zlato, srebro ale len na treťú céru, aby i tú domvov dostali, lebo tje dve doma vyrozpráväli celý ich živôt a rodičá vedeli, že jej ich najmlačá céra v stálom nebezpečnstve. Katinka si už rozmýšľala, jako to može spraviť, aby i sebä vyslobodila. Celý týždeň si rozmýšľala, jako by to mōhlo byť. Tak jej Panboh dal takō vnuknutia, aby si bábu spravila ako je ona a voskom tvár oblepila, aby sa zbojník nazdal, že je to ona. Tedy spravila tú bábu, z voskom jej tvár natrela a posadila hu hore na pec za kachlíky a tje šaty bábe obľekla čo najkrajšie mala. Potom slúhu zavolala a mu povedala. Já som chorá a tykú mám myseľ že zajtra neprevravím ani slova. Já dneska narychtujem tú treťú kisňu pre mojich rodičou, a ty hu zajtra vezni a bez toho, aby si sa ma dačo pýtal, zavezieš k mojím rodičom. Na druhý deň ona bábu posadila za kachle na stoličku a sama sa zavrela do kisne. Sluha prišieu, videu paňú sedieť za kachľami, nepýtal sa jej nič len vzal kisňu a odviezol k rodičom. Vtedy už rodičá povedali: Už máme šetk jeho dost, už nám vác nenos! Zbojník prišieu na večer domvov i zo dvanástimá zbojníkami a večery nemali. Katinka, spýtal sa zbojník bábký za kachľami, čo si taká bledá, neveselá a de nám je večera. Bábka nič neodpovedala. Vyšiel ku nej na pec a započau hu oblapovať. Vtom sa mu bábka rosypala. Vôn sa zľákol, a nazdal sa že zomrela. Kričí na kamarátov: Pote ratovať, Katinka mi mrtvá, kým tý bežal'i, von od žál'u

vzal flintu a zastrelil sa. Tu sa stau potom v blízkom meste krik, že sa kat medzi zbojníkami zastrelil. A boli pri nich štyrý takí, čo by boli radi vyst' od toho kata, nuž tý hned' oznámili i pribehli, čo sa stalo v hore tam a tam v tom kaštieli. I Katinka zvedela a sa zabrala do kaštiela. Peňazí tam pobrali i do mesta i Katince. Tých štyroch dobrých pustili a vôsmich polapali a do hereštu dali. I tam sa tak trápä neviem dokoľ. A Katinka potom šťastlivá bola, rodičov do smrti dochovala; sestričky opatrla.

Rozprával Matej Kello, obyvateľ Liptovského Trnovca.
Zápis 24. septembra 1892.²⁷³

Psota

Boli pár manželov veľmi bohatí gazdovia. Mali statku, poľa všetkeho dost' a žili spokojne pri svojej добрôte. Raz vo hviezdny večer boli pri stole večerali a volačo zrazu za pecou zakašlalo. Obozrú sa a vidia tam jedného starieho človeka, už šedievieho, ktorý sa spýta: Deti moje, ja som od Boha poslaný spýtať sa vás, či si žiadate, aby vám bolo dobre za mladý alebo na starie dni. Dám vám tri dni termín na rozmyslenia. Po troch dňach sa vás zase prídem spýtať. Za tieto tri dni si týto manželia medzi sebou rozmýšľali ako Boh s nima chce naložiť a tak si rozmyslela i ona i on, že starčekovi dajú odpoveď, keď sa príde spýtať, aby im bolo lepšie na starie dni ako za mladý, bo že si za mladý beztak budú môcť zarobiť a tak tedy aby bolo dobre na starie dni. Príšu termín. Po troch dňach starčeka zase videli za tou pecou. On sa ich spýtal: Deti moje, ako ste si rozmysleli. Či za mladý či na starosť aby vám bolo dobre? Týto mu odpovedali: Starý otec, tak sme si rozmysleli, že kým sme mladý, skorej si zarobíme a na starie dni nech nám bude lepšie. Dal odpoveď starček: Dobre ste si rozmysleli, a zmiznul. O krátky čas, akýkoľvek statok mali, vyzdychal, na poli úrody zničily prívally, kamence, dom zhorel, a tak onedlho boli prinútení všetko predať, čo ešte ostalo a kým peniaze trvaly, sa dost' biedne živily. Keď sa peniaze minuly,

²⁷³ J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 4. zv., s. 33-34.

prinútení boli v čase letňom do hory na kvorky chodiť a tých predajom sa živili. Keď už tak dlho na tie kvorky chodili, táto chudobná žeňička ako pre seba tak i pre svojho muža upekla jeden posúšik, ktorý si v doline na jeden krč položili a šli potom zase kvorky zbierať. Kvorkou nazbierali a zniesli dolu z úboče. Išiou tadel za hradskou jeden gróf na koči, na koči, na štyroch koňach a zastal pri nich. A spýtal sa ich: Čo tu robíte? Títo mu vyrozpraviali všetko zo svojho života, ako im bolo dobre, akým majetkom vládli a naostatok z božieho dopuštenia ako o všetko prišli. Gróf povedal nato: Predaj mu tú svoju ženu a budeš sa mať z čoho živiť. Ale muž odpovedal: Ja svoju ženu nepredám, lebo spolu chceme žiť naveky. Načo žena zamiešala sa a povedala: Predaj ma len, aspoň sa budeš mať z čoho živiť a mne tiež azda bude dobre pri tom pánovi. A tak pán dal mu za ženu sto dukátov a ženu vzal sebou. Chudobný človek uviazal svojich sto dukátov do hrnečnice, a položil ich na ten krč ku posúšku a ku kvorkom. Ale mal ešte v úbočí nazbierané kvorky, išiou tedy i pre tye. Ale za ten čas čo sa stalo: Skapal i posúšek i peniaze a on zostal na holom. Tu poviem, že gróf doviezou jeho ženu domou a urobiu hu grófkou.

Chudobný muž, keď už peňazí nemau a na kvorky už bou slabý chodiť, prinútený bou pustiť sa po žobraní.

Gróf dlho nežiu a grófka ostala sama. Spomenula si hneď na svojho muža, či ešte žije? Vedela, že ak žije, zaiste už po žobranú chodí. Aby ho dákym spôsobom vyhladala, dala vyhlásiť po celej krajine, že ona každú nedeľu vo svojom meste pred kostolom rozdávať bude almužnu a obedy pre žobrákov a tu hneď z celej krajiny počali sa ta hrnúť ta žobráci. Hneď v druhú alebo tretiu nedeľu dostanoviu sa ta aj jej muž a ako po pruí raz, stau si na kraj. Grófka ho hneď poznala a preto kde druhým po jednom groši, jemu udelila dva groše a dostau dva obedy. Ostatní žobráci hneď sa oddali do neho, že tak a tak, ten bou tu len pruí raz a dostau duplovanú almužnu aj dva obedy. V nasledujúcu nedeľu zase sa tak stalo. Jej muž dostal dva groše a dva obedy a ostatní žobráci zase – zle nedobre na neho. Ale grófka netrpela vadu žobrákou, ale poslala šetkých preč, iba toho svojho muža k sebe do kaštiel'a zavolať dala. On sa už aj prelakou, že čo to s ním bude, či azda dačo zlieho urobiu a či čo. Ale len šieu a pustili ho pred grófkou. Jako prišiel dnu klaknul na kolená a prosiu za odpuštenia ak sa v dačom previniu. Ale grófka sa ho pýta: Prečo ty po žobraní chodíš. On dal odpoveď: Pani veľkomožná, ja som dakedy dobrý

gazda bou, mau som ženu, pokojne sme žili a mal'i sme všetkíeho dost', statku i poľa, ale nás Pánboh skárou a o šetko sme prišli. I svoju ženu som predau za sto dukátou, ale ani tých požehnaní nebolo, zmizly mi a ja som vyšieu na žobrotu. A až k nim dostau som sa po žobrote. A či by si ty tú svoju ženu poznau? pýtala sa grófká. Poznau by ju keby ju videu, odpovedau. Ona nato odišla do druhej izby a preobliekla sa tam do tých istých hábou, ktoré bola mala na sebe, keď hu muž bou predau, lebo si ich bola odložila. A vyšla tak k nemu: „Nuž či som nie ja tvoja žena? spýtala sa. On sa hned' zaradovau, lebo hu poznau a rozplakau sa od radosti: Obidvaja sa potom preoblekli do grófskych hábou a svoj starý vek, ako im bou ten žobrák predpovedau, až do smrti v hojnosti a доброте dožili.

Rozprávala Anna Kuklica, 17-ročná, narodená v Pohorelej a slúži už dva roky v Revúcej, spolu päť rokov slúži inde. Zápis 25. októbra 1900 u pána právnika Júliusa Bottu.²⁷⁴

Был один члоп члудобны а же мал вел'а д'ет'и, та ішел до роботы а нїмал сі чо взут' jest'. Та мала jeho жьна једнеј skurke chl'eba. Та му ју дала до ced'ılka а јако прїшел до hory, так сі ју položil на пњака а он ішел рубат' древо. Јако се му chcalo jest', та прїшел до koľıby, же сі ст'eblo zajji с tego chl'eba. Ал'е chl'eba už там небыло, та се їен napıl vody а ішел назад рубат'. Potым прїшел једн члоп ку нїму: О газд'їчко чьбы ст'е ме неvзул'ї sluzıt'. Vera нї. Бо ані сам нїмou чо zest'. А ved' зато нїч, choč ај нїmate, ved' мы сі vyrobımy. Potым ішел тєн члоп рубат'. А вы сі газд'їчко іт'е куšček pospat'. Та сі gazda ішел ľahnut' до koľıby а потун јако spal прїде sluga ку нїму: Gazdo stañt'е hore, užech šıtkę horę vyrubal. Та вы tєraz іт'е ку panovı а povıdz'te му, же by сі набрал чїм најvıac пїназі, бо же му už šetka hora vyrubana. Та pan се нїмug ані преčudovat' на т'ем же так chıtro vyrubal. Так сі pan набрал пеñáзі а сіаднул сі на куña а бежел а стары члоп за нїм. Ал'е му тєн sluga так poved'al же by се несповажел за panem іst' же by ten furt бежал napred неgo. Так стары чь vıladal чь

²⁷⁴ J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 4. zv., s. 119 - 120.

ñevladal bežeť napred ñego bežeť musel. A tèn sluga to byl čert. A jako pan bežal na koňovi tak čert prišiel ku ñimu a vyt'ahnul mu groše s kešeňi a skrl si ku sebe. Pribehñe pan na koňovi do rubarni a gazda napred ñego chytřejši prišiel a sadnul si na pniaka. Pre pana Boha čb to s'e už šetko vyrubali. Vera už aby s'e ved'eli. Aľe dlúho ñerozmyšľajťe, ľen davajťe groše. Id'e pan do kěšeňi, tu ñima groši. No ale pañe davajte čim skorej bo my lačny. Ta pan poved'al že on ñima groše. Ta mu poved'al stary, že keby on byl za ñim išel tak že by byl nañ gvaril, že mu ich un vzul. Aľe že bežal furt napred ñego, ta že ñenože nañ poved'eť. Tak pan sě ľen vrut'il nazad a priñes grošę druhe a vyplat'il ich. A prišľi dumu ku žñne a gvari si žñne že un ma aj slugę. A žña mu poved'ala. A nočož t'i je? Ved' añi sam ñimaš čo zest'. Chybaj deťi maľičke a Josko t'i id'e umreť. A ty slugę zgáñaš. O, ved' ñebuj sě ved' my už momy veľa grošy a potum mu poved'al tèn slúga gazdóvi, že on by išel na drevo do hory a pojal si dve kozy s košara od bácy, koter ovce pás. A potom jako si ich odvid het, ta ich spravil na kuñe a tak išel na to drevo s tymi kuñmi a stretnul go jedñn pan, že či by mu jich ñepredal. A prečoš bych vñm ñepredal ved' su p'ekn'e kuñičky. Tak si ich pan kupil tote kuñe a ponahľal sě dumu ku pañej a odvid si ich s prepitováñem do stajñi a priviazal si ich ku jasľom a beži ku pañej, žeby išla, že čo un kupil za kune a prid'e pañi s pañem do stajñi a hľádžu na kuñe aľe vera tu chybaj dve kozy pri jasľoch obirály slomę a klos'a. Ta pañi sě s panom vaďila aľe čuš mal pan robiť, keď añi pas ñimal od kuñi. Tak mus'al pristat' na tym. A tèn sluga išel na drevo sam do hory a nalomal si čo najviačše buky a vľik na chrbt'e domu tak že keď prišiel dumu, ta byl peľny dvur drieba a potom on povie gazdóvi, že on by išel na mlot'bę dačo zarobiť, d'eťom chl'eba, ta pride ku jednému panóvi aj z gazdñm šľi. A tak sě zjednal, že on to šetko vymľuťi z gazdñm. Zato čo un sam na chrbt'e odnese. Pan sě ñemog añi pred'ivať natym a vďačne prisľúbil. Tak potum začali mľutiť a on sluga išel do mesta, a nakupil plotna a našyl vréca a prišiel gu gazdóvi jeho a poved'al mu: Gazdo vy si kuščyk ľahñite ja bñďem sam mľutiť. Tak si sluga vzul švabľik a podpalil šitko zbože... A potom jak to povjalo tak se šetko d'elilo na hrby, na jednę stranę zbože, na drúhę pľevy. Na tret'ę slóma. A gazdę zebudil hore: Stañťe gazdo, trimajťe vréca a bert'e zbože do ñich. A jako už šetko pozbiráľi tak slúga zabral na chrbet šetko a gazdóvi poved'al, žeby išel ku panóvi a žeby mu povéd'al, žeby si išel odebrať slomę aj pľevy. Pan vyskočil z chyžy a čoš to sě mi stálo a béži

do humna, tu nemá nič. Chybaj slóma a plévy. A žyta aj pšenicy ani len jedno zrno. Uťieka za chlopami a slúga poved'al svojmu gazdovi, žeby tak bežal jako len vládze a gazda bežal jako i prez dúšy dúmu. Pan vola za slúg'em a čoš tos mi správil? Ved' zys ty mi šetko zebrał, tak mal pan dva veľike s prepitováňim psy a pust'il ich zá nim že go ozdaj roztrháju. A slúga vola ku panovi a čoš vy t'eráz chcet'e. Ved' ja si zjednal ke'lo sam odňesim. Pribéhly ku nemu psy a začnu duň skakať a on pochyťal psy a vymetal na chrbet na vréca (psy). Ej, b'ďet'e že vy mi dvur obrechovať. Potum gazda ešče mal dva bujáki a pust'il ich zá nim, a'le véra bujáki slugovi nič nespravi'li. Slúga si zavóla: Ej tľusty, tľusty b'ďeš nom ty do kapusty a pan čo mal robiť od jedu, na slugovi vrut'il se do chyžy a prid'e slúga dumu povysypuje zbóže po pojďe po dvore, po šope, po komore a potum ešče si bujáki porezáli a poso'ili do g'ierca, že im to b'ďu prez zimež jest'. A potum slugovi už vychadzal rok a mal isť už dumu, tak povi gazdovi že jimu už treba isť het. A gazda se mu opýtal že co zato chce, čo služil pri nim. A on mu poved'al, že nič, že on to služil pri nim za t' skurkę chl'eba, čo mu skapala s pňaka a že ju on zjad. Ta že keď prišiel ku svojim kamaratom ta že go vydurili vun z pekla, že musi isť do roka služiti' za to. Potom išel čert het od gázdy.

Rozprával Ondrej Úradníček, rodák aj obyvateľ v Párnici na Orave. Zápis 29. júna 1900 u evanjelického učiteľa.²⁷⁵

Jeden otec mau s průšou ženou synka. Petrom ho vola'li a tá průšja žena mu zomrela. Potom si vzäü druhú. A táto bola taka zlá, čo ten muž miseu do roka zomrieť pri nej. Tak ona zostala potom len sama s tým chlapcom Petrom. Ona nechcela po ocovi nič dať tomu synovi, čo majätku zostalo, ona si to kcela šetko pri sebe zadržat'. A tento chlapec, keď raz nemal macochy doma vzäü po svojej materi prsteň zlaty a uťjekou k totke. Potom ho dala tá macocha zavolať do zámku k súdu a tam obžalovala ho, že jej ukrádo u prsteň. On si to a'le svojiu, že ton bou po jeho materi, a'le mu to páni uve-

²⁷⁵ J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 4. zv., s. 123-124.

rit' nekceľi, ľen ho zapreľi do hareštu. Von sã preto nedau nakázat', ľen sã vždy odporovau pánom, že to bou jeho prsteň. Potom ho daũ sudcã odviest' g vojsku, dau ho za vojãka. Tomu sã ani tam nepačilo, ľbo aj tam zľe s ním nakladaľi. Tak jedneho času odtel' utiekol a umieniu si, že pójde svetom, tak utekau akobi za nim cugrfirã bežãu. V tú noc dobehnuũ gu svojej totke odkãľ bou. Tak si pýtau od nej abi mu dala inšie háby preoblject', že si ide službu hľadat'. Tá mu potom dala háby a on sã preobliekou a prikázau totke, aby tje vojenskej háby dobre skovala, aby ich u nej nenašli. O on potom išieu, prišieu na jednu dedinu, de ľudã zrábãľi poľe. Tam si pýtau, žebi ho prijali do roboty, že je on vyslúžený vojãk. Aľe mu povedau ten istý gazda, že vojaeka do roboty nekce, žebi ten najradčej len peknô dieučã a jã povie gazda, žebi som bou poholkom a on by sã spraviu gazdom. Tak išieu dãľej odtãľ si službu hľadat'. Prišieu g jednemu pánovi a pytaũ si službu, že je chudobný, že nemá na čom doma robiť, aľe i tento ho odohnau preč, že je to iba akýsi darebãk, keď nemá doma na čom robiť. Že by šieu z očí v čerty. Potom si zamieniũ žeby už aj k tomu čertu išieu, keďby len vedeu de býva. Ako tak rozmýšľãu prišieu jeden pãn k nemu, povedau mu pochválen Ježiš Kristus, ale ten pãn mu ani slova neodpovedau, iba sa ho pýtau, čvo hľadá. A ten mu povedau: že službu hľedã a že nemôže služby dostať, že ho všade odprãvajú v čerty. Tak by som už aj k tomu čertu išieu, keďby som vedeu de býva. Ten Ten pãn mu potom povédau, že je on čért, žebi šieu s ním keď kce a že mu službu dá dobrũ, aj plat dobrũ ak sã bude dobre držãť. Potom ho čért vzãu ani nevedeu ako sã dostau do pekla. V pekle mu dau robotu: za sedem rokou pod tri kotle podkladat', pod jeden dvanãst' poľien každy deň pod druhũ osem a pod treti štyri a povedau mu, aby sã neopovážiu nazrieť do tých kotlou. Potom sú mu už dľhý čas videu, keď už malo sedem rokou prejsť, tak sã dovedau toho svojho pána, kedy už príde ten čas, čvo ho zo služby vypustí. A ten mu povedau: Ráno (t. j. zajtrã) už pójdeš preč, vyplatím ťã, lebo ti už sedem rokou prešlo. Tak sã dovedau ten istý Peter, že čô to môže v tých kotloch byť a ten jeho pãm mu povedau, no keď kceš ved'jet', pod' ukãžem ti. Prvý kotãľ mu odokriũ, tam videu svoju macochu. Peter povedau: Ej keďby som bou vedeu, že je to tá moja macocha, bou by som namiesto dvanãct' poľien štyriadvãcat' podložíu. Do druhieho kotla ho dovjedou pozrieť, tam bou ten jeho sudcã čô ho súdiu v tom zãmku a v treťom bou, ten cugrfirã, čô ho execírovau vo vojne. No a ťeraz pod', ťeraz ťã už vyplatím. Tak mu dau jeden puľinãr a povedau mu to máš tento meštek a koľko ti bude treba penãzí, ľen si rozkãž: Syp puľinãr! A povedã mu ten

pán, že keď sa ťä dakto dovie, že kto si ty, povec, že si čertou švagor! Potom sa vybrau z pekla preč i s tým pánom a ten pán ho dovedou tam, odkiaľ ho vzäu na jednu lúku.

Tak sa vybrau do jednej krčmy, že si ide dačô zaourautovať, ale keď vošieu do krčmy, tam sa ho veľmi zľákl'i, lebo bou za sedem rokou neumývaný ani vlasou nestrihaü ani nechtou, tak ľuďä všade povedal'i, že je to čért, ale on povedau, ved' já som nje čért, ale len jeho švagor a ťi povedali: ved' je to jedno ako čért ako jeho švagor. V tej krčme mu potom nekcel'i nič dať, iba jedneho chlapca poslal'i k nemu a poslal'i mu pohár piva. Chlapec nekceu k nemu pristúpiť, lebo sa ho ťješ báü. Potom zavolaü Peter na chlapcä: ako ťä volajú. Ten chlapec mu povedau: Mňä volajú Jurkom. Peter povedau: No pod' Juričko sem, neboj sä mä, já som ako iný človek, ten chlapec sä osmeliu a podau mu pohár piva. Peter mu povedau: Ukäž čäpočku z hlavy a chlapec si nadstaviu, tak mu nasypau z toho pul'ininára plnú dukátou. Chlapec išieü sä pochváliť g židom že čo mu ten človek daü. Tak židä boli na to veľmi lakomí. Jedneho času ho kcel'i toho chlapcä pre ťje peňäze zarezat', ale Peter sä dozvedeu, tak išieü k ním a povedau tomu židovi čo to robíš, já tvoje myšlienky všetky znám a od týchto čas misíš tohto chlapcä dať do škôl a peňäze naň vynaložiť, lebo je to sirota. Potom chodili k tomu Petrovi každý o dáku poradu komu peňäze bolo treba. On keď mau ten pul'inár, každjemu dau vedľa možnosti. Potom prišieu k nemu jeden grôf keď sä dozvedeu, že Peter má moc peňäzi. Ten gróf bou zadĺžený a Peter mu ich pojčäü, čo si šetek dlh vyplatiu, ale len v takom páde, ak mu jednu dieuku svoju dá za ženu. Ten istý grôf prišieu domoü k tým svojim dieukam a povedau, že sľúbiu jednu s nich, ktorá bude kciet' ísť za Petra. Dve boly pyšnje a tret'ä bola pokorná. Tje pyšnje sä z oca iba vysmäli a tá tret'ä povedala že ocovi misí g vóli urobiť, ale bola ťjež smutná, lebo sä bála, že misí ísť za takieho mrzkieho človeka. Peter potom šieu na tú lúku, kde sä bou s čertom zišieu, a volal na toho čerta. Ten bou v okamžení pri ňom a dovedau sä ho že čo chce. Peter mu povedau, aby ho očistiü tak aký bou pred tým kým uňho neslúžiu. Potom ten čért vzäu a doňjesou ho k jednej studničke a rozkázau sä mu umyť. Tak bou jeden ráz hodnejší ako bou predtým. Potom si nakúpiü hábou pekných, koní, koč a išieu k tomu grôfovi po tú svoju mladuchu. Tam ho z veľkou radosťou prijali a tá najmlačä bola rada, že sä oddala zaňho. Potom bolo tým jej dvom sestrám ľúto, že nešli (=?) zaňho. Potom spravil'i svad'bu a žili porádne a žijú až posäl' ak neumrel'i.

Rozprával Jozef Šramko, 25-ročný, býva Veľkej Revúcej.
Zápis 25. októbra 1900 u pána právnika Júliusa Bottu.²⁷⁶

Bulo v sedend'esät'é siedmej krajne v jednom mest'e. Buli tam zanat'í dvä brat'ä. Jedon býl chudobný a jedon býl bars bohat'í s nych. Ta tot chudobný mal velä d'et'í. A tantot bohat'í nëmal any jedno d'it'e. A tot chudobný naveky si posialal d'et'í gu němu. A tot jim nëkcel dať any kus chleba. Auše jich vypral von. Ta chudobýmu to bars lúto bulo, že van tak nëvládze z vyším. Tak si býl kúpil peknyho kone takyho randanyho a išól na nom na drevo na suchja a išól aj z jednym d'it'atom. A oni to d'aleko išli na to drevo do hvary. Prišli tan gu veliké skaľe. A tam van sä len prizerá a d'ívno mu bulo bars. Ale van len povedal tomu d'it'at'u: Pome mi len het to drevo zháňat'. Išól vyše skaly, ta sä len pozerá dlho zas a skala sä pohýná. Edon darab. A koho viďel, toho viďel, ednyho velkyho chlapa. Van sä zlänúľ, ta d'it'e poslal het a van zastál tam aj z vozom. A vydräpal sä na jednýho stroma. A sťäk sä prizeral, že šva to buďe z toho. Ta viďel, vinšli von dvanásti chlapi. Van len hľeďí, že d'e t'í idú. Velký pozor dal za nyma. Aj ony sä barz obzerali t'í dvanäct'í chlapi, že ši dakoho nëvid'ä tam. Ak odišli het ta tot chudobný zišól tó s toho stroma a išól gu t'ej skale a myslí si tam, že šva má robiť, ši má tú skalu odvaliť ši ny. Ráz sä poobzerá dobre a skalu odvalil a išól tanu. Ak prišól tam, tu velkja hromad'í viďel striabla aj zlata. Tu van len vybehnúľ zas von a išól gu vozu. Mal tam jedon mech šva tomu konovi seno vyňiasól. Ta van do toho mecha nabral z toho zlata aj striabla a vynšól von a zas zatvoril tú skalu. S t'ím položil mech na voz a kus dreva suchyho na voz na tot mech, žebi mu ho nykto nëvid'él. Tak prišól domó. Ak prišól domó, ta t'ä d'et'í šicko plakali aj jeho žena, že už od hladu nëvládali. Van jim povedá: Mojo d'et'í, nëplašťe, už máťe šva jest'. Ony sä ho spýtali, že šva budú jest', že švo jim doňiasól, že ši to drevo budú hrýzt'. A van mech odväzal a išél jim chleba kúpiť. Potom poslal najstaršia d'ioušä gu jeho bratovi bohat'ímu pýtať požičať štvrtku. Tot bahat'í brat sä spytuje, že naš jim tá štvrťka. A d'iaušä povedalo i jä něviam naš je ocovi štvrťka. Tot bohat'í brat, povedal jé, ve' vi němáťe any krompele any žito any niš meräť, ta naš vám je, pódá. Ta jó len potom dal tú štvrťku. A d'ioušä

²⁷⁶ J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 4. zv., s. 316.

jú doněslo domó a ak ju dala ocovi ta meräl to zlato a striablo a za jednu obruč na štvrtke sä kus zlata zalepilo. A tot chudobný to nēvid'el, chocaj jú bars obzeral, žebi šistá bula, žebi nykto nēvid'el že von meräl groše. Zas jú od toho d'iaušäta ist'iho poslal nazad. Diaušä zaďakovalo za štvrtku. Bohat'í obzerá tú štvrtku a videl tot kus zlata za tóu obrušó, šo obulo tam prilepeno. Veru povedá d'iaušätu: Ve' st'e vi pódá groše meräli. A ono povedalo: Mi zmo vara báci nēmaräli. Bohat'iho to nēpokojilo, išol van gu bratovi a spytuje sä ho: Brat maj skä si t'i doňiasól t'a groše, šva si meräl, a van, brat, mu povedá, že van nyjakja groše nēmeräl.

Brat bohat'í sä pohněval, že mu nekce povedat', od'išól domó, a rozpráväl doma pred ženó. Povedal jeh t'i ženo, ve' tot žobrák šva nēmal any kus chleba zest' už ti van groše meräl, de jich tot pódá zväl. Ta já len povedá tajd'i t'i gu nēmu, ženo a spýtaj sä ho d'e to búl, ve' t'i van adaj povia. Ona išla, poklonyla sä mu a pódá mu: ak sä mát'e švagre a van já odpovie tot chudobný: Taš pódá už kus lepší sä mámo, ak zmo sä mali doťeráz. Ta mu ona pódá prosím t'e švagre, povedz skä si to doňiasól t'ia groše a van já odpovia: To vám vara nēpoviam, bo st'ä by st'e any nēdoněsli, bo by vás tam dajda no zabili. A vám tu aj tak nētreba groše, mát'e dost'. Ona potom od'išla het od něho a van toto chudobný zapráhal si konýka, zväl si svi mechy a šól ku skal'e zas merkovat'. Tam vinšól zas nad tú skalu a merkoval tam. Ak merkuje, vinšli zas dvanácti von. Ony sä obzerajú, že ši dakoho nēvid'ä okolo sebä, bo jedon s nych nájväší povedal, zostant'e tu jedon na vart'e bo zmo už mali jednyho šva búl kradnúť groše nám. A tot chudobný len poslúchal. Už sä aj bál het ist' st'äd. Ale ony išli het st'äd. Ta van zas len išól tam a nabral si do t'ich troch mechó a vinšól von a skalu zatvoril. Mechy pokládol na vozík a šól het. Prišól domó, zas jeho brat ved'el bohat'í, že búl na groše. Potom ak t'i zbojnýci prišli domó otvorili skalu a hned' povedal jedon z nych. Tu búl dakto nám kradnúť. Tot bahaťí brat doma nēmal pokoja, kým sä nēdozved'el, že skä nosí chudobný brat groše. Kod' to ved'el, že gd'e ta išól sám na groše. Ak prišól tam gu skal'e, ta skalu otvoril a išól tam. A zbojnýci buli šicä doma. Ak prišól tanu ta sä ho spýtali šva tu kceš. A naráz ho ulapili a porezali na kusy. A na t'ia groše pokládli. Jeho žena šaká domó aj t'ížďeň prejšól a van nēprišól. Ta ona išla gu tomu chudobnymu a spytovala sä ho, že ak že to tam, ve'povedá aj maj muž išól tam na penezé a ešt'e nēprišól. A van já odpovedal na to: Ve't'i už vác any nēpríd'e. Ale kod' kceš já doněsem aj groše aj jeho v mechu porazanyho a mně sä nyšt nēstaně. Ta len išól tam gu tē skal'e a šakal

tam kým nĕvynšli tí dvanásti zbojnýci. Ak výnšli von, van tam šól. Ak prišól tam, ta si brata bohatího a lakomiho najšól tam. Van ho len pobral do mecha. A do druhého si nabral groše a tak vinšól von a skalu zatvoril. Prišól domó, povedal žené tu máš pódá lakomiho brata pre peněze aj smrť podstúpil. Tá žena plakala a banovala veľmi za nym a van jé povedal. Vidíš, pódá, to za to, že mi dĕťi vyplášil a nĕdal jim any kus chleba nygdí. Tot chudobný potom kúpil si dom a pritom trímál kršmu. Potom si nakúpil kráň, voló, koný a trímál slúhó. Už calkom sã tak trímál ako najväší pán. A tí zbojnýci sa dozvedĕli, že kto jim choďil na groše. Van to dopošúl, tak dal si vartu okolo sebã, aby se mu daš nĕstãlo. Ráz z tých dvanást'och jeden prišól gu nĕmu do kršmy a kãzal stval prikryť pekňĕ pre dvanást'och. Krsmára to bars páliło, bál sã strašňĕ, že ho tam pobijú. Ta z toho mesta dal dookola vartu. Šicich chlapó zavolal tam. Ak tan stãli šicã, hrmeli tam dvanáctí zbojnýci. A hned' za stval a vešĕrali. Potom si pýtali noclih, ši bi nĕmal mesto pre nych. Krsmár povedal, že tam vara nyto. Ale tí nĕkceli odstúpiť z kršmy, že ona vara len tam budú. Potom krsmár vinšól von pomedzi nych a povedal tĕ varťĕ tuvon, že tí kcú tam nocovať tá povedã, len dajťĕ pozor, že abi mã nĕzabili. Nĕbojťĕ sã, ve' jã vám dobre zaplaťím. Dal jim nocovať tam, napili sã a pospali. Bírešã a kočišã navarili smoly, šva jim any jich pán nĕvedĕl. Ony sã tam spýтали vešĕr pána, že dĕ to tí dvanáctí nocujú v kotrej chyži. Ta van jim povedal. Choťĕ do tĕjto chyži, ale pódã nĕjd'ite trã lebo šťirã bo vás zabijú tí dvanáctí. Tí bírešã a kočišã povedali, že sã nĕbojã. Išli tam a zvãli tú smolu horúcu. Ta ak spali tí zbojnýci, tak každ'ímu naľĕãli smoly do ust tak že sã každí musel zadusiť. Potom tot pán naráz išól hlásit' gu úradu, šva tĕj noci spravili kočišã a bírešã, že dvanáct'och zbojnýkó zadusili. Potom van ak prišó domó, dal jich von z chyži a pohrãb jim spravil. Tí kočišã zostãli pri nom ak by jeho bratã buli. Van sã len potom pobral krsmár a zavolal šicich a išli z vozmí gu tĕj zbojnýckĕ skale a skalu tam otvorili a vajšli tam a zabrali šicko šva len tam bulo. Tak šicko dovezli do mesta a porozdávali chudobnym luďoma t'im kočišom najveã dal tot krsmár, bo ši najveã zaslúžili, bo ho tí chyba od smrti odkúpili. Bo kobi ny tí, ta by zbojnýci buli zabili krsmára. A žijú až podnes kod' nĕmreli.

Rozprával Vendelín Zimáni, 29-ročný, rodom zo Slanice.
Zápis 11. októbra 1905 v hostinci pána Ródoši Móra.²⁷⁷

Za starodávna, jak ešte železníc nebolo, chodili peši, lebo každému nestačilo na fíjakri. Chod'jevali najvjacej cez horu chodníkami. Raz jeden oficjer chcel precestovať do jedneho mesta zos svojim sluhom. Chodník cez tu horu trval asi štiri hod'ini. V postred tej hori bola jedna krčma pre cestovateľoch. Ten oficjer aj so sluhom prišiel tan prenoco-vať aji sa potužiť. Krčma bola veľki dom i bohati krčmar boľ. Prišli tam pred večerom, tak ich hñeď zajali do jednej extraizbi. Rozkazali si večeru. Krčmar hñeď chcel im odobrať šable aj revol'vere, čo mali pri sebe, ale oni si nechceli dať, vihovarali sa, že po vojenskej običaji bez gvera nemožu bist'. Že im je to už vo zviku. Keď krčmar videl, že si gveri nedať odobrať, tak ich nehaľ tak, a odišiel. Proti tej istei izbe bola kuchňa a z tej kuchne boľ obložek do tej izbi. Na rozkaz ich pr-ňesla im služka več'eru. Tá ista služka bola nema. Ta služka ved'ela, čo sa s tima vojakami bud'e robiť. Jej už ľuto boľ popredku. Vratila sa do kuchne, vzala kuštek papjeru a ceruzu a napisala, žebi sa mali na veľkej ostrážnosti, lebo do zleho domu trafili. Keď im priňesla druhe jedlo na stol, ten papjerik položila oficjerovi pod taňjer. Krčmarka vždicki za služkou pozorovala, že či s dakim sa neporozumjeva. Oficjer vzal tu kartičku o chvíľu a prečítal tak, že ho nič nevidel. Keď prečítal, povedel to svojmu sluhovi, že ich veľko nesh'esťa čeka. Od tej chvíle vjacej nejedli ani nepili v tej istej krčme, ale sa mali vždicki na pozore. Tak sa zotmiľo. Krčmar prišiel znovu ku svojim host'om a nukaľ sa im s dobrim vinom, že ma tako dobro vino, čo len pre panoch drži. Ale že na ten čas nema žadneho sluhu doma... Tak ich prosil, oficjera i sluhu, abi mu pošli posvjetit' do pivnice, čo teho vina utoči. Oficjer ale nechcel ist'. Krčmar ho len pital, z počiatku po dobroti, poton aj zo zlosti. Oficjer si rozmysleľ i pošiel zo svojim sluhom do pivnice. Sluha držal lampu, krčmar oficjerovi kazaľ, žebi napred išiel, ale on nechcel ist', že je on tu nezni, žebi len krčmar išiel napred. Krčmar videl, že nemože s nim na porjadek prist', pošiel napred. Oficjer popri ňom. Takto idu

²⁷⁷ J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 4. zv., s. 345-346.

dolu schodami, prišli na spodek, oficjer zazrel pod schodami jeden pr-jestor, tam bola jedna kvadratna deska položena tak že hneď zmerkoval, že to tam musi biť dajaki kľepec. Tak chít'il krčmara za pľeco a hodiť ho na tu desku. Jak ho hodiť, deska sa hneď prevrhla a krčmar spadnuť do hľbokej pivnice, odkiaľ sa viac nemohol viratovať. Oficjer sa vrátil do svojej izbi aj zo sluhom. Ta ista nema služka hneď pribehla k nim. Počuťa jako oficjer vyprava sluhovi jako krčmara vhod'il'i do hľbokej pivnice. Hneď sa opovažila prevravel', už sa ňebaľa, ľebo ved'ela, že sa krčmar ztam oťel' už ňevistobod'i bez pomoci, ľebo v dome okrem ňich troch žadneho človeka ňeboľo. Prišla krčmarka z mesta sama jed'ina. Kľope na braňe, služka ju hneď išla pust'it'. Krčmarka prišla do izbi. Oficjer sa hneď opital' tej istej služki poťichi, čo je to za paňi? Služka odpovedaľa, že je to paňi krčmarka. Oficjer ňečekaľ, hneď ju chít'il za pľece a do teho isteho kľepca ju hod'il, gďe i krčmara. Ďevča už ved'elo, že krčmar i krčmarka su už v pivnici, boľa smeľa a virozpravaľa šetko oficjerovi, čo sa v tom dome robiľo. Priznaľa sa, že je ňje nema, aľe ňesmeľa vravel'. Hovoriľa mu, že v tej pivnici jest dvanasť zbojňikoch a okrem tich dvanasťich jest ešťe v hore, čo sa tuľaju štirjadvacat' na koňoch a každy noc o dvanastej prichod'a v noci do tej krčmi a do rána furt piju, poharami sa biju, časom spjevaju. Oficjer sa tak dozved'el o šetkom a pital' sa služki, či okrem tich štirjadvacat'ich zbojňikoch do tej krčmi viac ňik ňepriďe? Ďevča mu odpovedaľo: že viac ňik, že sa viac už nema ňikoho obavať. Oficjer naľožil svojmu sluhovi, abi sa posberaľ a čím najchitrejšej uťekaľ do mesta odkiaľ prišli a abi oznámil oficjerom, že v jakom su ňebezpečenstve. Sluha na panov rozkaz vzaľ si svoj gver a uťekaľ jako mohoľ najľepšej, ľebo ved'el, že už kratki čas do dvanastej hod'ini. Oficjer za ten čas si poobzeraľ šetke kúti v krčme. ňetrpezľive čekaľ pomoc od vojakoch. Dvanasta hod'ina prišla, pomoci ešťe ňeboľo žadnej, ľen keď zrazu počuje na braňe ostro buchateľ. Pita sa d'evčaťa, predtim ňemeho, či to už ti zbojňici idu? Ďevča mu hovoriľo, že teraz idu dvanásťi, ľebo že choďa na dva razi. Oficjer vo veľkom strachu ňeved'el, čo ma robiť s ňimi. Vzaľ povrazi po jednom ich puščal do dvora a každyho povjazaľ a odvl'jekoľ pod sjeň. Tak sa mu šťasľive podariľo tich dvanasťich povjazať. Keď boľ s ňimi odbaveni, opital' sa d'evčaťa, či tí druhí dvanásťi hneď pridu? Ďevča mu hovoriľo, že pridu za hod'inu. Tak sa prichistaľ a misľel, že s timi porjadek zrobi... ľenže už boľ vo veľkom strachu a už boľ veľmi zosľabnuti. Hod'ina prichod'ila a už aj tí

druhí dvanásť buchaju na branu. On ich ale nepuščaľ, lebo sa baľ, že ich už neuvladye. Zbojníci už pomerkovali, že je zľe, keď ich nik nepuščaľ, začali branu ľamat'. Oficjer už boľ vo veľkom strachu. Zrazu počuje trubiť. Hľeď zmerkoval, že mu už idu vojaci na pomoc. Tak sa hľeď poťešil. Vojaci jeho ľen najľepšej mohl'i, tak utekal'i, tak na šťesťa ešťe zavčasu pribehl'i ku brane a zbojňikoch aj celu krčmu obstupil'i. Chit'il'i tich dvanásťich zbojňikoch a povjazal'i i oficjer ich poton pust'il do dvora a ukazal im jak prvšich dvanásťich zbojňikoch sam povjazal. Oficjeri, kteri mu na pomoc prišli veľmi začudoval'i sa nad jeho smelosťom.

Oficjer už boľ uradovani a zavolaľ si to iste d'evča ku sebe, ktero boľo prvej za ňemo udato. Spital sa jej, kaďe sa moťe do tej pivňice vojst', kaďe krčmara i krčmarku zhod'il. Ďevča mu povedaľo, že do tej pivňice dvere ňejest, ľen ta ista d'jera, kaďel' krčmara hod'il dnu. Oficjer hľeď rozkazaľ vojakom, abi sa chitro jeden za druhim spust'il'i do tej pivňice aj zo svetlom, ozbrojení, a tich zbojňikoch abi povjazal'i tak i krčmara i krčmarku, kterich on zhod'il. Vojaci na rozkaz hľeď sa spust'il'i jeden za druhim a šťasľive sa im podariľo šetkich povjazat', čo tam boľi. Potom šetkich povit'ahoval'i von z tej pivňice a povjazanich na dvor viložil'i. Oficjer sa dopitovaľ teho d'evčat'a, jako sa tu dostaľo a odkal' je, či ma ešťe rodičoch a jako sa voľaju. Ďevča mu povedaľo, že už otca ňema hibe matku a že je tu už šes' rokoch. Moj ňebohi oťec boľ uradňikom, ale už pomrel pred šjest'ima rokmi. Moja matka z penzije žila. Boľa som jedneho dňa s matkom (+s mat'erom) v izbe i prišľel pred večerom jeden chľap do našej izbi a držal v ruke papjere, prišľel smeľo ku mojej matke a hovori jej, že jej ňebohi muž mu ostaľ dlžen peňáze, keď vjedno do škol chod'il'i a ukazal jej to aj na papjeri. Tak pital od ňej tu dlůžobu. Ona mu povedaľa, že jej ňebohi muž bi jej boľ dačo povedaľ o tom. Jako sa moja mať vyprav'al'i s tim chľapom, ja som za ten čas odišla do zahradi, ktera boľa na konci d'ed'ini. Chľap ňemohoľ s mojou matkou ňiľ vikonať, odišľel. Prišľel ku mľe do zahradi a chitil ma pod pazuchu, prešľel se mnom cez ľavicu ponad potok a prave mi v ten čas kľobuk do vodi spadnuľ. Ja som sa baľa gďe ma šikuje. I čekaľ tam už koč s dvoma koňmi, posad'il ma do koča, on si sadnuľ ku mľe a objaľ ma, pochoľek koľe popudila zašľi sme do hori, ta do tej istej krčmi. Keď ma tam prišľikoval'i hľeď krčmar a krčmarka na prede mňa višľi a smjal'i sa ku mľe, vital'i ma, ale mľe ľen cl'ivo boľo a baľa som sa bardzo. Krčmar a krčmarka pojal'i ma za ruku a prišľikoval'i ma tu do jednej izbi, gďe sami mrtvi ľežal'i,

sami páni a každý boľ na prsach preklati. Krčmar mi povedaľ: že jak sa opovažim od dňeska vraveť, že buďem i ja tak medzi timi mrtvimi ľežať. I ňemaľa som od teho času z ňikim nič vraveť. Ďevča povedeľa, jako sa voľa a oficjer ho hñeď obľapiľ a povedeľ mu, že je on jej ujček.

Tich zbojňikoch šitkich porezaľi. Krčmu rozvaľaľi a ňigda tam na tom mešťe krčmi ňeboľa. V krčme našľi moc peňazi.

Rozprávaľ Adam Krška, rodák a obyvatel' v Zázrivej.

Zápis 30. júna 1900 u pána Leva Kasteloviča – kupca.²⁷⁸

Išľi ti raz trajä másärá na jarmak, barany kupovať. Ako šli cestvov, jeden bou chudobný a dva bohatý. Ako išli tak sä potratili. Ten chudobný ľen ide cestvov. Postretnie raz jedneho starjeho človeka. Ten sä ho opýta de ide. Jä idem barany kupovať. Ten sä ho opýtau: Kolo má peňazích. Jä mám tristo rímskych. Keb si daň jedných sto rímských, poviedau bych ti takú vec, čo ti bude do smrti osožná. Ten mu tých rímských dau a poviedau mu: Nikdy cesťy neopušťaj pre chodník a rozišli sa. Ide ďalej, zasä sretne starjeho človeka. Ten sa ho opýtau: de ideš? Jä idem na jarmak barany kupovať. Moc máš peňazi? Nemám už iba dvesto rímskych. Kebys mi dau tych storímskych jedných poviem ti takú vec, čo ti bude do smrti osožná. Ten mu dau tých sto rímskych. Tak mu poviedau: Že by nikdy neodkuadau čo má dnes urobiť na zajtrá a rozišli sa. Zasa len ide ďalej zas stretne jedneho starjeho človeka, ten sä ho opýtau, de ideš? Jä idem na jarmak barany kupovať. Moc máš peňazi? Nemám iba jeden sto rímskych. No človeče daj mi tych sto rímskych poviem ti takú vec, čo ti bude do smrti osožná. I dau mu. Tak ten mu povie, žebi nikdy žene pravdu nepovedau. Ako šieu pusťiũ sä veľký dážd'. Másär chudák prez peňazi išieu cestvov, buatom po kolená, našieu ti tam vrece peňazi. Nabrau si do kapsy kolô len mohou uniesť i prišieu na jarmak baranou nakupovau vác ako tý dva bohatý. Keď mali nakúpenô bou veľký dážd'. Prišlo im ísť cez vodu. Bohatý tí sa nahali na rano a chudobný si pomysleu. Jä so dau

²⁷⁸ J. Polívka, Súpis slovenských rozprávok. 4. zv., s. 530.

zato sto rímskych že bych neodkúďau, čo mam dnes urobiť na rano. Zahanu svoje barany cez vodu i šťastlive prešieu. Išieu do domu. Ako mau domvov dochodiť, prišua žena proti nemu pýta sã ho: De toľko baranvov nabrau. Keď si mau máuo paňází. Von odpovie jã som tých bohatých dvoch zabiu a barany som im odoobrau a ešte vidis mám plnú kapsu peňází čo som im odoobrau. Žena nato čo si sa povadiua z mäsärom vyšua na ulicu a kričaua na svoho mužã, že dvoch mäsärov zabiü i im barany a peňãze odoobrau, zbehnü sã svet, ony jeho chudobnjeho mäsära chytili, oznámili súdu. Miljeho mäsära súd na smrť odsúdiu na šibenicu. Ak ho išli vešať vyviedou ho kat pod šibenicu, tu sa tý jeho dva kamaráti a hnali barany. Von zakričau: No vidite jã som bou falošne posúdený tu sa tý kamaráti, čo som bou pre nich posúdený. I miljeho mäsära tak nehali. I od tých ča(e)s nevešajú.

Texty zo stredného Slovenska, ktoré nie sú v Polívkovom Súpise

Rozprával Matúš Ťapucha, 85-ročný narodený v Oslanoch.
Zápis 19. mája 1903 u pána Stiasného – podrichtára.

V Oslach takto prepúšťali mesiari tovarišoü: Muzika jin hrala. Poton zali tovariša dvaja a na drúce ho do potoka niesli a tovariš tan skočeu do vody, aby zmeü zo seba uiňovské roky. Keď sa preobliekaü, zase išou z muzikou cechmajstrovi. Poton peü pohár vína. Poton mu skladali majstri na vandroüku. Kesí daü štiri groše, kerý peť, seđen, osen alebo devet' groši. Keď sa prepust'eu, išou na vandroüku, a na vandroüke bou tri roky.

Rozprávaťa Anna Beleš, 79-ročná,
rodáčka a obyvateľka Tekovského Svätého Kríža.²⁷⁹
Zápis 4. 10. 1900.

Bouy dve dievčence chudobných ľudí. Jena sa vydať za čižmára, mŕtva, staršia sa vydať za murára. Nedaleko zámok stavali. Spadou murár z reštovania a sa zabíja. Prišiel k sestre s ponosťou, ponosovať sa. Sestra moja mŕtva, daj mi kúsok chleba. Už som ja do konca môjho manžela ztratil! Obživí ňu ma a moje sirotke. Sestra lachkomyselná povie: Čo ma je do teba, id' – (kurva) do pekla. Sestra moja mŕtva, nebudz zadržovať. Sestra lachkomyselná potom chleba odkrojila a na zem ako psovi jej hodiť. Domoť prišla deťom rozťahuť. Tých deť šest' boho. A veľmi nariekajú od žiaľu ešte dve spôdiť. To vôbec chŕapča s dieťaťom posúvať, aby jej tetka polievku robíť – ako do posteli – Tetka deti za ruku zbrať, von s domu vyhnať a povedať, že by už ich mať aj čerta spôdiť. Deti domou prišli, matku povieť, že ich tetka biť, von z domu vyhnať. Tak presmutná žena veľmi nariekajú, na tretí deň od žiaľu zomreť. A tie sirotke veľký hľad mávať. Na cintorin chodiť, na mater volať. Naša pani matka, pre Boha stávajú, z veľkého trpenia čilej nám pomôžte. Deti choďte domoť a mne pokoj dajte na deviaty dníček šetke sem prídete. Deti ochorejú, na deviaty dníček šetke pochovali. Tú sestru bezbožnú veľmi Pánboh potrestal, čo sestre žiadala: ona tú potvoru spôdiť. Hlavu konskú mať a nohy medvedie, mesto rukou kriť (=kridla) na spôsob diablove.

Ratková (nedokončená)

Buď edon horár a mať ednú džauku. Veľmi peknú. Tak jeho pán prišiel do té hvary opašit', šiel mu dobre merkuje hvaru. A tot horár nemá už ani ženy, len s tó džaukú žiť. Otčeť je podá: Ej, moja džauka, ty si veľ-

²⁷⁹ Tekovský Svätý Kríž – dnes Žiar nad Hronom.

mi pekná! Ej otèc, ve' to aj v trnú pekná ruža vykvitnè. Tot mladý tam prišó do té chaluby, keä bývali. Sã poklonyũ. A starý horár ho sám nepoznaũ. Keä že su ony? Jã som, povedá pán, maleär, a tot maleär sã okolo džiaušäta obhrávau. A koj išó von, tak džiauka za nym tašla. Ta švaže ty za nym tájdèš? Ah otèc nèbojte sã, žãdnu si nèslušnú nevychovaũ a jã nèkcem takoi byč, ež by som do posmechu prišla. A otec povedá: Ši to ny náš pán mladý šva zo škval prišó? A ty sã za nym zabijeäš? Naveky jé na rozume buũ. Poton už nèvedela šva robiť, ta tašla keä von bývau. A vidèla ho tam, ež sã na košu veziu. Tak ak ho videla, ež sã na košu veziu, ež je ni malär, ale pán z majärä, tak naráz padla: zanhlela. Van to videu, skočiũ z voza, daũ ju tanu na majär daũ odnyašč. Tan ju naráz poobliekali do bialych a do posteli uležili. A mač mladýho pána povedá: A ši ty tú džiauku poznáš? Poznám povedá, poznám, povedá ostro. Horár ju domó doškaũ a tajšó jú aj van hlädač. Tan na majäri mu povedali, ež je tan. Tanu tašól a domó ju tä prišikovaũ. V horárny hu opatrovali a tot mladý naráz pribehnũl.

Kľučnová

2

ošteľ, do ošteľ sa zapravíapi mvere.
 vyňoan po popri draje (=garač nie)

gručoň v sam napcun je z mubri.
 muba sa smieša z voda a do rozotrá na
 suchu, potom na kovitku vepie genšon
 šerai, to ho podera na tak drobno jak
 figota, potom to uvari. To sa na mrišu,
 a ~~šerai~~ sa z mubrou ~~šerai~~ a braidzu
 abo z mubrou.

gručoň sa ošetrovajú. ~~šerai~~ sa ošetrovajú
 jak uvru, to jeľ sačty gapi od vodi
 gardina, vepie mubrou, ~~šerai~~ je
 podari, do toho šerai ~~šerai~~, roz-
 miera a tak jedga, ~~šerai~~ gručoň.
 gručoň sa varja i zo šerai, čo je, ten jeľ
 rba lupo a bupano je.
~~šerai~~ (šerai) do plameníka,
 se jeľ pred pečivom na probu či je
 cesto skisnuté.

[z pošrobtka, z toho čo sa videlo
 kmito, zrobi sa Kvas, ten to odlogi na
 omki chľeb, bej kvasu cesto nerisina;
 šerai, gen. šerai to kodi abo vetlanie at-
 [šerai do šerai, v jedn. šerai]
 [rusadle, gen. rusadle (=turič),
 [kodi, plz. kodi]

Prí uverejnení uviesť:
 SNK-Archiv literatury a umení
 Signatúra: M 24 AK.

Ukážka z Cambelových etnografických záznamov
 z Kľučnovy od Alojza Podrackého (SNK-ALU M 24 AK)

Halka, fialka, keď si prišla
 keď ma moja mač na jeseň vidala
 v. Ťam ja si vi. Ťam, veru ja si vi. Ťam
 čo je to p. čuna veš, keď ňevesta mladá
 +
 Tári ti parabol faka pi d. v. oču
 ty n. imas ^{*p. ču} ^{*p. ču} ja n. imam ^{*p. ču} ^{*p. ču}
 +
 A ti d. v. ču b. i. l. e. j. t. v. a. r. i. , čo ti h. l. e. d. a. t. h. o. l. o. f. a. r. i. ^{*p. ču}
 a ja h. l. e. d. a. m. h. a. r. l. a. n. e. č. a. , b. o. j. a. j. e. h. o. f. r. a. j. a. ^{*p. ču}
 n. e. č. a. .
 +
 Chod. i. t. ň. e. i. p. o. d. v. o. r. e. , d. z. e. n. t. a. t. e. t. e. p. e. r. e.
 e. i. t. ň. e. i. t. ň. i. z. ň. u. p. o. d. l. a. v. o. č. u. , d. e. d. z. i. v. č. a. k. u. t. o.
 e. i. k. e. d. a. t. i. k. o. a. r. i. , b. u. d. e. t. i. k. i. d. i. , n. e. m. a. ^{*p. ču}
 l. u. p. t. i. s. a. s. a. s. u. m. i. k. u. j. . p. a. t. e. r. n. o. s. t. e. r. ,
 n. e. m. i. d. u. j. t. i. s. v. a. r. n. o. d. z. e. n. e. č. , a. l. e. m. i. k. u. j. ^{*p. ču}
 R. o. s. i. e. l. .
 +
 P. o. v. i. d. z. t. i. m. i. l. e. n. k. u. , s. o. m. i. m. a. i. p. o. v. i. d. z. e. t. ^{*p. ču}
 b. o. d. ň. e. i. n. a. n. e. d. z. e. l. a. p. o. d. o. b. l. a. i. ň. o. m. s. e. d. z. e. ^{*p. ču}
 a. j. n. a. j. i. t. o. b. u. d. z. e. , t. a. s. e. n. a. m. s. ň. a. p. i. ,
 č. a. s. l. ŭ. b. o. v. a. s. b. u. d. z. e. .
 +
 A. t. i. t. a. n. i. , b. i. l. i. t. a. n. i. .
 Č. o. j. n. a. r. o. b. i. l. n. a. š. e. j. t. a. n. i. .
 N. a. i. a. t. a. n. i. a. t. a. r. a. c. h. o. r. a.
 t. e. m. p. o. ň. i. l. a. p. o. d. o. k. t. o. r. a. .
 P. o. d. o. k. t. o. r. a. p. o. p. a. t. i. t. a. t. i. r. a.
 P. o. t. a. n. i. t. a. p. o. f. r. a. j. i. r. a. .

Kohut János f. a. j. a. s. i. b. e. l. a. s. i. v. e. l. d. e. l. e. g. i. s. t. r. a. c. i. o. n. a.
 1896. 11. 16.

124 F

Ludová pieseň od Jánoša Kohuta zapísaná 16.7.1896 (SNK-ALU M 24 F)

C

Chodiu slovíto sja čeniti u dovici i
 zvidati sja tak ludci, ci brati. Dikali ci udovici
 ludo mu kazali, to sja nas neviduju, ci jik
 so id Solomonovi, bo Solomon muviti slovik
 to Solomon tobi poravit sto čeniti. No in
 posluhanu čeniti, pčisou d Solomonovi. No vñ
 hadau, Solomon dorostli už, zvidati lem dite
 do Solomon bys bavat. Vñ vñ zvidati solo-
 mona samoho. Kaže jomu Solomon: sto
 chočeš sloves? Kaže sloviti, neviduju a na
 sto čeniti aj podi mi, kaže, do Solomon je.
 No vñ povi Solomonovi, sto choče. Solomon
 jomu kaže: Kde udovici včemer, jak to
 choš a jak dikali včemer, jak dikali choš.
 No in tubai bui dikali brati. I Solomon
 sja za to rozgoviti, sto in ho necluchati.
 Obomni sja Solomon i stočkii indareti
 slovik a poput nohu, no kaže, bjiu konu.
 I tot sloviti zadržavati sja, zašto udarati
 kójstou i jmiu zvidati dite sto sto je.
 I to mu kazalo: to Solomon je. No vñ
 Solomonu necluchati. Bisoú domi
 iuz uženiti sja. Vzpai dikali. No z dikali
 mat plat dite. I vñdii in vñdii, sto solo-
 mon prave mat. No na pčisou dñi zoma
 mu bežala, nežalovalo mu i dite bežali.
 No kaže in, prave Solomon kazati. Kaže
 tole mu udovici brati. No i Solomon
 zaň tálkii vo stoli bui. I Solomon upou
 na carja. I Solomon chočii go svitupri-

Rukopisný záznam nelokalizovaného rozprávania (fol. 1)
 (SNK-ALU M 24 F)

Solomonovi kazati. I zagovorali jahu⁴
 toho varos, jak sja zva. I sja prišli domi.
 Ustavili sja jich solomon; no ce dobre vi
 chodili? Dobro slova. Pou: Ci najili
 sja carjicu. Najiti. So, u katorim
 mdrovi. I sja povili u katorim timi
 tim, avrovi. Kazal solomon: Slava Pou, roli
 zvanu. solomon i zbraut tri regementu
 katuru. Jeden regiment farnich cernich
 druhý regiment farnich cernich
 katuru, i kati: odvstona cernich
 na nesh. Treti regiment samich
 bilih katuru, i kati i vdeza na nesh.
 No stouvi katuru solomon i sja
 hel i vjad s sebou solomon pita
 looku, obu, kati cice maderukij
 iz vuvjami chodit. I prihou sja
 same odvstona iz vojnu katuru.
 Tam bala tri regementu katuru.
 Tak jiu kazati: tu kazati vuj, boja
 jdu a varos. I sja utrav sja u odvstona
 Kouduvski i kazati vojnu katuru:
 obu sja na tuj serali. Avrovi vnu
 do carja i zvan sja jaha carj pohan
 i to ti jeh, vnu kazati carevi: Ja jem
 solomon. Sja ti chot solomonu? I
 vnu dvanu sja ncinu, i katoru choa mirt.
 I pohan carj kadan istinu, o solomon
 dvanu. No avro solomonova kaz.
 solomonovi carevi: rukubi solomona
 bo solomon mirt i pravnidru. Pohan
 carj kaz: mirt neprevano samomu

neke gotera idat, ba nitko jich nestah-
ne. Na yevrennich mi nes misno,
bo kousi jich tahnut. ^{Solomon} ~~So~~ paveli so-
lomonu na isbenicu. Itanu solo-
monu kousi utah k'ohir na duba.
I solomon na oshatnui kovnir pro-
nit sja: Daplo mi na zat triti u pui.
zatku sobi poperlati. Erit mabekhom
ditvakan jai otu pishatku perkan. No,
solomonu poperlati sobit na zat na
oshatnui kovnir. Solomon zaperlati
sobit raz. I aslapitk z lisa regement
katun ^{bilichnik} ~~soznich~~: Shoto je solomonu?
Solomon raiz: to ankheli pishli na
moje pobrikarize. ^{Itanu dnu regement dshonich katun} ~~Itanu dnu regement dshonich katun~~
raz: ~~Shoto solomonu?~~ To raiz, za
mojou dnu idut ankheli. Poperlati
u triti raz u pishatku. Ta uytou triti
regement katun soznich. Ta sto
je to solomonu? Oho, raiz, cagju, choti
dvojou dnu. I nura obustati
vo ukolu katun solomonu ^{baseli} ~~baseli~~.
Solomonu, to dotu idu iz isbenicu
i tu, cagju idu kousi misto solomona.
^{Solomon} ~~Itanu~~ dnu dvojn zomt, cagju, moze
neuki kousi pripa u jazi i nika i
nake, shoto tu je kousi pishatli. Pro-
chotui jg odustiti krich tot, ^{shoto} ~~shoto~~ ^{shoto} ~~shoto~~
ostatu kovnu shoto sima vta iz pe-
kanim cagju na joho misto pozirati.

Orlov 10. sept. 1898. 1

Nelka je du chudobni clover i mat veta
 diti. Ta mu matko nechtila ^{to poslatie} do Kerstu iti
~~trimať~~ ^{trimať}. Vzal juje lecko, ide za drahom.
 I, ja uol za drahom streta sa z dadietkou
 i dadiem: "Bo je daj sicita." "Bo je daj zdav-
 ia! Ta do ti ide? Doveie?" "Ta, del mi
 Boh veta ^{chlaďam Ruma} diti a tiechie do Kerstu
 nikt ^{ch} ~~to~~ ^{trimať} ^{trimať}. Ta sa vernite nazad
 a mi tola ~~do~~ drecko pokerstime. I po-
 tis prišli z Kerstu, kazala dadietka:
 "Daj nam dasto iisti leba piti. A ^{un}
 gadal, ze je chudobni clover, ze nema
 nit. Dem ~~isto~~ ^{isto} ^{po} ^{isto} do prastrunij
 sam mate dost. I prišla ^u ^{po} ^{tim}
 vina, pecku, kolaci. I tak ja sa
 najili i dadietka mala idti het, ta
 gadala za Marišku, to bolo meno
 tomu ditiatu, sto ho Kerstili. Ti dom
 do dvadsiatoho roku budeš ja matki
 materi a potom ta vyznu ju sobi.
 Je dr anastim roku pristel po toto
 ditiu. I ja pristela po nich, tak mati
 ho nechtila dati, bo boli uz bohata,
 ta zat im za nim bilo. ~~Amo sa~~
~~isto dober~~ ~~to~~ Vjala ho babuska
 za sobi i kruzne za ^{rodice} ^{plakali}.
 Povila: Babuska, secho bohato bo
 tem ditiu nam zohabto. I ona nechtila
 to zohabiti ditiu. Povila, ze ona ma
 vnu Mariška

Nepublikovaný rukopisný záznam z Orlova (fol. 1)
 (SNK-ALU M 24 F)

Nepublikovaný rukopisný záznam z Orlova (fol. 3)
(SNK-ALU M 24 F)

... zastupila v tihosti i pisal gu 4
 nemu za krat, ze by tu z nim bral
 do vojne. Ne vim za povit, ze jst mo-
 ze jst do vojne ked mu zena glehnuti
 ma. I pisol do vojne, zena glehla tak
 mala chlopa, mal zlati misa-
 na čeli. To ten za prišla babuška
 Maritko, ked ~~mi ne~~ ^{mi} povidi, sto ja vi-
 dila, ked jst trinastem poloju
 byla? Ki ~~ti~~ ^{ti} ~~ty~~ ^{ty} ~~em~~ ^{em} ~~ne~~ ^{ne} ~~vi~~ ^{vi} ~~sta~~ ^{sta}, ~~ni~~ ⁿⁱ ~~de~~ ^{de}
 nerližala a nim v trinastem
 poloju nabyla. Babuška byla
 rozderla decko. Tak ho rozderla
 tak ji za krtou pomazala
 vohne. Krat prišou z vojne, ~~za~~
 za za čudo robit, ze mu ~~ha~~ ^{ha} ~~sta~~ ^{sta}
 velka, ze naste ona robit taku
~~ije~~ ^{ije}, ze dera ijila. Ona mu ra-
 je, ze to ne ona. Isti ji polij
 dal, nem ji poviti, ze ked to veic
 grobit, tak zahubena bude. Zat
 žili do roka. Na treti rok za za-
 stupila v tihosti. Krat Duki piše
 ze bi se bral do vojne. Tena vi gadat
 jak sa vim pido do vojne, ked mu
 zena glehnuti ma. Zat mala chlo-
 pa, tročko, sto mal zlati slonto
 na čeli. I ~~polim~~ ^{polim} ~~taku~~ ^{taku} ~~babuška~~ ^{babuška} ~~piše~~ ^{piše}
~~i za ji gadat~~. Maritko, sto ja vidila
 sto ja slišala ked jst trinastem

Nepublikovaný rukopisný záznam z Orlova (fol. 4)
 (SNK-ALU M 24 F)

polohy bčla. ~~videla~~ vidiem no-³
 videla, vidcem neslušla ani
 v sornastinu polohy joni nebčla
 bababutka rozderla ~~často~~ i zar
 jej krovom pomastila vohke
 i jej jannu, ktoru tej bčl ju nij
 na varti. Tak babura vdičla i
 baura sa prebudila, začala krati
 to bida, bo krat z kralovnou dčko
 žilo. I krat mal škervavcu vohke
 i kralovna. Krát sa pohneval
 no počul, nemal pardon, za šk
 tigni ~~nie~~^{sa}, že ~~ordravies~~. Dali na
 voziti kopa ~~drau~~ i dali spraviť
 zelienu trunu. Tak ju mali tam
 spaliť, totu kralovnu. Tak vena
 potim jať ju už kvaj vi vozpovidal
 a ju tam mali s trunou do ohňa
 imariti, ~~ale~~ latit vojsko vohke,
 bila zartava, ierit: pardon, ne-
 stebido lubiti. I prišla potim
 tota babutka, kralovna už bolu zar
 bo p Mariska zo ~~zartata~~ vzbavila.
~~Itak videla ju~~ ~~potim~~ ~~sa~~ ~~to~~ ~~vzbave~~
 ma zo ~~zartata~~ kralovna prišla
 i ~~trud~~ ~~chlopcech~~ Mariskovcech, tak
 vohke ~~kras~~ ~~videla~~, že ~~sať~~ ~~chlopi~~ ~~nerjiden~~
 i vzbavila Mariska cele ~~miesto~~, čo
 zartata bčla. I potom sa radovali
 stema trna chlopcech, i tota babutka
 z njma i tak žili do smerti i Mariska
 vzala i rodičoch za sobi.

Nepublikovaný rukopisný záznam z Orlova (fol. 5)
 (SNK-ALU M 24 F)

Zachovaný fragment úvodnej strany rukopisného zápisu z Orlova
(SNK-ALU M 24 F)

[illegible]

198

[illegible]

199

[illegible]

Rukopisný záznam zo Stebníka (fol. 1)
(SNK-ALU M 24 F)

"charin, zmeri ti isto, tu jedenitovit
 bál bál z kamého svitau, a povi dat
 s nosta dva senie" ¹⁰ ~~ta~~ ¹¹ ~~ta~~ ¹² ~~ta~~ ¹³ ~~ta~~ ¹⁴ ~~ta~~ ¹⁵ ~~ta~~ ¹⁶ ~~ta~~ ¹⁷ ~~ta~~ ¹⁸ ~~ta~~ ¹⁹ ~~ta~~ ²⁰ ~~ta~~ ²¹ ~~ta~~ ²² ~~ta~~ ²³ ~~ta~~ ²⁴ ~~ta~~ ²⁵ ~~ta~~ ²⁶ ~~ta~~ ²⁷ ~~ta~~ ²⁸ ~~ta~~ ²⁹ ~~ta~~ ³⁰ ~~ta~~ ³¹ ~~ta~~ ³² ~~ta~~ ³³ ~~ta~~ ³⁴ ~~ta~~ ³⁵ ~~ta~~ ³⁶ ~~ta~~ ³⁷ ~~ta~~ ³⁸ ~~ta~~ ³⁹ ~~ta~~ ⁴⁰ ~~ta~~ ⁴¹ ~~ta~~ ⁴² ~~ta~~ ⁴³ ~~ta~~ ⁴⁴ ~~ta~~ ⁴⁵ ~~ta~~ ⁴⁶ ~~ta~~ ⁴⁷ ~~ta~~ ⁴⁸ ~~ta~~ ⁴⁹ ~~ta~~ ⁵⁰ ~~ta~~ ⁵¹ ~~ta~~ ⁵² ~~ta~~ ⁵³ ~~ta~~ ⁵⁴ ~~ta~~ ⁵⁵ ~~ta~~ ⁵⁶ ~~ta~~ ⁵⁷ ~~ta~~ ⁵⁸ ~~ta~~ ⁵⁹ ~~ta~~ ⁶⁰ ~~ta~~ ⁶¹ ~~ta~~ ⁶² ~~ta~~ ⁶³ ~~ta~~ ⁶⁴ ~~ta~~ ⁶⁵ ~~ta~~ ⁶⁶ ~~ta~~ ⁶⁷ ~~ta~~ ⁶⁸ ~~ta~~ ⁶⁹ ~~ta~~ ⁷⁰ ~~ta~~ ⁷¹ ~~ta~~ ⁷² ~~ta~~ ⁷³ ~~ta~~ ⁷⁴ ~~ta~~ ⁷⁵ ~~ta~~ ⁷⁶ ~~ta~~ ⁷⁷ ~~ta~~ ⁷⁸ ~~ta~~ ⁷⁹ ~~ta~~ ⁸⁰ ~~ta~~ ⁸¹ ~~ta~~ ⁸² ~~ta~~ ⁸³ ~~ta~~ ⁸⁴ ~~ta~~ ⁸⁵ ~~ta~~ ⁸⁶ ~~ta~~ ⁸⁷ ~~ta~~ ⁸⁸ ~~ta~~ ⁸⁹ ~~ta~~ ⁹⁰ ~~ta~~ ⁹¹ ~~ta~~ ⁹² ~~ta~~ ⁹³ ~~ta~~ ⁹⁴ ~~ta~~ ⁹⁵ ~~ta~~ ⁹⁶ ~~ta~~ ⁹⁷ ~~ta~~ ⁹⁸ ~~ta~~ ⁹⁹ ~~ta~~ ¹⁰⁰ ~~ta~~ ¹⁰¹ ~~ta~~ ¹⁰² ~~ta~~ ¹⁰³ ~~ta~~ ¹⁰⁴ ~~ta~~ ¹⁰⁵ ~~ta~~ ¹⁰⁶ ~~ta~~ ¹⁰⁷ ~~ta~~ ¹⁰⁸ ~~ta~~ ¹⁰⁹ ~~ta~~ ¹¹⁰ ~~ta~~ ¹¹¹ ~~ta~~ ¹¹² ~~ta~~ ¹¹³ ~~ta~~ ¹¹⁴ ~~ta~~ ¹¹⁵ ~~ta~~ ¹¹⁶ ~~ta~~ ¹¹⁷ ~~ta~~ ¹¹⁸ ~~ta~~ ¹¹⁹ ~~ta~~ ¹²⁰ ~~ta~~ ¹²¹ ~~ta~~ ¹²² ~~ta~~ ¹²³ ~~ta~~ ¹²⁴ ~~ta~~ ¹²⁵ ~~ta~~ ¹²⁶ ~~ta~~ ¹²⁷ ~~ta~~ ¹²⁸ ~~ta~~ ¹²⁹ ~~ta~~ ¹³⁰ ~~ta~~ ¹³¹ ~~ta~~ ¹³² ~~ta~~ ¹³³ ~~ta~~ ¹³⁴ ~~ta~~ ¹³⁵ ~~ta~~ ¹³⁶ ~~ta~~ ¹³⁷ ~~ta~~ ¹³⁸ ~~ta~~ ¹³⁹ ~~ta~~ ¹⁴⁰ ~~ta~~ ¹⁴¹ ~~ta~~ ¹⁴² ~~ta~~ ¹⁴³ ~~ta~~ ¹⁴⁴ ~~ta~~ ¹⁴⁵ ~~ta~~ ¹⁴⁶ ~~ta~~ ¹⁴⁷ ~~ta~~ ¹⁴⁸ ~~ta~~ ¹⁴⁹ ~~ta~~ ¹⁵⁰ ~~ta~~ ¹⁵¹ ~~ta~~ ¹⁵² ~~ta~~ ¹⁵³ ~~ta~~ ¹⁵⁴ ~~ta~~ ¹⁵⁵ ~~ta~~ ¹⁵⁶ ~~ta~~ ¹⁵⁷ ~~ta~~ ¹⁵⁸ ~~ta~~ ¹⁵⁹ ~~ta~~ ¹⁶⁰ ~~ta~~ ¹⁶¹ ~~ta~~ ¹⁶² ~~ta~~ ¹⁶³ ~~ta~~ ¹⁶⁴ ~~ta~~ ¹⁶⁵ ~~ta~~ ¹⁶⁶ ~~ta~~ ¹⁶⁷ ~~ta~~ ¹⁶⁸ ~~ta~~ ¹⁶⁹ ~~ta~~ ¹⁷⁰ ~~ta~~ ¹⁷¹ ~~ta~~ ¹⁷² ~~ta~~ ¹⁷³ ~~ta~~ ¹⁷⁴ ~~ta~~ ¹⁷⁵ ~~ta~~ ¹⁷⁶ ~~ta~~ ¹⁷⁷ ~~ta~~ ¹⁷⁸ ~~ta~~ ¹⁷⁹ ~~ta~~ ¹⁸⁰ ~~ta~~ ¹⁸¹ ~~ta~~ ¹⁸² ~~ta~~ ¹⁸³ ~~ta~~ ¹⁸⁴ ~~ta~~ ¹⁸⁵ ~~ta~~ ¹⁸⁶ ~~ta~~ ¹⁸⁷ ~~ta~~ ¹⁸⁸ ~~ta~~ ¹⁸⁹ ~~ta~~ ¹⁹⁰ ~~ta~~ ¹⁹¹ ~~ta~~ ¹⁹² ~~ta~~ ¹⁹³ ~~ta~~ ¹⁹⁴ ~~ta~~ ¹⁹⁵ ~~ta~~ ¹⁹⁶ ~~ta~~ ¹⁹⁷ ~~ta~~ ¹⁹⁸ ~~ta~~ ¹⁹⁹ ~~ta~~ ²⁰⁰ ~~ta~~ ²⁰¹ ~~ta~~ ²⁰² ~~ta~~ ²⁰³ ~~ta~~ ²⁰⁴ ~~ta~~ ²⁰⁵ ~~ta~~ ²⁰⁶ ~~ta~~ ²⁰⁷ ~~ta~~ ²⁰⁸ ~~ta~~ ²⁰⁹ ~~ta~~ ²¹⁰ ~~ta~~ ²¹¹ ~~ta~~ ²¹² ~~ta~~ ²¹³ ~~ta~~ ²¹⁴ ~~ta~~ ²¹⁵ ~~ta~~ ²¹⁶ ~~ta~~ ²¹⁷ ~~ta~~ ²¹⁸ ~~ta~~ ²¹⁹ ~~ta~~ ²²⁰ ~~ta~~ ²²¹ ~~ta~~ ²²² ~~ta~~ ²²³ ~~ta~~ ²²⁴ ~~ta~~ ²²⁵ ~~ta~~ ²²⁶ ~~ta~~ ²²⁷ ~~ta~~ ²²⁸ ~~ta~~ ²²⁹ ~~ta~~ ²³⁰ ~~ta~~ ²³¹ ~~ta~~ ²³² ~~ta~~ ²³³ ~~ta~~ ²³⁴ ~~ta~~ ²³⁵ ~~ta~~ ²³⁶ ~~ta~~ ²³⁷ ~~ta~~ ²³⁸ ~~ta~~ ²³⁹ ~~ta~~ ²⁴⁰ ~~ta~~ ²⁴¹ ~~ta~~ ²⁴² ~~ta~~ ²⁴³ ~~ta~~ ²⁴⁴ ~~ta~~ ²⁴⁵ ~~ta~~ ²⁴⁶ ~~ta~~ ²⁴⁷ ~~ta~~ ²⁴⁸ ~~ta~~ ²⁴⁹ ~~ta~~ ²⁵⁰ ~~ta~~ ²⁵¹ ~~ta~~ ²⁵² ~~ta~~ ²⁵³ ~~ta~~ ²⁵⁴ ~~ta~~ ²⁵⁵ ~~ta~~ ²⁵⁶ ~~ta~~ ²⁵⁷ ~~ta~~ ²⁵⁸ ~~ta~~ ²⁵⁹ ~~ta~~ ²⁶⁰ ~~ta~~ ²⁶¹ ~~ta~~ ²⁶² ~~ta~~ ²⁶³ ~~ta~~ ²⁶⁴ ~~ta~~ ²⁶⁵ ~~ta~~ ²⁶⁶ ~~ta~~ ²⁶⁷ ~~ta~~ ²⁶⁸ ~~ta~~ ²⁶⁹ ~~ta~~ ²⁷⁰ ~~ta~~ ²⁷¹ ~~ta~~ ²⁷² ~~ta~~ ²⁷³ ~~ta~~ ²⁷⁴ ~~ta~~ ²⁷⁵ ~~ta~~ ²⁷⁶ ~~ta~~ ²⁷⁷ ~~ta~~ ²⁷⁸ ~~ta~~ ²⁷⁹ ~~ta~~ ²⁸⁰ ~~ta~~ ²⁸¹ ~~ta~~ ²⁸² ~~ta~~ ²⁸³ ~~ta~~ ²⁸⁴ ~~ta~~ ²⁸⁵ ~~ta~~ ²⁸⁶ ~~ta~~ ²⁸⁷ ~~ta~~ ²⁸⁸ ~~ta~~ ²⁸⁹ ~~ta~~ ²⁹⁰ ~~ta~~ ²⁹¹ ~~ta~~ ²⁹² ~~ta~~ ²⁹³ ~~ta~~ ²⁹⁴ ~~ta~~ ²⁹⁵ ~~ta~~ ²⁹⁶ ~~ta~~ ²⁹⁷ ~~ta~~ ²⁹⁸ ~~ta~~ ²⁹⁹ ~~ta~~ ³⁰⁰ ~~ta~~ ³⁰¹ ~~ta~~ ³⁰² ~~ta~~ ³⁰³ ~~ta~~ ³⁰⁴ ~~ta~~ ³⁰⁵ ~~ta~~ ³⁰⁶ ~~ta~~ ³⁰⁷ ~~ta~~ ³⁰⁸ ~~ta~~ ³⁰⁹ ~~ta~~ ³¹⁰ ~~ta~~ ³¹¹ ~~ta~~ ³¹² ~~ta~~ ³¹³ ~~ta~~ ³¹⁴ ~~ta~~ ³¹⁵ ~~ta~~ ³¹⁶ ~~ta~~ ³¹⁷ ~~ta~~ ³¹⁸ ~~ta~~ ³¹⁹ ~~ta~~ ³²⁰ ~~ta~~ ³²¹ ~~ta~~ ³²² ~~ta~~ ³²³ ~~ta~~ ³²⁴ ~~ta~~ ³²⁵ ~~ta~~ ³²⁶ ~~ta~~ ³²⁷ ~~ta~~ ³²⁸ ~~ta~~ ³²⁹ ~~ta~~ ³³⁰ ~~ta~~ ³³¹ ~~ta~~ ³³² ~~ta~~ ³³³ ~~ta~~ ³³⁴ ~~ta~~ ³³⁵ ~~ta~~ ³³⁶ ~~ta~~ ³³⁷ ~~ta~~ ³³⁸ ~~ta~~ ³³⁹ ~~ta~~ ³⁴⁰ ~~ta~~ ³⁴¹ ~~ta~~ ³⁴² ~~ta~~ ³⁴³ ~~ta~~ ³⁴⁴ ~~ta~~ ³⁴⁵ ~~ta~~ ³⁴⁶ ~~ta~~ ³⁴⁷ ~~ta~~ ³⁴⁸ ~~ta~~ ³⁴⁹ ~~ta~~ ³⁵⁰ ~~ta~~ ³⁵¹ ~~ta~~ ³⁵² ~~ta~~ ³⁵³ ~~ta~~ ³⁵⁴ ~~ta~~ ³⁵⁵ ~~ta~~ ³⁵⁶ ~~ta~~ ³⁵⁷ ~~ta~~ ³⁵⁸ ~~ta~~ ³⁵⁹ ~~ta~~ ³⁶⁰ ~~ta~~ ³⁶¹ ~~ta~~ ³⁶² ~~ta~~ ³⁶³ ~~ta~~ ³⁶⁴ ~~ta~~ ³⁶⁵ ~~ta~~ ³⁶⁶ ~~ta~~ ³⁶⁷ ~~ta~~ ³⁶⁸ ~~ta~~ ³⁶⁹ ~~ta~~ ³⁷⁰ ~~ta~~ ³⁷¹ ~~ta~~ ³⁷² ~~ta~~ ³⁷³ ~~ta~~ ³⁷⁴ ~~ta~~ ³⁷⁵ ~~ta~~ ³⁷⁶ ~~ta~~ ³⁷⁷ ~~ta~~ ³⁷⁸ ~~ta~~ ³⁷⁹ ~~ta~~ ³⁸⁰ ~~ta~~ ³⁸¹ ~~ta~~ ³⁸² ~~ta~~ ³⁸³ ~~ta~~ ³⁸⁴ ~~ta~~ ³⁸⁵ ~~ta~~ ³⁸⁶ ~~ta~~ ³⁸⁷ ~~ta~~ ³⁸⁸ ~~ta~~ ³⁸⁹ ~~ta~~ ³⁹⁰ ~~ta~~ ³⁹¹ ~~ta~~ ³⁹² ~~ta~~ ³⁹³ ~~ta~~ ³⁹⁴ ~~ta~~ ³⁹⁵ ~~ta~~ ³⁹⁶ ~~ta~~ ³⁹⁷ ~~ta~~ ³⁹⁸ ~~ta~~ ³⁹⁹ ~~ta~~ ⁴⁰⁰ ~~ta~~ ⁴⁰¹ ~~ta~~ ⁴⁰² ~~ta~~ ⁴⁰³ ~~ta~~ ⁴⁰⁴ ~~ta~~ ⁴⁰⁵ ~~ta~~ ⁴⁰⁶ ~~ta~~ ⁴⁰⁷ ~~ta~~ ⁴⁰⁸ ~~ta~~ ⁴⁰⁹ ~~ta~~ ⁴¹⁰ ~~ta~~ ⁴¹¹ ~~ta~~ ⁴¹² ~~ta~~ ⁴¹³ ~~ta~~ ⁴¹⁴ ~~ta~~ ⁴¹⁵ ~~ta~~ ⁴¹⁶ ~~ta~~ ⁴¹⁷ ~~ta~~ ⁴¹⁸ ~~ta~~ ⁴¹⁹ ~~ta~~ ⁴²⁰ ~~ta~~ ⁴²¹ ~~ta~~ ⁴²² ~~ta~~ ⁴²³ ~~ta~~ ⁴²⁴ ~~ta~~ ⁴²⁵ ~~ta~~ ⁴²⁶ ~~ta~~ ⁴²⁷ ~~ta~~ ⁴²⁸ ~~ta~~ ⁴²⁹ ~~ta~~ ⁴³⁰ ~~ta~~ ⁴³¹ ~~ta~~ ⁴³² ~~ta~~ ⁴³³ ~~ta~~ ⁴³⁴ ~~ta~~ ⁴³⁵ ~~ta~~ ⁴³⁶ ~~ta~~ ⁴³⁷ ~~ta~~ ⁴³⁸ ~~ta~~ ⁴³⁹ ~~ta~~ ⁴⁴⁰ ~~ta~~ ⁴⁴¹ ~~ta~~ ⁴⁴² ~~ta~~ ⁴⁴³ ~~ta~~ ⁴⁴⁴ ~~ta~~ ⁴⁴⁵ ~~ta~~ ⁴⁴⁶ ~~ta~~ ⁴⁴⁷ ~~ta~~ ⁴⁴⁸ ~~ta~~ ⁴⁴⁹ ~~ta~~ ⁴⁵⁰ ~~ta~~ ⁴⁵¹ ~~ta~~ ⁴⁵² ~~ta~~ ⁴⁵³ ~~ta~~ ⁴⁵⁴ ~~ta~~ ⁴⁵⁵ ~~ta~~ ⁴⁵⁶ ~~ta~~ ⁴⁵⁷ ~~ta~~ ⁴⁵⁸ ~~ta~~ ⁴⁵⁹ ~~ta~~ ⁴⁶⁰ ~~ta~~ ⁴⁶¹ ~~ta~~ ⁴⁶² ~~ta~~ ⁴⁶³ ~~ta~~ ⁴⁶⁴ ~~ta~~ ⁴⁶⁵ ~~ta~~ ⁴⁶⁶ ~~ta~~ ⁴⁶⁷ ~~ta~~ ⁴⁶⁸ ~~ta~~ ⁴⁶⁹ ~~ta~~ ⁴⁷⁰ ~~ta~~ ⁴⁷¹ ~~ta~~ ⁴⁷² ~~ta~~ ⁴⁷³ ~~ta~~ ⁴⁷⁴ ~~ta~~ ⁴⁷⁵ ~~ta~~ ⁴⁷⁶ ~~ta~~ ⁴⁷⁷ ~~ta~~ ⁴⁷⁸ ~~ta~~ ⁴⁷⁹ ~~ta~~ ⁴⁸⁰ ~~ta~~ ⁴⁸¹ ~~ta~~ ⁴⁸² ~~ta~~ ⁴⁸³ ~~ta~~ ⁴⁸⁴ ~~ta~~ ⁴⁸⁵ ~~ta~~ ⁴⁸⁶ ~~ta~~ ⁴⁸⁷ ~~ta~~ ⁴⁸⁸ ~~ta~~ ⁴⁸⁹ ~~ta~~ ⁴⁹⁰ ~~ta~~ ⁴⁹¹ ~~ta~~ ⁴⁹² ~~ta~~ ⁴⁹³ ~~ta~~ ⁴⁹⁴ ~~ta~~ ⁴⁹⁵ ~~ta~~ ⁴⁹⁶ ~~ta~~ ⁴⁹⁷ ~~ta~~ ⁴⁹⁸ ~~ta~~ ⁴⁹⁹ ~~ta~~ ⁵⁰⁰ ~~ta~~ ⁵⁰¹ ~~ta~~ ⁵⁰² ~~ta~~ ⁵⁰³ ~~ta~~ ⁵⁰⁴ ~~ta~~ ⁵⁰⁵ ~~ta~~ ⁵⁰⁶ ~~ta~~ ⁵⁰⁷ ~~ta~~ ⁵⁰⁸ ~~ta~~ ⁵⁰⁹ ~~ta~~ ⁵¹⁰ ~~ta~~ ⁵¹¹ ~~ta~~ ⁵¹² ~~ta~~ ⁵¹³ ~~ta~~ ⁵¹⁴ ~~ta~~ ⁵¹⁵ ~~ta~~ ⁵¹⁶ ~~ta~~ ⁵¹⁷ ~~ta~~ ⁵¹⁸ ~~ta~~ ⁵¹⁹ ~~ta~~ ⁵²⁰ ~~ta~~ ⁵²¹ ~~ta~~ ⁵²² ~~ta~~ ⁵²³ ~~ta~~ ⁵²⁴ ~~ta~~ ⁵²⁵ ~~ta~~ ⁵²⁶ ~~ta~~ ⁵²⁷ ~~ta~~ ⁵²⁸ ~~ta~~ ⁵²⁹ ~~ta~~ ⁵³⁰ ~~ta~~ ⁵³¹ ~~ta~~ ⁵³² ~~ta~~ ⁵³³ ~~ta~~ ⁵³⁴ ~~ta~~ ⁵³⁵ ~~ta~~ ⁵³⁶ ~~ta~~ ⁵³⁷ ~~ta~~ ⁵³⁸ ~~ta~~ ⁵³⁹ ~~ta~~ ⁵⁴⁰ ~~ta~~ ⁵⁴¹ ~~ta~~ ⁵⁴² ~~ta~~ ⁵⁴³ ~~ta~~ ⁵⁴⁴ ~~ta~~ ⁵⁴⁵ ~~ta~~ ⁵⁴⁶ ~~ta~~ ⁵⁴⁷ ~~ta~~ ⁵⁴⁸ ~~ta~~ ⁵⁴⁹ ~~ta~~ ⁵⁵⁰ ~~ta~~ ⁵⁵¹ ~~ta~~ ⁵⁵² ~~ta~~ ⁵⁵³ ~~ta~~ ⁵⁵⁴ ~~ta~~ ⁵⁵⁵ ~~ta~~ ⁵⁵⁶ ~~ta~~ ⁵⁵⁷ ~~ta~~ ⁵⁵⁸ ~~ta~~ ⁵⁵⁹ ~~ta~~ ⁵⁶⁰ ~~ta~~ ⁵⁶¹ ~~ta~~ ⁵⁶² ~~ta~~ ⁵⁶³ ~~ta~~ ⁵⁶⁴ ~~ta~~ ⁵⁶⁵ ~~ta~~ ⁵⁶⁶ ~~ta~~ ⁵⁶⁷ ~~ta~~ ⁵⁶⁸ ~~ta~~ ⁵⁶⁹ ~~ta~~ ⁵⁷⁰ ~~ta~~ ⁵⁷¹ ~~ta~~ ⁵⁷² ~~ta~~ ⁵⁷³ ~~ta~~ ⁵⁷⁴ ~~ta~~ ⁵⁷⁵ ~~ta~~ ⁵⁷⁶ ~~ta~~ ⁵⁷⁷ ~~ta~~ ⁵⁷⁸ ~~ta~~ ⁵⁷⁹ ~~ta~~ ⁵⁸⁰ ~~ta~~ ⁵⁸¹ ~~ta~~ ⁵⁸² ~~ta~~ ⁵⁸³ ~~ta~~ ⁵⁸⁴ ~~ta~~ ⁵⁸⁵ ~~ta~~ ⁵⁸⁶ ~~ta~~ ⁵⁸⁷ ~~ta~~ ⁵⁸⁸ ~~ta~~ ⁵⁸⁹ ~~ta~~ ⁵⁹⁰ ~~ta~~ ⁵⁹¹ ~~ta~~ ⁵⁹² ~~ta~~ ⁵⁹³ ~~ta~~ ⁵⁹⁴ ~~ta~~ ⁵⁹⁵ ~~ta~~ ⁵⁹⁶ ~~ta~~ ⁵⁹⁷ ~~ta~~ ⁵⁹⁸ ~~ta~~ ⁵⁹⁹ ~~ta~~ ⁶⁰⁰ ~~ta~~ ⁶⁰¹ ~~ta~~ ⁶⁰² ~~ta~~ ⁶⁰³ ~~ta~~ ⁶⁰⁴ ~~ta~~ ⁶⁰⁵ ~~ta~~ ⁶⁰⁶ ~~ta~~ ⁶⁰⁷ ~~ta~~ ⁶⁰⁸ ~~ta~~ ⁶⁰⁹ ~~ta~~ ⁶¹⁰ ~~ta~~ ⁶¹¹ ~~ta~~ ⁶¹² ~~ta~~ ⁶¹³ ~~ta~~ ⁶¹⁴ ~~ta~~ ⁶¹⁵ ~~ta~~ ⁶¹⁶ ~~ta~~ ⁶¹⁷ ~~ta~~ ⁶¹⁸ ~~ta~~ ⁶¹⁹ ~~ta~~ ⁶²⁰ ~~ta~~ ⁶²¹ ~~ta~~ ⁶²² ~~ta~~ ⁶²³ ~~ta~~ ⁶²⁴ ~~ta~~ ⁶²⁵ ~~ta~~ ⁶²⁶ ~~ta~~ ⁶²⁷ ~~ta~~ ⁶²⁸ ~~ta~~ ⁶²⁹ ~~ta~~ ⁶³⁰ ~~ta~~ ⁶³¹ ~~ta~~ ⁶³² ~~ta~~ ⁶³³ ~~ta~~ ⁶³⁴ ~~ta~~ ⁶³⁵ ~~ta~~ ⁶³⁶ ~~ta~~ ⁶³⁷ ~~ta~~ ⁶³⁸ ~~ta~~ ⁶³⁹ ~~ta~~ ⁶⁴⁰ ~~ta~~ ⁶⁴¹ ~~ta~~ ⁶⁴² ~~ta~~ ⁶⁴³ ~~ta~~ ⁶⁴⁴ ~~ta~~ ⁶⁴⁵ ~~ta~~ ⁶⁴⁶ ~~ta~~ ⁶⁴⁷ ~~ta~~ ⁶⁴⁸ ~~ta~~ ⁶⁴⁹ ~~ta~~ ⁶⁵⁰ ~~ta~~ ⁶⁵¹ ~~ta~~ ⁶⁵² ~~ta~~ ⁶⁵³ ~~ta~~ ⁶⁵⁴ ~~ta~~ ⁶⁵⁵ ~~ta~~ ⁶⁵⁶ ~~ta~~ ⁶⁵⁷ ~~ta~~ ⁶⁵⁸ ~~ta~~ ⁶⁵⁹ ~~ta~~ ⁶⁶⁰ ~~ta~~ ⁶⁶¹ ~~ta~~ ⁶⁶² ~~ta~~ ⁶⁶³ ~~ta~~ ⁶⁶⁴ ~~ta~~ ⁶⁶⁵ ~~ta~~ ⁶⁶⁶ ~~ta~~ ⁶⁶⁷ ~~ta~~ ⁶⁶⁸ ~~ta~~ ⁶⁶⁹ ~~ta~~ ⁶⁷⁰ ~~ta~~ ⁶⁷¹ ~~ta~~ ⁶⁷² ~~ta~~ ⁶⁷³ ~~ta~~ ⁶⁷⁴ ~~ta~~ ⁶⁷⁵ ~~ta~~ ⁶⁷⁶ ~~ta~~ ⁶⁷⁷ ~~ta~~ ⁶⁷⁸ ~~ta~~ ⁶⁷⁹ ~~ta~~ ⁶⁸⁰ ~~ta~~ ⁶⁸¹ ~~ta~~ ⁶⁸² ~~ta~~ ⁶⁸³ ~~ta~~ ⁶⁸⁴ ~~ta~~ ⁶⁸⁵ ~~ta~~ ⁶⁸⁶ ~~ta~~ ⁶⁸⁷ ~~ta~~ ⁶⁸⁸ ~~ta~~ ⁶⁸⁹ ~~ta~~ ⁶⁹⁰ ~~ta~~ ⁶⁹¹ ~~ta~~ ⁶⁹² ~~ta~~ ⁶⁹³ ~~ta~~ ⁶⁹⁴ ~~ta~~ ⁶⁹⁵ ~~ta~~ ⁶⁹⁶ ~~ta~~ ⁶⁹⁷ ~~ta~~ ⁶⁹⁸ ~~ta~~ ⁶⁹⁹ ~~ta~~ ⁷⁰⁰ ~~ta~~ ⁷⁰¹ ~~ta~~ ⁷⁰² ~~ta~~ ⁷⁰³ ~~ta~~ ⁷⁰⁴ ~~ta~~ ⁷⁰⁵ ~~ta~~ ⁷⁰⁶ ~~ta~~ ⁷⁰⁷ ~~ta~~ ⁷⁰⁸ ~~ta~~ ⁷⁰⁹ ~~ta~~ ⁷¹⁰ ~~ta~~ ⁷¹¹ ~~ta~~ ⁷¹² ~~ta~~ ⁷¹³ ~~ta~~ ⁷¹⁴ ~~ta~~ ⁷¹⁵ ~~ta~~ ⁷¹⁶ ~~ta~~ ⁷¹⁷ ~~ta~~ ⁷¹⁸ ~~ta~~ ⁷¹⁹ ~~ta~~ ⁷²⁰ ~~ta~~ ⁷²¹ ~~ta~~ ⁷²² ~~ta~~ ⁷²³ ~~ta~~ ⁷²⁴ ~~ta~~ ⁷²⁵ ~~ta~~ ⁷²⁶ ~~ta~~ ⁷²⁷ ~~ta~~ ⁷²⁸ ~~ta~~ ⁷²⁹ ~~ta~~ ⁷³⁰ ~~ta~~ ⁷³¹ ~~ta~~ ⁷³² ~~ta~~ ⁷³³ ~~ta~~ ⁷³⁴ ~~ta~~ ⁷³⁵ ~~ta~~ ⁷³⁶ ~~ta~~ ⁷³⁷ ~~ta~~ ⁷³⁸ ~~ta~~ ⁷³⁹ ~~ta~~ ⁷⁴⁰ ~~ta~~ ⁷⁴¹ ~~ta~~ ⁷⁴² ~~ta~~ ⁷⁴³ ~~ta~~ ⁷⁴⁴ ~~ta~~ ⁷⁴⁵ ~~ta~~ ⁷⁴⁶ ~~ta~~ ⁷⁴⁷ ~~ta~~ ⁷⁴⁸ ~~ta~~ ⁷⁴⁹ ~~ta~~ ⁷⁵⁰ ~~ta~~ ⁷⁵¹ ~~ta~~ ⁷⁵² ~~ta~~ ⁷⁵³ ~~ta~~ ⁷⁵⁴ ~~ta~~ ⁷⁵⁵ ~~ta~~ ⁷⁵⁶ ~~ta~~ ⁷⁵⁷ ~~ta~~ ⁷⁵⁸ ~~ta~~ ⁷⁵⁹ ~~ta~~ ⁷⁶⁰ ~~ta~~ ⁷⁶¹ ~~ta~~ ⁷⁶² ~~ta~~ ⁷⁶³ ~~ta~~ ⁷⁶⁴ ~~ta~~ ⁷⁶⁵ ~~ta~~ ⁷⁶⁶ ~~ta~~ ⁷⁶⁷ ~~ta~~ ⁷⁶⁸ ~~ta~~ ⁷⁶⁹ ~~ta~~ ⁷⁷⁰ ~~ta~~ ⁷⁷¹ ~~ta~~ ⁷⁷² ~~ta~~ ⁷⁷³ ~~ta~~ ⁷⁷⁴ ~~ta~~ ⁷⁷⁵ ~~ta~~ ⁷⁷⁶ ~~ta~~ ⁷⁷⁷ ~~ta~~ ⁷⁷⁸ ~~ta~~ ⁷⁷⁹ ~~ta~~ ⁷⁸⁰ ~~ta~~ ⁷⁸¹ ~~ta~~ ⁷⁸²

~~woho~~
 Kona, ka pisol ~~na lo zari do~~
~~meba~~. ~~It~~ nit ko ~~sa~~ isci z neha. ¹⁹ 3-

Igem: jo. (~~Stendy: aus.~~)
 Kloc: einbaumstamm

Od Vasila Madlara, narodzeného
 v Stebniku 15 sept. 1898.

dno: (~~viel nicht vcl~~)
 valar, vo valavi (dorf, im dorf)
 místo (stact. nicht vavci)
 hornador (stzangbenis nicht)
 uriad (staut)
 gmina (Gemeinde-representanz)

Rukopisný záznam zo Stebníka (fol. 3)
(SNK-ALU M 24 F)

Anna Benčík, rodená a obyv. z Tesár¹
27/IX 1900. v horšinej ľavici Kúcern.

Keď ja bola kráľovná a bola sama.
Dobrá a seversia jej obloha. Píšuť sa-
cha si pomyšlela: Aké Pej, Pej, Ede
ja ten tesár dínca mala, žebo bolo
také biele ako ten such. ~~a že bo bolo~~
~~také~~ A upíchala si jost a tícľa jej kni.
A tak pomyšlela: Aké Pej, Pej, Ede
ja ten tesár dínca mala, žebo bolo také
biele ako ten such. ~~a že bo bolo~~ tak
tesársko ako tá kni. A vlaste žabo
mala také ako Obľuvosť Dnevo. Len
ja jej ad tak stálo. Narodila to dínca
a bolo veľmi krásne. Tak jej val'meno
vychovávala. Ale jej tak mali pomyšlela.
Potom si ten Esat' žau dínca ženu a taká
dínca ženu kráľovna bola premená a
na dínca sa luskala žebo bolo ešte kraj-
šie ako ona. ~~Prí dvo~~ A mali také
vľavlo doma, čo nevedelo vľavlo.
Ona si zastála pred to vľavlo a
pýkala sa ho: Povedy mite vľaviečko
~~čo~~ krásne a krásne tejsi! Vľav-
lo jej odpovedalo: Tráma si králov-
ná, krásna a libezná, nepochybná
tá. Ale suchobalaviečko ^{ja} krásne, veľké

Úvodná strana rukopisného záznamu z Tesár
(SNK-ALU C 973)

Samuel Cambel an der Grenze der Wissenschaftsgebiete. Die Sammeltätigkeit Samuel Cambels im Kontext der Forschung der Volksprosa in der Slowakei

Die Monographie *Samuel Cambel an der Grenze der Wissenschaftsgebiete. (Die Sammeltätigkeit Samuel Cambels im Kontext der Forschung der Volksprosa in der Slowakei)* konzentriert sich auf die direkten dialektologischen Feldforschungen von Samo Cambel in besonderem Bezug auf die Sammlung aufgezeichneter volksprosaischer Texte aus der ost-slovakischen Region. In der Arbeit wird die Persönlichkeit des Sprachwissenschaftlers als Sammler der Volksnarration präsentiert, was auf die Beziehungen zwischen der Dialektologie und Folkloristik hindeutet.

Das Hauptziel des Buches ist die Bedeutung der dialektologischen Feldforschungen von S. Cambel für die Ausgestaltung der volksprosaischen Quellenbasis aus der Slowakei zu bewerten. S. Cambel hat zu der Monographie über die ostslowakischen Mundarten *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* eine Sammlung der dialektologischen Texte beigelegt, in der 122 Volksnarrationen aus dem ostslowakischen Sprachgebiet veröffentlicht hat. Gleichzeitig hat er auch die Mundartenforschungen in der Mittelslowakei durchgeführt, wo er 115 Volkstexte aufgezeichnet hat. Moderne slowakische Folkloristik betrachtet die Cambels Sammlung als eine der vier wichtigsten Quellensammlungen, die die Forscher bei der historischen Untersuchung der Oraltradition benutzen können. Die älteste volksprosaische Kollektion stammt von der Sammeltätigkeit der Štur's Generation aus den 40. Jahren des 19. Jahrhundert. Die zweitälteste Kollektion ist gerade die Cambels Sammlung aus der Wende des 19. und 20. Jahrhunderts. Der dritte Entwicklungsschnitt der narrativen Volksüberlieferung präsentiert die Frank Wollman's Sammeltätigkeit (1928-1942). Die chronologisch vierte Textsammlung stellt schon den heutigen Stand der Entwicklung der volksprosaischen Genres vor und wird seit den 60. Jahren des 20. Jhdts. an dem Lehrstuhl für Völkskunde und Folkloristik der Philosophischen Fakultät der Komenský-Universität in Bratislava in Zusammenarbeit mit dem Institut für Ethnologie der Slowakischen Akademie der Wissenschaften systematisch gebaut.

Dank der Cambels Sammeltätigkeit steht den Folkloristen nicht nur umfangreiche Quellensammlung zu Verfügung, in der der Sprachwissenschaftler S. Cambel als erster die volksprosaischen Mundarttexte mittels der empirischen Methoden gesammelt und aufgezeichnet hat. Die Forschungsweise und die Methodologie, die S. Cambel eingeleitet hat, hat die neue Etape der Aufzeichnungen der volksprosaischen Quellen eröffnet.

Das Arbeitsziel ist Strategie, Forschungsweise und Methode der systematischen dialektologischen Feldforschungen von S. Cambel zu erklären. Unsere Aufmerksamkeit konzentriert sich vor allem auf die Frage der Textauthentizität der Volkserzählungen, die seitens der Folkloristik relevant ist. Die Dissertation legt auch die Forschungsergebnisse komparativer Textanalyse der handschriftlichen dialektologischen Aufzeichnungen von S. Cambel und ihrer ausgedruckten Pendants vor.

Positive Bewertungen der folkloristischen Aspekte der mundartlichen volksprosaischen Textsammlungen von Samo Cambel bieten die Ausgangspunkte für die komplexe Bewertung der Bedeutung des Cambels Sammelwerks. Eine Menge der Veröffentlichungen von sog. Leseauswählen aus der Cambels volksprosaischen Kollektion, Bühnenaufführungen, Rundfunkadaptationen und Filmadaptationen dieses Volkstextes legen ein Zeugnis von dem aktuellen Leben der Helden der Cambels Märchen ab. Die Texte von Cambels Kollektion sind auch im Ausland durch viele Übersetzung in tschechische, deutsche, ungarische, französische und flämische Sprache bekannt.

Unsere Betrachtungen betreffen nicht alle dialektologischen Forschungen, die auf die Aufzeichnungen der volksprosaischen Texte ausgerichtet sind. Die Sammeltätigkeit von Samuel Cambel als Sprachwissenschaftler bildet nur ein Teil der umfangreichen Quellensammlung der slowakischen Volksprosa, die von Mundartforschungen hervorgegangen sind. Die Autorin der Arbeit weist auf die Menge, den empirischen Wert, die Qualität und Sachverständigkeit aufgezeichneter Volkserzählungen hin und deutet breitere Forschungsmöglichkeiten im Rahmen der Folkloristik, Sociologie und Religionistik an. Wir hoffen, dass die Forschungsergebnisse unserer Arbeit die Frage des Anteiles an volksprosaischem Quellenbasisbauen verdeutlichen helfen, obwohl die Monographie keinen vollständigen Charakter hat.

Pramene a literatúra

Rukopisná pozostalost' Samuela Cambela – Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine, sign. SNK ALU-M 24, SNK ALU-C 973

A tót népköltészeti kiadványok kritikájához. In: Ethnographia. Magyarországi néprajzi társaság hivatalos értesítője I, Budapest 1890, s. 131n.

AARNE, Antti – THOMPSON, Stith: The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography. Second Revision. Helsinki 1961 (FF Communications 184).

AARNE, Antti: The Types of the Folk-Tale. Translated and Enlarged by Stith Thompson (FFC 74). Helsinki 1928.

AARNE, Antti: Verzeichnis der Märchentypen. Helsinki 1910 (FF Communications 3).

ANDRAŠČÍK, F.: Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambla. Vydalo SVLK, Bratislava 1959, ako 42. zv. Hviezdoslavovej knižnice. Výber zostavil a štúdiu napísal Jozef Minárik. Edične pripravila a poznámky napísala Marianna Prídavková. Str. 395. In: Slovenské pohľady, 1959, roč. 75, s. 1324-1327.

BARTEK, Henrich: Samo Czambel. In: Slovenská reč, sept. 1934 – jún 1935, roč. 3 – 4, s. 124-126.

BARTKO, Ladislav: Príspevok k dejinám výskumu slovenských nárečí na Zakarpatskej Ukrajine a náčrt ďalších úloh tohto výskumu (Od Cambela cez J. Dzendzielivského do 3. tisícročia). In: Українське і слов'янське мовознавство. Міжнародна конференція на честь 80-річчя професора Йосипа Дзєндзелівського. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Збірник наукових прац. Випуск 4. Ужгород 2004, s. 82-87.

BOKES, František: Snahy o organizovanie slovenskej vedy od konca 18. storočia do vzniku SAV. Bratislava : SAV 1967.

BOSÁK, Ján: Sociolingvistický pohľad na kodifikáciu Sama Cambela (1856 – 1909). In: Studia Academica Slovaca. 22. Ved. red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 1993, s. 26 – 36.

- BROCH, Olaf: Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östl. Ungarn. Kristiania 1897.
- BROCH, Olaf: Weitere Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östl. Ungarn. Kristiania 1899.
- Cambelova kniha o východno-slovenskom nárečí. In: Slovenské pohľady, 1907, roč. XXVII, s. 757-759.
- CZAMBEL, Samo: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. Turčiansky Svätý Martin: Nákladom vlastným, 1906. 624 s.
- CZAMBEL, Samo: De gouden vrow en andere slowaakse sprookjes. Vertaling Ciny Macrander. De Bilt – Bratislava : Uitgeverij De Fontein, Mladé letá 1976. 240 s.
- CZAMBEL, Samo: Die goldene Frau. Aus dem Slowakischen von Elisabeth Borchardt. Illustr. Viera Bombová. Berlin : Lucie Groszer 1972. 239 s.
- CZAMBEL, Samo: Jak svět odplácí. Edice Korálky. Ze slovenského originálu Janko Gondášik a zlatá pani preložil Emil Charous. Ilustr. Jindřich Ulrich. Praha : Albatros 1980. 31 s.
- CZAMBEL, Samo: Kondás Jankó meg az aranyhajú. Ford. és átdolg. Vércse Miklós. Illusztr. Viera Bombová. Budapest : Móra Ferenc Könyvkiadó 1975. 239 s.
- CZAMBEL, Samo: Le hussard courageux et autres contes. Trad. franc. de Marie-Pierre Bihet. Paris – Martin : Gründ, TSNP 1979. 174 s.
- CZAMBEL, Samo: Minulost, přítomnost a budoucnost česko-slovenské národní jednoty. Z maďarčiny preložil Edvard Guller. Praha: Albert Malíř, 1904. 127 s.
- CZAMBEL, Samo: Pasáček a zlatá paní. Praha – Bratislava : Albatros, Mladé letá 1971. 219 s.
- CZAMBEL, Samo: Príspevky k dejinám jazyka slovenského. Budapešť : Nákladom vlastným 1887. 130 s.
- CZAMBEL, Samo: Slováci a ich reč. Budapešť : Nákladom vlastným 1903. 269 s.
- Časopis Muzálnej slovenskej spoločnosti, 1910.
- ДАНИЛЮК, Дмитро: Історія Закарпаття в біографіях і портретах. Ужгород: Ужгородський державний університет 1997, 289 s.
- DORULA, Ján: Z histórie slov *hospoda* a *hostinec* v slovenčine. - Jazykovedný časopis, 23, 1972. s. 45-56, nemecké resumé s. 56.

- DORULA, Ján: O vývine významov slova *hospoda* v slovenčine. - Kultúra slova, 6, 1972, s. 206-213.
- DORULA, Ján: Ešte o jazyku z Dobšinského rozprávky Ženský vtíp. In: Literárnomúzejný letopis. 23. Ed. Imrich Sedlák. Martin : Matica slovenská 1990, s.120-129.
- DORULA, Ján: Nad jazykom ľudových rozprávok. In: Kultúra slova, 1987, roč. 21, č. 7, s. 225-230.
- DORULA, Ján: Naša kňahňa domov tiahne. In: Kultúra slova, 1985, roč. 19, č. 8, s. 264-267.
- DORULA, Ján: Naša kňahňa domov tiahne. In: Kultúra slova, 1985, roč. 19, č. 8, s. 264-267.
- DORULA, Ján: O jazykovom a kultúrnom bohatstve Dobšinského Povestí. In: Slovenská literatúra, 1986, roč. 33, č. 3, s. 234-248.
- DORULA, Ján: O jazyku rozprávok zo zbierky Pavla Dobšinského. In: Literárnomúzejný letopis. 21. Ed. Imrich Sedlák. Martin : Matica slovenská 1987. s. 71-89.
- DORULA, Ján: O jazyku slovenských ľudových rozprávok. (Konfrontácia pôvodného textu s jeho modernizovanou úpravou). In: Slovenská reč, 1990, roč. 55, č. 3, s. 129-145.
- DORULA, Ján: Slováci v dejinách jazykových vzťahov. Bratislava : VEDA 1977. 136 s.
- DORULA, Ján: Tri kapitoly zo života slov. Bratislava : VEDA 1993. 152 s.
- DORULA, Ján: Význam slovenských povestí pre výskum slovenskej lexiky. In: Slovenský národopis, 1982, roč. 30, č. 1, s. 92-97.
- DORULA, Ján: Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy na úrovni nárečí a spisovných jazykov. In: Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodu po súčasnosť. Ed. Ján Doruľa. Bratislava : Slavistický kabinet SAV 2000, s. 152-158.
- DROPOVÁ, Ľubica: Pohľad na Slovákov a iné etniká cez zbierku slovenských prísloví Adolfa Petra Zátareckého. In: Národopisný zborník 12, Martin : Matica slovenská, 1998, s. 39-48.
- DROPOVÁ, Ľubica: Reflexia „svojho“ a iných etníc v slovenskom folklóre (K otázkam etnickej identity). In: Slovenský národopis 1998, roč. 46, č. 2, s. 147-160.
- DZUBÁKOVÁ, Mária: Slovenské ľudové rozprávky. Zo zbierok Sama

- Czambla. SVKL, HK, 1959, strán 396. Výber zostavil a štúdiu napísal Jozef Minárik. Edične pripravila a poznámky napísala Marianna Prídavková. Ilustroval Ernest Zmeták. In: Slovesná literatúra, 1960, roč. 7, č. 2, s. 261.
- DZUBÁKOVÁ, Mária: Začiatky teoretického záujmu o ľudovú rozprávku. In: Slovenský národopis, roč. 24, č. 3, 1976, s. 437-441.
- DZUBÁKOVÁ, Mária: Ku genéze slovenskej folkloristiky. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1976. 130 s.
- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1, 2. Bratislava : Veda 1995. 484 s., 448 s.
- Etnografický atlas Slovenska. Bratislava : Etnografický ústav SAV, Slovenská kartografia 1990. 124 s.
- GALLO, Ján: Od rozprávok k národnej realite. (Reussovci). In: Literárne postavy Gemera. 1. Bratislava 1969, s. 5-83.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera: K otázkam interetnických vzťahov ukrajinskej ľudovej prózy. In: Nové obzory. 16. Ed. M. Chmelárová, J. Palášthy. Prešov : Múzeum Slovenskej republiky rád 1974, s. 285-295.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera: Katalogizácia ľudovej prózy a jej folklórny kontext u Slovanov. In: Slovenský národopis, 1984, roč. 32, č. 2, s. 325-332.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera: Rozprávky Pavla Dobšinského v dobovom kontexte a ich živý odkaz. In: Slovenský národopis, 1986, roč. 34, č. 3, s. 381-389.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera: Wollmanovská zberateľská akcia v rokoch 1928-1944. In: Slavia, 1988, roč. 57, s. 354-364.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera: Izmail I. Sreznevskij a slovenské ľudové rozprávky. In: Aktuálne problémy československej slavistickej folkloristiky. Bratislava 1988, s. 65-83.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera: Katalóg slovenskej ľudovej prózy. Zväzok I., II. Bratislava : Národopisný ústav SAV 1991, 1992. 256 s., 556 s.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera: Cesta Izmaila I. Sreznevského po Slovensku a jej význam pre poznanie slovenskej ľudovej kultúry. In: Slovenský národopis, 1998, roč. 46, č. 3, s. 251-277.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera: Ku genéze Polívkovho súpisu slovenských rozprávok. In: Ethnologia slovaca et slavica. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Tomus XXX-XXXI, 1998-1999.

- Ed. Magdaléna Paríková. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave 2003, s. 137-151.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera: Frank Wollman und seine Sammelaktion slowakischen Märchen. In: *Märchenspiegel*, 14. Jhg., August 2003, s. 30-31.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera: Wollmanovská zberateľská akcia ľudovej prózy a vznik diela Slovenské ľudové rozprávky I.–III. In: *Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru*. II. Ed. Hana HLÔŠKOVÁ – Anna Zelenková. Bratislava – Brno : Ústav etnológie SAV, Slavistická spoločnosť Franka Wollmana v Brne, Česká asociace slavistů, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2006, s. 67-94.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera: Rozprávkové zápisy Sama Cambela. In: *Slavica Slovaca*, 2008, roč. 43, č. 2, s. 139-145.
- HABOVŠTIAK, Anton: O zásadách transkripcie nárečových prejavov. In: *Slovenský národopis*, č. 3, 1955, s. 373-385.
- Historický slovník slovenského jazyka. Zväzok I-VI. Bratislava : Veda 1991–2005.
- HLÔŠKOVÁ, Hana: Povešť v kontexte bádania o ľudovej próze. In: *K dejinám slovesnej folkloristiky*. Ed. Milan Leščák. Bratislava : Prebudená pieseň-nadácia 1996, s. 78-90.
- HLÔŠKOVÁ, Hana: Andrej Kmeť v spomienkach – k vytváraniu obrazu kultúrneho hrdinu. In: *Ethnologia slovaca et slavica*. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Tomus XXX-XX-XI, 1998-1999. Ed. Magdaléna Paríková. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2003, s. 87-113.
- HLÔŠKOVÁ, Hana: Wollmanovská zberateľská akcia a jej význam pre folkloristiku na Slovensku. In: *Studia Academica Slovaca*. Ed. Jozef Mlacek, Miloslav Vojtech. Bratislava : Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK, Metodické centrum Studia Academica Slovaca 2005, s. 357-366.
- HLÔŠKOVÁ, Hana – ZELENKOVÁ, Anna (Eds.): *Slavista Jiří Polívka v kontexte literatúry a folklóru*. Bratislava – Brno: Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FF UK, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Česká asociace slavistů, Ústav etnológie SAV, Slavistická spoločnosť Franka Wollmana v Brne, 2008. 250 s.
- ГНАТЮК, Володимир: Руськи оселі в Бачці (в полудневій Угорщині).

- In: Записки Наукового тов. ім. Шевченка. Ed. М. Грушевський. Львів 1898, Том XXII, кн. 2, s. 1-58.
- ГНАТЮК, Володимир: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovenských jazykov. Práca d-ra Sama Czambela. I. oddelenie: Osnovy a iný materiál rečový. (1. čiastka: Východoslovenské nárečie). In: Записки Наукового товариства ім. Шевченка, Том 78, кн. 4, s. 220 a p.
- ГНАТЮК, Володимир: Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Етнографічний збірник Наукового Товариства ім. Шевченка. Львів, Том 3, 1897, 236 s.; Том 4, 1898, 254 s.; Том 9, 1900, 284 s.; Том 25, 1909, 248 s.; Том 29, 1910, 318 s.; Том 30, 1911, 355 s.
- ГНАТЮК, Володимир: Русини Пряшівської єпархії й їх говори. In: Записки Наукового товариства ім. Шевченка, Том 35-36, кн. 4. Ed. М. Грушевський. Львів 1900, s. 1-70.
- ГНАТЮК, Володимир: Словаки чи Русини? In: Записки Наукового товариства ім. Шевченка, Том 42, кн. 4, Львів 1901.
- HORÁLEK, Karel: K textologii, typologii a interetnickým vztahům slovenských pohádek. In: Slovenský národopis, 1978, roč. 26, č. 1, s. 134-145.
- HORÁLEK, Karol: K národní specifice lidových pohádek. In: Slovenský národopis, 1968, roč. 16, č. 2, s. 227-248.
- HOROV, Pavol: Slovenskí kalvíni. In Slovenské kalvínske hlasy. 1938, roč. IX, č. 7-8, 10-11, s. 2-4, 5-7.
- HOUDEK, Fedor: Nárečia slovenského Východu. In: Slovenské pohľady, 1901, roč. 21, zošit 10, s. 597-599.
- HÚSEK, Ján: Národopisná hranice mezi Slováky a Karpatorusy s mapou a obrázky. Bratislava : Nákladem Průdů 1925. 501 s.
- CHORVÁT, Karol: Niekoľko myšlienok o štúdiu ľudovom. In: Slovenské pohľady, roč. XV, 1895, s. 553.
- CHOVAN, Juraj: Samo Cambel a jeho miesto v novodobých dejinách Slovákov. In: Literárnomúzejný letopis. 15. Ed. Imrich Sedlák. Martin: Matica slovenská, 1981, s. 185-197.
- Janko Gondášik a zlatá pani. Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Cambla. Vybral a texty upravil Jozef Minárik. Bratislava : Mladé letá 1969. s. 215 s.
- Janko Gondášik a zlatá panna. Mlynárska dievčina. Spracované podľa

- ľudových rozprávok Sama Czambela. Bratislava : Opus 1989, 49 min. 10 sec.
- JÓNA, Eugen: Samo Czambel (1891-1909) a spisovná slovenčina. In: Slovenská reč, roč. XXIV, č. 6, s. 321-345.
- JÓNA, Eugen: Samo Czambel ako jazykovedec a kodifikátor spisovnej slovenčiny. In: Literárnomúzejný letopis 15. Ed. Imrich Sedlák. Martin : Matica slovenská 1981, s. 198-203.
- JÓNA, Eugen: Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambela. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, Bratislava 1959. In: Slovenská reč, 1961, roč. 26, č. 2, s. 110-111.
- JÓNA, Eugen: O zapisovaní nárečových textov. In: Slovenská reč, 1934, č. 3, s. 27-32.
- KALAVSKÝ, Michal: Dejiny slovenskej etnológie I. Osobnosti. Bratislava: Veda 1999, 99 s.
- KILIÁNOVÁ, Gabriela: František Šujanský a jeho folkloristická práca. In: K dejinám slovesnej folkloristiky. Ed. Milan Leščák. Bratislava : Prebudená pieseň-nadácia 1996, s. 37-55.
- KILIÁNOVÁ, Gabriela: Rozprávanie zo života ako žáner ľudovej prózy. In: Slovenský národopis, 1992, roč. 40, č. 3, s. 267-279.
- Kinder- und Hausmärchen. Gesamtaufgabe mit den Originalanmerkungen der Brüder Grimm. Band 1– 3. Stuttgart : Reclam 2003. 420, 528, 629 s.
- KIRÁLY, Péter. A keletszlovák nyelvjárás nyomtatott emlékei. Budapest : Akadémiai Kiadó 1953.
- KMEŤ, Andrej: Návod ako sbierať a chrániť starožitnosti. In: Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti, I., 1896.
- KMEŤ, Andrej: Veleba Sitna. Ružomberok 1893.
- KOLEČANYIOVÁ, Mária: Nositelia ústnej prozaickej tradície. In: Národopisný zborník, roč. 8, č. 4, 1947, s. 221-231.
- Korešpondencia S. H. Vajanského. Bratislava : SAV 1967.
- Krátky slovník slovenského jazyka. Bratislava : Veda 2003. 988s.
- KREKOVIČOVÁ, Eva: Medzi autoobrazom a heteroobrazom. In: Etnické stereotypy z pohľadu rôznych viedných odborů. Etnologický ústav AV ČR Brno, 2001, s. 17-36.
- KREKOVIČOVÁ, Eva: Medzi toleranciou a bariérami. Obraz Rómov a Židov v slovenskom folklóre. Bratislava : AEP, 1999. 228s.

- LEŠČÁK, Milan – SIROVÁTKA, Oldřich: Folklór a folkloristika (O ľudovej slovesnosti). Bratislava : Smena 1982. 259 s.
- LEŠČÁK, Milan (ed.): K dejinám slovesnej folkloristiky. Bratislava : Prebudená pieseň-nadácia 1996. 141 s.
- LEŠČÁK, Milan: Poznámky k dejinám slovenskej slovesnej folkloristiky. In: K dejinám slovesnej folkloristiky. Ed. Milan Leščák. Bratislava : Prebudená pieseň-nadácia 1996, s. 5-12.
- LEŠKA, Oldřich – ŠIŠKOVÁ, Růžena – MUŠINKA, Mykola: Vyprávění z Podkarpátí. New York – Praha – Kyjev : Euroslavica 1998. 320 s.
- LIBA, Peter: Zástoj Štefana Mišika pri výskume folklóru východného Slovenska. In: Nové obzory. 17. Ed. Imrich Michnovič, Prešov : Múzeum Slovenskej republiky rád 1975, s. 307-343.
- LIPTÁK, Š.: Poznámka o Czamblovi – dialektológovi. In: Slovenčina na rozhraní 19. a 20. storočia. Red. Laurent Horečný. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973, s. 135-138.
- ЛЯШУК, Викторыя: Дынаміка сінтаксічных асаблівасцей у тэкстах беларускіх і славацкіх народных казак. In: Slavica Slovaca, roč. 41, č. 2, 2006, s. 105-118.
- ЛЯШУК, Викторыя: Лінгвістычныя аспекты семантычнай карэляцыі ў беларускіх і славацкіх праявічых фальклорных тэкстах. In: Slavica Slovaca, roč. 43, č. 2, 2008, s. 118-138.
- MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd 1957.
- MEDVECKÝ, Ľudovít: Dr. Samo Czambel v pravom svetle. In: Slovenský denník, 8. decembra 1929, s. 2-3;
- MELICHERČÍK, Andrej: Slovenský folklór. Chrestomatia. Ved. red. Božena Filová. Bratislava : Vydavateľstvo SAV 1959. 790 s.
- MICHÁLEK, Ján: Dejiny etnografie a folkloristiky (Postavy, diela, inštitúcie). Bratislava 1998.
- MICHÁLEK, Ján: Jazykovedec Samo Cambel v dejinách slovenského národopisu. In: Národopisný zborník. 12. Martin: Národopisný odbor MS vo Vydavateľstve MS 1998, s. 93-98.
- MICHÁLEK, Ján: Ku charakteristike a výsledkom štúdia folkloristiky 19. storočia. In: K dejinám slovesnej folkloristiky. Ed. Milan Leščák. Bratislava : Prebudená pieseň-nadácia 1996, s. 13-18.
- MICHÁLEK, Ján: O ľudovej slovesnosti. Bratislava : Univerzita Komenského 1996. 142 s.

- MICHÁLEK, Ján: Samo Cambel a slovenské rozprávky. In: *Studia Academica Slovaca*. 26. Prednášky XXXIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Bratislava: STIMUL, Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1997, s. 107-112.
- MICHÁLEK, Ján: Význam diela Ľ. Holubyho pre štúdium ľudovej kultúry. In: *Musaica*. Zborník Filozofickej Fakulty UK, XXV. (XIV.), Bratislava : 1974, s. 103-115.
- MINÁRIK, Jozef: Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambla. Výber zostavil a štúdiu napísal Jozef Minárik. Edične pripravila a poznámky napísala Marianna Prídavková. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1959. 395 s.
- MINÁRIK, Jozef: Czamblove zbierky ľudových rozprávok. In: *Slovenské ľudové rozprávky zo zbierok Sama Czambla*. Výber zostavil a štúdiu napísal Jozef Minárik. Edične pripravila a poznámky napísala Marianna Prídavková. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1959, s. 335-375.
- MJARTAN, Ján: Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce. Bratislava : SAV 1958. 77 s.
- MLACEK, Jozef: Miesto F. Šujanského vo vývine skúmania slovenských parémii. In: *Slovenský národopis*, 1988, roč. 36, č. 2, s. 285-292.
- MUŠINKA, Mikuláš: Hlasy predkov. Zvukové záznamy folklóru Zakarpatska z archívu Ivana Paňkevyča (1929, 1935). Prešov : Centrum antropologických výskumov 2002. 251 s.
- MUŠINKA, Mikuláš: Prínos ruskej a ukrajinskej emigrácie pre výskum ľudovej kultúry Rusínov-Ukrajincov východného Slovenska. In: *Ruská a ukrajinská emigrácia na východnom Slovensku v rokoch 1919-1945*. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove 2006, s. 25-41.
- NOVÁK, Ľudovít: Samo Czambel a slovenská jazykoveda. In: *Slovenské pohľady*, 1934, roč. 50, s. 750-755.
- ORMIS, Ján V.: Kedy sa narodil dr. Samo Czambel. In: *Sborník Matice slovenskej*, 1936, roč. XIV, č. 1, s.539-540.
- PÁCALOVÁ, Jana: Genéza knižnej podoby Dobšinského rpzprávok. In: *Slavica Slovaca*, 2004, roč. 39, č. 2, 143-155.
- PÁCALOVÁ, Jana: Rozprávka medzi oralitou a literaritou. (Sonda do štýlu rozprávok) In: *Slovenský národopis*, 2005, roč. 53, č. 1, s. 37-54.
- PÁCALOVÁ, Jana: Od stavby k funkcii (Príspevok k poetike rozprá-

- vok. In: Slovenská literatúra, 2006, roč. 53, č. 3-4, s. 221-242.
- PÁCALOVÁ, Jana: Formuly v literárnych rozprávkach. In: Slovenská literatúra, 2007, roč. 54, č. 2, s. 81-103.
- PÁCALOVÁ, Jana: Pavol Dobšinský v dejinách slovenskej rozprávky. In: Studia Academica Slovaca. Ed. Jana Pekarovičová a Miloslav Vojtech. Bratislava : Stimul – centrum informatiky a vzdelávania FF UK 2008, s. 127-140.
- PALKOVIČ, Konštantín: Slovenské nárečia. Príručka pre terénny výskum. Banská Bystrica : Krajské osvetové stredisko 1981, 141 s.
- PANOVOVÁ, Oľga: Ľudové rozprávky v spracovaní Jána Uličianskeho. Vplyv rozprávky na štruktúru jej dramatickej úpravy. In: Slovenské divadlo, 1988, roč. 36, č. 4, s. 497-522.
- PANOVOVÁ, Oľga: Pohľady do vývinu slovenského jazyka a ľudovej kultúry. Ed. Ján Doruľa. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2008. s. 313 – 317.
- ПАНЬКЕВИЧ, Иван: Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. З приложенням 5 діалектологічних мап. Praha 1938. 545 s.
- Pešťbudínske vedomosti, III, č. 99 a 100, Budín 1863.
- PODOLÁK, Ján: Národopisná činnosť Muzeálnej slovenskej spoločnosti. In: Slovenský národopis, roč. 1, 1953, s. 23-50.
- PODRIMAVSKÝ, Milan: Spoločensko-politický kontext pôsobenia Sama Czambla. In: Literárnomuzejný letopis. 15. Ed. Imrich Sedlák. Martin : Matica slovenská 1981, s. 212-220.
- POLÍVKA, J.: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. Práca dra. Sama Czambla. 1. oddelenie. Osnovy a iný materiál rečový. 1. čiastka. Východoslovenské nárečie. Nákladom vlastným. V Turčianskom Sv. Martine. 1906. s. 624. In: Извѣстія Отдѣлення русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ. Sväzok XII., 1907, kniha 3, s. 345-390.
- POLÍVKA, J.: Súpis slovanských rozprávok. 1.-5. zväzok. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská 1923, 1924, 1927, 1930, 1931. 335, 494, 467, 558, 525 s.
- POLÍVKA, Jiří: Příspěvek k dialektologii spišské stolice. In: Listy filologické, roč. 30 (1903), s. 415-422.
- POLÍVKA, Jiří: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. In: Listy filologické, 1907, č. 1, s. 22-42.

- POLÍVKA, Jiří: Štatistika slovenských ľudových rozprávok a ich vypravovateľov. In: Sborník Matice slovenskej, roč. 1, č. 1-2, Martin : Maticná správa 1922, s. 48-57.
- Povesti a rozprávočky z Bošáckej doliny. Z úst ľudu prepísal Jozef Ľudovít Holuby. Turčiansky Sv. Martin: Kníhtlač. úč. spolok 1896.
- PROFANTOVÁ, Z.: K formovaniu folkloristiky na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia. In: K dejinám slovenskej folkloristiky. Ed. Milan Leščák. Bratislava : Prebudená pieseň-nadácia 1996, s. 19-36.
- Prostonárodné slovenské povesti (IV. zväzok, Martin 1948, s. 147-215).
- Prostonárodné slovenské povesti. Usporiadal a vydal Pavol DOBŠIN-SKÝ. Zošit 1-8. Turčiansky Sv. Martin : 1880-1883.
- Prostonárodné slovenské povesti. Zo zbierky východno-slovenských povestí dr. S. Czambela. (Z diela Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov). Sošit 12. Ilustroval dr. R Halík. Turčiansky Sv. Martin : Kníhtlačiarsky účastinársky spolok 1922, 94 s.
- RUŽIČKA, Jozef (red.): Morfológia slovenského jazyka.. Bratislava : Vydavateľstvo SAV 1966, s. 302.
- САБОВЪ, Евменій: Христоматія церковно-славянскихъ и угро-русскихъ литературныхъ памятниковъ съ прибавленіемъ угро-русскихъ народныхъ сказокъ на подлинныхъ нарѣчіяхъ. Унгарь : Книгопечатный фондъ епархіи мукачевской. 1893, 232 s.
- SASINEK, František Vítazoslav: Všímajme si etnografie. In: Národné noviny, 1885.
- SEDLÁK, Imrich: V čierťaziach búrok. Martin : Matica slovenská 2001. 443 s.
- SEDLÁKOVÁ, Viera: Piesňová zbierka Andreja Halašu a jej prispievatelia. In: K dejinám slovenskej folkloristiky. Ed. Milan Leščák. Bratislava : Prebudená pieseň-nadácia 1996, s. 56-63.
- SIROVÁTKA, Oldřich: Folkloristické studie. Brno : Etnologický ústav Akademie věd České republiky 2002. 197 s.
- SIROVÁTKA, Oldřich: Lidová slovesnost a regionální studium. In: Slovenský národopis, roč. 16, č. 4 (1968), s. 623-628.
- ský (Cambel, S.): Ochotníctvo v slovenskej literatúre. In: Slovenské pohľady, 1891, roč. XI., s. 762-765.
- SLIACKY, Ondrej (ed.): Samo Czambel: Panička v líšcej koži. Martin : Matica slovenská 2006, 172 s.
- SLIACKY, Ondrej (ed.): Zlatá panna. Bratislava : 1993. 141s.

- Slovenčina na rozhraní 19. a 20. storočia. Ed. Laurent Horečný. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973, 238 s.
- Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. Práca dra Sama Cambela. In: Slovenské pohľady, roč. XXVI (1906), s. 565-566.
- Slovenské ľudové rozprávky. 1. Západné Slovensko. Výber zápisov z rokov 1928-1947. Zapisali poslucháči Slovanského seminára Univerzity Komenského pod vedením prof. PhDr. Franka Wollmana. Ed. B. Filová, V. Gašparíková. Bratislava: Veda 1993. 767s.
- Slovenské ľudové rozprávky. 2. Stredné Slovensko. Výber zápisov z rokov 1928-1947. Zapisali poslucháči Slovanského seminára Univerzity Komenského pod vedením prof. PhDr. Franka Wollmana. Ed. a ved. red. V. Gašparíková, výber a poznámky pripravila B. Filová. Bratislava : Veda 2002. 1075 s.
- Slovenské ľudové rozprávky. 3. Východné Slovensko. Výber zápisov z rokov 1928-1947. Zapisali poslucháči Slovanského seminára Univerzity Komenského pod vedením prof. PhDr. Franka Wollmana. Ed. a ved. red. V. Gašparíková, výber a poznámky pripravila B. Filová. Bratislava : Veda 2004. 872 s.
- Slovenské povesti I. Zo Spišského Hnilca. Sobral Štefan Mišík. Ilustr. Jozef Hanula. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne Karola Salvu v Ružomberku, 1908.
- Slovenské povesti v knihe dr. Czambela o východo-slovenskom nárečí. In: Slovenské pohľady. Roč. 28, zošit 3, 1908. s. 190-191.
- Slovenské povesti zo Spišského Hnilca. Sobral Štefan Mišík. (Pokračovanie). In: Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Roč. XVII. Turčiansky Sv. Martin 1912. 3-21.
- Slovenské povesti zo Spišského Hnilca. Sobral Štefan Mišík. Turčiansky Sv. Martin : Muzeálna slovenská spoločnosť 1911.
- Slovník slovenského jazyka. I. - VI. Ved. red. Štefan Peciar. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959 - 1968.
- Slovník slovenských nárečí. Zväzok I.,II. Bratislava : Veda 1994, 2006.
- SOCHÁŇ, Pavol: Návod na sbieranie etnografického materiálu slovenského. In: Národné noviny, roč. XX, č. 47, 1891.
- SOCHÁŇ, Pavol: Životopis Dr. Samuela Czambela. In. Živena, roč. 1., zošit 2, 1910, s. 25-26.
- ŠKULTÉTY, Jozef: Príspevky k dejinám jazyka slovenského. In: Národné noviny 1887, č. 46.

- ŠKULTÉTY, Jozef: Slovenské povesti v knihe dr. Czambela o východo-slovenskom nárečí. In: Slovenské pohľady, 1908, roč. XXVIII, zošit 3, s. 190-191.
- ŠKULTÉTY, Jozef: Úsudky o knihe dr. Czambela: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. In: Slovenské pohľady, 1907, roč. XXVII, zošit 3, s. 188-191.
- ŠKULTÉTY, Jozef: Veľká mýlka. In: Slovenské pohľady, 1923, s. 59-60.
- ŠKULTÉTY, Jozef (J.Š.): Slovenčina a dr. S. Czambel. In: Slovenská reč, 1933, s. 54 – 56.
- ŠKULTÉTY, Jozef: Slovenské pohľady. (Rozpomienky na začiatku ich 50. ročníka). In: Slovenské pohľady, 1934, roč. 50, č. 1. s. 2 – 8.
- ŠOLTÉS, Peter: Reflexia Slovákov byzantsko-slovanského obradu v slovenskej historiografii ako príklad historickej reinterpretácie. In: XIII. medzinárodný zjazd slavistov v Ľubľane. Príspevky slovenských slavistov. Ed. Ján Doruľa. Bratislava: Slovenský komitét slavistov / Slavistický kabinet SAV, 2003, s. 243-267.
- ŠTEFÁNIK, Ján: Bibliografia vydaní slovenských ľudových rozprávok 1845-1974. Martin : Matica slovenská. 368 s.
- ŠTOLC, Jozef: Slovenská dialektológia. Bratislava : Veda 1994, 177 s.
- ŠTOLC, Jozef: Etnografia a dialektológia. In: Slovenský národopis, 1969, roč. 17, č. 4, s. 484 – 492.
- ŠTOLC, Jozef: Zapisovanie nárečových prejavov. Bratislava 1961. 63 s.
- ŠUJANSKÝ, František: Povesti. In: Slovenské pohľady 1892, s. 610-613; 641-648; 719-724 a Slovenské pohľady 1893, s. 144-148; ten istý: Hjadlovské nárečie. In: Slovenské pohľady 1897, s. 670-675; 736-740.
- ŠUJANSKÝ, František: Bájky a poviedky. In: Katolícke noviny, roč. 19, č. 1, s. 6-7; č. 2, s. 15; č. 3, s. 23; č. 4, s. 30; č. 5, s. 39; č. 6, s. 47, č. 7, s. 55.
- ŠVAGROVSKÝ, Štefan: K otázke genézy a konstituovania jazyka juhoslovanských Rusínov (Rusniakov). In: Slavica Slovaca, 19, 1984, s. 248-263.
- ŠVORC, Peter: Krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou v medzivojnovom období (1919 – 1939). Prešov : Univerzum 2003. 422 s.
- TIBENSKÝ, Ján: Dejiny vedy a techniky na Slovensku. Bratislava : Osveta 1979, 534 s.

- TONCROVÁ, Marta: Reflexe Cikána v lidových písních českých zemí. In: Etnické stereotypy z pohledu různých vědních odborů. Brno : Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2001, s. 37-48.
- TVRDONĚ, Emil: František Šujanský ako jazykovedec. In: Acta Facultatis Pedagogicae Banská Bystrica, Bratislava : SPN, 1978. 120 s.
- UHLÁR, Vlado: Samo Czambel a jeho objavovanie východnej slovenčiny. In: Nové obzory. 29. Ed. Imrich Michnovič. Prešov : Múzeum Slovenskej republiky rád 1987, s. 223-241.
- ULIČIANSKY, Ján: Janko Pipora. Bábková hra na motívy rozprávky Sama Czambela. Bratislava : LITA 1986, 22 s.
- ULIČIANSKY, Ján: Janko Pipora: na motívy rozprávky Samuela Czambela. Bratislava : Rádio Bratislava 1998, 1 MC (32 min, 53 sek.)
- URBANCOVÁ, Viera: Slovenská etnografia v 19. storočí. Martin : Matica slovenská 1987, 436 s.
- Úsudky o knihe dr. Czambela: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. In: Slovenské pohľady, roč. 27, zošit 3, 1907. s. 188-192.
- UTHER, Hans-Jörg: The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. FF Communications No. 284, No. 285, No. 286. Part 1: Animal Tales, Tales of Magic, Religious Tales, and Realistic Tales, with an Introduction; Part 2: Tales of the Stupid Ogre, Anecdotes and Jokes, and Formula Tales; Part 3: Appendices. Helsinki : Academia Scientiarum Fennica 2004. 619 s., 536 s., 285 s.
- VALKOVIČOVÁ, Gizela: Kodifikačné snahy S. Czambela pri ustáľovaní slovenskej právnej terminológie. In: Literárnomúzejný letopis 15. Ed. Imrich Sedlák. Martin : Matica slovenská 1981, s. 204-211.
- ВЕРХРАТСКИЙ, Иван: Знадоби до пізнання уgro-руських говорів. In: Записки Наукового тов. ім. Шевченка, том XLIV, Львів : 1901, книга VI.
- WAGNER, Ján A.: Rozpomienka na Samka Czambela. In: Slovenská liga, 1930, roč. 7, č. 1, s. 92-94.
- WEINGART, Miloš: Neznáme básne Czambelove. In: Slovenské pohľady, 1922, roč. 38, č. 2, s. 91-99.
- ZÍBRT, Čenek: Dr. S. Czambel, Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. I. oddelenie: Osnovy a iný materiál rečový (1.

- čiasťka: Východoslovenské nárečie). V Turč. Sv. Martine, 1906, v. 8, str. V., 624. In: Český lid, 1908, roč. XVII, č. 2, s. 111.
- Zur Kritik der Editionen slowakischer Volksdichtungen. In: Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn: Zeitschrift für die Volkskunde der Bewohner Ungarns und seiner Nebenländer, II, 1891, s. 18-21.
- ŽEŇUCH, Peter: Medzi Východom a Západom. Byzantsko-slovanská tradícia, kultúra a jazyk na východnom Slovensku. Bratislava : Veda, 2002. 286 s.
- ŽEŇUCH, Peter – VASIL', Cyril: Cyrillic Manuscripts from East Slovakia. Slovak Greek Catholics: Defining Factors and Historical Milieu / Cyrillské rukopisy z východného Slovenska. Slovenskí gréckokatolíci, vzťahy a súvislosti. In: Monumenta Byzantino-Slavica et Latina Slovaciae. Vol. I. Ed. Ján Doruľa. Roma – Bratislava – Košice : Pontificio Istituto Orientale / Slavistický kabinet SAV / Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka, 2003. 448 s. + 10 strán farebných obrazových príloh.
- ŽEŇUCH, Peter: Zápis ľudovej rozprávky v spevníku Mitra Dočínca. In: Slavica Slovaca, roč. 39, č. 2, 2004, s. 156-160.
- ŽEŇUCH, Peter – ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Jazyková a etnicko-konfesionálna identifikácia na východnom Slovensku. In Sociálne vedy a humanistika očami mladých. Ed. Tatiana Sedová. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2006, s. 84-90.
- ŽEŇUCH, Peter – MEDVEDYK, Jurij – ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Jazykovo-historický, kultúrny a literárny vývin hraničného slovensko-ukrajinského regiónu v 18. a na začiatku 19. storočia. In: XIII. medzinárodný zjazd slavistov. Príspevky slovenských slavistov. Ed. Ján Doruľa. Bratislava : Slovenský komitét slavistov / Slavistický kabinet SAV 2003, s. 171-184.
- ŽEŇUCH, Peter – ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Výskum cyrilských rukopisných pamiatok a ľudová prozaická tvorba z východného Slovenska. In: Braslav 1/2002. Zostavil Pavol Žigo. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2003, s. 109-113.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína – ŽEŇUCH, Peter: Putovanie na sväté miesta a ľudová zbožnosť. In: Svätec a jeho funkcie v spoločnosti II. Bratislava : Chronos, 2006, s. 67-80.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Pôsobenie Samuela Cambla medzi dialektológiou

- a folkloristikou. In: *Slavica Slovaca*, 2006, roč. 41, č. 1, s. 3-16.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Etnokultúrne prvky v ľudovej prozaickej tvorbe z východného Slovenska. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie rusistov, ktorá sa konala dňa 16. – 17. septembra 2002 v Prešove na tému: Hľadanie ekvivalentnosti 1*. Ed. Andrej Antoňák. Prešov: Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis. Jazykový zborník 18/Literárnovedný zborník 14, Prešovská univerzita 2003, s. 276-284.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Jazyková, kultúrna a historická hodnota ľudovej slovesnosti. In: *Život Slova v dejinách a jazykových vzťahoch. Na sedemdesiatiny profesora Jána Doruľa*. Ed. Peter Žeňuch. Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 2003. s. 220-225.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Ľudová interpretácia kresťanského kultu v prozaickom folklóre východného Slovenska. In: *Ethnologia slovaca et slavica. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Tomus XXX-XXXI, 1998-1999*. Ed. Magdaléna Paríková. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2003, s. 165-173.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Ľudová próza zo zbierok Sama Cambela a Volodymyra Hnatuka – prameň etnickej, jazykovej a religióznej identifikácie Slovákov. In: *Slavica slovaca*, 2004, roč. 39, č. 2, s. 115-123.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Ľudová prozaická tradícia na východnom Slovensku. In: *Proglas*, 2002, roč. XIII, č. 1, s. 49-52.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Ľudové rozprávky z východného Slovenska v kontexte religiózneho myslenia. In: *Slovenská, latinská a cirkevnoslovanská náboženská tvorba 15.–18. storočia*. Ed. Ján Doruľa. Bratislava : Slavistický kabinet SAV 2002, s. 355-368.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Samuel Cambel v kontexte slovenskej folkloristiky. In: *Slavica Slovaca*, 2003, roč. 38, č. 2, s. 104-111.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Cambelove zbierky ľudových naratívov vo svetle súčasných folkloristických výskumov. In: *Od teórie jazyka k praxi komunikácie II. Sborník prací členů Katedry českého jazyka a literatury*. Editori D. Bína - M. Zelenka. České Budějovice : Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2007, s. 62-80.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Dialektologický materiál z prelomu 19. a 20. storočia z hľadiska interdisciplinárnych výskumov slavistickej fol-

- kloristiky. In VARIA XV. Zborník materiálov z XV. kolokvia mladých jazykovedcov (Banská Bystrica – Tajov 7. – 9. 2005). Zostavili Anna Gálisová – Alexandra Chomová. Bratislava : Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Katedra slovenského jazyka a literatúry FHV UMB v Banskej Bystrici. 2008. s. 86 – 693.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Zápisy ľudovej prózy v prameňoch dialektologických výskumov 19. a začiatku 20. storočia (Doterajšie závery a perspektívy výskumu). In: Pohľady do vývinu slovenského jazyka a ľudovej kultúry. Editor Ján Doruľa. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2008. s. 286-300.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Cambelove zbierky ľudovej prózy v katalogizačných prácach Jiřího Polívku. In: Slavista Jiří Polívka v kontexte literatúry a folklóru. Editorky Hana Hlôšková – Anna Zelenková. Bratislava – Brno : Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FF UK, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Česká asociace slavistů, Ústav etnológie SAV, Slavistická společnost Franka Wollmana v Brne 2008, s. 117-125.
- ЖИРОШ, Мирон: Три миграції Русинок до крайох нешкайшей СФРЮ. In: Українські Карпати. Матеріали міжнародної наукової конференції Українські Карпати: етнос, історія, культура. Ed. Павло Чучка. Ужгород: Карпати 1993, s. 218-224.

Menný register

A

Aarne, A. 100, 207
Afanasiev, A. N. 17, 118
Andraščík, F. 108, 207
Asbóth, O. 96

B

Bartek, H. 65, 224
Bartko, L. 207
Bazovský, K. 58, 159
Bazovský, Ľ. 61
Biheť, M.-P. 112
Bokes, F. 9, 207
Bombová, V. 111
Bonáry, J. 65, 66
Borchardtová, E. 111
Bosák, J. 207
Botto, J. 58, 169, 174
Broch, O. 14, 20, 22, 32, 38, 52, 61,
92, 115, 121, 208
Budilovič, A. S. 92

Č

Čárska, E. 110
Čelakovský, F. L. 92
Čubinskij, P. P. 118

D

Данилюк, Д. 59, 208
Daxner, S. 58, 156
Dobrovský, J. 92
Dobšinský, P. 17, 40, 41, 42, 44, 59,
94, 107, 110, 118, 124
Dortsák, M. 48
Doruľa, J. 38, 40, 90, 99, 121, 208, 209
Drahomanov, M. 118
Droppová, Ľ. 127, 128, 209
Dzubáková, M. 9, 18, 43, 108, 209, 210

E

Erben, K. J. 50, 118

F

Ferenčíková, A. 38
Filevič, J. 92
Filová, B. 54
Florinský, T. D. 117
Francev, V. 92
Franko, I. 118, 119

G

Gallo, J. 43, 210
Gašparíková, V. 50, 54, 72, 85, 105,
115, 210, 211
Grimmovci 17, 118
Guller, E. 26
Gumplowicz, M. 32

H

Habovštiak, A. 38, 54, 106, 211
Halaša, A. 9, 11, 19, 23, 65
Halík, R. 107
Hanula, J. 56
Hattala, M. 17
Hlôšková, H. 10, 93, 211
Hnaťuk, V. 11, 14, 20, 32, 38, 61, 69,
70, 71, 92, 94, 96, 97, 98, 105,
115, 117, 118, 119, 120, 121,
122, 123, 124, 125, 126, 130,
211, 212
Holovacký, J. 14, 38, 115
Holuby, J. Ľ. 9, 11, 17, 19, 22, 23,
24, 25, 44, 45, 62, 63
Horák, J. 107
Horálek, K. 50, 212
Horečný, L. 53, 90
Horov, P. 130, 212

Houdek, F. 14, 20, 38, 50, 61, 115,
132, 133, 212

Húsek, J. 14, 98, 99, 115, 118, 212

CH

Charous, E. 111

Chelkowski, S. 118

Chorvát, K. 20, 23, 212

Chovan, J. 60, 136, 212

Chudákov, I. A. 118

I

Iremský (Ignác Kojda) 61

J

Jóna, E. 54, 108, 213

Juhasevyč, J. 17

K

Kaľavský, M. 18, 213

Karadžić, V. 118

Karadžić, V. S. 17

Karskij, J. 11, 95

Keipert, H. 91

Kiliánová, G. 10, 213

Király, P. 130, 213

Kmeť, A. 11, 18, 19, 22, 23, 24, 25,
26, 28, 44, 213

Kolečányiová, M. 55, 213

Kollár, J. 17, 41, 61

Kovalčík, J. 49, 50, 61

Krekovičová, E. 127, 213

Kučera, J. 162

Kucharski, A. 32, 92

L

Leščák, M. 9, 43, 52, 214

Leška, O. 115, 214

Liba, P. 10, 214

Lipták, Š. 53, 214

Ляшук, В. 214

M

Macrander, C. 112

Machek, V. 83, 214

Malinowski, L. 92, 105

Medvecký, K. 11

Medvecký, Ľ. 28, 214

Medvedyk, J. 221

Michálek, J. 9, 10, 11, 12, 18, 38, 57,
66, 214, 215

Minárik, J. 12, 50, 57, 64, 66, 102,
107, 108, 109, 111, 112, 215

Mišík, Š. 9, 10, 11, 19, 22, 23, 25,
28, 32, 40, 44, 45, 48, 49, 56,
59, 61, 62, 63, 121

Mjartan, J. 10, 45, 215

Mlacek, J. 10, 12, 45, 215

Mušinka, M. 115, 214, 215

N

Němcová, B. 118

Niederle, L. 95

Nižnanský, J. 38

Novák, Ľ. 215

O

Ormis, J. V. 215

Osvald, F. R. 26

P

Pácalová, J. 59, 215, 216

Palkovič, K. 37, 38, 106, 216

Panovová, O. 110, 216

Paňkevyč, I. 14, 38, 69, 115, 216

Pastrnek, F. 17, 32, 38, 92, 95, 96,
117, 121

Pauliny, E. 54

Paulíny, E. 62

Pekarovičová, J. 59

Petrov, A. 92

Podolák, J. 12, 18, 216

Podrimavský, M. 27, 216

Menný register

Polívka, J. 11, 13, 16, 57, 65, 66, 67,
68, 92, 93, 94, 95, 101, 102,
103, 104, 105, 125, 146, 148,
151, 152, 156, 157, 159, 162,
164, 167, 169, 171, 174, 177,
180, 216, 217

Prídavková, M. 12, 64, 65, 66, 67,
102, 108, 109, 215

Profantová, Z. 12, 18, 19, 57, 217

R

Radzikowski, E. 32

Reuss, L. 44

Reuss, S. 43, 44

Ribay, J. 18

Rimavský, J. F. 41, 44

Romanov, J. R. 118

Ružička, J. 77, 217

S

Sabov, J. 32, 38, 116, 119, 217

Sasínek, F. V. 20, 217

Sedlák, I. 27, 39, 60, 136, 217

Sedláková, V. 23, 217

Sirovátka, O. 43, 52, 214, 217

Sliacky, O. 109, 111, 217

Sobolevskij, A. I. 96, 121

Socháň, P. 11, 18, 19, 23, 25, 26,
28, 218

Sreznnevskij, I. I. 14, 20, 38, 92, 115

Stanček, J. 28

Š

Šafárik, P. J. 92

Šárga, J. 54, 62

Šejn, P. V. 118

Šembera, A. V. 32, 61, 92

Šišková, R. 115, 214

Škultéty, A. H. 17, 27, 41, 42, 44,
94, 107

Škultéty, J. 11, 28, 40, 95, 101, 121,
218, 219

Šoltés, P. 99, 219

Štefánik, J. 219

Štefka, J. 58

Štolc, J. 37, 54, 62, 81

Šujanský, F. 9, 17, 19, 20, 22, 23, 38,
44, 45, 63, 219

Švagrovský, Š. 121, 219

Švorc, P. 219

T

Thompson, S. 100

Tibenský, J. 16, 219

Toncrová, M. 220

Tóbbik, Š. 54, 62

Tvrdoň, E. 45, 220

U

Uhlár, V. 220

Uličiansky, J. 109, 110, 220

Ulrich, J. 111

Urbán, A. 61

Urbancová, V. 9, 18, 220

Uther, H.-J. 71, 100, 101, 220

V

Vajanský, S. H. 27, 40

Valkovičová, G. 220

Vasil', C. 99, 221

Verchratskyj, I. 14, 20, 38, 105,
115, 220

Vojtech, M. 10, 59

Vrčević, V. 118

W

Wagner, J. 28, 220

Weingart, M. 63, 64, 220

Wójcicki, K. W. 118

Wollman, F. 54, 62

Z

Záturecký, A. P. 11, 17, 128

Zawiliński, R. 32, 118

Zelenková, A. 93, 211

Zíbrt, Č. 95, 220

Zmeták, E. 108

Ž

Žatkovič, J. 32, 59

Žeňuch, P. 99, 221

Žiroš, M. 120, 121, 223

